

Ανδρέας Ν. Λύτρας
Έργα
Τόμος 3:
Κείμενα
1997-2022

Andreas N. Lytras
Works
Vol. 3:
Texts
1997-2022

Περιεχόμενα*

A.N. Λύτρας, <i>Η Κοινωνική Ένταξη των Γυναικών. Οι Γυναίκες στην Απασχόληση</i> , Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2014.....	3
Περιεχόμενα για <i>Η Κοινωνική Ένταξη των Γυναικών</i>	5
Andreas N. Lytras (2014), <i>The Realities and the Future of Labor Autonomy in Greek Society. Estimations and Proposals during the ongoing Crisis</i>	44
A.N. Λύτρας, «Η παιδική φτώχεια στις κοινωνίες του πλούτου», Χ. Μπαμπούνης (επιμ.), <i>Συνέδριο: Παιδική Ηλικία: Κοινωνιολογικές, Πολιτισμικές, Ιστορικές και Παιδαγωγικές Διαστάσεις (Πρακτικά- Αθήνα, 11-14 Απριλίου 2013)</i> , Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ISBN: 978-960-466-143-5), Αθήνα, 2014, σσ. 218-228 (http://www.hellenicsociology.gr/sites/default/files/praktika_synedriou.pdf).....	65
Περιεχόμενα για... Χ. Μπαμπούνης (επιμ.), <i>Συνέδριο: Παιδική Ηλικία</i>	73
Έναρξη για Α.Ν. Λύτρας, «Η παιδική φτώχεια στις...».....	77
A.N. Λύτρας, «Η Απασχόληση στο Ελληνικό Δημόσιο», <i>Αεροπορική Επιθεώρηση</i> , τ. 94, 2012 (Απρίλιος), σσ. 136-147.....	88
Περιεχόμενα για... <i>Αεροπορική Επιθεώρηση</i> , τ. 94.....	91
Έναρξη για Α.Ν. Λύτρας, «Η Απασχόληση στο Ελληνικό Δημόσιο».....	93
A.N. Λύτρας (2017), «Εργασία και Κοινωνική Οικονομία», [Εισήγηση στην Ημερίδα: <i>Κοινωνική Ευρώπη: Οι Πράσινες θέσεις για Οικονομία και Παιδεία</i>].....	105
A.N. Λύτρας (2017), «Οι σύγχρονες μορφές της εργασιακής οργάνωσης. Πραγματικότητες και προοπτικές», <i>Αεροπορική Επιθεώρηση</i> , τ. 109, 2017, σσ. 120-141.....	116
Περιεχόμενα για... <i>Αεροπορική Επιθεώρηση</i> , τ. 109.....	119
Έναρξη για Α.Ν. Λύτρας, «Οι σύγχρονες μορφές της εργασιακής οργάνωσης...».....	120
A.N. Lytras, “Combating unemployment: A simulation of policy implementation within a postgraduate lesson” , <i>Review of Decentralization, Local Government and Regional Development</i> , 2018, n. 91, pp. 12-23, https://issuu.com/peny24/docs/t_91	141
A.N. Λύτρας, «Η Σοσιαλδημοκρατία και το Πρόγραμμά της», <i>Το Κίνημα</i> , τ. 1, 2022 (Ιούλιος).....	151
Περιεχόμενα για... <i>Το Κίνημα</i> , τ. 1.....	152
Έναρξη για Α.Ν. Λύτρας, «Η Σοσιαλδημοκρατία και το Πρόγραμμά της».....	154

Ανδρέας Ν. Λύτρας, Εργασία και Κοινωνική Οικονομία. Η (συμπληρωματική) εισήγηση της 7ης-10-2017.....159

A.N. Lytras, “Autonomous Workers for Combating Unemployment and the Enhancement of Solidarity. Four ‘Dead Ends’ of Employment and two Synergized Solutions”, *Youth Employment Magazine*, September 2022 (ISSN 2704-6540), No. 20, pp. 62-69.....170

Περιεχόμενα για... *Youth Employment Magazine*.....171

Έναρξη για A.N. Lytras, “Autonomous Workers....”.....172

A.N. Λύτρας, «Απασχόληση και Ανεργία, στη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης. Όψεις, ζητήματα και εναλλακτικές λύσεις», Χρ. Ζαραφωνίτου (επιστ, υπεύθυνη), Ε. Κοντοπούλου (επιμ. έκδοσης), *Χαρτογραφώντας την εγκληματικότητα και την ανασφάλεια στην περιφέρεια της Πρωτεύουσας, την εποχή της οικονομικής κρίσης*, Αθήνα, Πάντειον Πανεπιστήμιο, ΕαστΕ, ΕΛΙΔΕΚ, Εκδόσεις Διόνικος, 2022, σσ. 29-42.....181

Περιεχόμενα και παρελκόμενα για... *Χαρτογραφώντας την εγκληματικότητα*.....186

Έναρξη για...«Απασχόληση και Ανεργία».....210

Τεκμήριο για την Εισήγηση του Διευθυντή της ΕΣΔΔ του ΕΚΔΔ [Α.Ν. Λύτρας, «Εισήγηση του Διευθυντή της ΕΣΔΔ, στο ΔΣ του ΕΚΔΔ, με αντικείμενο την αλλαγή του κανονισμού σπουδών», *Πρακτικά του ΔΣ* (Πρακτικό της έγκρισης της πρότασης από το ΔΣ του ΕΚΔΔ Αριθμ. Αποφα. 22233/211097), Αθήνα, ΕΚΔΔ, 1997] **το ΦΕΚ: 419Β/06-05-1998:Έγκριση Κανονισμού Σπουδών της ΕΣΔΔ**.....224

Περιεχόμενα για **ΦΕΚ: 419Β/06-05-1998**.....224

Έναρξη για ... *Έγκριση Κανονισμού Σπουδών της ΕΣΔΔ*.....227.. (-231)

A.N. Λύτρας, «Πρόλογος», Β. Λώλης, *Νέες μορφές εργασίας και το κοινωνικό κύρος των εργαζομένων. Η περίπτωση της ΔΕΗ*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2015.....232

A.N. Λύτρας, «Κοινωνικές Δομές στη Σύγχρονη Ελλάδα: Εργασία, Ιδιοκτησία και το Μικροαστικό Φαινόμενο», news247.gr, 3-9-2021 (<https://www.news247.gr/afieromata/koinonikes-domes-sti-sigxroni-ellada-ergasia-idioktisia-kai-to-mikroastiko-fainomeno/>).....238

* Υπάρχουν δύο αριθμήσεις σελίδων. Η μία και σχετική με τα επιμέρους κείμενα αποτυπώνει την αρχική αρίθμηση των σελίδων για αυτά τα κείμενα και δημοσιε. Η άλλη (και δεύτερη, με μεγαλύτερους αριθμούς) αφορά τους αριθμούς σελίδων του ενοποιημένου κειμένου. Προκειμένου να διευκολυνθεί η πρόσβαση στα κείμενα τα εδώ ευρισκόμενα περιεχόμενα του παρόντος αρχείου καθοδηγούν τους αναγνώστες, σύμφωνα με τους αριθμούς σελίδων του ενοποιημένου κειμένου. Συμπληρωματικά, επισημαίνονται και οι αριθμοί σελίδων (του ενοποιημένου αρχείου), που αφορούν στους πίνακες περιεχομένων των επιμέρους κειμένων (όταν αυτοί υπάρχουν – αφορούν στα μεγαλύτερα κείμενα). Η σκέψη του συντάκτη του συγκεκριμένου αρχείου είναι ότι εφόσον ευρεθεί η σελίδα (με βάση την ενοποιημένη αρίθμηση) έναρξης ενός επιμέρους κειμένου, στη συνέχεια, είναι εύκολη η πρόσβαση στα περιεχόμενα αυτού του επιμέρους κειμένου (επίσης με βάση την ενοποιημένη αρίθμηση). Η μελέτη κάθε διαφορετικού επιμέρους κειμένου μπορεί να πραγματοποιηθεί, λοιπόν, με την καθοδήγηση του πίνακα περιεχομένων του συγκεκριμένου (με βάση την αρχική αρίθμηση των σελίδων του επιμέρους κειμένου).

Ανδρέας Ν. Λύτρας

Η κοινωνική ένταξη των γυναικών

Ανδρέας Ν. Λύτρας

Η Κοινωνική Ένταξη των Γυναικών

Οι Γυναίκες στην Απασχόληση

Αθήνα

Πάντειον Πανεπιστήμιο, 2014

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	5
1 Το ζήτημα του φύλου στην απασχόληση.....	7
2 Η γυναικεία συμμετοχή στην απασχόληση.....	8
3 Η συμμετοχή των γυναικών στη μισθωτή εργασία.....	12
4 Οι γυναίκες εργοδότες.....	15
5 Η γυναικεία αυτοαπασχόληση και η βοηθητική εργασία.....	19
6 Το ζήτημα της γυναικείας ανεργίας.....	22
7 Εκτιμήσεις για την απασχόληση των γυναικών.....	24
Παραρτήματα.....	26
Παράρτημα I: Η Συμμετοχή των Γυναικών στην Απασχόληση και η Ανεργία των Γυναικών σε Επιλεγμένες Χώρες.....	26
I.1 Η Συμμετοχή στην Απασχόληση	26
I.2 Η Ανεργία των Γυναικών και τα Συγκριτικά Δεδομένα.....	29
Παράρτημα II: Η Εξέλιξη της Ανεργίας, 2009-2012.....	32
Παράρτημα III: Η κωδικοποίηση και η δόκιμη σημασία των όρων, οι οποίοι αφορούν στα καθεστώτα της απασχόλησης	33
i) Η κωδικοποίηση σύμφωνα με την ICSE-1993	33
ii) Η δόκιμη σημασία των όρων, σύμφωνα με τον ILO.....	34
Πηγές.....	37
Βιβλιογραφία.....	38

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1: Η Συμμετοχή των Γυναικών στην Απασχόληση, σε Επιλεγμένες Χώρες του ΟΟΣΑ. Αναλογία στο Σύνολο των Γυναικών σε Παραγωγική Ηλικία (%).....	9
Διάγραμμα 2: Η Συμμετοχή των Γυναικών στην Απασχόληση, σε Επιλεγμένες Χώρες, 1987-2008. Αναλογία στη Συνολική Απασχόληση (%).....	11
Διάγραμμα 3: Η Γυναικεία Μισθωτή Απασχόληση ως Αναλογία στη Συνολική (%).....	13
Διάγραμμα 4: Η Συμμετοχή της Μερικής Απασχόλησης στη Συνολική Απασχόληση, Ανάλογα με το Φύλο, 2001, 2004, 2008 (%).....	14
Διάγραμμα 5: Γυναίκες Εργοδότες σε Επιλεγμένες Χώρες, 1987-2008. Αναλογία στο Σύνολο των Εργοδοτών (%).....	16
Διάγραμμα 6: Γυναίκες Αυτοαπασχολούμενες και Εργοδότες, σε ΗΒ και ΗΠΑ. Αναλογία στο Σύνολο της Κατηγορίας (%).....	17
Διάγραμμα 7: Η Γυναικεία Αυτοαπασχόληση σε Επιλεγμένες Χώρες. Αναλογία στη Συνολική (%).....	20
Διάγραμμα 8: Οι Γυναίκες Βοηθοί σε Επιλεγμένες Χώρες, 1987-2008. Αναλογία στο Σύνολο των Βοηθών (%).....	21
Διάγραμμα 9: Γυναικεία Ανεργία σε Επιλεγμένες Χώρες, 1981-2008 (%).....	23

Η Κοινωνική Ένταξη των Γυναικών

Οι Γυναίκες στην Απασχόληση

Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη διαπραγμάτευση, περί της κοινωνικής ένταξης των γυναικών επικεντρώνει την ανάλυση στο κρίσιμο ζήτημα της γυναικείας ενσωμάτωσης στην απασχόληση. Η εισήγηση αποτελείται, εκτός της εισαγωγής, από επτά ενότητες. Συμπληρώνεται από τρία παραρτήματα με διαχειρίσεις μετρήσεων και ολοκληρώνεται από την παράθεση των πηγών της τεκμηρίωσης, όπως και της βιβλιογραφίας.

Η πρώτη ενότητα είναι μια σύντομη αναφορά στα προβλήματα της γυναικείας απασχόλησης στη σύγχρονη κοινωνία. Η δεύτερη ενότητα καταγράφει τις βασικές τάσεις ενσωμάτωσης των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και την απασχόληση σε επιλεγμένες χώρες. Η τρίτη ενότητα περιγράφει τις τάσεις ένταξης των γυναικών απασχολούμενων στη μισθωτή εργασία, σε επιλεγμένες χώρες. Ειδική μνεία πραγματοποιείται στην γυναικεία μερική απασχόληση. Η τέταρτη ενότητα διαχειρίζεται το ζήτημα της αναλογίας των γυναικών εργοδοτών στο ίδιο κύκλο χωρών. Η αυτοαπασχόληση και επομένως η ανεξάρτητη επαγγελματική ένταξη των γυναικών είναι το αντικείμενο της πέμπτης ενότητας. Το ζήτημα της ένταξης των γυναικών στην κατηγορία των μη αμειβόμενων και συμβοηθούμενων μελών της οικογένειας, το οποίο συχνά παρακάμπτεται στις επιστημονικές αναλύσεις, συμπληρώνει την πέμπτη ενότητα. Το πολύ

ενδιαφέρον, αλλά ακανθώδεις, πρόβλημα της γυναικείας ανεργίας είναι το αντικείμενο της διαχείρισης στην έκτη ενότητα της εισήγησης. Η έβδομη ενότητα συγκεντρώνει τις διαπιστώσεις και διαμορφώνει εκτιμήσεις για τη γυναικεία απασχόληση στις συγκρινόμενες χώρες.

Το πρώτο παράρτημα συγκεντρώνει δεδομένα για τη συμμετοχή στην απασχόληση των γυναικών στις χώρες του ΟΟΣΑ (OECD) και την ανεργία των γυναικών, ενώ παρατίθενται τα συγκριτικά τεκμήρια για το σύνολο του εργαζόμενου πληθυσμού και τους άνδρες απασχολούμενους. Το δεύτερο παράρτημα έχει αντικείμενο τη γενική εξέλιξη της ανεργίας την περίοδο 2009-2012. Το τρίτο παράρτημα συγκεντρώνει τις επίσημες κωδικοποιήσεις και τις δόκιμες σημασίες των καθεστώτων της απασχόλησης, σύμφωνα με τον ILO.

Το σύνολο των συγκεκριμένων κειμένων, των διαγραμμάτων και των παραρτημάτων αποτελούν αναπόσπαστα μέρη και επομένως προδημοσιεύσεις από το ακόλουθο βιβλίο: Α.Ν. Λύτρας, *Η Μισθωτή Εργασία στην Κοινωνική Οργάνωση. Οι πραγματικότητες στην απασχόληση και η εδραίωση της εργασιακής αυτονομίας*, Αθήνα (υπό δημοσίευση από τις εκδόσεις Παπαζήση, 2014 ή 2015). Οι μετρήσεις, οι οποίες περιλαμβάνονται σε αυτήν την εισήγηση, και ιδίως στα διαγράμματα ή τα υπομνήματα του κειμένου και των παραρτημάτων είναι αποτελέσματα της επεξεργασίας που πραγματοποίησε ο υπογράφων με βάση τα δεδομένα από την Eurostat, τον OECD και σε πολύ περισσότερες περιπτώσεις από τον ILO.

1

Το ζήτημα του φύλου στην απασχόληση

Η ενσωμάτωση των γυναικών στην απασχόληση,¹ παρά τη συνηθισμένη αταβιστική πεποίθηση ότι ζούμε σε εποχή προηγμένου πολιτισμού, καθυστερεί σημαντικά σε σχέση με την ανδρική ενσωμάτωση. Περισσότερο και από την ένταξη του γυναικείου πληθυσμού παγκοσμίως, όπως και την πραγματικότητα της συχνά άτυπης εργασίας,² προκαλούν ενδιαφέρον οι κατανομές των γυναικών στα διαφορετικά καθεστώτα απασχόλησης, σύμφωνα με τη θέση στο επάγγελμα. Συγκλίνουν με τους άνδρες οι αναλογίες στη μισθωτή απασχόληση. Βρίσκονται ακόμη σε μεγάλη απόσταση σε βάρος των γυναικών οι κατανομές οι οποίες αφορούν στους εργοδότες και τους αυτοαπασχολούμενους. Η κοινωνική υπαγωγή που συνόδευσε για αιώνες τις γυναίκες συνεχίζεται διανθισμένη από εργασιακές και επομένως οικονομικές διακρίσεις εναντίον τους οι οποίες, όπως είναι φυσικό, προβάλλονται σε αντανakλάσεις υποδεέστερων ταξικών θέσεων και, μάλιστα, σε πολύ μεγάλες αναλογίες.

¹ ILO, *Global Employment Trends for Women*, Geneva, ILO, 2012 (December).

² S. Chant, C. Pedwell, *Women, gender and the informal economy. An assessment of ILO research and suggested ways forward*, Geneva, ILO, 2008· ILO, “Resolution and Conclusions Concerning Decent Work and the Informal Economy”, *International Labour Conference, 90th Session*, Geneva, ILO, 2002, <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc90/pdf/pr-25res.pdf>· ILO, *Decent Work and the Informal Economy*, Report VI., Geneva, ILO, 2002, www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc90/pdf/rep-vi.pdf· ILO, *Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture*, Geneva, ILO, Employment Sector, 2002, <http://www.ilo.org/public/english/region/ampro/cinterfor/temas/informal/genero/doc.htm>.

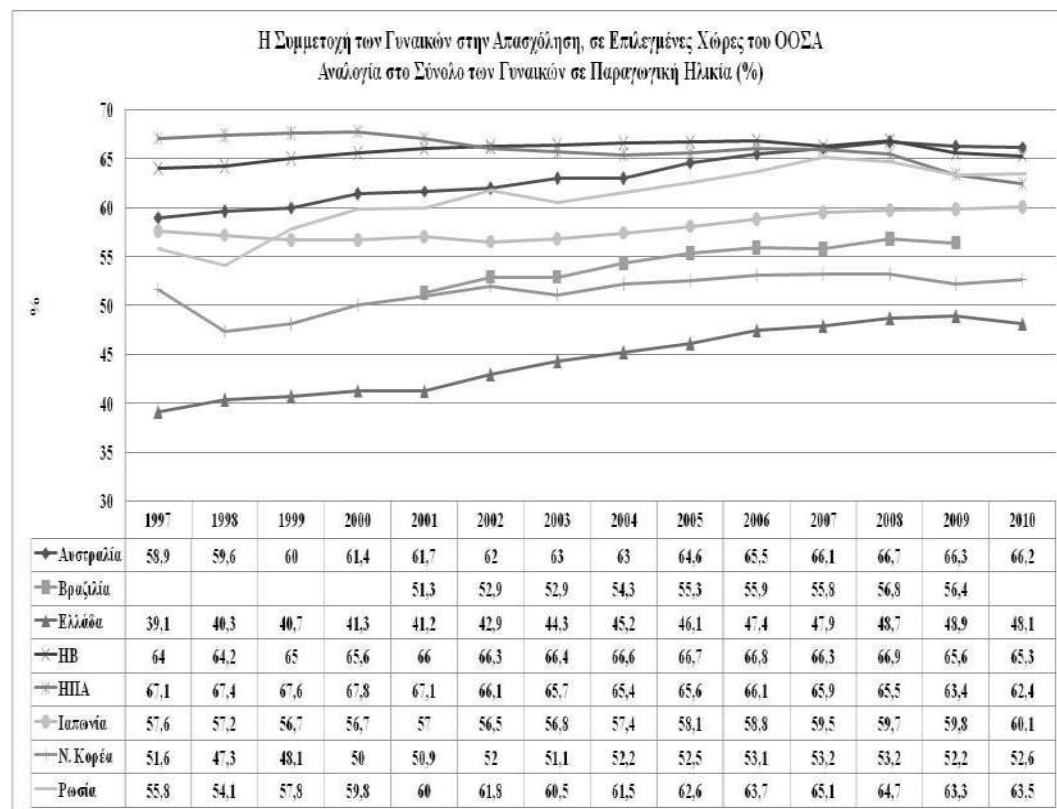
2

Η γυναικεία συμμετοχή στην απασχόληση

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός πως μεγαλώνει θεαματικά η γυναικεία απασχόληση. Η συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση διευρύνεται σταθερά, όπως φαίνεται από την αναλογία στον συνολικό γυναικείο πληθυσμό, ο οποίος μπορεί να εργαστεί (Διάγραμμα 1).³ Επιπλέον και μετά από μια μεγάλη περίοδο διαρκούς ανόδου της αναλογίας της γυναικείας απασχόλησης στο σύνολο των απασχολούμενων, για όλες σχεδόν τις χώρες που έχουν επιλεγεί να συμπεριληφθούν στο επόμενο διάγραμμα (2) το ποσοστό κυμαίνεται πάνω από το 40% και σε ορισμένες πλησιάζει το 50%.

³ Τα συγκριτικά δεδομένα παρουσιάζονται στο Παράρτημα II. Πβ., OECD, *Employment Outlook*, OECD, 2002, σσ. 62-107 και ιδίως, σ. 74. Σχετικά με την συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό, βλ. J.C. Gornick, J.A. Jacobs, 1998. "Gender, the Welfare State, and Public Employment: A Comparative Study of Seven Industrialized Countries", *American Sociological Review*, 63 (5), 1998, σσ. 688-710· OECD, *Female Labour Force Participation: Past trends and main determinants in OECD countries*, OECD, Economics Department, 2004, σ. 2· F. Bettio, A. Verashchagina, *Gender Segregation in the Labor Market: Root Causes, Implications and Policy Responses in the EU*, Brussels, European Commission's Expert Group on Gender and Employment, 2009.

Διάγραμμα 1

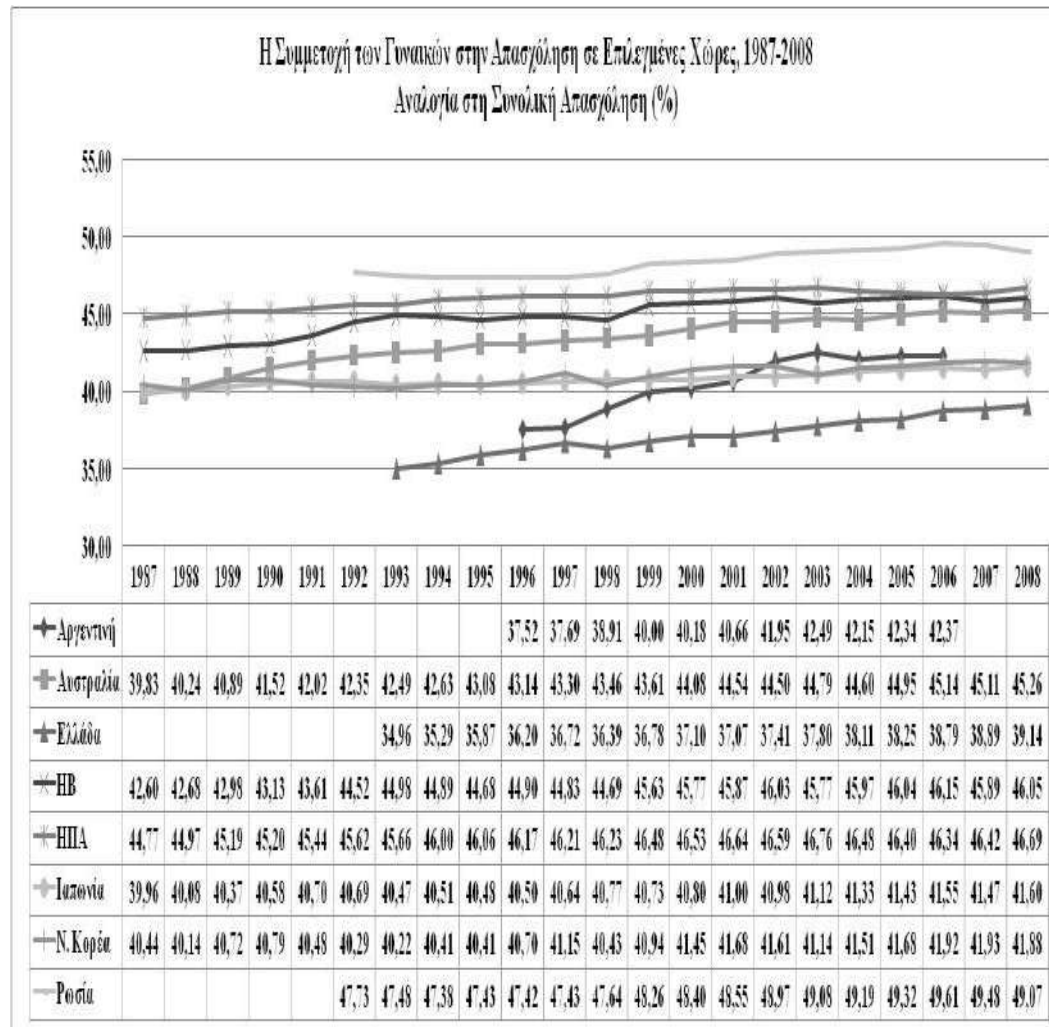
Πηγή: OECD.⁴

Μόνη εξαίρεση η Ελλάδα, η οποία έχοντας ξεκινήσει από χαμηλή αφετηρία, απέχει ελάχιστα από το 40% στο τελευταίο έτος της συγκεκριμένης διερεύνησης. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στη Ρωσία για την οποία τα δεδομένα αυτά, αλλά και εκείνα που θα ακολουθήσουν, βεβαιώνουν για τη στέρεα ενσωμάτωση των γυναικών στην απασχόληση και για την αίσθηση ότι η ισότητα έναντι των

⁴ OECD, *Factbook 2011. Economic, Environmental and Social Statistics. Labour-Employment and hours worked-Employment rates*, OECD, 2011.

ανδρών στην εργασία δεν αποτελεί άπιαστο όνειρο. Οι ΗΠΑ και το ΗΒ, έχοντας από τις υψηλότερες αναλογίες, βελτιώνουν τη γυναικεία συμμετοχή στις πιο πρόσφατες μετρήσεις. Η Αυστραλία ακολουθεί ακριβώς το πρότυπο των δύο προηγούμενων χωρών σε όλη τη χρονική διάρκεια. Η Ιαπωνία και η Ν. Κορέα διευρύνουν τη γυναικεία συμμετοχή στην απασχόληση, αλλά η διαδικασία είναι πιο αργή και η αναλογία τα τελευταία έτη θα τείνει να προσεγγίσει σε αμφότερες το 42%. Φαίνεται ότι η επιβίωση των παραδοσιακών δομών και άλλα κοινωνικά εμπόδια καθυστερούν τη γυναικεία ενσωμάτωση στην εργασία. Η Αργεντινή, ενώ δείχνει να μοιάζει αρχικώς με την Ελλάδα, στην συνέχεια η βελτίωση των αναλογιών τη φέρνει σε καλύτερο επίπεδο γυναικείας συμμετοχής στην απασχόληση από την Ιαπωνία και τη Ν. Κορέα. Είναι ενδεχόμενο η οικονομική κατάρρευση της χώρας να διαδραμάτισε ειδικό ρόλο στην ταχύτερη ένταξη των γυναικών στην απασχόληση και σίγουρα με χαμηλότερο εισόδημα από το παρελθόν.

Διάγραμμα 2

Πηγή: ILO.⁵

⁵ ILO, *Labor Sta, Employment by Status*, www.ilo.org.

3

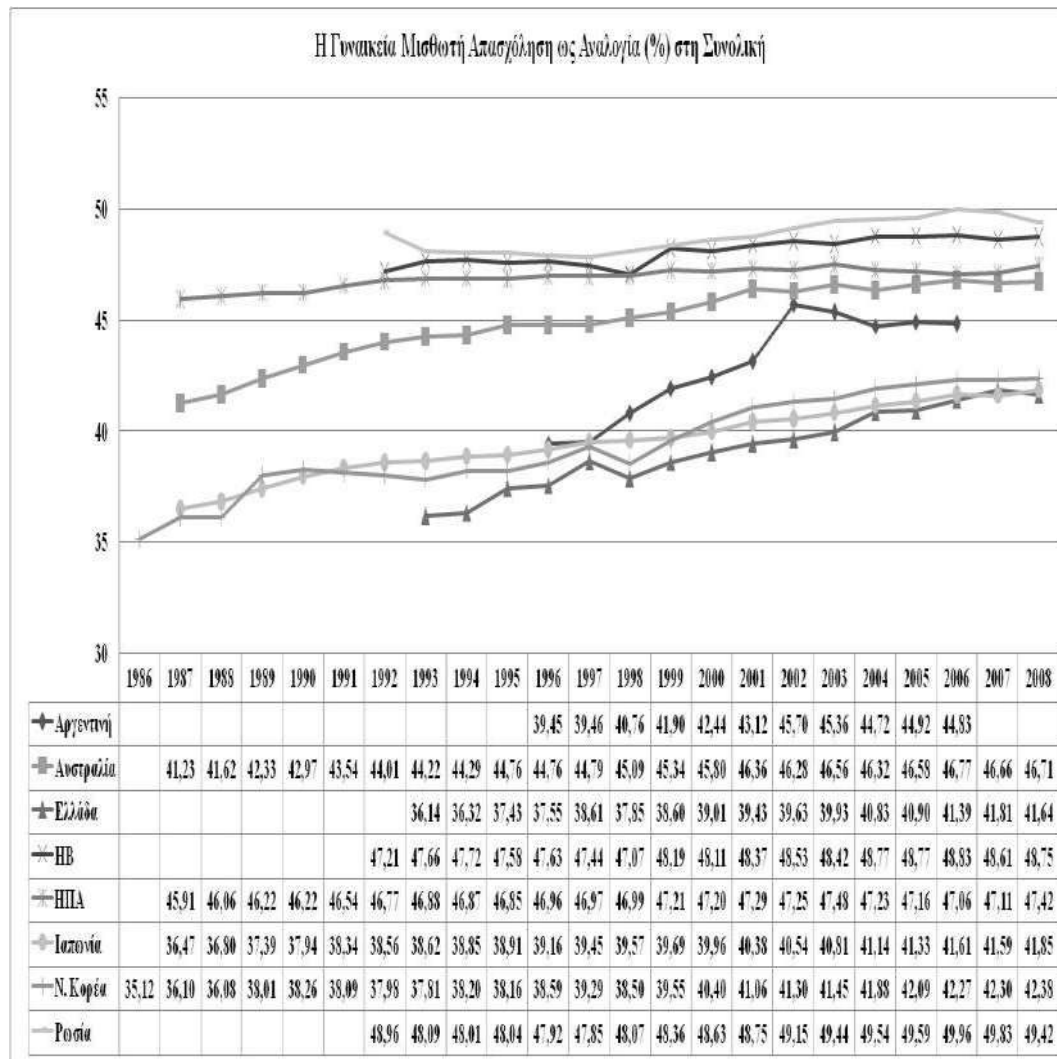
Η συμμετοχή των γυναικών στη μισθωτή εργασία

Ακόμη πιο γρήγορα και σε μεγαλύτερη αναλογία, από την εν γένει εργασιακή ενσωμάτωση, αυξάνει η συμμετοχή των γυναικών στη μισθωτή απασχόληση (Διάγραμμα 3). Η εξαρτημένη εργασία και, επομένως, η μισθωτή υπαγωγή φαίνεται να είναι πιο γόνιμη για την γυναικεία εργασία από κάθε άλλο καθεστώς απασχόλησης. Σε όλες τις χώρες που εξετάζουμε το ποσοστό των γυναικών-μισθωτών φτάνουν πάνω από 41%, το 2008. Είναι αξιοσημείωτο ότι η μόνη αυξομείωση που παρατηρείται αφορά στην Αργεντινή. Την κορυφαία αναλογία έχει η Ρωσία, ενώ σε συγκρίσιμα ποσοστά κινούνται το ΗΒ και οι ΗΠΑ. Ακολουθεί η Αυστραλία σε κοντινή απόσταση. Οι τάσεις στη μισθωτή απασχόληση, συμπληρώνονται από τις ενδείξεις, με τις τεράστιες διαφορές, στην αναλογία των γυναικών και των ανδρών, ως προς τη συμμετοχή στη μερική απασχόληση (Διάγραμμα 4). Οι γυναίκες είναι οι βασικοί φορείς της μερικής απασχόλησης.⁶ Η αναλογία της συμμετοχής των γυναικών στη μισθωτή απασχόληση

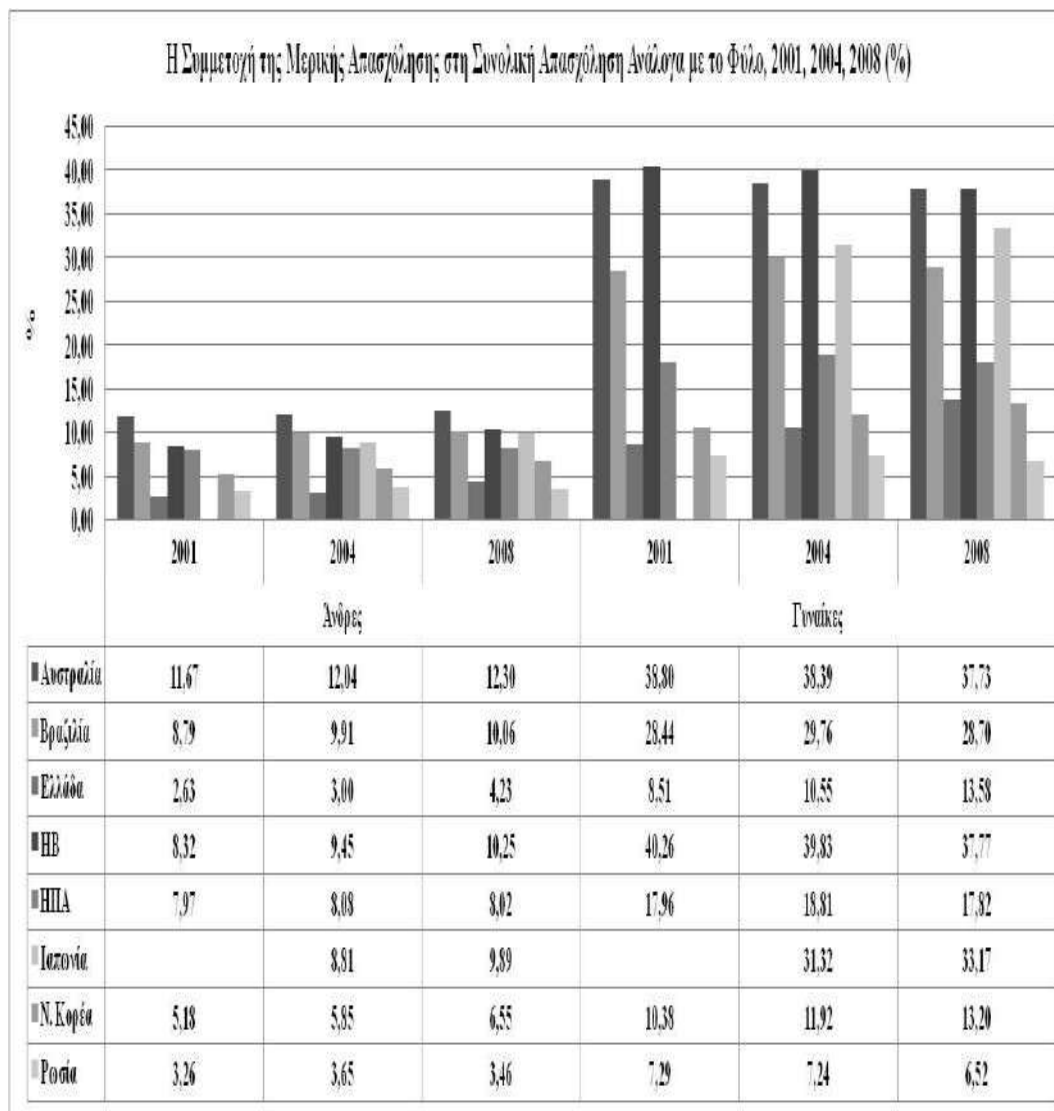
⁶ E. Matteazzi, A. Pailhé, A. Solaz, "Does Part-Time Employment Widen the Gender Wage Gap? Evidence from Twelve European Countries", Society for the Study of Economic Inequality, *ECINEQ Working Papers*, No. 293, 2013· OECD, "Gender differences in employment outcomes", Social Policy Division, Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, OECD, *Family database* (www.oecd.org/social/family/database), 2013, σσ. 1-2· A. Lofstrom, *Gender, Equality, Economic Growth and Employment*, Stockholm, Swedish Ministry of Integration and Gender Equality, 2010, σσ. 19-21· A.L. Booth, J.C. van Ours, "Hours of Work and Gender Identity: Does Part-Time Work Make the Family Happier?", *Economica*, 76 (301), 2009, σσ. 176-196· E. Bardasi, J.C. Gornick, "Working for Less? Women's Part-Time Wage Penalties across Countries," *Feminist Economics*, 14 (1), 2008, σσ. 37-72· European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), *Part-time work in Europe*, Dublin, 2007 (www.eurofound.europa.eu), σσ. 2-5· R.M. Blank, "The Role of Part-Time Work in Women's Labor Market Choices over Time", *American Economic Review*, 79 (2), 1989, σσ. 295-299.

συνδέεται με την απασχόληση σε φθηνές, επισφαλείς και πρόσκαιρες θέσεις εργασίας.

Διάγραμμα 3

Διάγραμμα 4

Πηγή: OECD.⁷

⁷ OECD, Dataset: Incidence of Full Time, Part Time Employment, 2013, www.oecd.org.

4

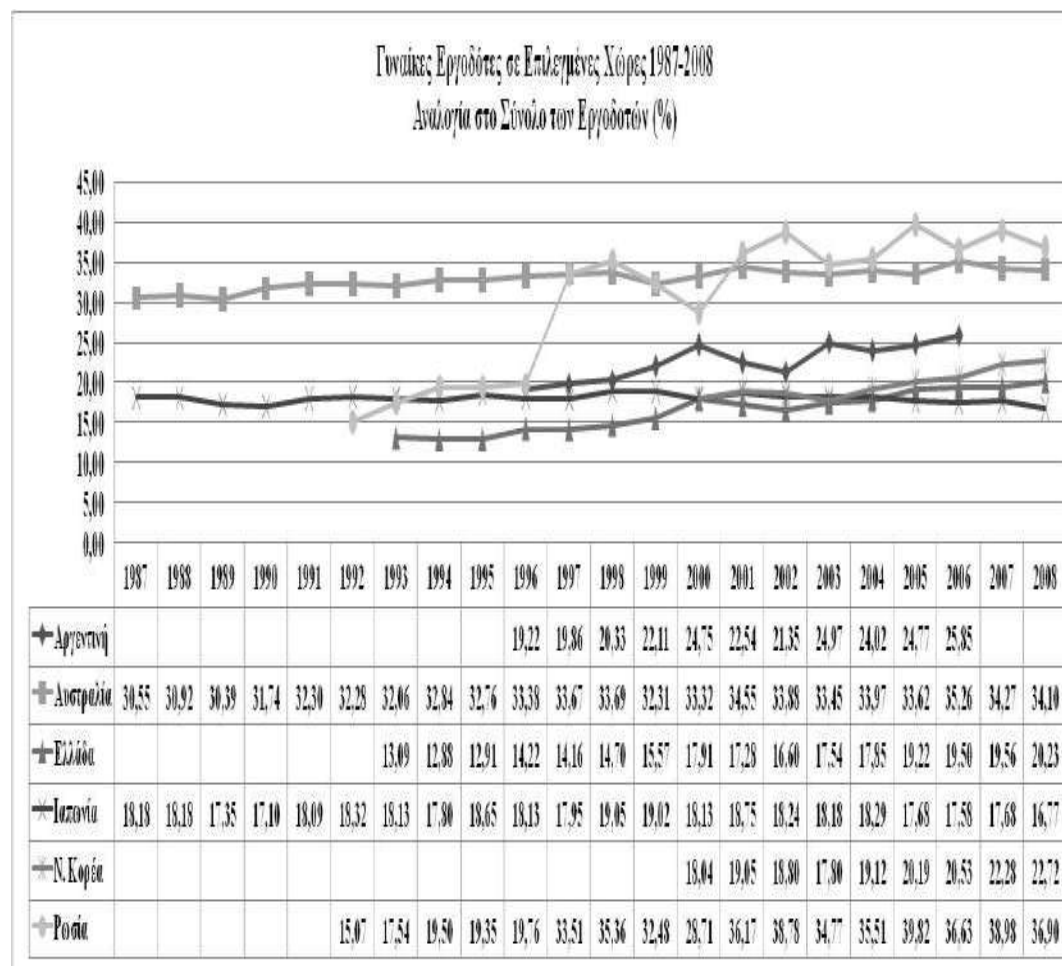
Οι γυναίκες εργοδότες

Οι γυναίκες εργοδότες⁸ είναι μια παγκόσμια μειονότητα (Διάγραμμα 5). Καθόλου δεν συγκρίνονται η γυναικεία μισθωτή υπαγωγή, με την αναλογία των γυναικών εργοδοτών. Στα δεδομένα αυτά καταγράφεται και η μοναδική συρρίκνωση του ποσοστού των γυναικών εργοδοτών. Συμβαίνει στην Ιαπωνία στην οποία εν τέλει οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν περίπου το ένα έκτο των εργοδοτών. Αλλά και στις λοιπές χώρες, που βελτιώνουν σε αυτό το πεδίο τις επιδόσεις τους, οι αποστάσεις από τους άνδρες παραμένουν ενοχλητικές. Ελάχιστα πάνω από το ένα τρίτο των εργοδοτών αντιπροσωπεύουν οι γυναίκες στην Αυστραλία,⁹ λίγο περισσότερο από το ένα τέταρτο στην Αργεντινή, λίγο πάνω από το ένα πέμπτο φαίνεται να είναι στη Ν. Κορέα και περίπου στο ένα πέμπτο προσδιορίζονται για την Ελλάδα.

⁸ OECD, *Women Entrepreneurs in Small and Medium Enterprises*, Paris, OECD, 1998· M. Cowling, M. Taylor, "Entrepreneurial Women and Men: Two Different Species?", *Small Business Economics*, Vol. 16, 2004, σσ.167-175· E.I. Allen, A. Elam, N. Langowitz, M. Dean, *Global Entrepreneurship Monitor: 2007 Report on Women and Entrepreneurship*, London, Center for Women's Leadership at Babson College, 2008· F. Katz, "Dynamics of the Gender Gap for Young Professionals in the Financial and Corporate Sectors", *American Economic Journal: Applied Economics*, 2 (3), 2010, σσ. 228-255.

⁹ R. Bennett, S. Dann, "The Changing Experience of Australian Female Entrepreneurs", *Gender, Work and Organization*, Vol. 7, 2000, σσ. 75-83.

Διάγραμμα 5

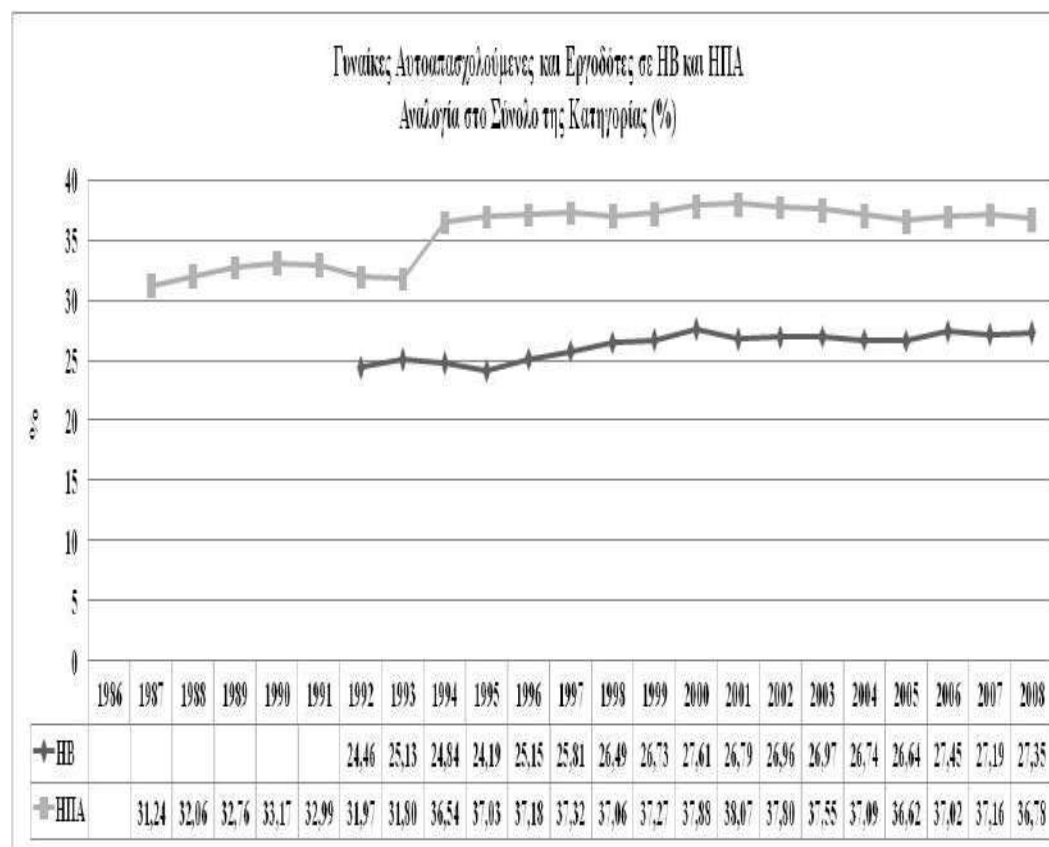

Πηγή: Πηγή: ILO, όπ.π..

Η μόνη χώρα η οποία ακολούθησε καλύτερη πορεία στο συγκεκριμένο θέμα είναι η Ρωσία, παρά τη χαμηλή αρχική τιμή και τις πολλές διακυμάνσεις, οι οποίες υποδεικνύουν και τον ευμετάβλητο χαρακτήρα της επιχειρηματικότητας στη χώρα. Η τάση να πλησιάσει η αναλογία στο 40% δεν σταθεροποιήθηκε και ισορροπεί κοντά στο

37%.

Διάγραμμα 6

Πηγή: ILO, ό.π.π..

Η μέτρηση του αθροίσματος των εργοδοτών και των αυτοαπασχολούμενων σε ενιαία ομάδα δεν διαφοροποιεί σημαντικά τη μειονεκτική θέση των γυναικών στις ΗΠΑ¹⁰ και το ΗΒ¹¹. Η τάση

¹⁰ M.J. Budig, "Gender, Self-Employment, and Earnings. The Interlocking Structures of Family and Professional Status", *Gender & Society*, Vol. 20, No. 6, 2006 (December), σσ. 725-753· Y. Georgellis, H. J. Wall, "Who are the self-employed?", *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 82, 2000, σσ. 15-23, και ιδίως, σσ. 16, 18-22· D.R. Williams, "Consequences of self-

είναι συνεχώς αύξουσα, αλλά η μικρή αναλογία έναντι των ανδρών είναι πασίδηλη. Σε καλύτερη κατάσταση βρίσκονται οι ΗΠΑ με ποσοστό χαμηλότερο από το 38%. Το ΗΒ είναι προφανές ότι κρατά καλή σχέση με τις παραδόσεις της ανδρικής κυριαρχίας, στην οικονομία και την εργασιακή οργάνωση. Με δεδομένο ότι οι εργοδότες και οι αυτοαπασχολούμενοι είναι οι φορείς της επιχειρηματικότητας, οι επιδόσεις των γυναικών δεν ευνοούνται ιδιαίτερα σε αμφότερες τις χώρες. Η μεγάλη εκτίμηση στα επιχειρηματικά επιτεύγματα και στη δημιουργία του πλούτου φαίνεται να έχει ανδρικό πρόσημο.

employment for women and men in the United States”, *Labour Economics*, Vol. 7, 2000, σσ. 665-687.

¹¹

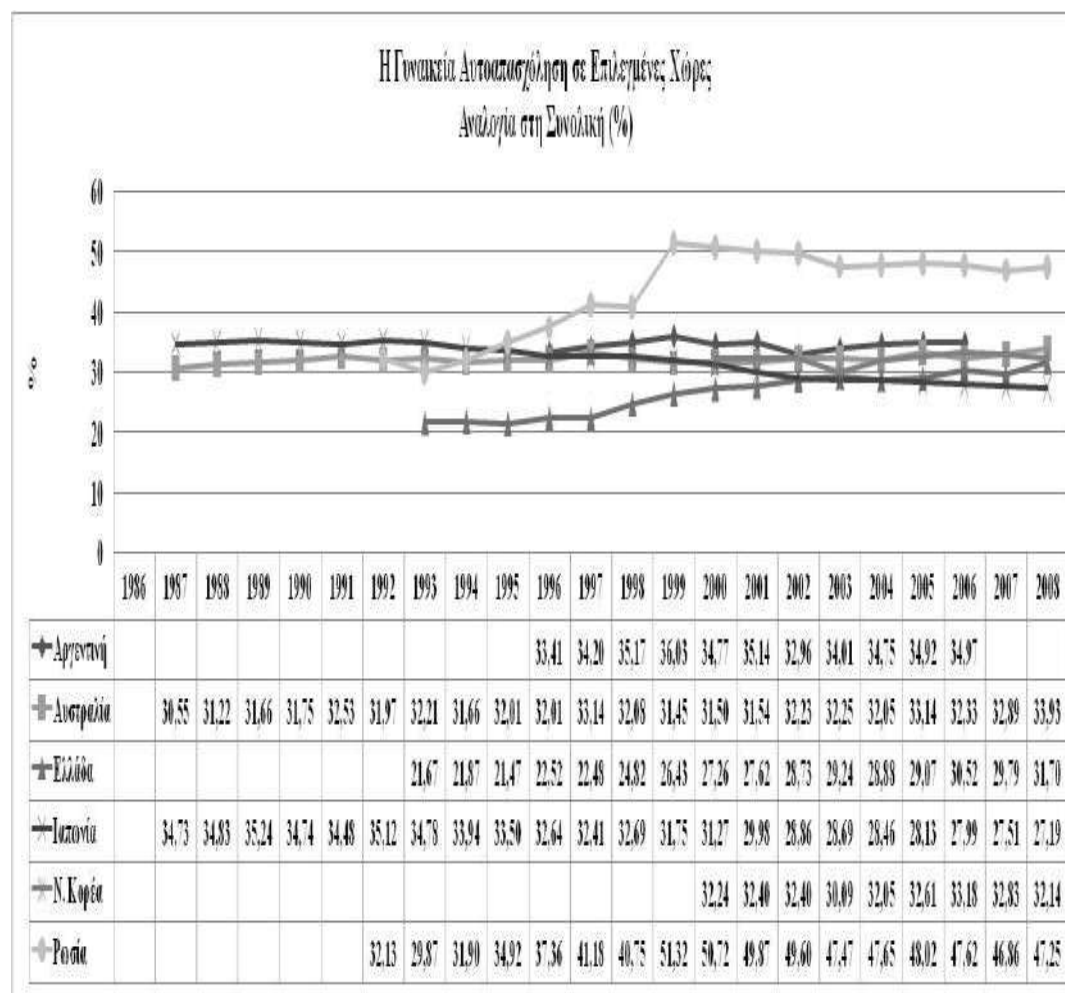
Department for Business, Innovation and Skills, *Small Business Survey 2012. SME Employers*, (a report by BMG research), London, 2013 (April), σσ. 25-27· D.S. Watkins, J. Watkins, “The Female Entrepreneur: Background and Determinants of Business Choice, Some British Data”, *International Small Business Journal*, 2 (4), 1984, σσ. 21-31.

Η γυναικεία αυτοαπασχόληση και η βοηθητική εργασία

Η γενική τάση στην γυναικεία αυτοαπασχόληση,¹² σε σχέση με τη συνολική, είναι αύξουσα στη χρονική διάρκεια που εξετάζουμε για όλες τις χώρες, με την αντίστροφη πορεία της Ιαπωνίας να κεντρίζει το ενδιαφέρον. Η τελική διαμόρφωση των αναλογιών συγκεντρώνεται για τις περισσότερες χώρες στην περιοχή, μεταξύ του 31,70% και του 34,97%. Η Ρωσία χαρακτηρίζεται από την ταχύτερη και πιο θεαματική αύξηση, καθώς κάποια στιγμή το μέγεθος ξεπέρασε το 50%. Ισορρόπησε στο τέλος πάνω από το 47% και σχηματίζει, στη συγκεκριμένη ομάδα χωρών, την καλύτερη αναλογία.

¹² World Bank, *World Development Report 2012: Gender Equality and Development*, Washington DC, World Bank, 2012, σσ. 198-253, και ιδίως, σ. 207· A. Lofstrom, *Gender, Equality, Economic Growth and Employment*, Stockholm, Swedish Ministry of Integration and Gender Equality, 2010, σσ. 22-23· R.J.Jr. Boden, “Gender and Self-Employment Selection: An Empirical Assessment”, *Journal of Socio-Economics*, Vol. 25, 2001, σσ. 671-682· S. H. Clain, “Gender differences in full-time self employment”, *Journal of Economics and Business*, No. 52, 2000, σσ. 499-513· K. Eastough, P.W. Miller, “The Gender Wage Gap in Paid- and Self-Employment in Australia”, *Australian Economic Papers*, 2004, σσ. 257-276.

Διάγραμμα 7

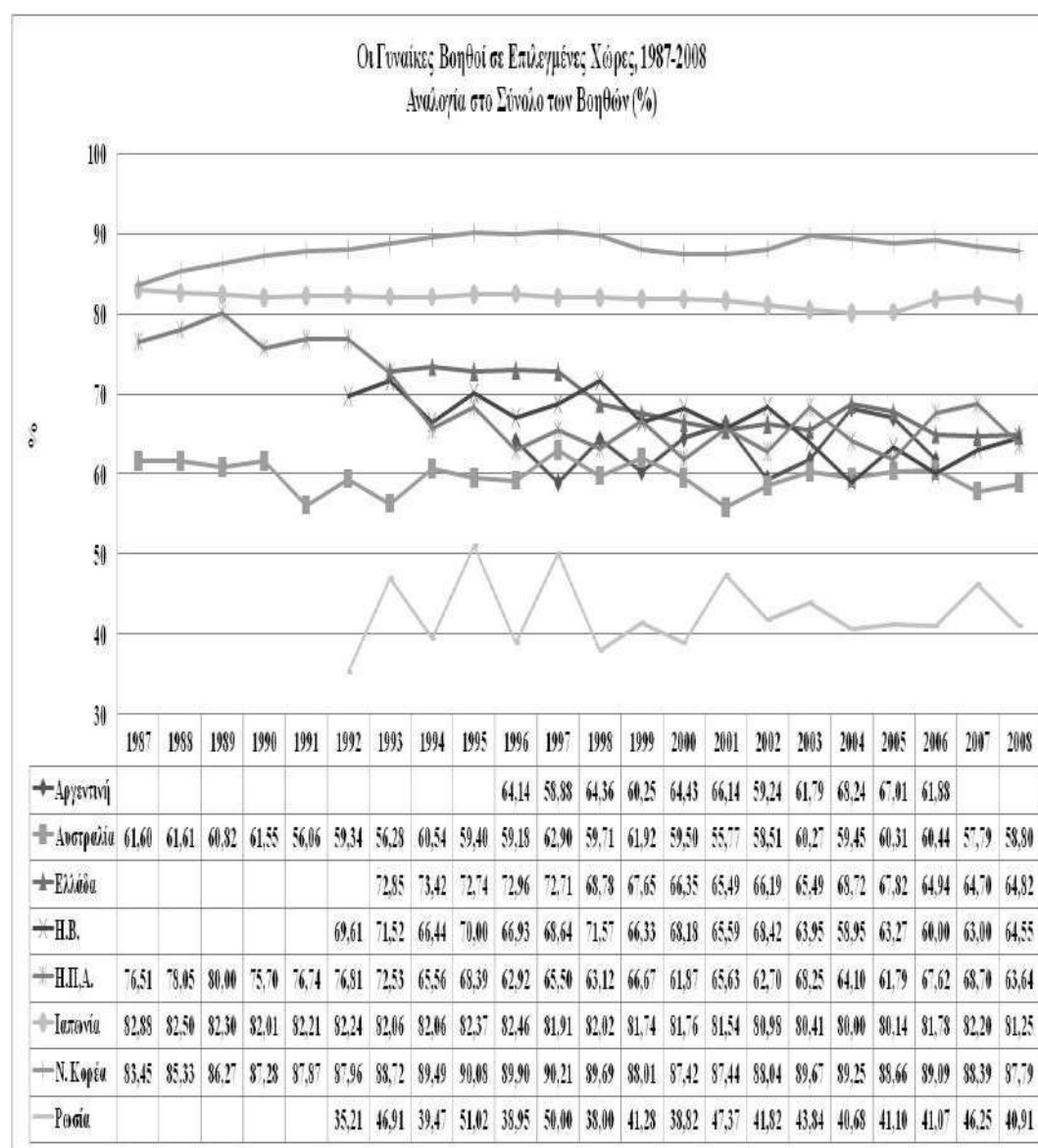

Πηγή: ILO, ό.π.π..

Οι βοηθοί, σε όλες τις συγκρινόμενες χώρες, είναι στην τεράστια πλειονότητα τους γυναίκες. Η μόνη χώρα, η οποία αποτελεί εξαίρεση, με διαφορετική ένδειξη είναι η Ρωσία. Οφείλουμε, πάντως, να σημειώσουμε ότι το ποσοστό των βοηθών στη χώρα είναι πολύ

περιορισμένο. Η γενική τάση υποδεικνύει σταθερή, αλλά αργή μείωση. Η βοηθητική απασχόληση στην Ιαπωνία και τη Ν. Κορέα κοντεύει να είναι, αποκλειστικά, γυναικεία υπόθεση.

Διάγραμμα 8

Πηγή: Πηγή: ILO, όπ.π..

Το ζήτημα της γυναικείας ανεργίας

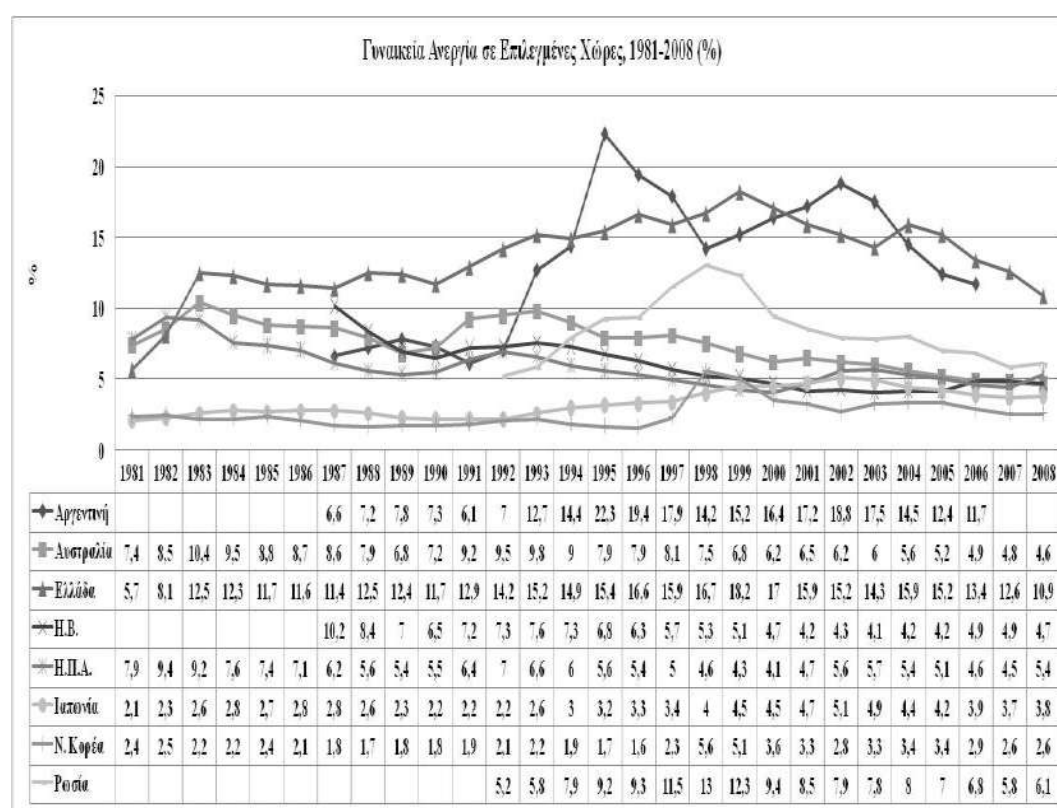
Η γυναικεία ανεργία είναι ένα δύσκολο ζήτημα. Στη μεγάλη διάρκεια η γυναικεία ανεργία είναι χαμηλότερη από την ανδρική ανεργία και το γενικό ποσοστό της ανεργίας στις περισσότερες και ιδίως τις πλέον αναπτυγμένες από τις συγκρινόμενες χώρες. Το εύρημα αυτό αφορά στις ΗΠΑ,¹³ την Ιαπωνία, τη Ν. Κορέα, το ΗΒ και τη Ρωσία. Στην Αυστραλία μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90 η γυναικεία ανεργία είναι μεγαλύτερη από την ανδρική ανεργία και το γενικό ποσοστό. Από αυτό το χρονικό σημείο και μετά η γυναικεία ανεργία είναι σταθερά μικρότερη από τους δείκτες της γενικής και της ανδρικής ανεργίας. Οι γενικές τάσεις, ακόμη και στις σημαντικές μεταβολές, έχουν όμοια κατεύθυνση.

Η Ελλάδα και η Αργεντινή χαρακτηρίζονται από τη σταθερή υπεροχή της γυναικείας ανεργίας, έναντι του γενικού επιπέδου και της ανδρικής ανεργίας. Στην Αργεντινή ο δείκτης της γυναικείας ανεργίας είναι υψηλότερος, με τους ιδιαίτερους παροξυσμούς της οικονομικής κρίσης στην αρχή του εικοστού πρώτου αιώνα. Στην Ελλάδα η

¹³ A. Şahin, J. Song, B. Hobijn, "The Unemployment Gender Gap during the 2007 Recession", *New York Federal Reserve Bank Research Current Issues*, Vol. 16, No. 2, 2010 (www.newyorkfed.org/research/current_issues).

γυναικεία ανεργία είναι πολύ υψηλότερη από το γενικό επίπεδο της ανεργίας σε ολόκληρη τη χρονική διάρκεια. Η διαφορά της γυναικείας και της ανδρικής ανεργίας είναι χαώδης. Στην ουσία, το ποσοστό της ανεργίας, μέχρι το 2008, προσδιορίζεται από τη γυναικεία ανεργία.

Διάγραμμα 9

Πηγή: Παράρτημα II· ILO.¹⁴

¹⁴ ILO, *Labor Sta, Unemployment*, www.ilo.org.

Εκτιμήσεις για την απασχόληση των γυναικών

Η γενική εικόνα της δομής της απασχόλησης, σύμφωνα με τη θέση στο επάγγελμα, αποκρύπτει μια πολύ σημαντική εργασιακή και κοινωνική ανισότητα. Η ανισότητα αφορά την γυναικεία πρόσβαση στην απασχόληση και ιδίως στα πιο προνομιακά καθεστώτα εργασίας. Ο σύγχρονος κόσμος οφείλει και έχει να κάνει ένα δύσκολο εγχείρημα για να γεφυρώσει τις μεγάλες κοινωνικές διαφορές.

Είναι γεγονός ότι έχουν γίνει μεγάλα βήματα στη γυναικεία ενσωμάτωση στην απασχόληση, από τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Η γυναικεία πρόσβαση στην απασχόληση, όμως, υστερεί αρκετά παρά τις ενεργείς τάσεις για τη διεύρυνση της συμμετοχής. Στοιχεία μεγάλης σύγκλισης με τα ποσοστά των ανδρών διαπιστώνονται μόνο για τη μισθωτή απασχόληση, ως ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Η μισθωτή απασχόληση των γυναικών αφορά, σε πολύ μεγαλύτερη αναλογία από τους άνδρες, σε θέσεις μερικής απασχόλησης. Η επισφάλεια και το χαμηλό κόστος εργασίας συνοδεύουν τις γυναίκες μισθωτούς. Εκεί που τα πράγματα είναι αποθαρρυντικά είναι η συμμετοχή των γυναικών στην ομάδα των εργοδοτών. Ακόμη και στις αναπτυγμένες χώρες οι αποστάσεις με τους άνδρες εργοδότες είναι προκλητικές. Η οικονομική εξουσία έχει

προσδιορισμένο φύλο. Σε λίγο καλύτερες αναλογίες συμμετέχουν οι γυναίκες στην αυτοαπασχόληση. Και πάλι αυτές οι αναλογίες κινούνται περί το ένα τρίτο, με την εξαίρεση της Ρωσίας. Είναι αποκαλυπτικό, επιπλέον, ότι η σύνθεση των εργοδοτών και των αυτοαπασχολουμένων γυναικών σε δύο πρωτοπόρες χώρες, το Ενωμένο Βασίλειο (ΗΒ) και τις ΗΠΑ, υστερεί σημαντικά από την αντίστοιχη των ανδρών, παρά την αρκετά καλύτερη επίδοση των ΗΠΑ. Στο τέλος, απλώς σημειώνουμε ότι τα συμβοηθούμε μέλη της οικογένειας είναι κυρίως γυναίκες.

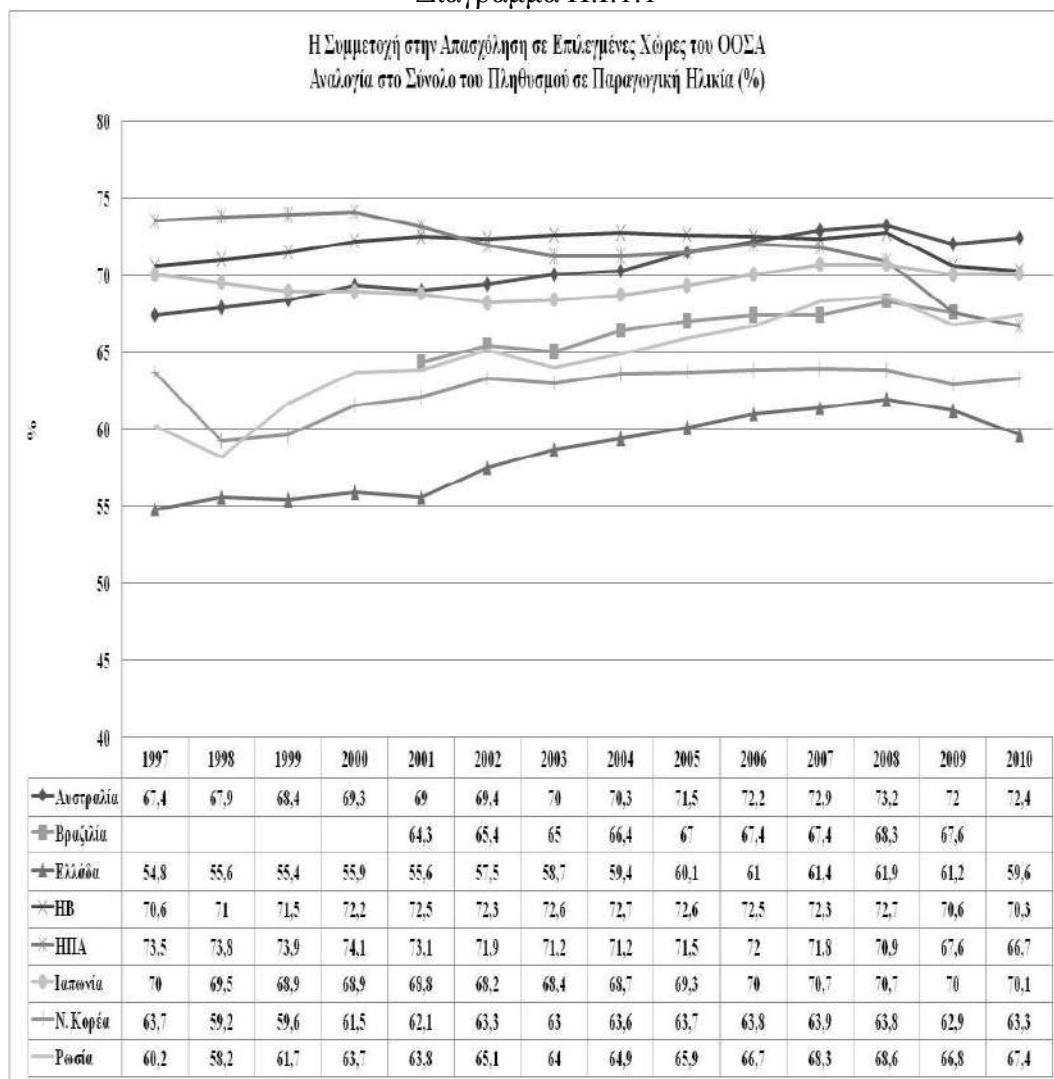
Παραρτήματα

Παράρτημα Ι

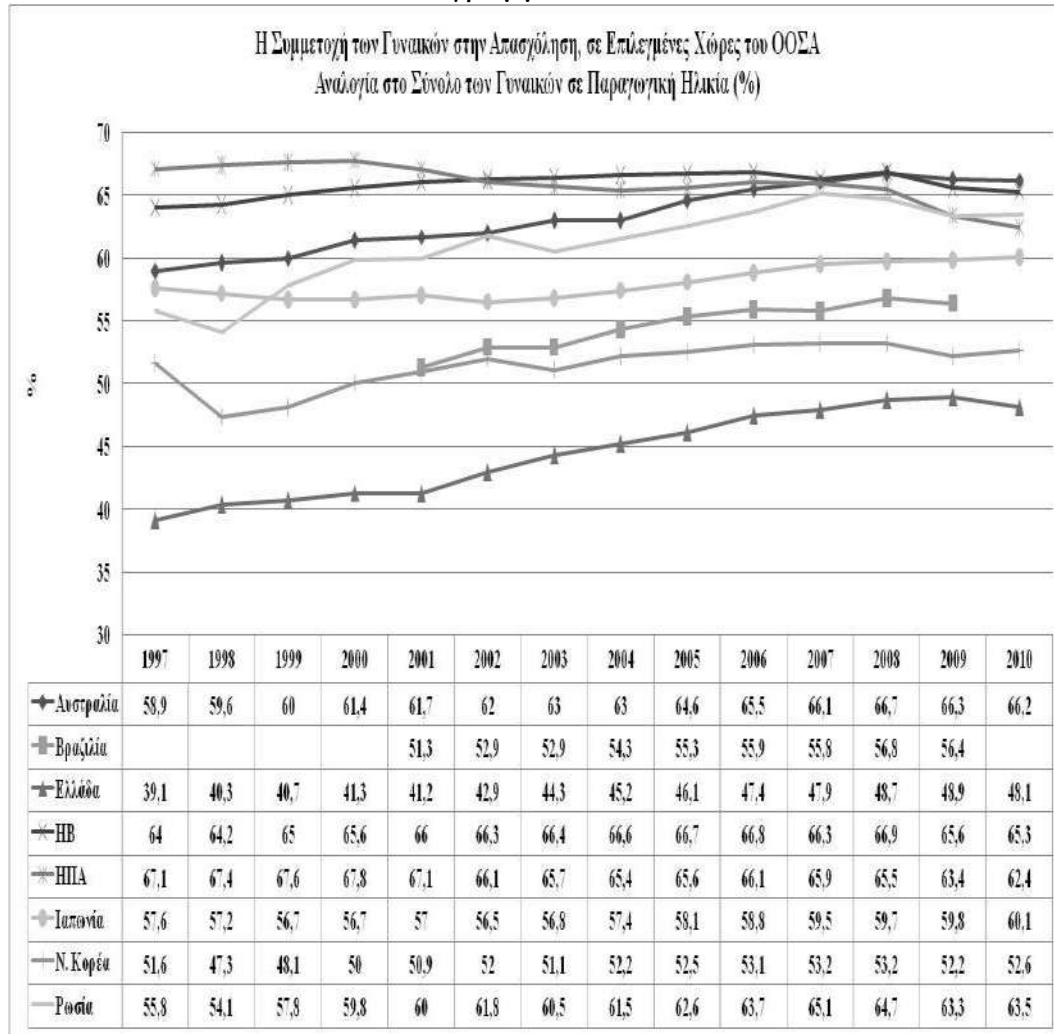
Η Συμμετοχή των Γυναικών στην Απασχόληση και η Ανεργία των Γυναικών σε Επιλεγμένες Χώρες

ΙΙ Η Συμμετοχή στην Απασχόληση

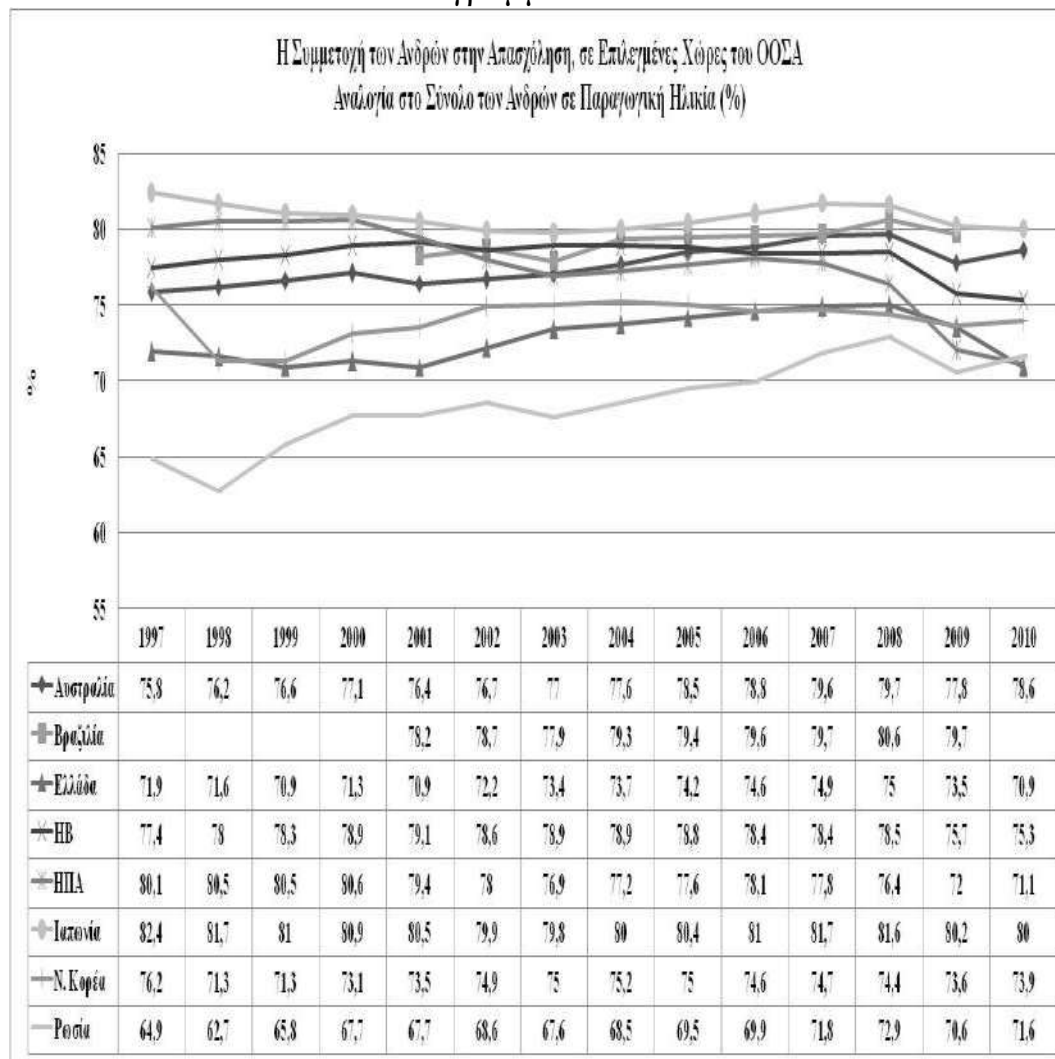
Διάγραμμα Π.Ι.1.1

Διάγραμμα Π.Ι.1.2

Διάγραμμα Π.Ι.1.3

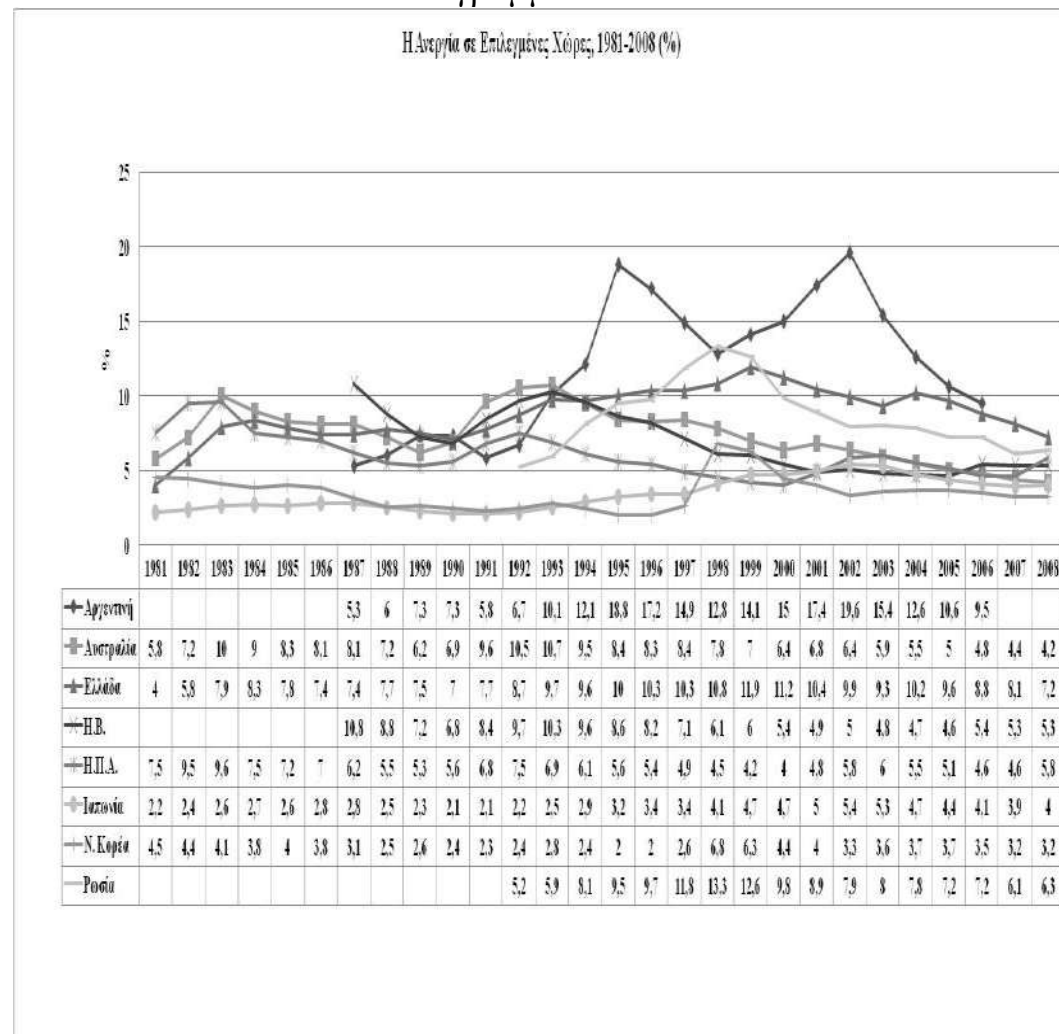

Πηγή: OECD, *Factbook 2011. Economic, Environmental and Social Statistics. Labour-Employment and hours worked-Employment rates*, OECD, 2011.

I2 Η Ανεργία των Γυναικών και τα Συγκριτικά Δεδομένα

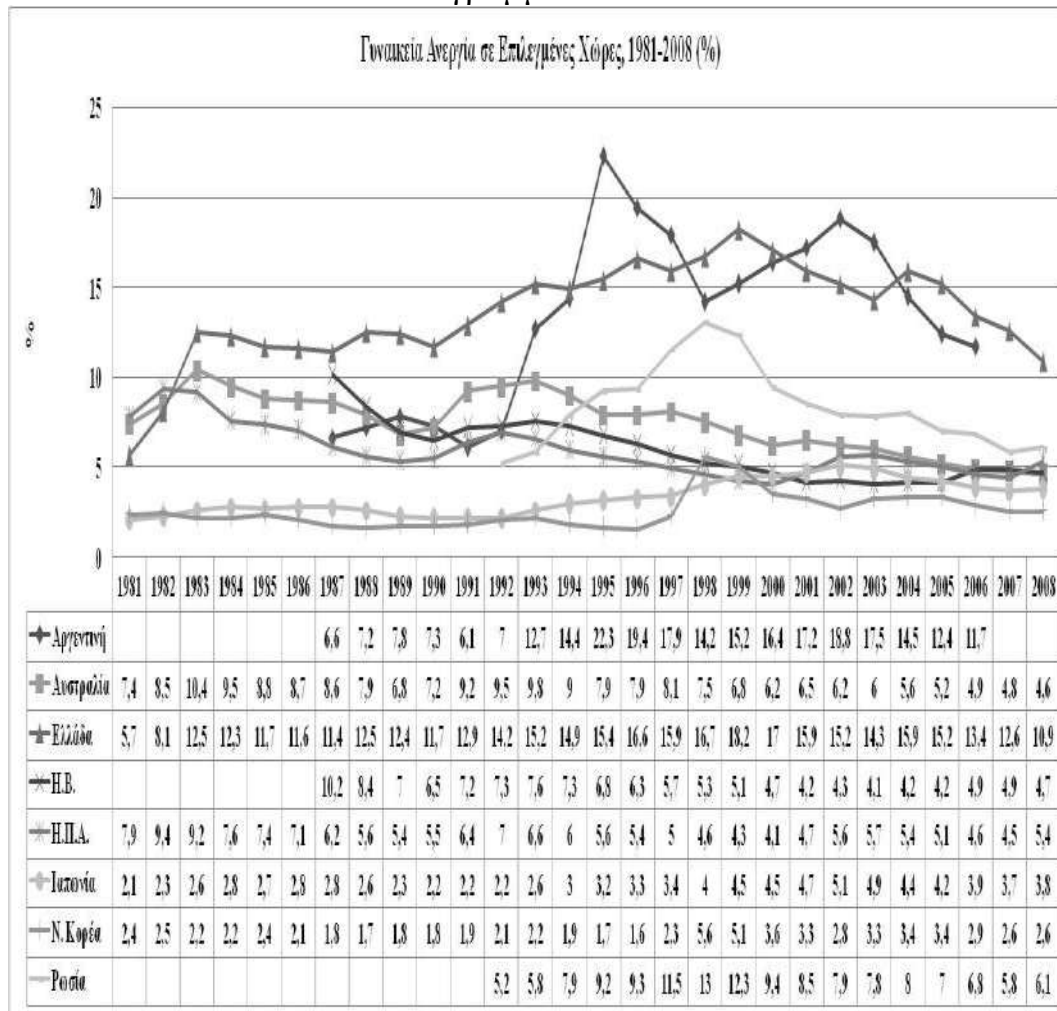
Διάγραμμα Π.Ι.2.1

Η Ανεργία σε Επιλεγμένες Χώρες, 1981-2008 (%)

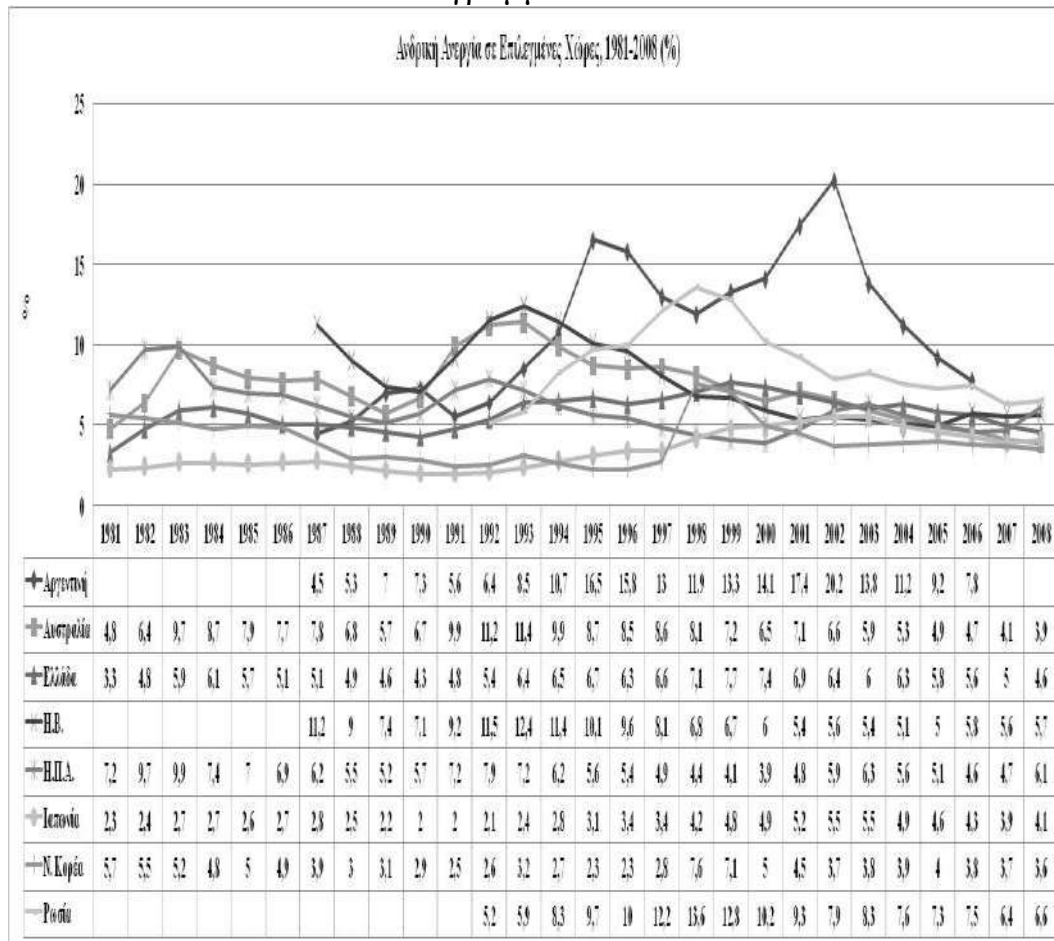
Πηγή: ILO, *Labor Sta, Unemployment*, www.ilo.org.

Διάγραμμα Π.Ι.2.2

Πηγή: ILO, *Labor Sta, Unemployment*, www.ilo

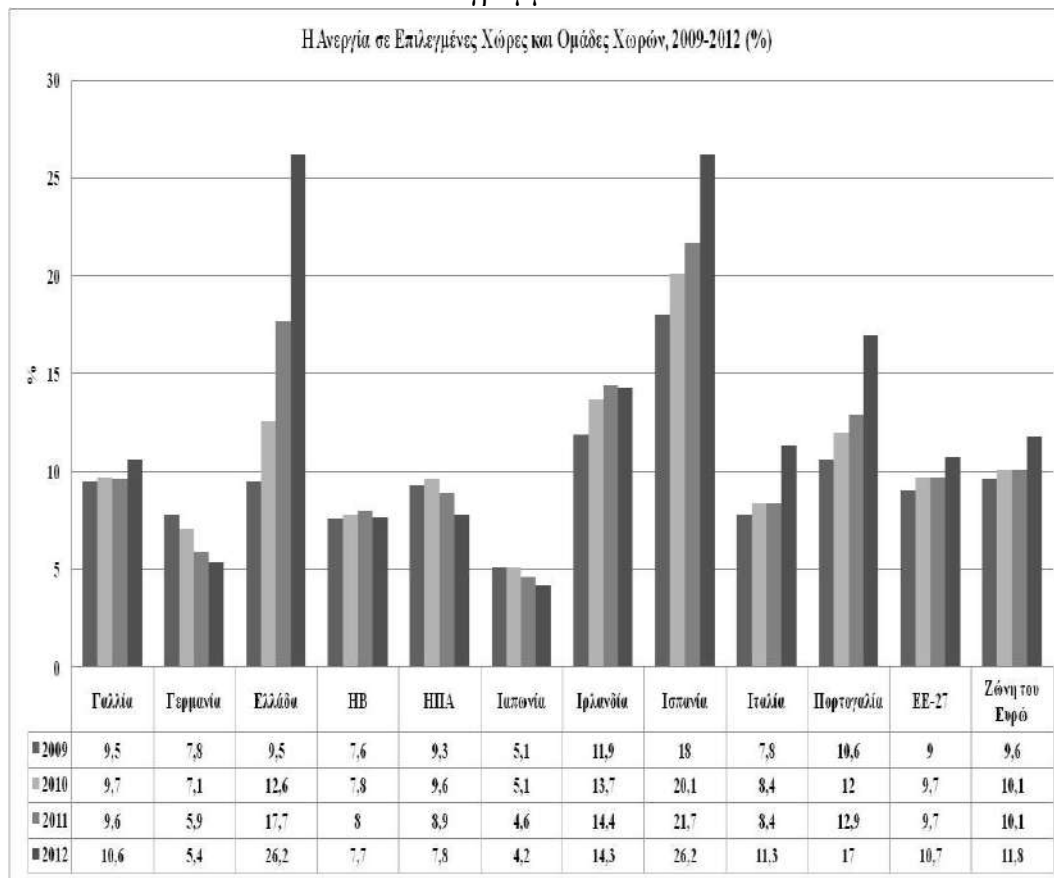
Διάγραμμα Π.Ι.2.3

Πηγή: ILO, *Labor Sta, Unemployment*, www.ilo.org.

Παράρτημα II Η Εξέλιξη της Ανεργίας, 2009-2012

Διάγραμμα Π.Π.1

Πηγή: Eurostat.

Παράρτημα ΙΙΙ

Η κωδικοποίηση και η δόκιμη σημασία των όρων, οι οποίοι αφορούν
στα καθεστώτα της απασχόλησης

ILO, Fifteenth International Conference of Labour Statisticians, Report of the Conference, ICLS/15/D.6 (Rev. 1), Geneva, International Labour Office, 1993 (www.ilo.org).

Το 15ο Διεθνές Συνέδριο των Στατιστικών της Εργασίας συμπεριλαμβάνει ένα Ψήφισμα, το οποίο εγκρίθηκε τον Ιανουάριο του 1993, σχετικά με την προσδιορισμό των θέσεων στην απασχόληση (Διεθνής Κωδικοποίηση σύμφωνα με τη Θέση στην Απασχόληση-ICSE-93). Σε αυτό το Ψήφισμα και επομένως στην ICSE-93 περιλαμβάνονται οι μισθωτοί, οι εργοδότες, οι αυτοαπασχολούμενοι, τα συμβοηθούμενα και μη αμειβόμενα μέλη της οικογένειας, τα μέλη των παραγωγικών συνεταιρισμών και οι εργαζόμενοι που δεν δύνανται να καταταγούν σύμφωνα με τη θέση στην απασχόληση.

i) Κωδικοποίηση σύμφωνα με την ICSE-1993

Η ICSE-93 αποτελείται από τις ακόλουθες ομάδες:

1. Οι Μισθωτοί (Employees),
2. Οι Εργοδότες (Employers),

3. Οι Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό (Αυτοαπασχολούμενοι-Own-Account Workers),
4. Τα Μέλη των Παραγωγικών Συνεταιρισμών (Members of Producers' Cooperatives),
5. Τα Συμβοηθούμενα Μέλη της Οικογένειας (The Contributing Family Members or Workers),
6. Τα άτομα που δεν μπορούν να καταταγούν σύμφωνα με τη θέση στο επάγγελμα (Workers not Classifiable by Status).

ii) Η δόκιμη σημασία των όρων, σύμφωνα με τον ILO

A) Μισθωτοί

«Οι μισθωτοί είναι όλοι οι εργαζόμενοι οι οποίοι κατέχουν το είδος της εργασίας ορίζεται ως ‘αμειβόμενες θέσεις εργασίας για την απασχόληση’ Οι μισθωτοί με σταθερές συμβάσεις είναι αυτοί οι ‘μισθωτοί εργαζόμενοι’ που είχαν και συνεχίζουν να έχουν, ρητή (γραπτή ή προφορική) ή σιωπηρή σύμβαση εργασίας ή διαδοχικές συμβάσεις, με τον ίδιο εργοδότη σε συνεχή βάση. Η έννοια ‘σε συνεχή βάση’ συνεπάγεται μια περίοδο απασχόλησης η οποία είναι μεγαλύτερη από την καθορισμένη ως ελάχιστη που καθορίζεται σύμφωνα με τις εθνικές περιστάσεις.... Κανονικοί μισθωτοί είναι ‘οι μισθωτοί με σταθερές συμβάσεις εργασίας’, για τους οποίους ο οργανισμός που τους απασχολεί είναι υπεύθυνος για την καταβολή

των σχετικών φόρων και των εισφορών της κοινωνικής ασφάλισης ή/και εφόσον η συμβατική σχέση υπόκειται στην εθνική εργατική νομοθεσία».

B) Εργοδότες

«Εργοδότες είναι οι εργαζόμενοι οι οποίοι εργάζονται για δικό τους λογαριασμό ή με έναν ή περισσότερους συνεταίρους,..., και, με αυτή την ιδιότητα, σε συνεχή βάση (συμπεριλαμβανομένης της περιόδου αναφοράς) έχουν συμβληθεί με ένα ή περισσότερα άτομα για να εργαστούν για την επιχείρησή τους ως μισθωτοί. Η έννοια της ‘σύμβασης σε συνεχή βάση’ πρέπει να καθορίζεται από τις εθνικές περιστάσεις, με τρόπο που να συνάδει με τον ορισμό των ‘μισθωτών με σταθερές συμβάσεις’...».

Γ) Αυτοαπασχολούμενοι

Οι «αυτοαπασχολούμενοι είναι οι εργαζόμενοι οι οποίοι εργάζονται για δικό τους λογαριασμό ή με έναν ή περισσότερους εταίρους,..., και δεν έχουν συμβληθεί σε μια συνεχή βάση με ‘μισθωτούς’ ... για να εργαστούν γι αυτούς, κατά τη διάρκεια της περιόδου αναφοράς. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου αναφοράς, τα μέλη της ομάδας αυτής μπορεί να έχουν συμβληθεί με

‘μισθωτούς’, υπό την προϋπόθεση ότι αυτό συμβαίνει σε μια μη συνεχή βάση...».

Δ) Συμβοηθούντα και Μη Αμειβόμενα Μέλη της Οικογένειας

«Τα συμβοηθούντα μέλη της οικογένειας είναι οι εργαζόμενοι που κατέχουν μια θέση εργασίας σε μια επιχείρηση συγγενικού προσώπου που κατέχει μια θέση ‘αυτοαπασχόλησης’ και το οποίο ζει στο ίδιο νοικοκυριό, το οποίο δεν μπορεί να θεωρηθεί ως εταίρος, διότι ο βαθμός της δέσμευσης για τη λειτουργία της επιχείρησης, όσον αφορά το χρόνο εργασίας ή άλλους παράγοντες οι οποίοι πρέπει να καθορίζονται από τις εθνικές συνθήκες, δεν είναι σε επίπεδο συγκρίσιμο με εκείνο του επικεφαλής της επιχείρησης. (Σε περίπτωση που είναι σύνηθες για τους νέους, ιδίως, να εργάζονται χωρίς αμοιβή σε μια επιχείρηση που λειτουργεί με υπεύθυνο ένα συγγενικό πρόσωπο, το οποίο δεν ζει στο ίδιο νοικοκυριό, μπορεί να εξαλειφθεί η απαίτηση να ‘ζουν στο ίδιο νοικοκυριό’)...».

Πηγές

Department for Business, Innovation and Skills, *Small Business Survey 2012. SME Employers*, (a report by BMG research), London, 2013 (April).

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), *Part-time work in Europe*, Dublin, 2007 (www.eurofound.europa.eu).

ILO, *Global Employment Trends for Women*, Geneva, ILO, 2012 (December).

ILO, *Labor Sta, Employment by Status*, www.ilo.org.

ILO, *Labor Sta, Unemployment*, www.ilo.org.

ILO, “Resolution and Conclusions Concerning Decent Work and the Informal Economy”, *International Labour Conference, 90th Session*, Geneva, ILO, 2002, <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc90/pdf/pr-25res.pdf>.

ILO, *Decent Work and the Informal Economy*, Report VI., Geneva, ILO, 2002, www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc90/pdf/rep-vi.pdf.

ILO, *Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture*, Geneva, ILO, Employment Sector, 2002, <http://www.ilo.org/public/english/region/ampro/cinterfor/temas/informal/genero/doc.htm>.

ILO, *Fifteenth International Conference of Labour Statisticians, Report of the Conference*, ICLS/15/D.6 (Rev. 1), Geneva,

International Labour Office, 1993 (www.ilo.org).

OECD, “Gender differences in employment outcomes”, Social Policy Division, Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, OECD, *Family database* (www.oecd.org/social/family/database), 2013.

OECD, Dataset: Incidence of Full Time, Part Time Employment, 2013, www.oecd.org.

OECD, *Factbook 2011. Economic, Environmental and Social Statistics. Labour-Employment and hours worked-Employment rates*, OECD, 2011.

OECD, *Female Labour Force Participation: Past trends and main determinants in OECD countries*, OECD, Economics Department, 2004.

OECD, *Employment Outlook*, OECD, 2002.

OECD, *Women Entrepreneurs in Small and Medium Enterprises*, Paris, OECD, 1998.

World Bank, *World Development Report 2012: Gender Equality and Development*, Washington DC, World Bank, 2012.

Βιβλιογραφία

E.I. Allen, A. Elam, N. Langowitz, M. Dean, *Global Entrepreneurship Monitor: 2007 Report on Women and Entrepreneurship*, London, Center for Women’s Leadership at Babson College, 2008.

E. Bardasi, J.C. Gornick, “Working for Less? Women’s Part-Time Wage Penalties across Countries,” *Feminist Economics*, 14 (1), 2008, σσ. 37-72.

R. Bennett, S. Dann, “The Changing Experience of Australian Female Entrepreneurs”, *Gender, Work and Organization*, Vol. 7, 2000, σσ. 75-83.

F. Bettio, A. Verashchagina, *Gender Segregation in the Labor Market: Root Causes, Implications and Policy Responses in the EU*, Brussels, European Commission’s Expert Group on Gender and Employment, 2009.

R.M. Blank, “The Role of Part-Time Work in Women’s Labor Market Choices over Time”, *American Economic Review*, 79 (2), 1989, σσ. 295-299.

R.J.Jr. Boden, “Gender and Self-Employment Selection: An Empirical Assessment”, *Journal of Socio-Economics*, Vol. 25, 2001, σσ. 671-682.

A.L. Booth, J.C. van Ours, “Hours of Work and Gender Identity: Does Part-Time Work Make the Family Happier?”, *Economica*, 76 (301), 2009, σσ. 176-196.

M.J. Budig, “Gender, Self-Employment, and Earnings. The Interlocking Structures of Family and Professional Status”, *Gender & Society*, Vol. 20, No. 6, 2006 (December), σσ. 725-753.

S. Chant, C. Pedwell, *Women, gender and the informal economy. An assessment of ILO research and suggested ways forward*, Geneva, ILO, 2008.

S.H. Clain, “Gender differences in full-time self employment”, *Journal of Economics and Business*, No. 52, 2000, σσ. 499-513.

M. Cowling, M. Taylor, “Entrepreneurial Women and Men: Two Different Species?”, *Small Business Economics*, Vol. 16, 2004, σσ.167-175.

K. Eastough, P.W. Miller, “The Gender Wage Gap in Paid- and Self-Employment in Australia”, *Australian Economic Papers*, 2004, σσ. 257-276.

Y. Georgellis, H. J. Wall, “Who are the self-employed?”, *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 82, 2000, σσ. 15-23.

J.C. Gornick, J.A. Jacobs, 1998. “Gender, the Welfare State, and Public Employment: A Comparative Study of Seven Industrialized Countries”, *American Sociological Review*, 63 (5), 1998, σσ. 688-710.

F. Katz, “Dynamics of the Gender Gap for Young Professionals in the Financial and Corporate Sectors”, *American Economic Journal: Applied Economics*, 2 (3), 2010, σσ. 228-255.

A. Lofstrom, *Gender, Equality, Economic Growth and Employment*, Stockholm, Swedish Ministry of Integration and Gender Equality, 2010, σσ. 19-21.

E. Matteazzi, A. Pailhé, A. Solaz, “Does Part-Time Employment Widen the Gender Wage Gap? Evidence from Twelve European Countries”, Society for the Study of Economic Inequality, *ECINEQ Working Papers*, No. 293, 2013.

A. Şahin, J. Song, B. Hobijn, “The Unemployment Gender Gap during the 2007 Recession”, *New York Federal Reserve Bank*

Research Current Issues, Vol. 16, No. 2, 2010 (www.newyorkfed.org/research/current_issues).

D.S. Watkins, J. Watkins, “The Female Entrepreneur: Background and Determinants of Business Choice, Some British Data”, *International Small Business Journal*, 2 (4), 1984, σσ. 21-31.

D.R. Williams, “Consequences of self-employment for women and men in the United States”, *Labour Economics*, Vol. 7, 2000, σσ. 665-687.

Author: Andreas N. Lytras

**The Realities and the Future of Labor Autonomy in Greek Society
Estimations and Proposals during the ongoing Crisis**

Abstract

The basic characteristic of Greek society is the dynamic role of work autonomy during the last sixty five years. This role did not disturb and, in contrary, contributed to the continuous economic improvement of the country. Greece was and still is the richest country in Balkan Peninsula. The society has achieved improvements in all the areas of social, economic and political life, during the last forty years. After 90s the majority of wage earners is the most remarkable event in employment. The economic crisis of 2007-8 destroyed the previous “serenity”. The obvious phenomenon was the arithmetical and proportional reduction of employees and therefore the “explosive” unemployment. The less obvious event was the significant proportional increase of own-account workers, despite the minor arithmetical reduction of own-account workers and employers. This analysis uses the current realities of Greek society to evaluate the properties of Greek capitalism. Then the study tries a proposition of a thorough intervention, which reconstructs the elements of labor autonomy. The reconstruction is based on the newest evolutions in the division of labor worldwide. The suitable solution could contribute to the fast recovery of Greek society. We should think on the usefulness of the proposal for every society.

Keywords: economic crisis, Greek society, labor autonomy, petty bourgeoisie

The problem (2009-2014)

After the explosion of the global economic crisis (2007-8), the immature events of Greek crisis of public debt (2009) and the imposition of memoranda (2010), which have as a target the treating of the fiscal inconsistencies, deliver some discussable results. After five years of repeated efforts these results are strange. We can glean some of the indications. The public debt is still enormous (in much larger percentage of GDP than in pre-crisis period). A number of the biggest private companies (banks, industries, and insurance or retailing companies) with personnel have closed or moved abroad. The smaller or the very small enterprises are declined and therefore their personnel are, significantly, reduced. The own-account workers have been slightly declined too. Despite the arithmetical reduction, their analogy in employment has been increased! After crisis, the public employment steadily

declined and therefore the state, as the only major and single employer for the high skilled workers, has stopped its contribution to the employment's environment. The employees, during the aforementioned period, have indicated the absolute reduction in both numbers and proportions in employment. The unemployment rate of over 27% (in 2014) is the strong evidence of the collapse of capitalism. This spasm gives us the opportunity for the discussion on the limits of the current conditions and the prospects of the society. The following elaboration participates as a political analysis within the debate of sociological theory.

The purpose of the study

The study is going to evaluate, in sort, the contemporary Greek society and its structure. The main argument of the analysis is that the implementation of memoranda, during the crucial period (2009-2014), contributed to ineffective interventions in the environment of employment. The indices show both the enormous unemployment and the restriction of small entrepreneurship. In our approach the restriction of small entrepreneurship (along with the reduction of public structures and employment) creates the problem of explosive unemployment. Additionally these problems are made more serious, since the own-account workers cannot afford the circumstances of the heavy taxation and reduction of consumption. The discussion of the current phase after the economic crisis and the continuous social problems is the prelude for approaching the more suitable choices in the Greek society. These choices, in my opinion, are expressed on the enhancement of work autonomy, by the proper modifications of both the institutional and the economical factors of the Greek capitalism. The proposal displays a kind of work flexibility, which could be easily implemented in the concrete society. The potential of implementation gives time and space for the gradual renewal of the older formations, while the new formations are going to transform the society. The proposal is a thorough solution for the economic and social effectiveness, the steady wealth's increase, the payment of the public debt, and the country's sovereignty (fiscal and political).

The work autonomy: Classical perceptions and modern approaches

According to A. Smith' approach labor autonomy is a present, but secondary characteristic event of the capitalist economy. In his analysis the price of goods is always broken down into: the wage, the profit of capital, and the ground rent. These are the primary sources of any income or any secondary income. He recognizes three groups, depending on the type of their income. The workers receive income in the form of wage, the holders of the stock from profits and the landlords from ground rent. He suggests that there are two groups of people, whose income is complex. The bigger group (the smaller is the lenders) is represented

by the autonomous workers. A. Smith distinguishes two main categories of autonomous workers within capitalism: the farmers and the craftsmen. The farmers and the craftsmen are autonomous producers, who are partly entrepreneurs and partly wage laborers. The same individual represents the roles both of the productive subjects, the entrepreneur and the workman. They have to use their own small capital and exploit their own labor, attempting to employ this capital.

It is not the main focus of classical Marxism the reference to the smaller industrialists or the small producers in agriculture and the entrepreneurs in services and retail, since the capitalists, namely the owners of capital and the working class are the basic classes of capitalist society. Nevertheless, there are the analyses of the peculiar economic situation for autonomous workers. The characteristic figures of independent producers or autonomous workers are the farmer and the handicraftsman. They on the one hand look like capitalists, as owners of the means of production and on the other as the workers of themselves. So, the autonomous worker “pays himself, in the surplus-value, the tribute that labour owes to capital”. With their peculiar economic and social status, they compose a third social group, the “petite (or petty) bourgeoisie”, which participates in class structure of capitalism. The prognosis of their final collapse degrades the significance of the existence of autonomous workers and “petty bourgeoisie”.

M. Weber has given limited theoretically positions about the structure of capitalist society. There is, however, a notable description which is referred to the structure of classes that meet either the positive or the negative exercise of the privilege of doing business. In upper class and privileged part are the industrialists, the merchants, the landowners-businessmen, the bankers, the brokers, the professionals with high qualifications arising from education and the employees based on monopoly of a particular skill. The lower and underprivileged class includes skilled, semi-skilled and unskilled workers. The interim class of this classification is sorted to farmers, artisans, some independent professionals and some employees.

According to W. Sombart’ approach the entrepreneurs of his time are the owners of large enterprises, which are very well organized with the instrument of a strong and relatively autonomous bureaucracy. Nevertheless, there are as side presence the small or medium entrepreneurs as residues of stronger past figures, but not as representatives of the dominant figure of the “bourgeois”.

C. Wright Mills has built his analysis of the “new middle class” initially on the great declining of the old middle class, namely the class of autonomous producers and workers (farmers, craftsmen, small merchants etc.). The old middle class, in the American case, has been declined under the pressure of the crisis of 1929-1930. After the above evolution the

social structure is still consisted by three classes. In the place of the old middle class, the new middle class which is composed by the vertical hierarchy of clerical employees. Definitely, the domination of fordism-taylorism, as the modern model of productive and labor organization, is the strong background for the C. Wright Mills' approach.

A similar argument for the composition of the new middle class, but more radical, is expressed by N. Poulantzas. The alternative term, namely the "new petite (or petty) bourgeoisie", comes from the peculiar analysis of structural Marxism, in which the economical, political and ideological relationships have, simultaneously, equal impact on the definition of social structure and classes. The non-manual workers, as agents of non-productive work are mainly the members of the "new petite (or petty) bourgeoisie" and reproduce the ideological subset of the traditional petty bourgeoisie.

Something very interesting has happen during 70s. The model of fordism-taylorism has showed a clear fatigue and a new procedure gives, partly, many different instances of the coming general change. The overcoming of fordism, from 70s, has reconstructed, in stages, the division of labor. The innovative attempt in the factory of Volvo in Kalmar had proceeded to the redesign of the line of production and the appearance of a new kind of working collaboration, namely the working group or team (Williams 1995, Cohen and Bailey 1997, Kulwiec 2001, Bedwell *et al* 2010). The working teams, self-directed in some degree, have disclosed the virtues of semi-autonomy and their potential for the improvement of productivity, therefore for the increase of profits too (Sandberg 2007).

The changes in Toyota have created during the late 70s the most known transformations in the contemporary industrial production (Ohno 1991). The several innovations have made the production leaner, the specializations on the working floor fewer, and the middle managers focused on the controls of the procedures. The virtues and the achievements of the Toyota model became something like a myth. The realities of that myth are going to be better known after the establishment of a new company in the USA.

The new company is the result of entrepreneurial collaboration between General Motors (GM) and Toyota (NUMMI). The above company has disclosed, that many of the Toyota's achievements were based on the virtues of working groups or teams, the fewer specializations on the working floor (only three from the about two hundreds in the typical American factories), and the function of managers as coordinators (Holden 1986). The production is characterized by all the innovations of post-fordism era (the *kanban* system, the *andon* system, the *kaizen* system etc.). During the evolution of the procedure the hierarchy of middle management is degraded, significantly. The notification of the new trend is going to change the working environment. The technology is an asset for every ambitious holder of knowhow, but its potential needs money to demonstrate its abilities.

The new investments come from the substantial reduction of the compensations of work. The enterprises buy then only the working time and reduce their long term commitments with the physical agent at any post of job. The jobs symbolically represent only the working time which is going to be fulfilled by people in the several statuses in employment and the new flexible schemes of labor (Daskalakis 2013, pp. 605 et seq). The whole combination permits the function of work as a pure commodity and the laborers from the different statuses and schemes compete, each to other, to find or keep a job and compensation (sometimes a wage and sometimes an income of the own-account worker).

The end of the exclusivity of wage status is, in that moment, clear. The new profits are the final results. The same procedure and evolution has taken a new height in the services of new era. The commuting technologies permit the extension of the already strong networks (Castells 2010, pp. 166-168, 172-180) with the national and international networking of the working groups. The teleworkers broaden their autonomy, during the working time, are self-directed, and work, in the most cases, from a (or a long) distance by the bases of companies. In many instances of the aforementioned cases the workers are typically employees (wage-earners), and in some instances (as freelancers or “e-lancers”) are own-account workers (Malone and Laubacher 1998), but in both situations they are more productive, effective, and autonomous (Nilles 1996, Eurofound¹ 2010, WorldatWork 2009, 2011, RW3 Culture Wizard 2010, 2012). The new larger status of autonomous or semi-autonomous workers, namely the own-account workers is more obvious. The status of semi-autonomous employees is, in my opinion, a contradictory situation, because the autonomy (of every degree) co-exists with the institutional and economic dependency. Practically, the role of the employees and the own-account workers is expressed as the absolutely same functional autonomy.

E.O. Wright percepts, in the general level, the ongoing process of change within capitalist society and generates a new concept, namely the “contradictory class location”. He invents, between the classes of social structure, three precarious groups. The contradictory class location of managers and supervisors is located between capitalists and working class. Between the working class and the traditional petty bourgeoisie the social structure includes the contradictory class location of semi-autonomous workers. The contradictory class location of small employers is located between the capitalists and the traditional petty bourgeoisie. In fact the new conceptualization adds with two more social groups, beside to the traditional petty bourgeoisie, the existing social structure. The two new social groups have some kind of relation with the work autonomy. The semi-autonomous workers are coming from the wage labor, but they have a degree of autonomy within the work process. The small employers are

¹ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound).

definitely autonomous producers, with many similarities to the members of petty bourgeoisie, but they are employers of a small number of employees too. From a social structure with three classes (one class is described as autonomous) the concrete analysis produces a social structure with six social groups (three classes and three “contradictory class locations”). Between them the half of the number of social groups has as a characteristic the work autonomy. This is a remarkable adaptation within the class theory of the recent realities in employment! We have to keep our attention on this adaptability of social analysis for the new phenomena.

Despite the possible comments on the last aforementioned analytical integrals of the concrete explanation and conceptualization, the theoretical attention has turned definitely to the reality of autonomy in both wage-laborers and independent professionals (either small employers or autonomous producers and free-lancers). The major challenge of nowadays' society is the collective decision for the next claim on labor statuses. We understand clearly that the agents of capital have chosen the broadened work flexibility through the combination of the inventive new (flexible and insecure) schemes of wage-labor and the work autonomy (the free-lancers of the new era). The thorough solution for the agents of labor is not the total rejection of capital's choice, but the projection of work autonomy as a counterweight to the other schemes and models of insecure work flexibility. This is a choice of work-independency against the work dependency.

The diversities and the similarities of capitalism

The debates on the diversities of capitalism and the cases of different peripheries of capitalism could launch some useful further discussions. On the one hand some aspects of the model of world system could found verifications on the phenomena of small properties and the lower analogy of wage labor in Greek society in comparison to other societies. In some cases the employment data are comparable, but the level of prosperity under the relevant circumstances is extremely different. Greece, according to the Human Development Index, was in 22nd position (UNDP 2010, p. 148), in 2010. Mexico was in 56th and Brazil in 73th position (both are countries of G20), in 2010 and the majority of their population lives in difficult or unacceptable conditions (UNDP *ibid*, p. 144). On the other hand the similarities of Mediterranean countries on the cases of the owning of private houses and the bigger analogy of own-account workers or the role of family within the production are accompanied with the diversities on the general level of employment and the whole dynamic of production and economy.

Table 1:**Employment by Status in Employment in Selected Mediterranean Countries, 1993-2015 (%)**

Country	Greece			Italy			Portugal			Spain		
Year/Status	1993	2008	2015	1993	2008	2015	1993	2008	2015	1993	2008	2015
Employees	53.2	64.9	65	71.6	74.5	75.6	74.7	75.8	81.6	70.3	82.3	82.7
Own-Account Workers	27.4	20.9	23.7	11	20.4	16.4	17.4	17.5	13.1	19	10.5	11.7
Employers	7.2	8.3	6.9	11.9	1.2	6.6	6.9	5.5	4.8	3.2	5.7	5

Source: ILO [LABORSTA and ILOSTAT].

Table 2:**Employment by Status in Employment in Selected Countries, 1993-2015 (%)**

Country	Greece			Japan			S. Korea			UK			USA		
Status/Year	1993	2008	2015	1993	2008	2015	1993	2008	2014	1993	2008	2015	1993	2008	2015
Employees	53.2	64.9	65	80.6	86.5	88.5	61	68.7	73.2	86.9	86.7	84.9	91.2	93	93.5
Own-Account Workers	27.4	20.9	23.7	9.6	7	6.5	28.2*	18.8	22.1*	12.5*	12.9*	12.2	8.5*	6.9*	6.4*
Employers	7.2	8.3	6.9	3	2.5	2		6.4				2.5			

Source: ILO [LABORSTA and ILOSTAT].

*In the above indices the mentioned countries have selected and recorded the sum of employers and own-account workers in the same category either of employers or own-account workers!

According to my view the Greek and Korean instances belong in the few exceptions of the different pattern of the initial conditions, the orbit of statuses in employment, and the trends to employment's or social polarization [Lytras 2016b, p. 135 (Chapter 2.6, Graph 2.6.2)]. The typical model regards the affluent and pioneer countries, which are big national economies, with many tenths of millions of population and labor force. They originally represent the social formations of *fordism* (even after its overcoming) and are characterized by the intense polarization between the, by far, vast majority of employees and the extremely small minority of wealthy employers (according the ILO, ILOSTAT they are: 2.1% in Australia 4.3% in France, 4.7% in Germany, 2.5% in UK, 2.2% in Japan and 3.8% in Netherlands in 2013). In these paradigms the own-account workers represent an, arithmetically and proportionally, small group in employment, which is definitely larger than the group of employers. The group of contributing family workers is an insignificant status in employment. The employment structure in the advanced societies is suitable for the classical welfare state and the full-controlled populations in whole the stages of their lives. The regularities of the welfare state or society (Aspalter 2001, Esping-Andersen 1990) are now

under a long-time crisis, mighty disputes, and continuous revision. The poorer people, the unemployed persons, the homeless, the low-paid wage-earners, as the part-timers, and the flexible workers live difficult lives, or even unacceptable social conditions in the center of the centers of luxury (U.S. Department of Housing and Urban Development 2013, DeNavas-Walt *et al* 2013, pp. 13, 33). But the luxury and the high life style “belong” to the local elites, who are of course the employers, their families, the members of top management, the speculators and some stranger celebrities. There is definitely the famous “middle class”, a phantom of the contemporary affluent societies, after the overcoming of the older type of hierarchy in the entrepreneurial bureaucracy. The description of middle class in some of the pioneer countries of capitalistic development is the “objective” result of the self-definition, during official opinion polls, of the population and its subjective “aspirations” for the future income and the desirable standard of living. Nevertheless, the analytical comments negate all the dimensions of the above definition of middle class. An analogous commentary finally notes: “Unfortunately, not all families are able to afford the sort of expenditures that we lay out in this report. Even those families that can afford a middle class lifestyle must make regular sacrifices and may be one unexpected event away from disaster” (U.S. Department Of Commerce and Office of the Vice President of the United States 2010, p. 26). We can understand that the “middle class” there is only in the unfulfilled aspirations of the people, who declare that they prefer the concrete status. The somehow simpleminded definition is also negated, by the strong evidences of other official reports on the income distribution and the problems of poverty or homelessness (DeNavas-Walt *et al*, *ibid*). The success story is an illusion, or even worse the valuable instrument for the propaganda of the strong elites.

According to my view the Greek and Korean instances belong in the few exceptions of the different pattern of the initial conditions, the orbit of statuses in employment, and the trends to employment’s or social polarization [Lytras 2016b, p. 135 (Chapter 2.6, Graph 2.6.2)]. Greece and Republic of Korea (S. Korea) have had the post-war era a somehow similar and painful experience of a civil war. At the end of the harsh conditions the Korean Peninsula has divided in two countries: the Republic of Korea in south and the North Korea (Democratic People’s Republic of Korea). In Greece the civil war came in end, in 1949. Greece and Republic of Korea were located, by a coincidence, in two different but extremely sensitive territories, during the Cold War. Despite the different rhythms of their evolution the two countries have had a remarkable economic development, during the last 60 years. The continuous development has created the uninterrupted improvement of the standard of living (UNDP 2010, p. 148). Both countries are distinguished by the very high level of the global list, accordingly to the Human Development Index (HDI). The achievements of the two societies are built on a structure of employment, which is based on the great analogy of the

own account workers and the high level of family networks' involvement in economic activities. The social polarization is much lesser than in the pioneer countries. The Republic of Korea (with a population of about 50 million people) participates to the group of twenty wealthiest countries (G20)² of the Globe and in 2010 was in 12th position between the countries with "very high human development" (UNDP *ibid*, 143). Greece (with a population of nearly 11 million people) was in 22nd position (UNDP *ibid*), in 2010. The two countries confront with the same manner the process of modernization of employment. Year by year the analogy of own-account workers is reduced and the employees increase (Lytras 2016b, Graph 2.6.2).

(Lytras *ibid*, Graph App.1.4.2, Graph App.1.4.4) All these similarities or the deviations from the strict rules are, of course, coincidences. If we have to choose, we choose the strong development with a high standard of well-being.

Greece has not yet any ambitious neighboring enemy and has launching to pay the cost of its audacious and vainglorious improvement. The Republic of Korea still has a dangerous and aggressive neighboring country, namely the N. Korea, and keeps its developmental orbit.

The Greek capitalism: the virtues of autonomy

It is indisputable that the capitalistic relations of production dominate in Greek Society, fully, during the decade of 1921-30, after the Asia Minor Catastrophe in 1922 (Mouzelis 1978, pp. 46-50, Moschonas 1987, p. 47, Lytras 1993, pp. 151-152). The national integration and the explosive problem of refugees have been the accelerators of the concrete historical evolution. The urgent character of the refugee's issue has contributed to the fast procedure of the agrarian reform, with the extensive distribution of land to many small owners (Vergopoulos 1975, pp. 178-179, 198-199) until the early 30s. At the same time, the need for work and income in the urban areas pushes mainly the refugees' population to implement their previous skills in small and independent craft industries. The productive efforts had found the active aid of Greek state, which had already made new institutions for the protection of national production. The national economy has been armed with a new framework of laws on taxes, tariffs, and the analogous fiscal policy (Tsoulfidis 2011, pp. 21-29). The enhancement of agriculture with the agrarian loans creates the fertile environment for the improvement of the production, and the endurance of social structure during the strong economic adversities of 30s, but the heavy problem of agrarian debts is launched too (Vergopoulos *ibid*, pp. 182-186). The imposition of capitalism, therefore, has included the small properties in its functions

² Group of 20 (G20).

(Vergopoulos *ibid*, pp. 180-181) and instead the realities in other paradigms destroyed only the residues of the big farms (among them, the Turkish type of manor, namely the “chifliks”).

The pre-war conditions have basically characterized by the symbiosis of the small private property and self-employment (in close relation with the phenomenon of the big analogy of contributing family workers), and therefore the petty bourgeoisie’s strata prevailed mainly in countryside. The above event did not give an analogous space for the concentration of the big private property and equally the accumulation of capital in the countryside. Meanwhile the interest of the agents of the Greek capital is historically directed to the ship-owning and the international trade activities. The minor interference of Greek capital in the industrial activities describes one of the major peculiarities of the economy and society, and a cause for the slow internal procedure of social modernization. These conditions and the slow-moving procedure of change last until the end of Greek civil war (1949). The catastrophes of the long-time war, during 40s, destroyed many rural areas and the migration to the urban centers or abroad became inevitable.

In 1951, the majority of population inhabits in the countryside and works on land. Fifty years later the vast majority habits in urban areas (Hellenic Statistical Authority 2010, p. 35). Nevertheless, the correlation of property slightly has changed. The distribution of land to so many owners and the segmentation of properties in many scattered plots of land of the same (a single) owner permit the maintenance of private property for a long period (Lytras and Prontzas *ibid*, pp. 113-124). These properties are the very basis for the Greek type of facilities in the next phase of touristic development.

The post war social evolution is defined the reproduction, for a forty years long period (1950-1990), of the type of the complexity of small property and self-employment in the secondary and tertiary sectors (of course) in a smaller proportion than in agriculture. Despite the strong trend of modernization the wage earners are a minority in employment until late 80s (Lytras 1993, p. 189). The significant migration abroad from the early 50s to the middle 70s (by the end of dictatorship in 1974 the trend of return prevails). The petite (or petty) bourgeoisie’s strata prevailed within the correlations of social structure for a long period, during the post-war era. The explanation is rather simple. The formed rural petite bourgeoisie’s strata remained strong in percentage, but declined arithmetically. The migrants from the countryside to major urban centers have reproduced the rural pattern of work independency in craft industry and the several services (Lytras 2010, pp. 18-21). They have substituted, with the independent professions and their consistent efforts, the vacuum, which was created by the lack of remarkable large private investments. The Greek state has basically aided, with the implementation of institutional regulations, fiscal measures, special loans, and direct financing (Lytras *ibid*, pp. 165-188). The newcomers bought private properties and

made steady the new establishments (Lytras 1993, pp. 209-214). The “restricted sufficiency” has been reproduced in the new activities and in many cases the newcomers flourished. The incomes from the private properties and the independent professions have had the continuous improvement, despite the economic spasms or the adversities during 70s. The improvement of the conditions of education, during the after war era, allowed to the children of middle strata to have high scientific skills (Tsoukalas 1987, p. 98) and then to establish new independent professions, as lawyers, doctors, engineers, or they sought a job in public services. This procedure either reproduces further the petty bourgeoisie’s pattern or gives time and space to the concrete groups to exploit the several opportunities, during late 70s and 80s.

During the after-dictatorship period, are noted the most remarkable events in the social evolution. The conditions of democracy are improved, with quick procedures, the social modernization proceeds, and the process of participation in the European Economic Community (EEC) and the European Union (EU) is concluded by the inclusion in the Euro-zone. All the significant indexes of economic and social dimensions are upgraded continuously (GDP,³ HDI,⁴ housing, education, health system etc.) the thirty five years, after 1974. The interim years the economic restructures contribute to the convergence, which regards the distribution of productive sectors, with the pioneer countries. One of the most problematic issues is the increase of public debt, but its trend doesn’t differ much from the comparable countries. The process of European integration tend to reduce, from middle 80s, the protective framework for the national production and the direct state’s financing for the small enterprises (Lytras *ibid*, p. 232).

The distribution of the sectors of production to the GDP expresses the absolute enforcement of the already mighty tertiary sector. The procedure further goes on, during the two decades of the twenty first century (Figure 2). The convergence with the developed countries is obvious. The same process is watched on the field of employment (Figure 3). The services dominate and the related professions prevail, by far, in the employment. Greece is not an exception, in this factual “rule” of modern development. The delayed decline of employment in agriculture, only, confirms the low level of productivity, along with the endurance of the small ownership in the rural private properties.

³ Gross Domestic Product (GDP).

⁴ Human Development Index (HDI), according to the United Nations Development Programme (UNDP 2010, p. 148).

The employment's convergence and the evolution after crisis

The employment increase from the early 80s is clear and sustainable. The concrete procedure is combined with the inclusion of the vast majority of the newcomers in the status of employees. The wage-earners represent the 53.24% in 1993 and they are the 64.92% in 2008 (Lytras *ibid*, pp. 207-209). The concrete evolution is accompanied with the continuous reduction of the analogy of own-account workers (27.40% in 1993 and 20.40% in 2008) and the faster decline of the percentage of contributing family workers (12.13% in 1993 and 5.87% in 2008). It is interesting that the status of employers presents a slight upgrading spasm (from 7.23% in 1993 to 8.32% in 2008). This fact means that the enterprises in country are small and rather weak. A motivation for the establishment of new and small enterprises is the reality of increase of consumption, during the preparations, the events, and the positive results of Olympic Games (2004) in the economic climate.

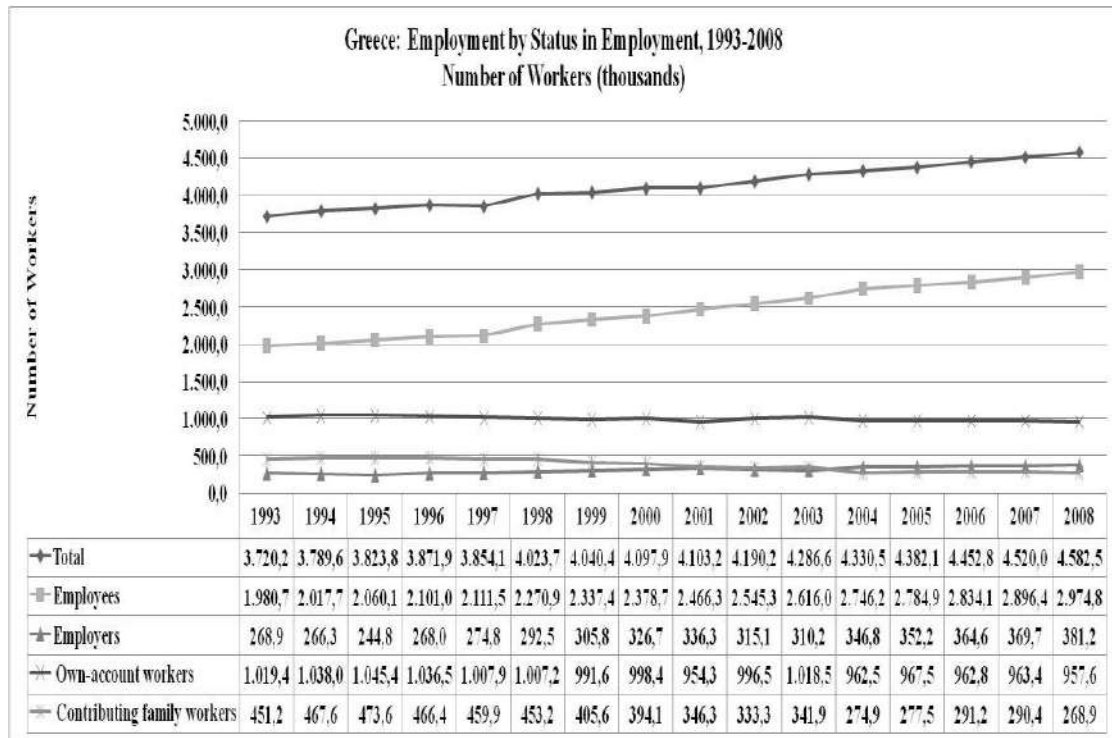
We have to note a significant observation on the conditions of employment. The analogy of own-account workers is largely reduced the period: 1993-2008. That is an undeniable fact, but the observer must pay attention to the rest data on the general level of employment and the new phenomenon for the society, namely the immigration mainly from the northern neighboring countries (UNDP 2009, pp. 143, 147). In one hand the total employment increases continuously [about 3.7 to 4.5 million workers according ILO,⁵ LABORSTA (database),⁶ or 4.6 million according ILO, ILOSTAT (database)⁷], and therefore this is the basic reason for the significant reduction of the percentage of own-account workers. In fact the reduction could be explained by the increase of the new workers who are included as employees. In the other hand the new immigrants for several years live in the country and work illegally. In that phase they give new opportunities to small enterprises, rural units, and own-account workers for cheap workers. In the next phase of the legalization of the immigration, the immigrants further broaden the lines of formal wage labor and they contribute to the reduction of the analogy of own-account workers. The major event of that period is the decisive decline of the contributing family workers. The total result is rather remarkable. The own-account workers are slightly reduced. They really “skulked” proportionally in the great increase of the total employment, which in a significant part comes from the inflows of foreigner migrants. To some extent, several of the own-account workers have moved (at that moment) in the status of employers.

⁵ International Labor Organization (ILO).

⁶ Labor Statistics (LABORSTA -database).

⁷ ILO Statistics (ILOSTAT-database).

Figure 1

Source: ILO, LABORSTA (Database). *Employment by Status in Employment*.

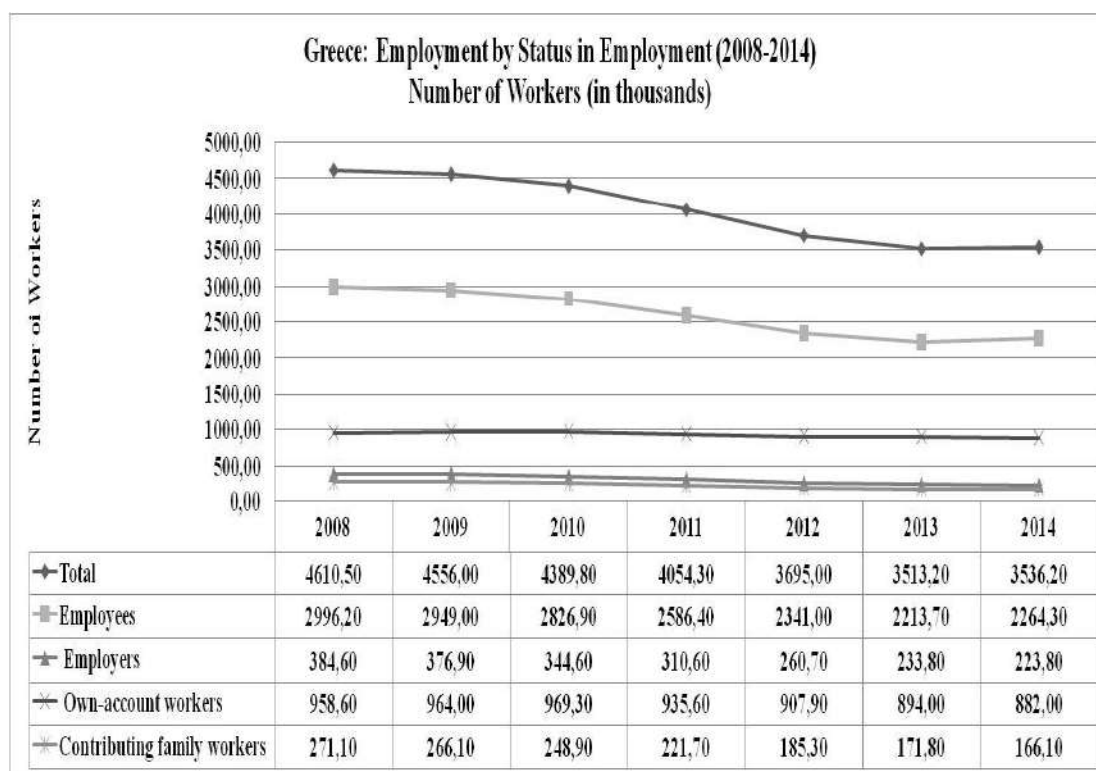
The (ex) own-account workers (as small employers) along with the already small entrepreneurs and some newcomers have used the advantage of the cheaper labor. The abundance of human resources has permitted the continuous increase of profit and new hopes were cultivated for the further fruitful adventures in the future.

The abovementioned situation bodes the broader convergence of the correlations of statuses in employment. Only an unpredictable event could interrupt this trend. Unfortunately a similar event has happen, namely the crisis of 2007-2008. After the explosion of crisis everything is posed in doubt. Greece did not go officially bankrupt, but of course was so close to the event. In 2010 its partners in EU, Euro-zone, and European Central Bank (ECB) with the assistance of the International Monetary Fund (IMF), made a financing program for the Greek debt. With the method of refinancing (bailout) of the Greek debt the institutional lenders have claimed the secured returns of their funds and, at the same time, imposed an extensive set of (so called) reforms, namely the impulsive deregulations of the national economy and especially the deregulations in labor market (Daskalakis 2015, pp. 297-304).

The original equipment of Greek capitalism has blocked, after stopping of the bank financing of economy, and the harsh tax confrontation of urban or rural properties by the state, which has not any fiscal sovereignty after the imposing of memoranda. The entrepreneurial

forces, when the crisis explodes, have changed everything in their strategy. The small employers lay off their employees, reduce their works, and substantially many of them “return” to their roots, namely the very space of own-account workers (Figure 6). The centre of their strategy becomes the protection of autonomy and private property, namely their stronger background (Lytras 2016b, pp. 88, 109).

Figure 2

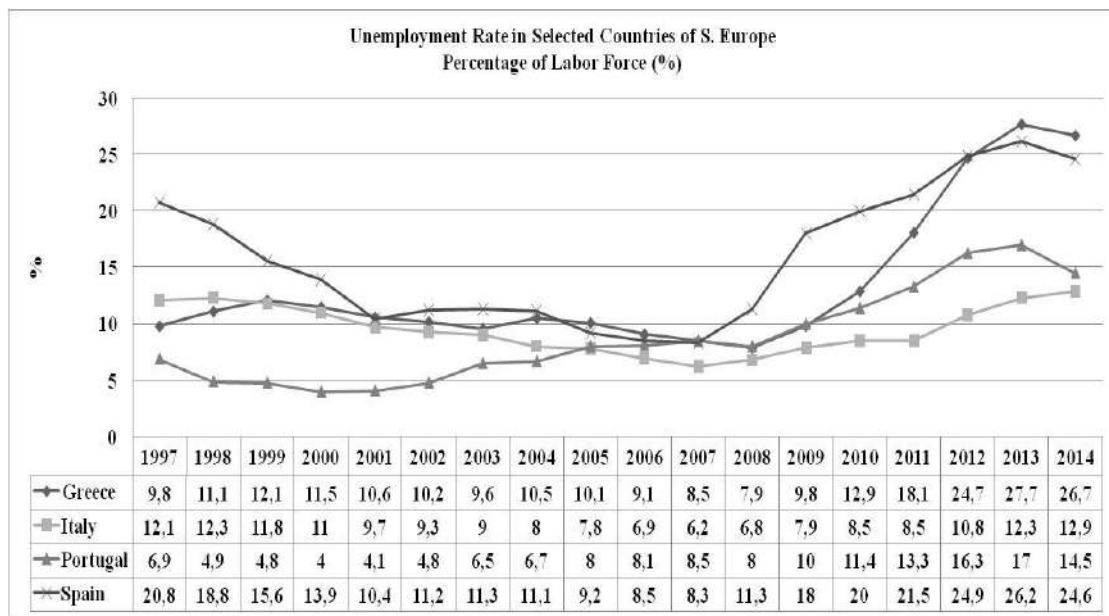

Source: ILO, ILOSTAT (Database). *Employment by Status in Employment*.

The aftermath of this complex situation was simpler than any sophisticated thought. The dramatic increase of unemployment rate was greater than the optimistic lenders had estimated (Figure 7). The rate is an indication that capitalism does not work anymore. The significant causes of the unemployment rate increase are from the one hand the self-restriction of small unities and from the other hand the reduction of public employment.

It is still time for the fertile transformation of this type of capitalism, namely the type of capitalism with the lower level of labor (and social) polarization, worldwide. The restriction of the trivial economic proposals is a middle stage for the design of a new innovation for the structure of economy and society, as long as for the expansion of production. The first is the decision. The last is the clear social renewal by the parts of the existing reality.

Figure 3

Source: ILO, ILOSTAT (Database). *Unemployment*.

The renewal of labor structure: the “effective autonomy”

The next phase of Greek capitalism could be (or should be) the enforcement of work autonomy.⁸ Work autonomy is a tested, realistic, effective and successful model of labor integration in the concrete social structure.

The problem of unemployment is the more urgent. This is the only reason we put it in the first place of analysis. The unemployed persons could be redirected in employment with a new type of autonomous work, via an innovative method of a simultaneously *private and public con-financing policy for combating unemployment*. The unemployed persons could be activated as autonomous workers, regardless their special skill, if there is any. The needed funds could be found by a new kind of long term deposits (for twelve months) in common accounts of the collaborated commercial banks. These private funds function as the initial guarantee for the financing of employment for the unemployed persons. Concretely, the aforementioned funds are used for the issuing of a special kind of “securities” (either typed or digital), which are going to be the mean of activation of the autonomous workers. The monthly withdrawals are substituted by the equal grants from the state’s budget. The public spending is partly returnable, because the special “securities” conclude the values of taxes and contributions to social security system. The rest of the value of the mass of “securities” (the

⁸ The concept of autonomous workers is based on the analysis and proposal of A. Gorz (1999, pp. 73-111) for the overcoming of the wage-based society.

major value) represents the payments of the individual consumers. Some of the interim “securities” conclude only the consumers’ contribution. The beneficiaries using the “securities” sell individually their services to the consumers of a region (for ten months) and their compensation is part of the total monthly income. The local authorities of the region coordinate the procedure. The whole process looks like a big private enterprise, in a typical market function. There are here the stock holders, who fund the procedure, but they are not true entrepreneurs and therefore they don’t take on any risk. Their stocks are accompanied by remarkable but reasonable profits, by the bank interest and the yield of the program, which foresees an extra dividend for the contributed capital holders. There are the laborers, who work as independent professionals. Their incomes are equal to the minimum wage, in the form of a compensation very similar to the own-account workers’ income (for ten months). Meanwhile they pay regular taxes and contribute continuously to the social security system. At the end of the program they receive a remarkable amount as dividend of the yields of program (this could be recognized as the eleventh compensation of the program). There are the consumers, who are benefited from the large variety of services at attractive prices (a motivation for the larger consumption). The consumers definitely express their social solidarity, but there isn’t any need to change their transactional behavior. They buy the necessary services, cover their regular needs, and satisfy their tastes according to their moods. This method could bring together the factors of market, which now are divided and ineffective. The state, by the concrete policy, could achieve nearly the full employment, with the moving of social benefits to the active enforcement of work autonomy. The public budget, in short term, regains the major part of its spending and the promising (or sustainable) future figures. The deposits in banks increase too, and the banks are favored by the new transactions, services to the clients, and their commissions (Lytras 2016c).

The empowerment of work autonomy that the already own-account workers and small employers could regain their self-confidence on their individual efforts and open again the prospect for the future increase of employment rate, by the method of “creating just one or few new jobs for each new or old employer”. One basic care of this analysis is the maintenance of the already self-employed people and small employers in all the three sectors of production. The main problems of the present time are basically the heavy taxation and the burdens of their obligations to the social security system. In both issues they can’t fulfill their obligations. The result for them is definitely an economic deadlock and for the public economics are the several dozen of billions of Euros (about or over 80 billions) unpaid debts by the citizens. These amounts are typical (or even more *faux frais*) obligations in the real world and could not be fulfilled ever. The only reasonable option is the haircut of the older obligations with fast institutional procedures and in return the modification of the public obligations to the own-

account workers and small employers with innovative measures. An example for the analogous measures is the haircut of the obligations to the public social security system, with the removal of the public obligation to cover the concrete years in the pension system. If there will be the ability for the concrete payment in any future time, the debtors would fulfill their obligations later, in order to recover their pension rights. Meanwhile, the pension funds recover the balances of their budget for the inflows and the spending, according the common sense. After the release of the weaker factors of economy (between them are many of own-account workers) by their burden, accordingly to the rule of social responsibility, they could become the receivers of a further beneficial policy measure. The launching of the constant collaboration with an autonomous worker for two years could help the own account workers and the small employers (up to five employees) for the “haircut” of the tax obligations for one of the previous years. These motivations are enough to create a new entrepreneurial recovery and perhaps several hundred thousands of new jobs in the country. Everybody can imagine the great returns for the public treasury and the tackle of fiscal policy. The development of contemporary, combined and “effective autonomy” renovates the employment on a basis of work flexibility, in a competitive context, creates decent incomes, and contributes to social equilibrium.

The reader of this study could believe that the writer intends the return of social and economic organization of the country in the previous and romantic eras. Such approach looks, superficially, to have some bases, but is wrong. In contrary the proposals are based on the contemporary transformations of production and work organization.

In Greek society, the work autonomy, as a modern phenomenon, meets an unpredictable bridging with the latest evolutions of division of labor. The abovementioned proposals for the decisive empowerment of work autonomy as an alternative for combating unemployment and the future economic improvement are totally realistic and adaptable. The reconstruction of social structure brings on the surface the only “narrative” for work organization, which could be recognized as “post-modern”.

Conclusion

The Greek society is characterized by the major social analogy of petty bourgeoisie in social correlations for about sixty years, during the post-war era. The petty bourgeoisie, which is based on the self-employment and the small private property, restrains the intense of the social polarization and the problems of poverty. The great analogy of autonomous workers creates an economic framework, in which the “restricted sufficiency” prevails in social conditions. Step by step, after dictatorship, the country achieved a great economic improvement. The petty bourgeoisie’s strata did not pay the cost of development. They

remained for years arithmetically at about the same level. They have lost proportionally their previous position, due to the new masses of employees who have entered in employment (after 1992). Some of the members of petty bourgeoisie involved, occasionally or steadily, as employers in the new conditions and flourished until 2008. In these conditions, the work autonomy has developed a “decent sufficiency”. Until that period is obvious that economic development has a second effective pattern, beside the model of pioneer countries. Greece participates, definitely, with S. Korea in this pattern, which is indicated by the distributions of statuses in employment, the great improvements of human development, the smaller social polarization, and finally the much higher national wealth. These similarities either spontaneous or constructed by a strategic center have had as result the high level of social wellbeing, which was indisputably higher than in the pioneers, namely the strongest economies worldwide. After the explosion of crisis the society confronts a harsh situation, something like a necessary punishment. The economy, after the generous economic aid, has been totally blocked, the consumption and the GDP collapsed, the enterprises laid off their personnel in masses, and the unemployment rate approached enormous percentages. All these events are not the symptoms of the very internal crisis, but the outflow of the imposed policy, by the *ad hoc* memoranda. Six years after the first attempt, we can make a small report: The absolute fail of the imposed policies gives to the country a pessimistic perspective. The already results bode a harsh and turbulent future for the society, without a visible end. The condition looks like a continuous nightmare.

The proposal, which is noticed in the lines of this paper, includes two main measures in a common direction, namely the supporting of the autonomous work. The first is an innovative and radical method for combating the massive unemployment, through the combination of private and public financing, and the activation of unemployed persons with the form of autonomous workers. The second regards the partly haircut of the debts to the public treasury of own-account workers and some small employers, in order to absorb a proportion of unemployed persons for two years. In any case these proposals are only the indicative presentation of the proper choices, which could immediately produce an economic and social recovery. The proposals recall evidences and pieces from the social realities and functions. They build on the existing economic foundations and reflect the basic lines of social culture. The future society represents the “sufficient autonomy”.

Despite any initial or false impression, the aforementioned approach does not look backward. In contrary, it gleans the most recent evolutions and fertile events of productive and work organization, worldwide. The analysis shows the proper modifications for the suitable options. This is a realistic method for the country. Greece could improve its economic performance, with the analogous surpluses, and pay totally and decently back its debts. The

same proposal is compatible with the active trend of work flexibility. The cautious transfer of the same choice to the more advanced countries could make the broad youth unemployment a distant memory and the social conditions of non-privileged people livable or even acceptable.

References

- Bedwell, W.L., Shuffler, M.L., Wildman, J.L. and Salas, E., 2010. Self-Directed Work Teams: Best Practices for Leadership Development. In: Rothstein, M.G. Burke, R.J. *Self-Management and Leadership Development*. Cheltenham: Edward Elgar Pub., pp. 251-294.
- Castells, M., 2010. *The Rise of the Network Society*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Cohen, S.G. and Bailey, D.E., 1997. What Makes Teams Work: Group Effectiveness Research from Shop Floor to Executive Suite. *Journal of Management*, Vol. 23, No. 3, pp. 239-290.
- Daskalakis, D.I., 2013. *Industrial Sociology and Industrial Relations* (in Greek). Athens: Papazissis Publishers.
- Daskalakis, D., 2015. *Greek Labour Relations in Transition, in Global Context*. Frankfurt am Main: Peter Lang-PL Academic Research.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), 2010. *Telework in the European Union*. Dublin (www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/comparative-information/telework-in-the-european-union).
- Eurostat, 2013. *European Social Statistics*. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
- Gorz, A., 1999. *Reclaiming Work beyond the Wage-Based Society*. Cambridge: Polity Press.
- Hammer, M., Champy, J., 1993. *Reengineering the Corporation. Manifesto for Business Revolution*. New York: Harper Collins.
- Hellenic Statistical Authority (ELSTAT), 2010. *Concise Statistical Yearbook of Greece 2009*. Piraeus: ELSTAT.
- Hirschhorn, L., 1988. *Beyond Mechanization*. Cambridge Mass.: MIT Press, 1988.
- Holden, C., 1986. New Toyota-GM Plant is U.S. Model for Japanese Management. *Science*, Vol. 233, No. 4761 (July), 273-277.
- ILO, LABORSTA (Database). *Employment by Status in Employment* (<http://www.ilo.org>).
- ILO, ILOSTAT (Database). *Employment by Status in Employment* (<http://www.ilo.org>).
- ILO, ILOSTAT (Database). *Unemployment*, (<http://www.ilo.org>).
- Kulwiec, R., 2001. Self-Managed Work Teams-Reality or Fad? *Material Handling & Logistics News*, Apr. 1 (<http://mhlnews.com/labour-management/self-managed-work-teams-reality-or-fad>).
- Lytras, A.N., 1993. *Prolegomena to the Theory of Greek Social Structure* (in Greek). Athens:

Nea Synora-A.A. Livanis.

Lytras, A.N. and Prontzas, D.E., 2006. *Agricultural Exploitation in Greece. Society, Production and Property in 1951* (in Greek). Athens: Papazissis.

Lytras, A.N., 2010. *Micro-Bourgeoisie's Function and Organization in Greece* (in Greek). Athens: Papazissis.

Malone, T.W. and Laubacher, R.J., 1998. The Dawn of the E-Lance Economy. Are big companies obsolete? *Harvard Business Review* (September-October), pp. 144-152.

Moschonas, A., 1987. *Traditional Petty Bourgeoisie's Strata in Greece* (in Greek). Athens: Foundation of Mediterranean Studies (FMS, or IMM in Greek).

Mouzelis, N., 1978. *Modern Greece: Facets of Underdevelopment*. Athens: Exantas.

Nilles, J.M., 1996. What does telework really do to us? *World Transport Policy & Practice*, 2/1, 2, pp. 15-23.

Norris, M. and Shiels, P., 2004. *Regular National Report on Housing Developments in European Countries*. Dublin: Department of the Environment, Heritage and Local Government (November).

Ohno, T., 1991. *The Toyota Production System. Beyond Large Scale Production*. Barcelona: Ediciones Gestion 2000.

RW3 Culture Wizard, 2010. *The Challenges of Working in Virtual Teams. Virtual Teams Survey Report-2010*. New York: RW3 Culture Wizard, pp. 6-9.

RW3 Culture Wizard, 2012. *The Challenges of Working in Virtual Teams. Virtual Teams Survey Report - 2012*. New York: RW3 Culture Wizard.

Sandberg, T., 2007. Volvo Kalmar-twice a pioneer. In: Sandberg, Å., ed. *Enriching Production. Perspectives on Volvo's Uddevalla Plant as an Alternative to Lean Production*. Avebury: Ashgate, pp. 87-101.

Tsoukalas, K., 1987. *State, Society, Labour in After War Greece* (in Greek). Athens: Themelio.

Tsoufidis, L., 2011. From Economic Prosperity to the Depression of 1930s (in Greek). *MPRA Papers*, No. 31746 (posted 24 June), <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/31746/>.

United Nations Development Programme (UNDP), 2009. *Human Development Report 2009. Overcoming Barriers: Human mobility and development*. New York: UNDP-Palgrave Macmillan (<http://www.undp.org/>).

United Nations Development Programme (UNDP), 2010. *Human Development Report 2010. The Real Wealth of Nations: The Pathways to Human Development*. New York: UNDP-Palgrave Macmillan (<http://www.undp.org/>).

United States Office of Personnel Management, 2007. *Status of Telework in the Federal Government. Report to the Congress*. Washington D.C. (June).

Vergopoulos, K., 1975. *The Agrarian Question in Greece. The Social Integration of Agriculture* (in Greek). Athens: Exantas.

Williams, R., 1995. Self-Directed Work Teams: A Competitive Advantage. *Quality Digest* (<http://www.qualitydigest.com/magazine/1995/nov/article/self-directed-work-teams-competitive-advantage.html>).

WorldatWork, 2009. *Telework Trendlines 2009* (A Survey Brief by WorldatWork. Data collected by The Dieringer Research Group Inc.). Scottsdale (Arizona)-Washington D.C. (February).

WorldatWork, 2011. *Telework 2011. A WorldatWork Special Report* (Based on Data Collected by The Dieringer Research Group Inc. and WorldatWork). Scottsdale (Arizona)-Washington D.C. (June).

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ. Ε.
ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Παιδική Ηλικία: Κοινωνιολογικές, Πολιτισμικές, Ιστορικές και Παιδαγωγικές Διαστάσεις

11–14 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2013

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: • Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών του Τομέα Ανθρωπιστικών Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,
• Research Center "Childhoods.Societies" Wuppertal University, • Research Training School of the Hans-Böckler-Foundation
"Childhood Studies and the Lives of Contemporary Children" (Wuppertal and Kassel Universities) • Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος,
• Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρεία • European Sociological Association, Childhood Stream,
• International Sociological Association (I.S.A.) RC 10

ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ:
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ,
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

Αθήνα, 11-14 Απριλίου 2013

Επιστημονική επιμέλεια
Καθηγητής Χ. Μπαμπούνης

Copyright © 2014: ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Κανένα τμήμα του βιβλίου αυτού δεν αναπαράγεται, δεν αποθηκεύεται σε οποιοδήποτε σύστημα ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοαντιγραφικό και δεν μεταβιβάζεται σε καμία μορφή και με κανέναν τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ISBN: 978-960-466-143-5

ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ:
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ,
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

Αθήνα, 11-14 Απριλίου 2013

Επιμέλεια:

Συνδιοργανωτές:

- Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών του Τομέα Ανθρωπιστικών Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,
- Research Center “Childhoods.Societies” Wuppertal University,
- Research Training School of the Hans-Böckler-Foundation "Childhood Studies and the Lives of Contemporary Children" (Wuppertal and Kassel Universities)
- Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος,
- Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρία,
- European Sociological Association, Childhood Stream,
- International Sociological Association (I.S.A.) RC 10
- ❖ Υπό την Αιγίδα του Κέντρου Έρευνας Επιστήμης και Εκπαίδευσης (ΚΕ.ΕΠ.ΕΚ.)

Τόπος διεξαγωγής:

- Έναρξη Συνεδρίου (Πέμπτη, 11 Απριλίου 2013):
Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών [Κεντρικό κτήριο, Πανεπιστημίου 30]
- Συνέχιση των εργασιών του Συνεδρίου (Πέμπτη, 11 Απριλίου 2013 έως Κυριακή, 14 Απριλίου 2013):
Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αθηνών [Μαρασλή 4]

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, Καθηγητής, Πρόεδρος Παιδαγωγικού Τμήματος
Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΑΜΠΟΥΝΗΣ, Αναπλ. Καθηγητής Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής
Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αθηνών, Διευθυντής του Εργαστηρίου Κοινωνικών
Επιστημών

HEINZ SÜNKER, Professor, Wuppertal University, “Childhood. Societes”

ISABEL DA COSTA, Πρόεδρος του RC 10, International Sociological Association (I.S.A.),

Senior Researcher, École Normale, Supérieure de Cachan, Paris

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΛΛΑΦΑΝΤΗΣ, Αναπλ. Καθηγητής Παιδαγωγικού Τμήματος
Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,
Πρόεδρος της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος

ΑΡΓΥΡΙΟΣ ΚΥΡΙΔΗΣ, Καθηγητής Τμήματος Νηπιαγωγών Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης, Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ - ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Λέκτορας Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΒΟΥΔΟΥΡΗ-ΑΡΤΙΚΗ, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΡΕΤΤΟΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΓΑΛΑΝΑΚΗ, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑ ΓΑΛΑΝΗ, Λέκτορας Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΜΑΡΙΑ ΔΗΜΑΚΗ-ΖΩΡΑ, Λέκτορας Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΑΚΟΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΑΚΟΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΡΕΑ ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ, Επίκουρη Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΛΟΥΙΖΑ ΚΑΚΙΣΗ-ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΚΑΝΗΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΤΖΙΝΑ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΤΣΙΚΗ-ΓΚΙΒΑΛΟΥ, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΕΥΓΕΝΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ, Επίκουρη Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΚΩΝ/ΝΟΣ ΜΑΛΛΑΦΑΝΤΗΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΗΛΙΑΣ ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΑΥΡΙΚΑΚΗ, Επίκουρη Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΘΩΜΑΣ ΜΠΑΜΠΑΛΗΣ, Επίκουρος Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΑΜΠΟΥΝΗΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΡΑΛΗΣ, Επίκουρος Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ ΜΠΟΥΦΗ, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΖΑΦΕΙΡΙΑ ΜΥΛΩΝΑΚΟΥ-ΚΕΚΕ, Επίκουρη Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΝΑΚΑΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΑΤΣΙΟΥ, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΚΩΝ/ΝΟΣ ΣΚΟΡΔΟΥΛΗΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΣΚΟΥΡΑ, Επίκουρη Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΚΩΝ/ΝΟΣ ΦΑΣΟΥΛΗΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΦΥΡΙΠΠΗΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.
ΚΡΥΣΤΑΛΛΙΑ ΧΑΛΚΙΑ, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Καθηγητής ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, Πρόεδρος Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ.....	24
Ομότιμος Καθηγητής κ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΞΑΡΧΑΚΟΣ, Πρόεδρος του Κέντρου Έρευνας Επιστήμης και Εκπαίδευσης (ΚΕ.ΕΠ.ΕΚ.).....	27
Αναπλ. Καθηγητής ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΑΜΠΟΥΝΗΣ, Διευθυντής Εργαστηρίου Κοινωνικών Επιστημών Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ.....	28
Αναπλ. Καθηγητής ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΜΑΛΑΦΑΝΤΗΣ, Πρόεδρος της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος.....	31

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

Καθηγητής ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, Πρόεδρος Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, «Κρίση, παιδική ηλικία και τα δικαιώματα του παιδιού».....	34
ΛΑΟΥΡΑ ΑΛΙΠΡΑΝΤΗ-ΜΑΡΑΤΟΥ Δρ Κοινωνιολογίας, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών «Παιδική ηλικία χθες και σήμερα».....	45
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΓΚΙΒΑΛΟΣ Αναπλ. Καθηγητής Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης «Εκπαίδευση και κοινωνικοποίηση στην εποχή της πολύπλευρης κρίσης: Λειτουργικές προσαρμογές ή αλλαγή Παραδείγματος?».....	52
JO MORAN ELLIS Associate Professor, τ. Head of Department of Sociology, Surrey University, “Thinking sociologically about children and childhood”.....	65
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΟΥΣΗΣ Καθηγητής Τμήματος Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, «Οι περικυκλωμένοι νέοι μας. Τα δικαιώματα του παιδιού».....	66
HEINZ SÜNKER Καθηγητής Wuppertal University, Germany, “Children and society: Beyond protection and control”.....	67
GYÖRGY SZÉLL University of Osnabrück/Germany, “The responsibility for future generations”.....	68
ΕΥΓΕΝΙΑ ΦΛΟΓΑΪΤΗ Καθηγήτρια Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου	

Αθηνών, «Αειφόρος ανάπτυξη και εκπαίδευση: Το αειφόρο σχολείο».....	74
--	----

ΣΤΡΟΓΓΥΛΑ ΤΡΑΠΕΖΙΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ-ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ Λέκτορας ΠΤΔΕ ΕΚΠΑ <συντονιστής>

- ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ ΓΑΚΗ, <i>M.Sc Συμβουλευτικής-Εκπαιδευτικός & ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Λέκτορας Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ,</i> <i>«Αντιλήψεις των παιδιών για το γεγονός του θανάτου».....</i>	77
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΕΡΡΟΣ, <i>Δρ Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ,</i> <i>«Ο ρόλος του ανθρωποκεντρισμού στην αντιμετώπιση του θανάτου από την πλευρά του παιδιού».....</i>	84
- ΗΛΕΚΤΡΑ ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΥ, <i>Δρ Νομικών Επιστημών - Δικηγόρος,</i> <i>Παν/μιο Πελοποννήσου,</i> <i>«Η νομική προσέγγιση της ζωής και του θανάτου στην παιδική ηλικία στον διεθνή, ευρωπαϊκό και ελληνικό χώρο»</i>	91
- ΜΑΡΙΝΑ ΝΤΑΛΛΑ, <i>Δρ Ψυχολογίας - Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής & Α. - Σ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Λέκτορας Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ,</i> <i>«Η χρήση ουσιών ως “λυσίοπονον” στο παιδικό τραύμα απώλειας ενός αγαπημένου προσώπου»</i>	98
- ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΔΟΥΛΑΜΗ, <i>Ψυχολόγος- M.Sc Συμβουλευτικής & Α. - Σ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Λέκτορας Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ,</i> <i>«Ψυχοσυναισθηματικές και κοινωνικές διαστάσεις στο παιδί που αντιμετωπίζει το γεγονός του θανάτου».....</i>	104
- ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΛΟΥΜΠΗ, <i>M.Sc Συμβουλευτικής - Εκπαιδευτικός & Α. - Σ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Λέκτορας Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ,</i> <i>«Η επίδραση της τραυματικής εμπειρίας του διαζυγίου των γονέων στην ψυχική υγεία των παιδιών: το βίωμα της απώλειας».....</i>	111

ΑΡΓΥΡΗΣ ΚΥΡΙΑΔΗΣ Καθηγητής Κοινωνιολογίας, ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ <συντονιστής>

«Όψεις της κοινωνικής ευπάθειας στην παιδική ηλικία»

- ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΜΠΑΛΟΥΡΔΟΣ, <i>Διευθυντής Ερευνών ΕΚΚΕ,</i> <i>«Παιδική φτώχεια στην Ελλάδα: στατιστικά στοιχεία και πολιτικές αντιμετώπισης».....</i>	118
- ΜΑΡΙΑ ΠΑΥΛΗ - ΚΟΡΡΕ, <i>Δρ, Στέλεχος Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης, Σ.Ε.Π. Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου,</i> <i>«“Ότι μαθαίνει ο άνθρωπος κανείς δεν μπορεί να του το πάρει – Σο σικλόλ ο μανούς γκονίκ ναστί λέλες λέσταρ”:</i> <i>οι Ρομά και το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα»</i>	129
- ΙΩΑΝΝΑ ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ, <i>Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ,</i> <i>«Από το δρόμο στο ίδρυμα και από το ίδρυμα στο δρόμο».....</i>	136

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ <συντονιστής>
«Σχολείο, Παιδί και Κοινωνία»

- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, *Ομότιμος Καθηγητής Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας και Διδακτικής της Ιστορίας ΕΚΠΑ.*,
«Εισαγωγικό Σημείωμα»..... 142
- «Με την εκπαίδευση μπορούμε να οδηγούμαστε σε προκοπή»*..... 143
- ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΓΑΛΑΝΗ: *Πτυχιούχος Γαλλικής Φιλολογίας, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης στη Διδακτική της Γαλλικής Γλώσσας, Δρ Ιστορίας και Διδακτικής της Ιστορίας ΕΚΠΑ.*,
«Ηλικιακά όρια υποχρεωτικής εκπαίδευσης στη Γαλλία (από τη Γαλλική Επανάσταση έως σήμερα)»..... 144
- ΧΑΡΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, *Ιστορικός της Εκπαίδευσης, Αναπλ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων,*
«Εθνικισμός και παιδική λογοτεχνία: Ξαναδιαβάζοντας την Πηνελόπη Δέλτα»..... 152
- ΣΠΥΡΟΣ Π. ΓΑΟΥΤΣΗΣ, *Υπ. Δρ Τμήματος Ιστορίας Ιονίου Πανεπιστημίου,*
«Οι εκθέσεις του σχολικού επιθεωρητή στοιχειώδους εκπαίδευσης Κέρκυρας το σχολικό έτος 1939-1940. Η περίπτωση των δημοτικών σχολείων της εβραϊκής και μαλτέζικης παροικίας»..... 159
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, *Λέκτορας μελετών γενοκτονιών, Πανεπιστήμιο Τεχνολογίας Σύδνεϋ (University of Technology, Sydney),*
«Η παιδεία σε περιόδους γενοκτονιών: οι περιπτώσεις των Ελλήνων, των Αρμενίων, των Ασσυρίων και των Ισραηλιτών 1914-1945 και 1946-1949»..... 166
- ΜΑΡΙΑ ΠΛΕΣΣΑ, *Φιλολόγος-Ιστορικός, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης στην Ιστορία και τη Διδακτική της Ιστορίας Υπ. Δρ Ιστορίας και Διδακτικής της Ιστορίας Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ.*, *«Παιδική ηλικία και προφυλάξεις υγείας στα νησιά του Ιονίου (1800-1864 περίπου)»*..... 173
- ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ** Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ <συντονιστής>
«Λαϊκός Πολιτισμός και Παιδική Ηλικία»
- ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ, *Ομ. Καθηγητής Λαογραφίας Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ,*
«Η εξαφάνιση της παιδικής ηλικίας»..... 181
- ΜΑΝΟΛΗΣ ΣΕΡΓΗΣ, *Επικ. Καθηγητής Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης,* *«Ο κόσμος της παιδικής ηλικίας (sub specie laographica) στα "αθηναιογραφήματα" του Μιχαήλ Μητσάκη της περιόδου 1880-1896»*... 185
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΤΑΞΗΣ, *Επικ. Καθηγητής Λαογραφίας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας,*
«Λαϊκή παράδοση και παιδί: Νανουρίσματα και ταχταρίσματα»..... 193
- ΜΑΡΙΑ ΓΚΑΣΟΥΚΑ, *Επικ. Καθηγήτρια Λαογραφίας και Φύλου, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΤΕΠΑΕΣ) Πανεπιστήμιο Αιγαίου,*
«Όψεις βίας στη διαδικασία κοινωνικοποίησης των κοριτσιών των παραδοσιακών κοινοτήτων»..... 201

- ΡΕΑ ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ, <i>Επικ. Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ, «Αφηγήσεις πρακτικών πειθάρχησης των παιδιών στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου»</i>	208
ΕΛΕΝΗ ΝΙΝΑ ΠΑΖΑΡΖΗ, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πειραιά <συντονίστρια>, «Πρώιμα Βάρη κατά την Παιδική Ηλικία: Φτώχεια, Αποκλεισμοί και Ζητήματα Επαγγελματικής Προετοιμασίας»	
- ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ, <i>Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου, «Η παιδική φτώχεια στις κοινωνίες του πλούτου»</i>	218
- ΈΜΜΥ ΦΡΟΝΙΜΟΥ, <i>Εγκληματολόγος, Ειδ. Επιστήμων Α΄ Βαθμ., ΕΚΚΕ, «Παιδιά με μητέρες σε καθεστώς ποινικού εγκλεισμού: η αθέατη όψη της φυλάκησης»</i>	229
ΒΙΚΥ ΠΑΤΣΙΟΥ, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε., ΕΚΠΑ & ΤΖΙΝΑ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Αναπλ. Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε., ΕΚΠΑ <συντονίστριες>, «Παιδική Ηλικία και Λογοτεχνία»	
- ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, <i>Συγγραφέας</i>	
- ΜΑΝΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ, <i>Συγγραφέας</i>	
- ΒΟΥΛΑ ΜΑΣΤΟΡΗ, <i>Συγγραφέας</i>	
- ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ, <i>Συγγραφέας</i>	
ΈΦΗ ΠΟΥΛΑΚΟΥ – ΡΕΜΠΕΛΑΚΟΥ, Επίκουρη Καθηγήτρια Ιατρικής Σχολής ΕΚΠΑ & ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΑΜΠΟΥΝΗΣ, Αναπλ. Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ <συντονιστές>, «Όψεις νοσηρότητας και θνησιμότητας της παιδικής ηλικίας (19^{ος}-20^{ος} αιώνας)»	
- ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ, <i>Παιδίατρος, Δρ Ιστορίας της Ιατρικής, Πρόεδρος Ελληνικής Εταιρίας Ιστορίας της Παιδιατρικής, «Οδηγίες για τα βρέφη και τα λοιμώδη νοσήματα σε μεταφρασμένο στα ελληνικά ιατρικό βιβλίο του 1780»</i>	236
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΑΜΗΣ, <i>Ιατρός - Κυτταρολόγος, Δρ Ιατρικής Σχολής ΕΚΠΑ, Επιστημονικός Συνεργάτης Εργαστηρίου Ιστορίας της Ιατρικής, Ιατρική Σχολή, ΕΚΠΑ, «Παιδί και υγεία στα Επτάνησα κατά τη διάρκεια της Αγγλικής Προστασίας (1815-1864)»</i>	242
- ΈΦΗ ΠΟΥΛΑΚΟΥ - ΡΕΜΠΕΛΑΚΟΥ, <i>Επικ. Καθηγήτρια, Εργαστήριο Ιστορίας της Ιατρικής, Ιατρική Σχολή, ΕΚΠΑ, «Παιδική ηλικία στην Οθωνική Αθήνα: μια ιατροϊστορική προσέγγιση»</i>	249
- ΜΑΡΙΑ ΜΑΝΔΥΛΑ - ΚΟΥΣΟΥΝΗ, <i>Ιατρός- Ιστορικός, Δρ Ιατρικής Σχολής ΕΚΠΑ, Πρόεδρος Ιατροχειρουργικής Εταιρίας Κέρκυρας, «Η παιδική νοσηρότητα και θνησιμότητα στην Ελλάδα στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα»</i>	256
- ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟΜΠΡΟΣ, <i>Λέκτορας Πολιτικής Ιστορίας (υπό διορισμό), Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων - Γεώργιος Φαρμάκης, Φιλολόγος «Τα πολιτικοκοινωνικά γεγονότα της περιόδου 1914-1936 και οι επιπτώσεις τους στο Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών»</i>	267

Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

Καθηγητής Τμήματος Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

Η τρομοκρατία των αριθμών

Ο πλούτος είναι σήμερα περισσότερος, από κάθε άλλη φάση της ανθρώπινης ιστορίας. Η πολυτέλεια, μέσα από τις διεγέρσεις των αισθήσεων και των ορέξεων, εμφανίζεται απατηλά κοινή. Η φτώχεια, παρόλα αυτά, είναι εξαιρετικώς εμφανής. Στην αρχή του εικοστού πρώτου αιώνα, το 20% του πληθυσμού στον πλανήτη λαμβάνει το 75% του ετήσιου εισοδήματος, ενώ το 40% του παγκόσμιου πληθυσμού επιβιώνει με λιγότερα από 2 δολάρια την ημέρα και νέμεται το 5% του παγκόσμιου εισοδήματος.¹⁶³ Στη φάση των μεγάλων επεκτάσεων είναι παράδοξο, ίσως, ότι ξεχωρίζουν οι φτωχοί και η κατάσταση τους. Στην εποχή μας, οι κάτοικοι της Ευρώπης και της Β. Αμερικής δύσκολα επικοινωνούν με αυτό το παγκόσμιο πρόβλημα. Μερικές φορές το πληροφορούνται με τις ίδιες μικρές δόσεις, με τις οποίες νέμονται τον πλούτο και την πολυτέλεια. Συνήθως εντυπωσιάζονται και θλίβονται, αλλά στην ουσία αδιαφορούν για το επίμονο φαινόμενο. Άλλες φορές το υποδέχονται συνοδευόμενο με μια απειλή: οι πιο φτωχοί του πλανήτη μπορεί και να διεκδικήσουν μέρος της ευημερίας του μέσου ανθρώπου. Αυτό συμβαίνει με την μετανάστευση των δυστυχημένων στις χώρες, οι οποίες κρατούν τον πλούτο.

Η διαφορά ανάμεσα στις πλούσιες και φτωχές χώρες έχει διευρυνθεί, πάρα πολύ, για να είναι ανεκτή. Οι μετρήσεις που θα διαβιβάσουμε αφορούν στην περίοδο από την ωρίμανση της βιομηχανικής επανάστασης, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν πως η πραγματική διαφορά του πλούτου και της φτώχειας κρύβεται στην διευρυνόμενη απόσταση ανάμεσα στις πλούσιες και τις φτωχές χώρες, στην περίοδο ακριβώς που εκρήγνυνται οι ρυθμοί ανάπτυξης στον κύκλο των βιομηχανικών πρωτοπόρων. Το 1820 η διαφορά της πλουσιότερης και της φτωχότερης χώρας ήταν 3 προς 1, 11 προς 1 το 1913, 35 προς 1 το 1950, 44 προς 1 το 1973 και 72 προς 1 το 1992.¹⁶⁴ Δεν υπάρχει επιχείρημα για την δικαιολόγηση αυτής της φοβερής εξέλιξης, ιδίως όταν σκεφτόμαστε ότι στην ομάδα των υπανάπτυκτων κρατών κατοικεί η συντριπτική πλειονότητα του ανθρώπινου πληθυσμού στον πλανήτη. Η πραγματική αίσθηση περί της φτώχειας εντοπίζεται, ακριβώς, στις παραστάσεις απ' αυτήν τη σύγκριση.

Στους πληθυσμούς των υπανάπτυκτων χωρών διακρίνεται αδρά το φαινόμενο της απόλυτης φτώχειας, μαζί με τα συμπαρομαρτούντα της, δηλαδή τον υποσιτισμό, την υ-

¹⁶³ Ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι ζουν με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα, ενώ 2,6 δισεκατομμύρια πρόσωπα διαβιούν με λιγότερο από 2 δολάρια την ημέρα. Πρβλ., UNDP, *Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*, New York, UNDP, 2007, σ. 25· P. Collier, D. Dollar, *Can the World Cut Poverty in Half? How Policy Reform and Effective Aid Can Meet the International Development Goals*, World Bank, Development Research Group, Working Paper, 2001, σ. 1.

¹⁶⁴ A. Maddison, *Monitoring the World Economy, 1820-1992*, Paris, OECD, 1995.

ψηλή παιδική θνησιμότητα, τις επιδημίες και το χαμηλό προσδόκιμο της επιβίωσης. Πιο ειδικά: το 28% των παιδιών (2003) στις υπανάπτυκτες χώρες είναι υποσιτισμένα και καχεκτικά, ενώ η οικονομική ανάπτυξη της Ινδίας δεν εμποδίζει τα μισά παιδιά στις αγροτικές περιοχές να μαστίζονται από τον υποσιτισμό, δηλαδή η ίδια αναλογία με το 1992. Δέκα εκατομμύρια παιδιά πριν κλείσουν τα πέντε τους χρόνια πεθαίνουν κάθε έτος, διεισθώς, λόγω του υποσιτισμού και της φτώχειας.¹⁶⁵ Στις πατρίδες της απόλυτης ένδειας ενδημούν η παιδική εργασία, η εκρηκτική ανεργία, ο αναλφαριθμισμός και κάθε είδους παρέκκλιση από κάποιες κανονικότητες του αναπτυσσόμενου κόσμου.

Η φτώχεια στους πρωτοπόρους

Η φτώχεια βέβαια δεν αποτελεί μοναδικό προνόμιο για τις υπανάπτυκτες χώρες. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, με όλες τις ενδιάμεσες ιεραρχήσεις τους, βρίσκονται 800 εκατομμύρια, με ένα 1 δισ. άνθρωποι. Παρά την αδυναμία απόλυτων συγκρίσεων περί της φτώχειας, στον πρωτοπόρο από οικονομικής άποψης κόσμο και στον υπανάπτυκτο, το φαινόμενο είναι υπαρκτό και συνδέεται επίμονα με την κοινωνική κατάσταση μεγάλων ομάδων του πληθυσμού. Εδώ έχει θέση ο προσδιορισμός της σχετικής φτώχειας, ο οποίος συσχετίζεται με την αισθητή απόσταση από το μέσο κατά κεφαλήν ετήσιο εισόδημα. Συνήθως ο προσδιορισμός του ορίου της φτώχειας αφορά στο 50% του μέσου εθνικού, κατά κεφαλήν, εισοδήματος. Δεν λείπουν οι υπολογισμοί που αφορούν είτε στο 60% είτε στο 40% του μέσου εθνικού, κατά κεφαλήν, εισοδήματος.

Η φτώχεια, μέσω των ποσοτικών καταγραφών, είναι μάλλον ένα αόριστο και ασαφές μέγεθος που εντοπίζει τις εθνικές ανισότητες στην κατανομή των εισοδημάτων. Οι πολύ μεγάλες διαφορές στο εθνικό κατά κεφαλήν εισόδημα των διαφορετικών χωρών δεν επιτρέπουν ουσιαστικές συγκρίσεις. Λείπει κατά κανόνα η ποιοτική αποτίμηση. Μια μορφή ποιοτικής αποτίμησης απεικονιζόταν, μέχρι το 1984, στον ορισμό που είχε δώσει το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΟΚ στον οποίο σημειώνεται ότι: «Φτωχοί είναι τα άτομα, οι οικογένειες και οι ομάδες προσώπων των οποίων οι πόροι (υλικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί) είναι τόσο ανεπαρκείς, ώστε να τους αποκλείουν από τα ελάχιστα όρια διαβίωσης που είναι αποδεκτά στο κράτος μέλος όπου βρίσκονται εγκατεστημένοι».¹⁶⁶ Η πολιτική για την καταπολέμηση της φτώχειας εμφανιζόταν, μεταξύ άλλων, στην εφαρμογή κοινωνικών προγραμμάτων για την καταπολέμηση του προβλήματος, όπως αυτά με τον τίτλο «Poverty». Το φαινόμενο είναι, δίχως άλλο, σημαντικό και έχει θέση τόσο στην κοινή αίσθηση όσο και τις αποτυπώσεις της επιστημονικής διερεύνησης. Η ένδεια αναμφίβολα συνδέεται με το χαμηλό εισόδημα, τη χαμηλή στάθμη των προσόντων, την ανεργία και τη μακρά περίοδο χωρίς πρόσβαση στην απασχόληση, όπως και το ζήτημα της κατοικίας. Αφορά διαχρονικά περισσότερο στις γυναίκες και παρουσιάζει παροξυσμό στις αναπτυσσόμενες χώρες στον πληθυσμό των νέων και των συνταξιούχων.¹⁶⁷

Είναι ιδιαίτερος ενδιαφέρον ότι η φτώχεια προσβάλλει ιδίως τους νέους. Είναι γνωστό ότι οι ενδεείς νέοι είναι μέλη οικογενειών με χαμηλό εισόδημα, σε αρκετές περιπτώσεις μονογονεϊκών. Αντιμετωπίζουν άνισες συνθήκες σύγκρισης με τους συνομηλίκους τους οι οποίοι δε έχουν το ίδιο πρόβλημα, με συνέπεια να είναι μειωμένη η επίδοσή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία και ορισμένοι να εγκαταλείπουν πρόωρα τις σπουδές

¹⁶⁵ UNDP, *Human Development Report 2007/2008*..., όπ.π., σ. 25.

¹⁶⁶ Κ. Βεργόπουλος, *Παγκοσμιοποίηση, η μεγάλη χίμαιρα*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1999, σσ. 346-347.

¹⁶⁷ M. Rahman, G. Palmer, P. Kenway, *Monitoring poverty and social exclusion 2001*, York, Joseph Rowntree Foundation, 2001.

τους.¹⁶⁸

Η φτώχεια, παρά τις πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί κατά τη μεταπολεμική περίοδο στο εθνικό πλαίσιο και από τις υπερεθνικές ολοκληρώσεις, δεν ξεπεράστηκε. Από την άλλη πλευρά έχουν εκφραστεί αναλύσεις για τη φτώχεια που δεν εμπεριέχουν ερμηνευτικές διαχειρίσεις, αλλά εκτιμήσεις που την κάνουν ορατή, ως μια παράλληλη πραγματικότητα προς τον πλούτο. Μερικές φορές οι διαχειρίσεις αυτές δίνουν την εντύπωση πως η φτώχεια μπορεί να είναι ανεκτή, χρήσιμη ή ακόμη και απαραίτητη για την κοινωνική διατήρηση και ισορροπία.¹⁶⁹

Το πρόβλημα δεν εξέλιπε, αλλά ήδη από τα μέσα της δεκαετίας 1980-1990, τείνει να εκλείψει η αναφορά στον ορισμό της φτώχειας και να περιοριστεί η πολιτική αντίληψη για τους φτωχούς. Από την πολιτική ανάλυση που τη συνοδεύει, απουσιάζει η ροπή για τη μείωση της διαφοράς πλούτου και φτώχειας, όπως και για την άμβλυνση της δυσμενούς κατάστασης των λιγότερο ευνοημένων ομάδων στην κοινωνική οργάνωση. Η πολιτική αντίληψη διανθίζεται από τοποθετήσεις με σαφή πρόθεση την απαξίωση των μέσων για την κοινωνική βελτίωση της θέσης των φτωχών.¹⁷⁰ Οι αναλύσεις αυτές, ωστόσο, έχουν αντιμετωπίσει ισχυρό αντίλογο ο οποίος καταλογίζει στους φορείς τους έντονη ιδεολογική φόρτιση, που ουσιαστικά συστρέφει την πραγματικότητα.¹⁷¹

Σ' αυτό το πλαίσιο προβάλλει ένας νέος όρος, ο κοινωνικός αποκλεισμός, ο οποίος, προοδευτικά, αντικαθιστά και εξαφανίζει τη φτώχεια ή την πολιτική καταπολέμησης της.¹⁷² Η τάση για τη σταδιακή εγκατάλειψη της κατεύθυνσης για την καταπολέμηση της φτώχειας η οποία υποδεικνύει ότι μπορεί να είναι ανεκτή ή και χρήσιμη, διαπλέκεται με προσεγγίσεις που αγγίζουν όλο το φάσμα της πολιτικής και κοινωνικής σκέψης.¹⁷³ Ο Α. Gorz κάνει λόγο, για αποκλεισμό και αποκλεισμένους, μετά από τις οικονομικές και οργανωτικές αλλαγές της περιόδου 1975-1980. Ο αναλυτής συζητά το φαινόμενο του αποκλεισμού σε συσχετισμό με τις διαπιστωμένες εκφράσεις της εργασιακής κατάπτωσης ή και έκπτωσης.¹⁷⁴ Στα μέσα της δεκαετίας του '80 ο P. Glotz προτείνει μια έννοια που είναι εγγύτερη προς τον κοινωνικό αποκλεισμό, δηλαδή την κοινωνία των δύο τρίτων. Σύμφωνα με την άποψή του, ως αποτέλεσμα της νεοφιλελεύθερης πολιτικής, η κοινωνία μοιράζεται σε δυο κατηγορίες. Η μια είναι η πλειονότητα των 2/3 που συνεχίζει να είναι ενεργής και δέχεται θετικά τις εξελίξεις της οικονομικής και κοινωνικής αναδιοργάνωσης. Η άλλη είναι η μειονότητα οποία αποκλείεται ή τείνει να αποκλειστεί, από την οικονομική

¹⁶⁸ Στο ίδιο, σσ. 33-38. Πρβ, J. Brooks-Gunn, G. J. Duncan, "The Effects of Poverty on Children", *The Future of Children, Children and Poverty*, Vol. 7, No. 2, Summer/Fall, 1997, σσ. 55-71.

¹⁶⁹ H. Gans, "The Positive Functions of Poverty", *American Journal of Sociology*, 1972, Vol. 78, σσ. 275-289.

¹⁷⁰ Σ' αυτήν την κατεύθυνση ήταν διαδεδομένες, οι απόψεις που έκαναν λόγο για την ανάπτυξη «παγίδων ανεργίας και φτώχειας». Οι «παγίδες ανεργίας» παρουσιάζονται, όταν τα επιδόματα ανεργίας είναι αρκετά «γενναιόδωρα». Οι δικαιούχοι αρνούνται να ενταχθούν σε θέση εργασίας, γιατί οι αμοιβές μετά από την φορολόγηση αποφέρουν μικρότερο εισόδημα. Οι «παγίδες φτώχειας» εμφανίζονται, όταν τα άτομα ή τα μέλη των νοικοκυριών προτιμούν να συνεχίσουν να λαμβάνουν προνοιακά επιδόματα, χωρίς να ενδιαφέρονται για εύρεση μιας θέσης εργασίας. OECD, *The OECD jobs study. Facts, analysis, strategies*, Paris, 1994, <http://www.oecd.org/sge/min/94>. A. Giddens, *Ο τρίτος δρόμος. Η ανανέωση της σοσιαλδημοκρατίας*, Αθήνα, Πόλις, 1998, σσ. 159-160.

¹⁷¹ K. Βεργόπουλος, *ό.π.π.*, σσ. 347-350.

¹⁷² Η έννοια έχει εισαχθεί από τον R. Lenoir (= *Les Exclus*, Paris, Seuil, 1974). A. Sen, *Social exclusion: concept, application and scrutiny*, Asian Development Bank, Office of Environment and Social Development, Social Development Papers, No. 1, June 2000.

¹⁷³ Κάτι αισθητό και στην τοποθέτηση του A. Giddens, την οποία προαναφέραμε.

¹⁷⁴ A. Gorz, *Αντίο προλεταριάτο*, Αθήνα, Νέα Σκέψη, 1986, σ. 101.

δυναμική και να περιθωριοποιηθεί κοινωνικά.¹⁷⁵

Η προκείμενη διαπραγμάτευση υποδεικνύει ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1990-2000 έχουν ωριμάσει και εκτός της δεσπόζουσας πολιτικής, οι διανοητικές προϋποθέσεις για τη νέα αντιμετώπιση της φτώχειας. Η πρώτη επίσημη αναφορά στην έννοια του «κοινωνικού αποκλεισμού», όπως και στην «καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού», εμφανίζεται, στα «συμπεράσματα» της συνόδου του Συμβουλίου των Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων της ΕΟΚ την 29-9-1989.¹⁷⁶ Από το χρονικό σημείο αυτό και μετά λησμονείται το αυτοτελές ενδιαφέρον για τη φτώχεια και φαινόμενο εγκιβωτίζεται, ως υποσύνολο, στη νέα επινόηση για την οποία απουσιάζει, για αρκετά χρόνια, ένας συνεκτικός ορισμός. Διάσπαρτα και αποσπασματικά δηλώνονται περιγραφές και επισημαίνονται ζητήματα, τα οποία δίνουν κάποιες σχηματοποιήσεις στο νεφέλωμα. Την ίδια περίοδο παρουσιάζονται πολιτικές και προγράμματα στο πλαίσιο των οποίων εμφανίζεται μια μόνο επιλογή επίλυσης των ασαφών προβλημάτων, δηλαδή η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού από την αγορά εργασίας. Είναι εντυπωσιακό, αλλά πραγματικό.

Η ασάφεια για τον προσδιορισμό γίνεται διακριτή, κατά την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1997), η οποία χαρακτηρίζεται από την συμπερίληψη του νέου τίτλου για την απασχόληση και του πρωτοκόλλου για την κοινωνική πολιτική, στο οποίο γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στους κοινωνικά αποκλεισμένους. Στη συνθήκη επαναλαμβάνεται η πρόθεση για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού από την αγορά εργασίας. Ο όρος εισήχθη, αλλά παραμένει το νεφέλωμα.

Έναν χρόνο μετά την Συνθήκη του Άμστερνταμ, τον προσδιορισμό πραγματοποιεί η τελική έκθεση της EUROSTAT (1998), σχετικά με την διαμόρφωση μη οικονομικών δεικτών για την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.¹⁷⁷ Σε αυτή την έκθεση γίνεται η προσπάθεια για τη σχετική διάκριση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, αν και οι δύο έννοιες θεωρούνται συμπληρωματικές.

Η φτώχεια, σε αυτή την ανάλυση, γίνεται κατανοητή ως κατάσταση στέρησης που οφείλεται σε έλλειψη πόρων, είτε λόγω απουσίας εισοδήματος είτε λόγω αδυναμίας κάλυψης συγκεκριμένων αναγκών είτε λόγω αδυναμίας πρόσβασης σε υπηρεσίες, όπως η πρόσβαση στην εκπαίδευση και στις υπηρεσίες υγείας.¹⁷⁸ Επισημαίνεται πως η φτώχεια συμπεριλαμβάνεται στη συγκρότηση της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού, ως ένας τύπος του φαινομένου. Διευκρινίζεται, όμως, ότι ορισμένες μορφές φτώχειας δεν οδηγούν στον αποκλεισμό και έτσι δεν περιλαμβάνονται στον προσδιορισμό του.¹⁷⁹ Διαπι-

¹⁷⁵ P. Glotz, *Μανιφέστο για μια νέα Ευρωπαϊκή Αριστερά*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1986, σσ. 36-37.

¹⁷⁶ “Resolution of the Council and of the Ministers for social affairs meeting within the Council of 29 September 1989 on combating social exclusion”, Document no. 489Y031 (01), *Official Journal*, C277, 31-10-1989, σ. 1.

¹⁷⁷ EUROSTAT, *Non-Monetary Indicators of Poverty and Social Exclusion*, 1998, <http://europa.eu.int/en/comm/eurostat/research/supcom.95/02/result/result02.pdf>. Πρβλ., Α.Ν. Λύτρας. Κ.Ν. Σουλιάτης, *Αποκλεισμοί στην Παγκοσμιοποίηση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2004, σσ. 35-38.

¹⁷⁸ EUROSTAT, *Non-Monetary Indicators*. Στο ίδιο, σσ. 17-18.

¹⁷⁹ Ο κοινωνικός αποκλεισμός γίνεται αντιληπτός, ως μια διαδικασία, η οποία αφορά ταυτόχρονα σε μια διάκριση των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων σε ενταγμένους και αποκλεισμένους από το κοινωνικό σύστημα. Υποστηρίζεται ότι ως διαδικασία είναι πολυδιάστατη και επομένως ανταποκρίνεται στην επίδραση πολλαπλών και σύνθετων παραγόντων. Κατά τούτο ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός, είναι ο αποκλεισμός από τα κοινωνικά συστήματα, τα οποία ομαδοποιούνται σε πέντε κατηγορίες. Είναι, δηλαδή, το κοινωνικό, το οικονομικό, το θεσμικό, το τοπικό σύστημα και το σύστημα των συμβολικών αναφορών. Το κοινωνικό σύστημα χαρακτηρίζεται από τη σχέση με την οικογένεια, την αγορά εργασίας, τη γειτονιά και την κοινωνία (γενική συμμετοχή). Το οικονομικό αφορά στη σχέση με τους πόρους (μισθοί, κοινωνική ασφάλιση), με την αγορά των αγαθών και των υπηρεσιών. Το θεσμικό σύστημα αναφέρεται στην σχέση με τη δικαιοσύνη, την εκ-

στόνουμε πως και σε αυτή την έκθεση απουσιάζει μια συγκεκριμένη, έστω και μια γενική, περιγραφή των κοινωνικώς αποκλεισμένων. Από την τελευταία συγκροτημένη διαχείριση του κοινωνικού αποκλεισμού μπορούμε να διακρίνουμε την εκλεκτική συγγενειά της με τις τοποθετήσεις του λειτουργισμού.¹⁸⁰

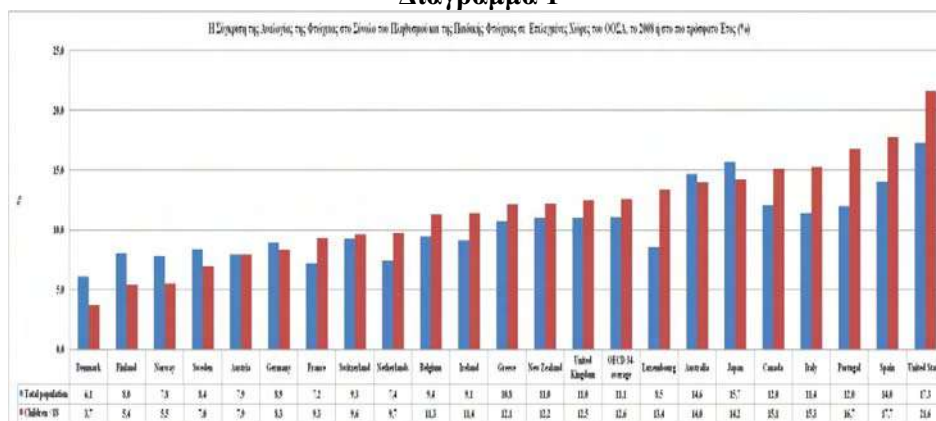
Η παιδική φτώχεια στις πλούσιες χώρες

Η παιδική φτώχεια είναι ανακλαστική της εισοδηματικής κατάστασης της οικογένειας από την οποία εξαρτώνται τα ανήλικα μέλη. Με αυτή την έννοια, είναι χρήσιμο να παρουσιάζεται η παιδική φτώχεια, σε αντιπαράβολή με την αναλογία του προβλήματος στο γενικό πληθυσμό.

παίδευση, την υγεία, τα πολιτικά δικαιώματα και τη γραφειοκρατία. Το τοπικό σύστημα σχετίζεται με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (μετανάστευση), τη δυνατότητα πρόσβασης (μεταφορές και επικοινωνίες) και με τη σχέση με την κοινωνία γενικά (καθυστερημένες περιοχές). Το σύστημα των συμβολικών αναφορών, σχετίζεται με την αίσθηση περί της ταυτότητας του ατόμου, την αυτοεκτίμηση, τις βασικές ικανότητες, τα ενδιαφέροντα, τα κίνητρα και τις μελλοντικές προοπτικές. Τα συστήματα αυτά εκτιμάται ότι ανταποκρίνονται στους διαφορετικούς τύπους δεσμών που αναπτύσσει το άτομο με την κοινωνία. Ο αποκλεισμός μπορεί να αφορά σε έναν ή σε περισσότερους απ' αυτούς τους τύπους, όταν σημειωθεί διάσπαση των δεσμών και ακυρωθεί η συμμετοχή των ατόμων και των ομάδων, μερικώς ή συνολικά, σ' αυτά τα πεδία. Στο ίδιο, σσ. 18-22. Στους παράγοντες που δημιουργούν κοινωνικό αποκλεισμό καταγράφονται: α) οι οικονομικοί παράγοντες που αφορούν σε πολυεπίπεδη στέρηση και βασικά επισημαίνουν, ως αιτία την φτώχεια, β) οι κοινωνικοί παράγοντες, που αφορούν στη χαλάρωση και τον περιορισμό των κοινωνικών δεσμών, ως αιτία του κοινωνικού αποκλεισμού, γ) οι πολιτιστικοί παράγοντες, όπως οι προκαταλήψεις, ο ρατσισμός, και η ξеноφοβία, δ) οι υποκειμενικοί παράγοντες, όπως ο αυτό-αποκλεισμός των φτωχών και η απροθυμία τους να αναγνωρίσουν την κατάσταση τους, ε) οι παθολογικοί παράγοντες, που συνοδεύονται από ψυχολογικά προβλήματα, στ) οι μορφές αυτοκαταστροφικής συμπεριφοράς, όπως η χρήση ναρκωτικών, ο αλκοολισμός και η πορνεία, ζ) οι παράγοντες που αναφέρονται στην τοπική ή περιφερειακή κατάσταση και δεν αφορούν μόνο σε άτομα ή ομάδες, αλλά σε ολόκληρες περιοχές, όπου διαβιούν, όπως υποβαθμισμένες αστικές περιοχές, υπανάπτυκτες αγροτικές περιοχές και βιομηχανικές ζώνες που δέχονται την δυσμενή επίδραση της αναδιάρθρωσης και της παγκοσμιοποίησης. Στο ίδιο, σ. 25.

¹⁸⁰ T. Parsons, *The Social System*, New York, Free Press, 1951. Η διανοητική κατασκευή του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η αποτύπωση του ριζοσπαστικού συντηρητισμού. Γεφυρώνεται με το νεοφιλελεύθερο υπόδειγμα άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής το οποίο εστιάζει στο κόστος της νομισματικής μάζας που εισάγεται στις αγορές και τις κινητοποιεί. Η εστίαση αυτή επιβάλλει τη δημοσιονομική πειθαρχία προκειμένου να ευνοείται η ανάληψη επενδυτικών εγχειρημάτων. Στην ουσία αυτό αποτελεί μια έμμεση στήριξη της επιχειρηματικότητας που συνοδεύεται από και μια άμεση υποστήριξη, μέσω της πολιτικής των ιδιωτικοποιήσεων, ακόμη και των κοινωνικών. Α.Ν. Λύτρας. Κ.Ν. Σουλιώτης, *όπ.π.*, σσ. 61-64.

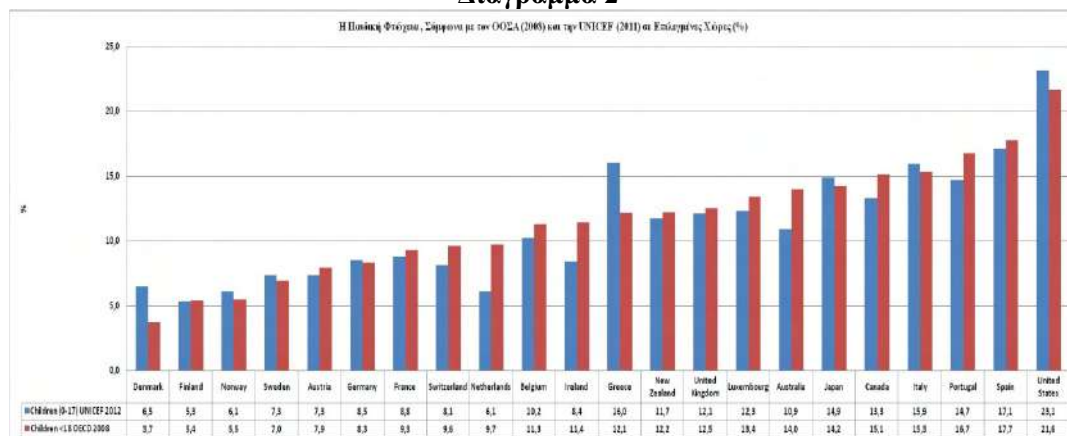
Διάγραμμα 1

Πηγή: ΟΟΣΑ.

Οι διαφορετικές μετρήσεις, ωστόσο, αποκλίνουν μεταξύ τους, ορισμένες φορές αρκετά, σε σχέση με τις τελικές αναλογίες, τόσο του γενικού επιπέδου της φτώχειας όσο και της παιδικής φτώχειας. Στη συγκεκριμένη ανάλυση παρουσιάζονται παράλληλα και συγκρίνονται οι μετρήσεις του ΟΟΣΑ¹⁸¹ και της UNICEF.¹⁸² Η αποτύπωση των γενικών τάσεων είναι χρησιμότερη, από την εμμονή στις διαφορές των μεγεθών.

Διάγραμμα 2

Πηγή: ΟΟΣΑ, UNICEF.

¹⁸¹ OECD, *Income distribution questionnaire, version January 2012, for OECD countries· EU-SILC 2009, for non-OECD countries*, <http://www.oecd.org>. [Data refer to 2006 for Japan; 2007 for Denmark and Hungary; 2009 for Chile. Poverty thresholds are set at 50% of the median income of the entire population].

¹⁸² UNICEF/Innocenti Research Centre, [P. Adamson (ed.)], *Measuring Child Poverty. New League Tables of Child Poverty in the World's Rich Countries*, UNICEF/Innocenti Research Centre, Report Card 10, Florence, 2012, σ. 3. Τα δεδομένα βασίζονται στους ακόλουθους υπολογισμούς: EU-SILC 2009, HILDA 2009, SLID 2009, SHP 2009, PSID 2007. Τα αποτελέσματα για την Ν. Ζηλανδία προέρχονται από τον: B. Perry [Paper with Statistical Results from the Ministry of Social Development, New Zealand (2011)]. Τα αποτελέσματα για την Ιαπωνία προέρχονται από το: Cabinet Office, Gender Equality Bureau (2011). Επομένως τα δεδομένα σε αυτήν την ανάλυση από διαφορετικούς οργανισμούς και αφορούν σε διαφορετικά έτη αναφοράς.

Σύμφωνα με τις μετρήσεις του ΟΟΣΑ (Διάγραμμα 1), η μεγαλύτερη αναλογία φτωχών παιδιών παρουσιάζεται στις ΗΠΑ με 21,6% (που είναι υψηλότερο από το 17,3 % του συνολικού πληθυσμού). Το χαμηλότερο ποσοστό εμφανίζει η Δανία με 3,7% το οποίο είναι αισθητά χαμηλότερο από το 6,1% του συνολικού ποσοστού. Η μέση αναλογία των χωρών του ΟΟΣΑ είναι 12,6% και είναι αυξημένη έναντι της αναλογίας του συνολικού ποσοστού της συγκεκριμένης ομάδας κρατών (11,1%). Στις χώρες, για τις οποίες η αναλογία της παιδικής φτώχειας βρίσκεται κάτω από το 10%, περιλαμβάνονται, εκτός της Δανίας, η Φιλανδία, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Αυστρία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ελβετία και η Ολλανδία. Σε πέντε από αυτές (Δανία, Φιλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Γερμανία) το ποσοστό της παιδικής φτώχειας υπολείπεται της συνολικής αναλογίας. Στην Αυστρία ταυτίζονται οι αναλογίες. Στη Γαλλία, την Ελβετία και την Ολλανδία η παιδική φτώχεια είναι πιο έντονη. Η αναλογία της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα, στη συγκεκριμένη αποτίμηση, δείχνει να κινείται κάτω από το μέσο όρο (12,1%) και είναι υψηλότερη από το ποσοστό του συνολικού πληθυσμού (10,8%). Είναι γεγονός ότι διαπιστώνεται, στις περιπτώσεις που σημειώνουν μεγέθη πάνω από τις αναλογίες του μέσου όρου του ΟΟΣΑ, μια γενική τάση: όσο υψηλότερο είναι το ποσοστό φτώχειας του συνολικού πληθυσμού τόσο η παιδική φτώχεια επιδεικνύει μεγαλύτερες αναλογίες από το συνολικό πληθυσμό της κάθε ξεχωριστής χώρας. Οι μόνες εξαιρέσεις σε αυτή την τάση είναι οι ενδείξεις από την Αυστραλία και την Ιαπωνία, όπου οι αναλογίες είναι αντίστροφες. Είναι σε κάθε περίπτωση αξιοσημείωτα τα ποσοστά της παιδικής φτώχειας στον Καναδά (15,1%), την Ιταλία (15,3%), την Πορτογαλία (16,7%) και την Ισπανία (17,7%).

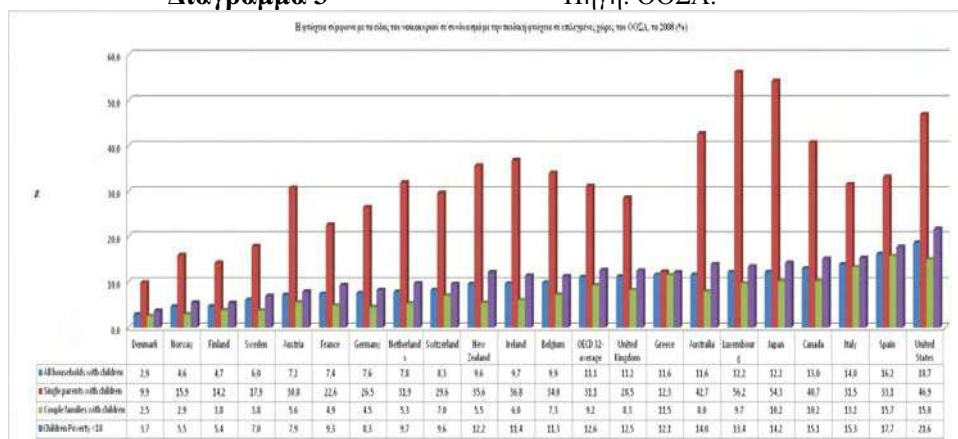
Το Διάγραμμα 2 είναι συγκριτικό. Στις λιγότερες περιπτώσεις της σύγκρισης οι μετρήσεις της UNICEF (οκτώ) υποδεικνύουν μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας μεταξύ των παιδιών, έναντι των αντίστοιχων του ΟΟΣΑ. Ανάμεσα στις χώρες αυτές η πιο χαρακτηριστική περίπτωση είναι της Ελλάδας (16% για τη UNICEF, ενώ ήταν 12,1% για τον ΟΟΣΑ). Ενδεχομένως η διαφορά να αποτυπώνει την επίδραση της οικονομικής κρίσης (καθώς τα δεδομένα έχουν μια μικρή χρονική απόσταση). Μικρότερη, αλλά αξιοσημείωτη διαφορά παρουσιάζουν οι ΗΠΑ. Αν και βρίσκεται σε σχετικά χαμηλό ποσοστό γενικά πρέπει να απασχολήσει η διαφορά των δύο καταγραφών για τη Δανία. Πιθανώς να έχουν την ίδια βάση με την Ελλάδα οι διαφοροποιήσεις για την Ιταλία και την Ιαπωνία.

Η εκτίμηση παραγόντων που ευνοούν την παιδική φτώχεια

Η αυξημένη αναλογία της φτώχειας στα μονογονεακά νοικοκυριά είναι σημαντικός παράγοντας που κρίνει το επίπεδο και της παιδικής φτώχειας, όπως υποδεικνύεται από τα δεδομένα του Διαγράμματος 3, το οποίο περιλαμβάνει επιλεγμένες χώρες του ΟΟΣΑ.

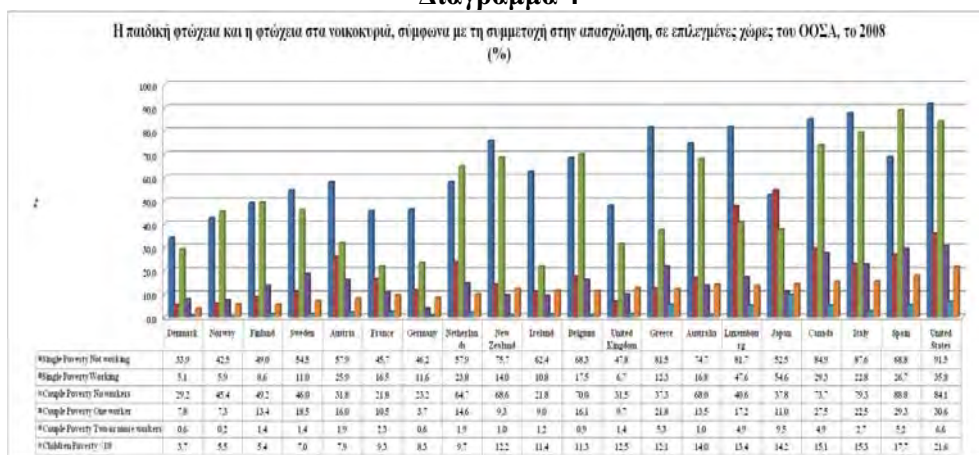
Διάγραμμα 3

Πηγή: ΟΟΣΑ.

Η παιδική φτώχεια, όπως και η φτώχεια γενικά, είναι φαινόμενο το οποίο επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τη συμμετοχή στην απασχόληση των ενήλικων μελών της οικογένειας. Ο συνδυασμός με τον τύπο του νοικοκυριού και την ευαισθησία στις διακυμάνσεις της απασχόλησης επιδρά στην παιδική φτώχεια, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4. Στις χώρες, ωστόσο, που τα κοινωνικά προγράμματα είναι γενναιόδωρα και αποτελεσματικά, η επίδραση αυτή είναι σαφώς πιο περιορισμένη και η παιδική φτώχεια μικρότερη.¹⁸³

Διάγραμμα 4

Πηγή: ΟΟΣΑ.

Το «χάσμα της παιδικής φτώχειας»

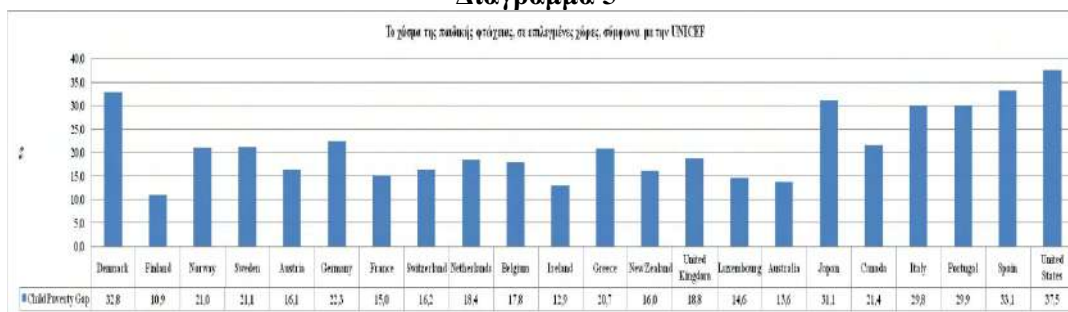
Ένας εναλλακτικός δείκτης υπολογισμού της παιδικής φτώχειας που χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να προσδιοριστεί η έντασή της είναι το «χάσμα της φτώχειας». Το «χάσμα της φτώχειας» είναι η απόσταση ανάμεσα στο «όριο της φτώχειας» και το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα, όσων βρίσκονται κάτω από το «όριο της φτώχειας». Ο δείκτης εκφράζεται ως ποσοστό (%) επί του «ορίου της φτώχειας».¹⁸⁴ Το «χάσμα της φτώχειας» μπορεί

¹⁸³ UNICEF/Innocenti Research Centre, [P. Adamson (ed.)], *Measuring Child Poverty. New League Tables of Child Poverty....*, όπ.π., σ. 18.

¹⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 14. Το «όριο της φτώχειας» στο συγκεκριμένο υπολογισμό αφορά στο 50% του μέσου κατά κεφαλήν εθνικού εισοδήματος.

να χρησιμοποιηθεί, ως ένας έλεγχος του βαθμού ανταπόκρισης του ποσοστού της φτώχειας στην οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα.

Διάγραμμα 5

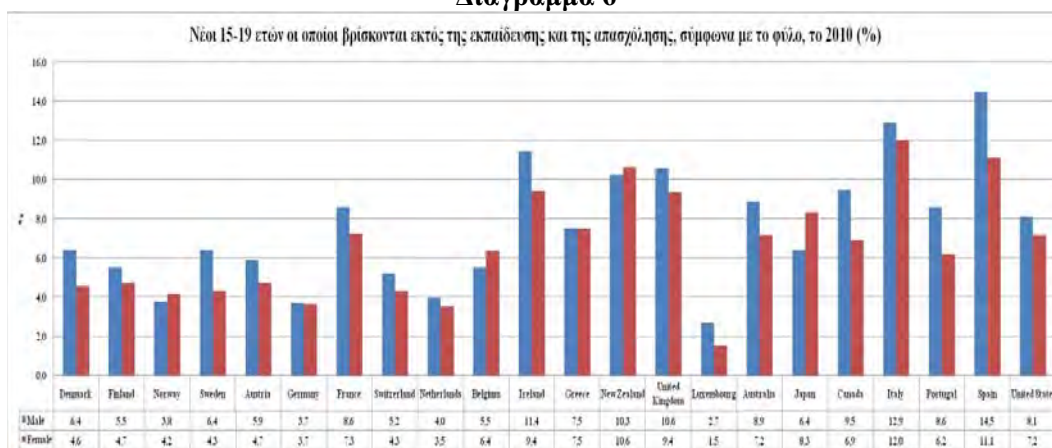
Πηγή: UNICEF.

Το «χάσμα της παιδικής φτώχειας» κυμαίνεται πάνω από ή περί το 30%, στις ΗΠΑ, την Ισπανία, τη Δανία, την Ιαπωνία, την Πορτογαλία και την Ιταλία. Πάνω ή περί το 20% κυμαίνεται η αναλογία στη Γερμανία, τον Καναδά, τη Σουηδία, τη Νορβηγία, την Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο. Σε χαμηλότερες αναλογίες διακυμαίνεται ο δείκτης στις υπόλοιπες χώρες της σύγκρισης.

Η συμμετοχή στην εκπαίδευση και την απασχόληση

Μια από τις πιο σημαντικές ενδείξεις που συνοδεύουν το φαινόμενο της φτώχειας και ιδίως της παιδικής φτώχειας είναι η πρόωγη αποχώρηση από την εκπαίδευση. Ταυτόχρονα στις ηλικίες μεταξύ 15-18 ετών υπάρχει η δυνατότητα ένταξης στην απασχόληση. Η αδυναμία ενσωμάτωσης στην απασχόληση, ενώ έχει διακοπεί η συμμετοχή στην εκπαίδευση, προσθέτει βάρη στα νεαρά μέλη της κοινωνίας και τα καθιστά πιο ευάλωτα απέναντι στις κοινωνικές προκλήσεις που συνοδεύουν την φτώχεια. Στο Διάγραμμα 6, παρουσιάζονται οι αναλογίες για τα δύο ζητήματα στους νέους μεταξύ 15 και 19 ετών, σύμφωνα με το φύλο, οι οποίες προέρχονται από τους υπολογισμούς του ΟΟΣΑ. Η κατανομή αυτών δεδομένων ισορροπεί με τις τάσεις που έχουν παρουσιαστεί για την παιδική φτώχεια.

Διάγραμμα 6

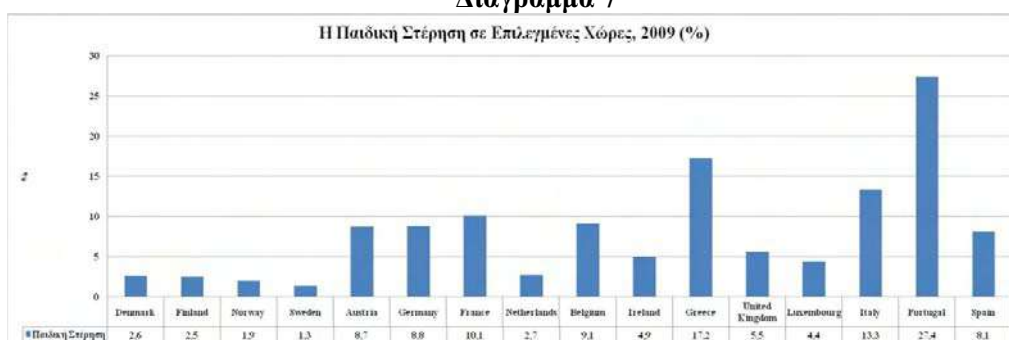

Πηγή: ΟΟΣΑ, Education database, 2012.

Ο δείκτης της «παιδικής στέρησης»

Η διαχείριση της παιδικής φτώχειας με βάση αποκλειστικώς την κατανομή των εισοδημάτων είναι, στις περισσότερες περιπτώσεις, ελάχιστα διευκρινιστική της πραγματικής κατάστασης των φτωχών παιδιών, ιδίως σε χώρες οι οποίες ανήκουν στον κύκλο του πλούτου και δεν παρουσιάζουν φαινόμενα απόλυτης ή ακραίας ένδειας. Η διερεύνηση των ευκαιριών και των δυνατοτήτων, οι οποίες κάνουν αισθητή την αξιοπρεπή διαβίωση των παιδιών, επιχειρείται με το δείκτη της «παιδικής στέρησης». Η «παιδική στέρηση» διαφέρει αισθητά από την έννοια της «παιδικής φτώχειας» η οποία επικεντρώνει περισσότερο στην εισοδηματική ανισότητα μέσα στο πλαίσιο των ξεχωριστών κρατών. Προσδιορίζεται ως έλλειψη δύο ή περισσότερων στοιχείων, από έναν κατάλογο δεκατεσσάρων στοιχείων¹⁸⁵ τα οποία περιγράφουν τα ελάχιστα όρια της αποδεκτής διαβίωσης για τα παιδιά μέσα στα νοικοκυριά που είναι ενταγμένα.

Διάγραμμα 7

Πηγή: UNICEF.

Οι τρεις χώρες που αντιμετωπίζουν οξύτερα οικονομικά προβλήματα τα τελευταία χρόνια, δηλαδή η Πορτογαλία (27,4%), η Ελλάδα (17,2%) και η Ιταλία (13,3%) παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες αναλογίες της «παιδικής στέρησης». Το ποσοστό της Πορτογαλίας είναι πολύ μεγαλύτερο από τις αντίστοιχες μετρήσεις για την παιδική φτώχεια. Η αναλογία της παιδικής στέρησης στην Ελλάδα είναι υψηλότερη από την παιδική φτώχεια αλλά η διαφορά είναι περιορισμένη. Σε κάθε περίπτωση λειτουργεί επιβεβαιωτικά για το επίπεδο της παιδικής φτώχειας. Το ποσοστό της παιδικής στέρησης στην Ιταλία είναι χαμηλότερο από την αναλογία της παιδικής φτώχειας, αλλά σημαντικό. Η Γαλλία παρουσιάζει αναλογία παιδικής στέρησης που φτάνει στο 10,1%. Η «παιδική στέρηση» στις χώρες με πολύ υψηλό μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα είναι χαμηλή ή πολύ χαμηλή.

¹⁸⁵ Ο κατάλογος περιλαμβάνει 1) Τρία γεύματα την ημέρα, 2) Ένα τουλάχιστον γεύμα την ημέρα με κρέας, κοτόπουλο ή ψάρι (ή το ισοδύναμο των λαχανικών), 3) Φρέσκα φρούτα και λαχανικά κάθε μέρα, 4) Βιβλία κατάλληλα για την ηλικία του παιδιού και τις γνώσεις του (εκτός των σχολικών), 5) Εξοπλισμό για την ώρα της σχολής, εκτός του σπιτιού (π.χ. ποδήλατο ή πατίνια), 6) Τακτικές δραστηριότητες στις ώρες της ανάπαυσης (π.χ. κολύμβηση, εκμάθηση μουσικών οργάνων, συμμετοχή σε νεανικές οργανώσεις κλπ), 7) Παιχνίδια για το σπίτι (τουλάχιστον ένα για κάθε παιδί), 8) Χρήματα για τη συμμετοχή σε σχολικά ταξίδια και άλλες εκδηλώσεις, 9) Έναν ήσυχο, επαρκή και φωτεινό χώρο στο σπίτι για να μπορεί το παιδί να πραγματοποιήσει τη μελέτη του, 10) Σύνδεση με το διαδίκτυο, 11) Μερικά καινούργια ρούχα (να μην είναι όλα μεταχειρισμένα), 12) Δύο ζευγάρια κατάλληλα παπούτσια, από τα οποία το ένα για όλες τις εποχές, 13) Την ευκαιρία το παιδί να προσκαλεί στο σπίτι, κάποιες φορές, φίλους για παιχνίδι και φαγητό, 14) Την ευκαιρία να γιορτάζει το παιδί τα γενέθλια, την ονομαστική εορτή και θρησκευτικές εορτές. Στο ίδιο, σ. 2.

Είναι μια από τις οφειλόμενες μέριμνες της επιστημονικής ανάλυσης η διερεύνηση των πραγματικών διαστάσεων της ένδειας. Η κατασκευή νέων υποδειγμάτων ποιοτικής αποτίμησης της ένδειας είναι δόκιμη και θετική. Εφόσον αυτά τα υποδείγματα μετρήσεων έχουν τη θέση επικουρικών δεδομένων, η συνεκτίμησή τους με τον δείκτη της φτώχειας συμβάλλει στη συστηματική διαχείριση των επιδράσεων που έχει η οικονομική ανισότητα στις κοινωνικές συνθήκες. Είναι ενδεχόμενο, ωστόσο στο μέλλον, τα νέα υποδείγματα εκτίμησης και υπολογισμού της «στέρησης», να υποκαταστήσουν ή να αντικαταστήσουν τη μέτρηση της «φτώχειας». Αυτή η τάση -στο βαθμό που εκδηλωθεί με πρακτικό τρόπο- μπορεί να σημαίνει μια κατεύθυνση περιορισμού της «στέρησης», χωρίς κατ' ανάγκην να μειωθεί η οικονομική ανισότητα και η φτώχεια. Κάτι τέτοιο επισημαίνει ότι δεν θα υπάρξει η επιδίωξη για την καταπολέμηση των μηχανισμών οι οποίοι δημιουργούν την φτώχεια, αλλά μόνον ορισμένων συμπτωμάτων της. Αν μια τέτοια κατεύθυνση επικρατήσει, όπως διαφαίνεται από την επικέντρωση στη «στέρηση», τότε θα είναι άμεση η γεφύρωση με τον «κοινωνικό αποκλεισμό».

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ

ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΕΝΘΕΤΟ:

**“Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΑΠΟ ΑΕΡΟΣ”
ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α. ΚΑΜΠΕΡΟΥ**

**ΤΕΥΧΟΣ 94
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2012**

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ: 94
Απρίλιος 2012, ΕΤΟΣ: 80ο

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Διοικητής Σχολής Πολέμου Αεροπορίας
Ταξίαρχος (Ι) Ιωάννης Μανιαδάκης
Τηλ.: 210 8192601, FAX: 210 2467682

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Καθηγητής Βασίλειος Φίλιας
(Πρώην πρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου)

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΥΛΗΣ/ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Ταξίαρχος (Ι) Ιωάννης Μανιαδάκης
(Διοικητής ΣΠΑ)

Σμήναρχος (Ι) Θωμάς Κυκίδης
(Διευθυντής Μελετών ΣΠΑ)

Αντισμήναρχος (Ι) Παντελής Βατάκης
(Τμηματάρχης Έκδοσης Περιοδικών)
Τηλ.: 210 8192615

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Αρχισμηνίας (ΕΕΔΕ) Δομνίκη Σπάδα

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

ΣΧΟΛΗ ΙΚΑΡΩΝ/ΕΠΟΠΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
Τηλ.: 210 8079444 - 210 8192040

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Υπηρεσία Αεροπορικών Εκδόσεων

ΔΙΑΝΟΜΗ

Σχολή Πολέμου Αεροπορίας/Τμήμα Έκδοσης Περιοδικών

Το 2012 είναι έτος επετειακό για το ελληνικό έθνος και την Πολεμική Αεροπορία. Εκατό χρόνια πριν, πραγματοποιείται η πρώτη πτήση Έλληνα αεροπόρου στην Ελλάδα, του ιδιώτη και στη συνέχεια έφεδρου αξιωματικού Εμμανουήλ Αργυρόπουλου και του στρατιωτικού αεροπόρου, Υπολοχαγού Δημήτριου Καμπέρου. Την ίδια χρονιά θυσιάζεται στο βωμό της Αεροπορικής Ιδέας ο Αλέξανδρος Καραμανλάκης, ο πρώτος πεσών της Αεροπορίας μας. Ένα μήνα μετά, ξεσπά ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος, κατά τη διάρκεια του οποίου, ο ελληνικός λαός πολέμησε για την απελευθέρωση των πατρογονικών εστιών από τον οθωμανικό ζυγό. Στον πόλεμο αυτό έλαβε μέρος και ο νεοσύστατος «Λόχος Αεροπορίας».

Στο τεύχος αυτό παρουσιάζουμε την πρώτη πτήση που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, από τον Ρώσο πρωτοπόρο Sergey Utochkin, τον Μάρτιο του 1911. Παράλληλα, ο καθηγητής κ. Φίλιας αναλύει τα γεγονότα και τη σημασία των αεροναυτικών επιχειρήσεων στη Γκουαντανάμκανάλ κατά τη διάρκεια του Β΄Π.Π., ενώ ο κ. Παλουλιάν μας παρουσιάζει τις αεροπορικές επιχειρήσεις στη σύρραξη Αρμενίας – Αζερμπαϊτζάν (1989 -1995). Επίσης, αναδημοσιεύουμε το άρθρο του Ασρχου (Ι) Χαρίτωνα Χαρούση, που αναλύει δύο ιστορικά αεροσκάφη που έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο για την απόκτηση αεροπορικής υπεροχής πάνω από τη Βρετανία.

Ο καθηγητής κ. Ηλίας Ηλιόπουλος μας μεταφέρει στο προπύργιο του Ναζισμού, καθώς εξετάζει το άγνωστο παρασκήνιο της αναμέτρησης κάποιων ηγετικών στελεχών της Γερμανίας κατά του Χίτλερ, ενώ ο Σγος (ΕΑ) Τσιριγώτης Αλέξαν-

δρος προσεγγίζει την έννοια της κυβερνοκυριαρχίας σ' ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Το άρθρο του Επγού (Ο) Χρίστου Γκιώνη, εξετάζει το πλαίσιο των στρατιωτικών εξοπλισμών στην Ελλάδα και την Ευρώπη, ενώ το επίκαιρο άρθρο του καθηγητή κ. Ανδρέα Ν. Λύτρα επιχειρεί να διερευνήσει το μέγεθος της απασχόλησης στο ελληνικό δημόσιο.

Επίσης, παρουσιάζουμε το εξαίρετο βιβλίο του Απτχου (Ι) εα Ι. Γαβριηλίδη, που αναφέρεται στην άοκνη προσπάθεια του συγγραφέα να πραγματοποιήσει τα όνειρά του και να συμμετάσχει στο ελληνικό ακροβατικό σμήνος.

Ακόμα, ο Ασρχος (Ι) ε.α. Παναγιώτης Μηταφίδης σχολιάζει την ταινία «Memphis Belle», που αναφέρεται στην 25η και τελευταία αποστολή ενός αεροσκάφους B-17F, των ΗΠΑ, κατά τον Β΄ Π.Π.

Τέλος, με σκοπό την ακριβή καταγραφή και διατύπωση των γεγονότων που δημοσιεύουμε στην «Αεροπορική Επιθεώρηση», πρέπει να τονιστεί ότι η Ελληνική Εταιρεία Εναερίων Συγκοινωνιών επιστρατεύτηκε στο σύνολο της, διαθέτοντας 4 Ju-24 και 3 Ju-52, το σύνολο του προσωπικού της, καθώς και την εταιρική υποδομή της στις επιχειρήσεις της περιόδου 1940-41, αποτελώντας την Ανεξάρτητη Μοίρα Μεταφορών, ενώ η αποστολή «ΝΙΚΗ» -γνωστή ως «Πτήση Αυτοκτονίας»- πραγματοποιήθηκε εξ' ολοκλήρου από την Π.Α και την 354 Μ.Τ.Μ. (Κύπρος 1974).

Στο προσωπικό της ΠΑ και στο αναγνωστικό μας κοινό, ευχόμαστε το Άγιο Φως της Ανάστασης να καθοδηγεί κάθε σας σκέψη και ενέργεια.

Περιεχόμενα

4

Ο SERGEY ISAYEVICH UTOCHKIN, ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΕΙ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΤΥΧΗΜΕΝΗ ΠΤΗΣΗ ΜΕ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΑΡΤΙΟΣ 1911

*Ασγχος (I) Παντελής Βατάκης
Κωνσταντίνος Λαγός καθηγητής Σ.Ι*

30

ΓΚΟΥΑΝΤΑΛΚΑΝΑΛ (7 Αυγούστου 1942 - 21 Φεβρουαρίου 1943): Η μάχη που Σηματοδότησε το τέλος της ιαπωνικής επιθετικής ισχύος

Καθηγητής Βασίλειος Φίλιας

48

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΟΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ»

Τσιριγώτης Άνθιμος Αλέξανδρος

64

ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΣΥΓΚΡΙΣΗ SPITFIRE MK IA & BF-109E

Ασγχος (I) Χαρίτων Χαρούσης

82

ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ: ΤΟ ΑΓΝΩΣΤΟ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ ΜΙΑΣ ΑΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΟΨΙΜΗΣ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗΣ

Ηλίας Ηλιόπουλος

106

ΟΙ ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΣΥΡΡΑΞΗ ΑΡΜΕΝΙΑΣ ΑΖΕΡΜΠΑΙΤΖΑΝ (1989-1995)

Κυριάκος Παλουλιάν

128

ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΥ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Επγός (Ο) Χρήστος Γκιώνης

136

Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ

Ανδρέας Ν. Λύτρας

148

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΑ: ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ (Εισήγηση στο τριήμερο διεθνές συνέδριο, που έλαβε χώρα στην Καλαμάτα στις 7 - 10 Οκτωβρίου 2010)

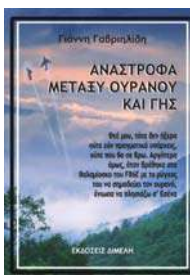
Καθηγητής Βασίλης Φίλιας

152

MEMPHIS BELLE

Ασγχος (Ι) Παναγιώτης Μηταφίδης

158

ΑΝΑΣΤΡΟΦΑ ΜΕΤΑΞΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ

Ασγχος (Ι) Παντελής Βατάκης

Η Απασχόληση στο Ελληνικό Δημόσιο

Ανδρέας Ν. Λύτρας¹

Η ανάλυση της ελληνικής δημόσιας απασχόλησης είναι ένα επίμαχο ζήτημα για μια, τουλάχιστον, εικοσαετή περίοδο. Τα τρία τελευταία χρόνια, ιδίως, κορυφώνεται με ιδιόμορφο τρόπο η συζήτηση για τα μεγέθη της. Με μεθόδους οι οποίες μοιάζουν να έχουν τα συστατικά της εφαρμοσμένης διαφώτισης και της διαφημιστικής προπαγάνδας, εγκαλείται το Δημόσιο και ο Δημόσιος Τομέας της Οικονομίας για τον υπερπληθυσμό τους. Πλαγίως, τίθεται το πιο ουσιαστικό πρόβλημα, δηλαδή αυτό της αποτελεσματικότητας των δημόσιων λειτουργιών, το οποίο η εικαζόμενη πληθώρα απασχολουμένων στο Δημόσιο το κάνει, για αρκετούς σχολιαστές, προκλητικό.

Η προσέγγιση του προβλήματος, με τη φόρτιση από την απειλούμενη χρεωκοπία της χώρας, λαμβάνει δυσάρεστες διαστάσεις. Στις δεσμεύσεις, που εντάσσονται στο Μνημόνιο, τη Δανειακή Σύμβαση και τις επάλληλες αναθεωρήσεις τους, ενυπάρχει η υποχρέωση για την ταχεία μείωση του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων. Στην εικόνα του υπερβολικά μεγάλου και αναποτελεσματικού δημόσιου χώρου προστίθεται η δραματική σε τόνους προβολή της ανάγκης, για τη θυσία είτε του εισοδήματος είτε της ίδιας της θέσης εργασίας των δημοσίων υπαλλήλων.

Η εξέταση, η οποία ακολουθεί, επιχειρεί να διερευνήσει, μέσω διαφορετικών μετρήσεων στη μέση χρονική διάρκεια, το μέγεθος της απασχόλησης στο δημόσιο. Τα δεδομένα αυτά πρόκειται να εκτιμηθούν σε συνάρτηση με την εξέλιξη της απασχόλησης και τις τάσεις, οι οποίες εμφανίζονται στο καθεστώς της μισθωτής εργασίας. Οι μετρήσεις σε αυτό το πλαίσιο προέρχονται από εθνικές μετρήσεις και βάσεις δεδομένων της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ-ΙΛΟ). Σε ένα τελευταίο στάδιο, συγκρίνονται μετρήσεις για τη χώρα με τα αντίστοιχα των χωρών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ-ΟΕCD).

Είναι δυνατόν, εδώ, να προαναγγείλουμε ορισμένα πορίσματα από την παρούσα διαχείριση. Υποδεινύεται ότι δεν υπάρχουν πολύ μεγάλες μεταβολές στις τάσεις της απασχόλησης στο δημόσιο κατά τη δεκαπενταετή περίοδο που προηγείται της σημερινής φάσης. Παρατηρείται, οπωσδήποτε, μια ποσοστιαία και αριθμητική αύξηση των απασχολούμενων αυτής της κατηγορίας, μεταξύ 2001 και 2007, η οποία, όμως, δεν είναι αλ-

ματώδης, ως αναλογία στην συνολική απασχόληση. Εκεί που τα πράγματα φαίνονται πράγματι σοβαρά, αλλά υποβαθμισμένα στη σχετική συζήτηση, είναι στην αναλογία των υπαλλήλων του Δημοσίου στη συνολική μισθωτή απασχόληση. Από το τελευταίο γεγονός καθίσταται προφανές ότι η Πολιτεία αποτελεί το πιο σημαντικό εργαδότη στη χώρα. Ανακλαστικά, διαφαίνεται η αξιοπρόσεκτη καχεξία της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας, ακόμη και στην περίοδο των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης και επομένως της οικονομικής επέκτασης μέχρι το 2007.

Αφετηρία: Η επίσημη καταγραφή

Η Ελληνική Πολιτεία δημοσιοποίησε το 2010 τα αποτελέσματα της καταγραφής των απασχολούμενων στο Δημόσιο.² Ο αριθμός τους βασικά και δευτερευόντως η κατανομή τους δημιούργησε αρκετές συζητήσεις και κίνησε προβληματισμούς.

Οφείλουμε να κάνουμε ορισμένες παρατηρήσεις σχετικά με την παραπάνω καταγραφή και τις επιμέρους κατηγορίες. Από μια πρώτη άποψη ο αριθμός δεν φαίνεται και δεν είναι ιδιαίτερα ευρύς, ώστε να δημιουργεί εντυπώσεις στον σχολιαστή. Σε μια αδόκιμη σύγκριση σε σχέση με την τελευταία χρονιά που διαθέτουμε σταθμισμένα δεδομένα αναλογεί στο 17% της συνολικής απασχόλησης. Ενδεχομένως σήμερα να αντιπροσωπεύει κάτι παραπάνω από αυτό το ποσοστό, λόγω της μείωσης της απασχόλησης. Ο αριθμός και η αναλογία, όπως παρουσιάζεται, δεν δικαιολογεί σε καμία περίπτωση τις εντάσεις, οι οποίες προσλαμβάνουν και ιδεολογικό περιεχόμενο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προξενούν

Πίνακας: Οι Απασχολούμενοι στο Ελληνικό Δημόσιο (2010)

Εργασιακή σχέση	Αριθμός Υπαλλήλων	Ποσοστό %
1. Μόνιμοι Υπάλληλοι του Δημοσίου/ Δικαστικοί Λειτουργοί/ Διπλώσεις Λειτουργοί	625.738	82,00%
2. Ιδιωτικοί Δικαίου Αορίστου Χρόνου	53.833	7,00%
3. Ιδιωτικοί Δικαίου Ορισμένου Χρόνου	44.811	6,00%
4. Σουβασιόδοτοι Εθνου	14.345	2,00%
5. Αιματοί	12.609	2,00%
6. Επί Θητεία	7.495	1,00%
7. Ορισμένοι/Ημερομίσθιοι	4.614	1,00%
8. Μετακλητοί	1.175	0,00%
9. Έμμεση Ένταξη	1.003	0,00%
10. Μέλη Διοικητικών Συμβουλίων	493	0,00%
11. Πρόεδρος, Διευθύνων Σύμβουλος, Διοικητής Υποδιευκτικής	380	0

Πηγή: Εφ.Ελευθεροτυπία, 30-7-2010, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=188530>.

ορισμένες εντασσόμενες κατηγορίες σε αυτήν την καταγραφή και κάποιοι συνυπολογισμοί. Στην πρώτη κατηγορία του πίνακα περιλαμβάνονται, μαζί, οι μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι, οι δημόσιοι λειτουργοί (π.χ. Καθηγητές Πανεπιστημίου και ΤΕΙ για τους οποίους γίνεται ειδική μνεία στο Σύνταγμα), οι δικαστικοί (οι οποίοι είναι φορείς της δικαστικής λειτουργίας στο πλαίσιο της διάκρισης των λειτουργιών της εξουσίας και σε καμιά περίπτωση υπάλληλοι) και λοιποί λειτουργοί. Αξίζει να σημειώσουμε ότι αυτή η ενότητα συμπεριλαμβάνει τους στρατιωτικούς, τους αστυνομικούς και τα στελέχη των λοιπών σωμάτων (όπως η πυροσβεστική και το λιμενικό). Στο σύνολο τους οι συγκεκριμένοι υπολογίζονται περί τις 150000-155000 άτομα. Είναι, μάλλον, αδόκιμο και προβληματικό να εμφανίζονται σε ενιαία ομάδα στρατιωτικοί και πολιτικοί υπάλληλοι. Στη χώρα

μας, στην οποία εκκρεμούν κρίσιμα εθνικά ζητήματα και προβλήματα ασφάλειας, η συνεκτίμηση δημιουργεί συνεστραμμένη εικόνα για τη δημόσια απασχόληση. Διαφορετική κατανοητική πρόσληψη των μεγεθών θα δημιουργούσε μια καταγραφή που παρουσιάζει τους δημόσια απασχολούμενους σε αριθμό μικρότερο των πεντακοσίων χιλιάδων, εφόσον διακρίνονταν τα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας.

Επιπρόσθετα, αν διακριθούν αυτού του μεγέθους οι δικαστικοί λειτουργοί, η αίσθηση που δημιουργεί η καταγραφή θα άλλαζε δραματικά, καθώς οι πραγματικώς απασχολούμενοι στο δημόσιο θα προσέγγιζαν τις τετρακόσιες χιλιάδες. Η εντύπωση αυτή θα ενδυναμωνόταν, περαιτέρω εφόσον αφαιρεθούν από τον αριθμό οι αιρετοί, οι μετακλητοί υπάλληλοι, τα μέλη των Διοικητικών Συμβουλίων,

οι έχοντες έμμισθη εντολή (π.χ. Δικηγόροι) και οι Πρόεδροι, Αντιπρόεδροι, Διοικητές και Υποδιοικητές οργανισμών. Αυτοί δεν αποτελούν δημοσίους υπαλλήλους και είναι τουλάχιστον θλιβερό για τους υπεύθυνους της καταγραφής να κάνουν ανάλογους συνυπολογισμούς. Η συμμετοχή των συμβασιούχων έργου στους δημοσίους υπαλλήλους, ενώ αντιπροσωπεύουν προμηθευτές υπηρεσιών, είναι μια, από κάθε άποψη και κυρίως από τυπική, αδικαιολόγητη ενέργεια. Κατά την εκτίμηση μου οι υπεύθυνοι της καταγραφής, στην διαδικασία διενέργεια της, διακρίνονταν από προχειρότητα, θεματολογική σύγχυση και μανία διεύρυνσης των μεγεθών.

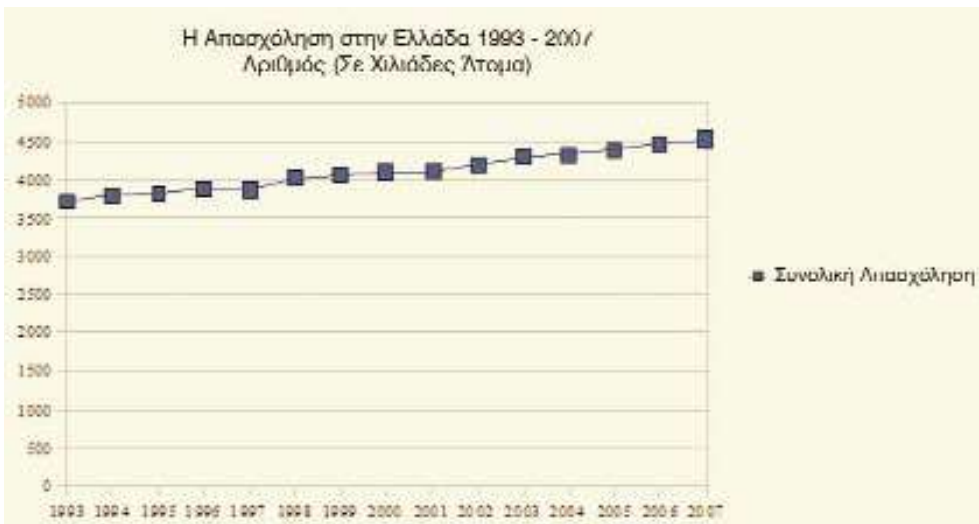
Χρειάζεται να επισημάνουμε ότι τα καθεστώτα απασχόλησης στο Δημόσιο περιγράφονται με ακρίβεια στη σχετική νομοθεσία, ενώ είναι διαθέσιμα τα συγκριτικά στοιχεία στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.³ Υπάρχει, βέβαια, ένα πλήθος σχετικών κατηγοριών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και προσωρινές ή μόνιμες ιδιότητες. Το γεγονός αυτό δεν επιτρέπει ανακρίβειες και ιδιότυπες συμπύξεις διαφορετικών αμοιβών, όπως ανάμεσα στο μισθό, την αποζημίωση, την καταβολή έναντι παροχής υπηρεσίας και την πάγια αντιμισθία. Αυτού του είδους η διαχείριση στην ουσία δεν περιγράφει τους δημοσίους υπαλλήλους, αλλά τους δέκτες κάθε μορφής αμοιβών και πληρωμών από το Δημόσιο.

Η αδυναμία της προκείμενης καταγραφής των απασχολουμένων στο δημόσιο μας προκαλεί για συστηματικό έλεγχο των διαθέσιμων δεδομένων.

Η παρακολούθηση της απασχόλησης στο δημόσιο

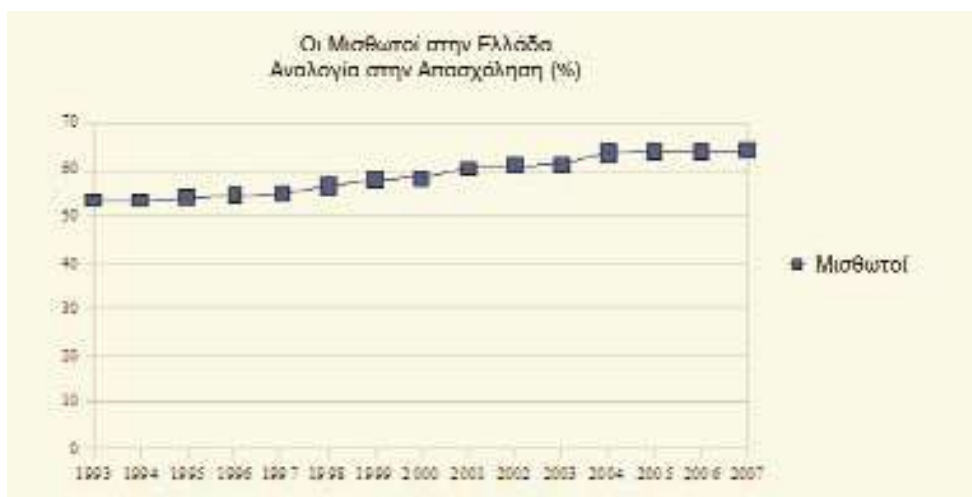
Η εικοσαετία που παρήλθε ήταν η πιο σημαντική για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, τουλάχιστον, μετά το τέλος της δικτατορίας. Σηματοδοτείται από την έντονη πολιτική προσπάθεια και την ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), την εκτέλεση μεγάλων έργων και την διενέργεια των Ολυμπιακών Αγώνων. Οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης συνεχίστηκαν μέχρι το 2006 και με αυτήν την δυναμική διευρύνθηκε, κατά πολύ, το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ). Η χώρα είναι σήμερα και παρά την οικονομική κρίση μια από τις πλουσιότερες στον κόσμο, καθώς κατατάσσεται στην εικοστή όγδοη θέση (2009) με βάση το ΑΕΠ.⁴ Με τον πληθυσμό της να αποτελεί το 15,86% του αντίστοιχου των βαλκανικών χωρών (περίπου 68 εκατομμύρια, εκτός της Τουρκίας) παράγει το 73% του ετήσιου ΑΕΠ του συνόλου των υπολοίπων. Οι κάτοικοι της βρίσκονται σε πολύ υψηλό επίπεδο εισοδήματος (το 2009 με βάση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ)⁵ και βρίσκονται στην εικοστή έκτη θέση παγκοσμίως, ενώ, ταυτοχρόνως, η ποιότητα ζωής τους φαίνεται (το 2008 από το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης-HDI) να λαμβάνει καλύτερη αξιολόγηση από την εισοδηματική τους κατάσταση, καταλαμβάνοντας την εικοστή δεύτερη θέση στη σχετική κατάταξη.⁶

Η μεγάλη οικονομική επέκταση συνέβαλε και εξέβαλε στην πολύ σημαντική ανάπτυξη της απασχόλησης. Η απασχόληση στην περίοδο 1993-2007 παρουσίασε καθαρή αύξηση κατά οκτακόσιες χιλιάδες άτομα. Η εμφανής αυτή τάση είναι παράλληλη

με την υπόρρητη και άτυπη απορρόφηση αρκετών εκατοντάδων χιλιάδων παράνομων μεταναστών οι οποίοι δεν περιλαμβάνονται για πολλά χρόνια στις επίσημες στατιστικές. Η εξέλιξη αυτή στην απασχόληση συνοδεύτηκε από μια κρίσιμη ποιοτική μεταβολή στη δομή των καθεστώτων εργασίας, όπως εμφανίζεται από τις διαφοροποιήσεις στο χρόνο, σχετικά με τη θέση στο επάγγελμα. Η μισθωτή απασχόληση είναι, πλέον, το καθεστώς εργα-

σίας για την πλειονότητα του απασχολούμενου πληθυσμού. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80 υπερείχαν των μισθωτών, όσοι ήσαν αυτοαπασχολούμενοι, εργοδότες (κατά το μάλλον μικροί) και τα συμβοηθούμενα μέλη στις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις και επιχειρήσεις. Από το 1990 η κατάσταση αυτή αντιστρέφεται και μέχρι το 2007 μισθωτοί είναι πάνω από έξι στους δέκα απασχολούμενους.

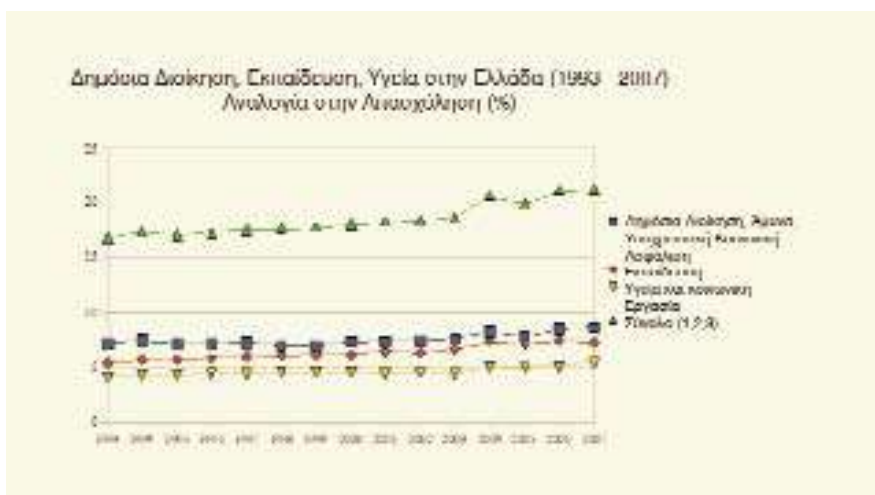
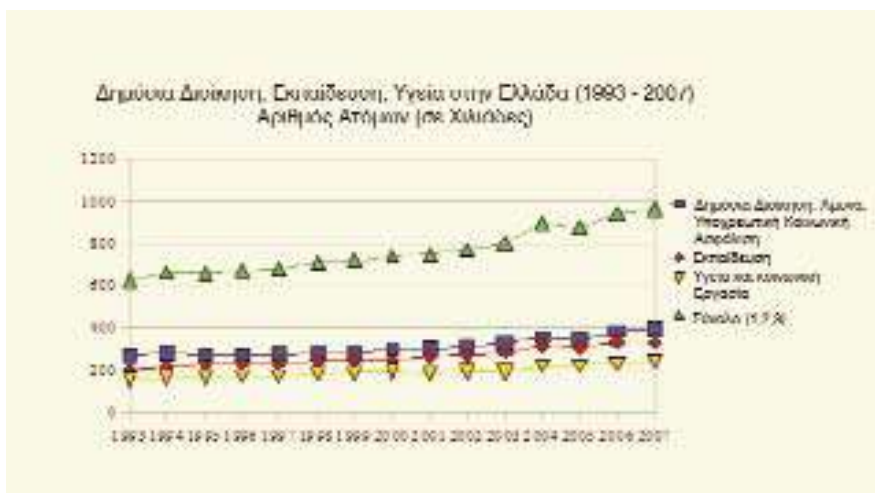

Πηγή: ILO, Employment by Status, Laborsta, <http://www.ilo.org>.

Η ανάπτυξη της απασχόλησης και ιδίως των φορέων της μισθωτής εργασίας είναι παράμετροι που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας για την εκτίμηση της κατάστασης της δημόσιας υπαλληλίας, καθώς οι αναλογίες σε σχέση με αυτά τα μεγέθη είναι πραγματικώς χρήσιμες και όχι οι

άτομα (1993-2007) επικοινωνεί με την καθαρή αύξηση των απασχολούμενων, κατά τριακόσιες τριάντα επτά χιλιάδες, στις Δημόσιες Υπηρεσίες, την Άμυνα, την Κοινωνική Ασφάλιση, την Εκπαίδευση, την Υγεία και την Κοινωνική Εργασία.⁷ Η διαπίστωση αυτή μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε

Πηγή: ILO, Total Employment by Economic Activity, Laborsta, <http://www.ilo.org>.

αριθμοί ατόμων κάθε κατηγορίας.

Η διεύρυνση του απασχολούμενου πληθυσμού κατά οκτακόσιες χιλιάδες

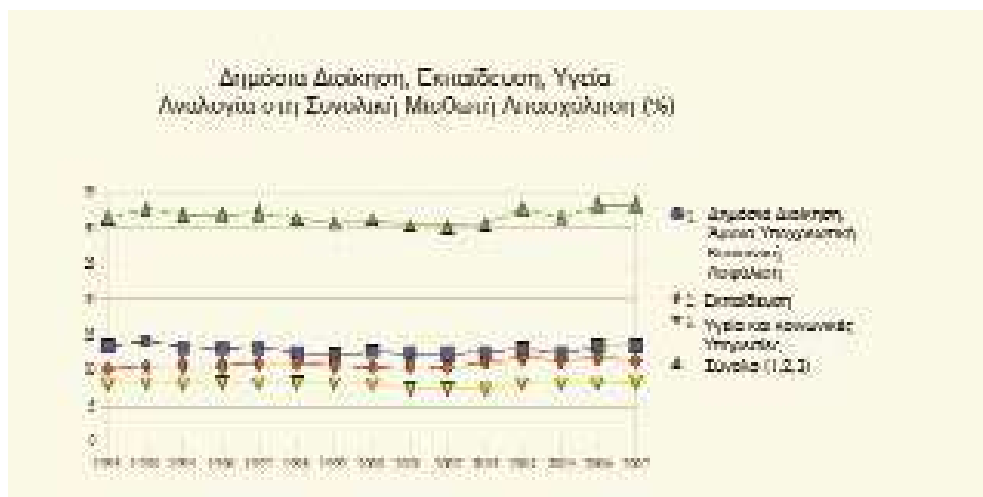
ότι το Δημόσιο συνέβαλε αισθητά, στην ανάπτυξη του απασχολούμενου πληθυσμού. Αντίθετα η συνεισφορά

του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας δεν αντιστοιχεί στους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, με επενδύσεις οι οποίες θα δημιουργούσαν ανάλογες θέσεις εργασίας. Ακόμη, είναι αναγκαίο να υπολογίσουμε ότι το Δημόσιο σε αυτή την περίοδο δημιούργησε θέσεις εργασίας με υψηλή ειδίκευση και απαιτητικά προσόντα.

Οι παραπάνω κατηγορίες εμφανίζουν, προφανώς και παράλληλα με

λές σχετικά με την δημόσια υπαλληλία, παρά την αυξητική τάση των αναλογιών.

Μικρότερη ήταν η επίδραση αυτών των κατηγοριών στην τάση της μισθωτής απασχόλησης στη μέση διάρκεια. Ελάχιστα έχουν μεταβληθεί τα σχετικά ποσοστά. Το θέμα, όμως, που είναι σοβαρό σε αυτή τη σύγκριση είναι η σταθερά πολύ μεγάλη συμμετοχή στη μισθωτή απασχόληση, ενώ τα μεγέθη της τελευταίας είναι σχετι-

Πηγή: ILO, Total Employment by Economic Activity, Laborsta, <http://www.ilo.org>.

την αριθμητική διεύρυνση, αύξηση της αναλογίας ως προς την απασχόληση. Το συνολικό ποσοστό τους ξεκινά από το 16,74% το 1993 και καταλήγει στο 21,24% το 2007. Πιο αισθητή είναι η αυξητική τάση την φάση μεταξύ 2000 και 2007. Στη Δημόσια Διοίκηση, την Άμυνα και την Κοινωνική Ασφάλιση η μεγένθυση δεν ξεπερνά το 1,47% σε ολόκληρη την προκείμενη περίοδο. Στην Υγεία και την Κοινωνική Εργασία εμφανίζεται μια διαφορά 1,16%. Στην Εκπαίδευση η μεταβολή αγγίζει το 1,88%. Οι εξελίξεις αυτές δεν μπορούν να δικαιολογήσουν τις λεκτικές υπερβο-

κώς περιορισμένα στη συνολική απασχόληση.⁸ Αντιπροσωπεύουν τελικώς πάνω από το ένα τρίτο των μισθωτών. Επανέρχεται και διά αυτής της οδού το δομικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Η ιδιωτική επιχειρηματικότητα αδυνατεί να παίξει τον προωθητικό ρόλο της στο πλαίσιο της οικονομίας του εθνικού κράτους μας.

Είναι δύσκολο να εικάσουμε τις εξελίξεις στην απασχόληση, βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, εφόσον υπάρξει μια σταθερή πολιτική μείωσης των απασχολουμένων στο δημόσιο. Με βάση την καχεξία της επιχειρηματικότητας, είναι αναμενό-

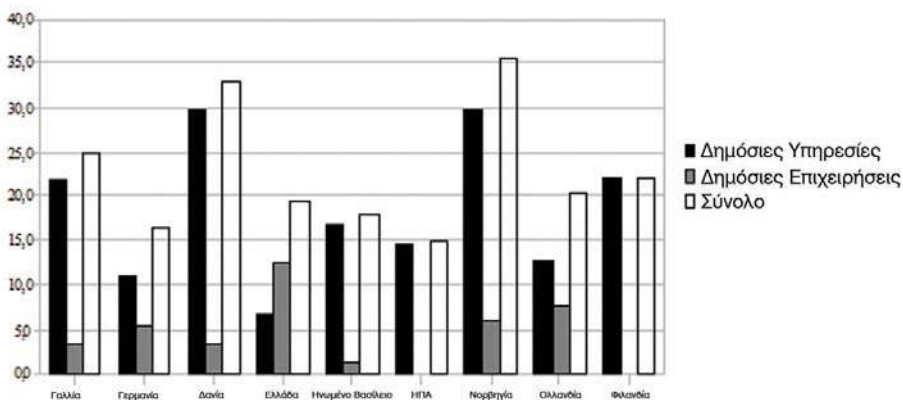
μενο ενδεχόμενο να σημειώσουν εκρηκτική αύξηση τα ποσοστά της ανεργίας. Κάθε μακροπρόθεσμη πρόβλεψη έχει λίγες πιθανότητες επιβεβαίωσης από τα μελλοντικά δεδομένα. Ίσως, η δυσάρεστη πειθάρχηση που θα υποστεί ο πληθυσμός της χώρας, από τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και την πολυετή αποστέρηση μέρους του εισοδήματος του, να διευκολύνουν, με αδιευκρίνιστη προοπτική, καινοφανείς ευελιξίες των φορέων της εργασίας. Η ευέλικτη συμπεριφορά τους μπορεί να κινήσει το ενδιαφέρον των επιχειρηματιών, για τους οποίους το χαμηλό κόστος εργασίας είναι αυτοτελές ή και αποκλειστικό κίνητρο για επενδύσεις.

Συγκρίσεις με τις χώρες του ΟΟΣΑ

Η πρόσφατη έρευνα για την κατάσταση της δημόσιας απασχόλησης στις χώρες του ΟΟΣΑ ξεκαθαρίζει και στο επίπεδο της σύγκρισης τις πραγματικές που συχνά στην Ελλάδα ανα-

γνωρίζονται με δυσκολία. Οι χώρες οι οποίες θεωρούνται οικονομικά προηγμένες, ιδίως οι ευρωπαϊκές, χαρακτηρίζονται από το εκτεταμένο κράτος και ανάλογο μέγεθος της απασχόλησης στις δημόσιες υπηρεσίες. Η προφανής διαφορά από την ελληνική περίπτωση είναι η πιο ευρεία απασχόληση στο στενό κράτος και τη μικρότερη ανάπτυξη της αναλογίας στις δημόσιες επιχειρήσεις. Η Ελλάδα το 2000 παρουσιάζει ποσοστό 19,27%. Σε πολύ υψηλές αναλογίες κινείται η δημόσια απασχόληση στη Νορβηγία με 35,52% και τη Δανία με 33,15%. Για σημαντικά υψηλότερα ποσοστά από τη χώρα μας διακρίνονται η Γαλλία με 25,02%, η Φιλανδία με 22,2% και η Ολλανδία με 20,35%. Με μικρότερη αναλογία σε σύγκριση με την Ελλάδα εμφανίζεται το Ηνωμένο Βασίλειο με 18,03%, χωρίς η απόσταση να είναι σημαντική. Λίγο χαμηλότερο ποσοστό (16,45%) υποδεικνύεται στην γερμανική περίπτωση. Από τις χώρες της προκείμενης σύγκρισης τη μικρότερη απασχόληση στους δημόσιους

Η Απασχόληση στις Δημόσιες Υπηρεσίες και Δημόσιες Επιχειρήσεις σε Επιλεγμένες Χώρες του ΟΟΣΑ (2000)
Αναλογία στο Εργατικό Δυναμικό (%)

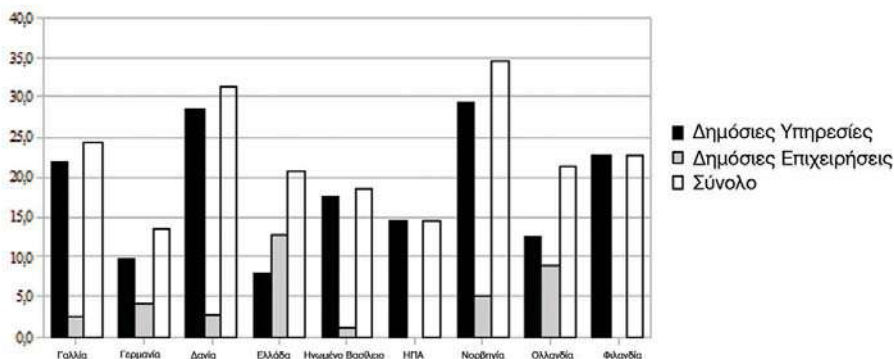

Πηγή: ΟΟΣΑ, *Government at a Glance*, OECD, 2011.

θεσμούς (14,8%) έχουν οι ΗΠΑ.
Η εξέλιξη στις ίδιες χώρες το 2008

σεις της και ιδίως για το μέγεθος του
κρατικού μηχανισμού. Έχω την ελπί-

Η Απασχόληση στις Δημόσιες Υπηρεσίες και Δημόσιες Επιχειρήσεις σε Επιλεγμένες Χώρες του ΟΟΣΑ (2008)
Αναλογία στο Εργατικό Δυναμικό (%)

Πηγή: ΟΟΣΑ, *Government at a Glance*, OECD, 2011.

είναι αποκαλυπτική των ανακριβειών που αφορούν στο μέγεθος του ελληνικού δημοσίου. Η μικρή διεύρυνση του ποσοστού στην Ελλάδα δημιουργεί αίσθηση μόνον, ως προς την αυξητική τάση. Η Νορβηγία (34,52%) και η Δανία (31,54%) δείχνουν μια προσπάθεια περιορισμού της δημόσιας υπαλληλίας, αλλά στην ουσία τα μεγέθη παρουσιάζουν μικρή μεταβολή. Ελαφρά κάμψη εμφανίζεται στο ποσοστό της Γαλλίας με 24,33%. Στη Γερμανία (13,56%) και στις ΗΠΑ (14,6%) πέφτει η σχετική αναλογία: στην πρώτη αρκετά, ενώ στη δεύτερη ανεπαίσθητα. Στην Ολλανδία με 21,48%, την Φινλανδία με 22,85% και το Ηνωμένο Βασίλειο με 18,56%, η απασχόληση στο δημόσιο ενισχύεται, έστω και λίγο. Ελάχιστοι στην Ελλάδα έχουν καταγράψει αυτά δεδομένα και ακόμη λιγότεροι φρόντισαν να δημοσιοποιηθούν με επάρκεια.

Μερικές χώρες με μεγαλύτερη αναλογία απασχόλησης στο δημόσιο, κατέκριναν την Ελλάδα για τις επιδό-

δα ότι αυτή η κριτική ήταν αποτέλεσμα παραπληροφόρησης. Σε άλλη περίπτωση, είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως σκληρή άσκηση διπλωματικής πίεσης, η οποία εμβαπτίζεται στην απόλυτη υποκρισία. Τέτοιες, πάντως, πιέσεις δύσκολα ισορροπούν με την αλληλεγγύη, σύμφωνα το θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περισσότερο αναλογούν σε συνθήκες άπληστων αξιώσεων, εκ μέρους των δανειστών και θυμίζουν προσχηματικές παραστάσεις αντιδράσεων, βγαλμένες από τον οικονομικό εθνικισμό.

Η μετάνοια είναι αρετή

Η απασχόληση στο ελληνικό κράτος είναι ανάλογη με εκείνη των πιο προηγμένων χωρών του σύγχρονου κόσμου. Παρακολουθεί, συνεπώς, τις διεθνείς τάσεις, ως προς τα μεγέθη. Η αύξηση του αριθμού και των ποσοστών είναι μια πραγματικότητα, ιδιαί-

τερα την αμέσως προηγούμενη δεκαετία. Σε καμιά περίπτωση αυτή η εξέλιξη δεν αποτελεί παραβίαση κάποιου άτεγκτου κανόνα και οπωσδήποτε δεν αποκλίνει από τα υποδείγματα των ευρωπαϊκών κρατών και των ηγεμονικών δυνάμεων της οικονομίας στην εποχή μας.

Η βελτίωση της λειτουργίας του Δημοσίου είναι κοινωνική και εθνική απαίτηση. Από την περιορισμένη σε έκταση ανάλυση που πραγματοποιήσαμε διαπιστώνουμε πως η εστίαση οφείλει να γίνει μάλλον στην αλλαγή της οργάνωσης και στην αποτελεσματικότητα του κράτους και πολύ λιγότερο στην μείωση του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων.

Η παρέμβαση του ελληνικού κράτους την παρελθούσα εικοσαετία, παρά τα προβλήματα αποτελεσματικότητας, τα φαινόμενα διαφθοράς και τα ελλείμματα πολιτικής, ήταν καθοριστική για την οικονομική μεγέθυνση. Υποκατέστησε σε αρκετά πεδία τον απρόθυμο ιδιωτικό τομέα και κάλυψε την απασχόληση εργαζομένων με απαιτητικά εκπαιδευτικά προσόντα και υψηλή εξειδίκευση. Χρηματοδότησε με δημόσιες επενδύσεις, σε συνάρτηση με τους ευρωπαϊκούς πόρους, τη διαμόρφωση υποδομών και κινητοποίησε ακόμη και την ιδιωτική επιχειρηματικότητα. Οι επιχειρήσεις ή τουλάχιστον αρκετές απ' αυτές επωφελήθηκαν υπερβολικά από τη δημόσια χρηματοδότηση της οικονομίας, χωρίς η θετική οικονομική συγκυρία να εκβάλλει σε ανάλογη συνεισφορά στην απασχόληση και τα δημόσια έσοδα.

Αποτελεί διανοητικό μετεωρισμό να θεωρούμε ότι η μείωση της δημόσιας απασχόλησης, με την ανάλογη αύξηση της ανεργίας, και ο περιορισμός των κρατικών λειτουργιών θα

συμβάλει στη βελτίωση των οικονομικών μεγεθών. Είναι σίγουρο πως θα μειώσει τις δημόσιες δαπάνες για μισθούς και ίσως για λειτουργικά έξοδα. Είναι, συγχρόνως και απολύτως, βέβαιο ότι θα αυξήσει ισοδύναμα ή και περισσότερο την ανάγκη για κρατικές επιχορηγήσεις προς το ασφαλιστικό σύστημα και για κοινωνικά επιδόματα, προς τους χρίζοντες ενίσχυσης και ιδίως για τους άνεργους. Την ίδια στιγμή θα μειώνονται, συνεχώς, τα εισοδήματα και επομένως η ενεργής ζήτηση, με αντίστοιχη επίδραση στη φοροδοτική ικανότητα του πληθυσμού. Με βάση το μέσο μέγεθος των ελληνικών επιχειρήσεων και τις εγνωσμένες οικονομικές δυσχέρειες τους, η προοπτική της χώρας είναι άδηλη.

Οι διαχειριστές της εξουσίας, οι διακινητές της πληροφόρησης και οι εγχώριοι ή αλλογενείς "ειδικοί", οι οποίοι συνέπραξαν στο σχηματισμό της παραμορφωτικής εικόνας για τη δημόσια απασχόληση και την πολιτική ριζικής μείωσης του μεγέθους του συγκεκριμένου κράτους, οφείλουν να επανεξετάσουν τις εκτιμήσεις, την επιστημονική μέθοδο και τα δεδομένα που έχουν στη διάθεση τους. Οι τεχνικές διαχειρίσεις που χρησιμοποιούν ιδίως οι "ειδικοί" δημιουργούν απαιτήσεις που, πέραν των άλλων δεν ανταποκρίνονται σε οποιαδήποτε δόκιμη θεώρηση και δεν περιλαμβάνονται σε κάποια συστηματική επιστημονική αφήγηση. Κάτι τέτοιο είναι απαράδεκτο μετά την εδραίωση της νεωτερικότητας. Οι ομοιότητες με τις διαχειρίσεις που οδήγησαν στην κατάρρευση των αμερικανικών τραπεζών είναι καταφανείς. Είναι δεδομένη η οφειλή των προκειμένων να αναστοχαστούν τις εναλλακτικές επιλογές απομάκρυνσης της Ελλάδας

από την ατραπό της χρεωκοπίας και της εθνικής καταστροφής. Αν τα λάθη είναι μέσα στο παιχνίδι, τότε η μετάνοια είναι αρετή.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας είναι Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

² “Το Προφίλ των 768 χιλιάδων δημοσίων υπαλλήλων”, Εφ.Ελευθεροτυπία, 30-7-2010, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=188530>.

³ Σχετικά με τα καθεστώτα εργασίας του Δημοσίου, στα κράτη της ΕΕ, βλ., Ministry of the Presidency. Technical Secretariat-General, *Public Employment in European Union Member States*, Madrid, 2010.

⁴<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1>.

⁵ Στο ίδιο.

⁶ UNDP, *Human Development Report 2010. The Real Wealth of the Nations: Pathways to Human Development*, 20th Anniversary Edition, UNDP, 2010, σ. 143.

⁷ Οι κατηγορίες αυτές δηλαδή οι Δημόσιες Υπηρεσίες, η Άμυνα, η Κοινωνική Ασφάλιση, η Εκπαίδευση, η Υγεία και η Κοινωνική Εργασία όπως καταγράφονται στις στατιστικές της απασχόλησης, δεν αφορούν ισοδύναμα και αποκλειστικά στη δημόσια απασχόληση. Οι τρεις πρώτες κατηγορίες αφορούν στο στενό Δημόσιο. Η Εκπαίδευση και η Υγεία περιλαμβάνει σε κάποιο μέρος και εργαζόμενους στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Πρέπει, ωστόσο, να γνωρίζουμε

ότι στη συντριπτική πλειονότητα τους εντάσσονται απασχολούμενοι του Δημοσίου. Οφείλουμε, κατά τις συγκρίσεις που ακολουθούν, να δίνουμε σημασία στις τάσεις μάλλον και λιγότερο στους συγκεκριμένους αριθμούς και τις παρεπόμενες αναλογίες.

⁸ Στις περισσότερες χώρες της ΕΕ, της Β. Αμερικής, της Ανατολικής Ασίας και της Ωκεανίας, το ποσοστό των μισθωτών είναι περί το 80% και στις πιο προηγμένες πάνω από το 90% των απασχολουμένων.

Σύντομο Βιογραφικό

Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας είναι Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Διετέλεσε Αντιπρύτανης του Παντείου Πανεπιστημίου (2007-2011) και Πρόεδρος του Τμήματος Κοινωνιολογίας (2006-2010). Έχει ακόμη υπηρετήσει ως Διοικητής στο ΓΝΑ «Κοργιαλένιο-Μπενάκειο», ΕΕΣ (2001-2004) και ως Διευθυντής στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης (1997-1998) και το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (1995-1996). Είναι Πρόεδρος του Συμβουλίου Ανώτατης Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (από το 2010). Βιβλία του περιλαμβάνονται σε πολλές βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Ανδρέας Ν. Λύτρας
Εργασία και Κοινωνική Οικονομία
Εισήγηση στην εκδήλωση των Οικολόγων Πρασίνων
και του Ευρωπαϊκού Πράσινου Κόμματος

Αγαπητοί φίλοι,

Σε αυτήν την περιορισμένη, χρονικά, παρέμβαση θα πραγματοποιήσω την εισήγησή μου, με την ιδιότητα του προοδευτικού ανθρώπου, τονίζοντας την ιδιότητα του «ανθρώπου». Άνθρωπος είναι αυτός που βλέπει ψηλά. Θα προσπαθήσω με τις προτάσεις μου να κοιτάξω ψηλά, επομένως να αντιμετωπίσω την πραγματικότητα με την προοπτική του οράματος, αλλά, όπως και ο άνθρωπος που περπάτησε και σκέφτηκε, κρατώντας τα πόδια μου σταθερά στη γη. Είμαι δεσμευμένος στο σημερινό καταμερισμό του διαλόγου να εκθέσω σύντομα τις αξιώσεις για την ανάπτυξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας και τις αρετές της συμμαχίας του συνεργατισμού και του πράσινου κινήματος, στην προοπτική της στρατηγικής ανασυγκρότησης και της πολιτικής «αντεπίθεσης» του προοδευτικού κινήματος στην Ευρώπη και το σύγχρονο κόσμο.

Συνεργατισμός και Πράσινο Κίνημα

Σκέφτομαι, πως στο πλαίσιο της προσεχούς Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και ιδίως της Ευρωζώνης, το ρόλο της μελλοντικής Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που σήμερα είναι παντελώς ανεξέλεγκτη από του ευρωπαϊκούς λαούς και ξένη προς τις δημοκρατικές διαδικασίες (και τα ανάλογα αρμοδιότητας όργανα) της Ευρώπης, αναλαμβάνει (με αναμόρφωση της σχετικής συνθήκης) μία Κεντρική Συνεργατική Τράπεζα (με δημοκρατική οργάνωση = καθένας πολίτης έχει μια ψήφο και ίσο ατομικό κεφάλαιο). Είναι αυτονόητο ότι αυτή η οργάνωση εγγυάται την ελευθερία των συναλλαγών και ταυτόχρονα τον κοινωνικό έλεγχο της έκδοσης του νομίσματος, αλλά και ολόκληρου του φάσματος της νομισματικής πολιτικής. Η Κεντρική Συνεργατική Τράπεζα «εξακτινώνεται» σε Εθνικές Κεντρικές Συνεργατικές Τράπεζες οι οποίες βασίζονται στις ίδιες αρχές. Σημειώνω ότι οι Συνεργατικές Τράπεζες, επειδή ακολουθούσαν «αντί-κυκλική πολιτική», δεν εξέθεσαν τους μετόχους τους σε επικίνδυνες ή καταστροφικές επενδύσεις, όπως αυτές που ακολούθησαν οι εμπορικές τράπεζες, πριν την κρίση του 2007-8, αλλά και δεν χρειάστηκαν κρατική ενίσχυση κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής αστάθειας ή της δημοσιονομική κρίσης μετά το 2008.

Η επικράτηση του μοντέλου των Συνεργατικών Τραπεζών στο Κεντρικό Επίπεδο προοιωνίζεται τη διεύρυνση των Συνεργατικών Πιστωτικών Ιδρυμάτων στις εμπορικές λειτουργίες του χρηματοπιστωτικού τομέα των εθνικών οικονομιών. Η εμπορική διαχείριση του χρήματος και των πιστώσεων, με αυτόν τον τρόπο, δίνει τη δυνατότητα να χρηματοδοτηθούν περιβαλλοντικές πολιτικές, πράσινες (επιθετικές) δράσεις και μορφές ήπιας ανάπτυξης, τις οποίες αναλαμβάνουν κατά προτεραιότητα συνεργατικές (μη-κερδοσκοπικές) οργανώσεις και επιχειρήσεις. Τη στιγμή που αυξάνεται το εθνικό και ευρωπαϊκό ΑΕΠ, αλλά και το ατομικό εισόδημα των πολιτών, ανασυγκροτούνται οι πόλεις, επιτυγχάνεται διατροφική επάρκεια, παράγεται υπέρ-επαρκώς και διανέμεται ενέργεια από τις ήπιες μορφές εκ των φυσικών πηγών της (ηλιακή, αιολική κλπ), μειώνεται η εκπομπή των αερίων του θερμοκηπίου, τη στιγμή μάλιστα που ενδυναμώνεται η λειτουργία της κοινότητας σε κάθε σημείο της ηπείρου.

Μέσα από το προαναφερθέν υπόδειγμα η ανασυγκρότηση της οικονομίας δεν εμποδίζει, αλλά ευνοεί, την ανάπτυξη, με τη διεύρυνση των συναλλαγών, την αύξηση του εγχρήματου και μετρήσιμου πλούτου και διευκολύνει τη διανομή του παραγόμενου αποτελέσματος με επεκτεινόμενο εξισωτισμό. Οι αρετές της συνεργατικής και αλληλέγγυας οικονομίας επεκτείνουν την αξιοποίηση των παραγωγικών και οικονομικών δυνατοτήτων στο μηχανισμό της κατανάλωσης και την παροχή των απολύτως απαραίτητων υπηρεσιών για την ευημερία και τη συνεκτικότητα των κοινωνιών μας.

Η διάχυση των καταναλωτικών συνεταιρισμών δίνει τη δυνατότητα της εύκολης διεξόδου στην αγορά των προϊόντων (ακόμη και δημιουργημένων σε ειδικές συνθήκες-η λεγόμενη ηθική διανομή) των συνεταιρισμών και των ατομικών παραγωγών και τους τροφοδοτεί με αντοχή απέναντι στην καθηλωτική επιβολή των μονοπωλίων. Ταυτόχρονα οι συνεργατικές καταναλωτικές οργανώσεις συμβάλλουν αποφασιστικά στη μείωση του κόστους της κατανάλωσης, αλλά και στην ανακατεύθυνση του γούστου και των καταναλωτικών συμπεριφορών ή συνηθειών. Με αυτόν τρόπο μειώνεται η ανάλωση του εισοδήματος και αυξάνονται τα διαθέσιμα για τις μεγάλες μάζες.

Αρκετές από τις δράσεις που έχουν σήμερα εγκαταλειφθεί ή υπό- χρηματοδοτούνται από το κράτος σε παγκόσμια κλίμακα είναι δυνατόν να αναληφθούν από την συνεργατική κοινωνική οικονομία και να αποτελέσουν τον αναβαθμισμένο δείκτη για την ποιότητα του σημερινού πολιτισμού. Η φύλαξη των παιδιών, η φροντίδα των ηλικιωμένων, η παρασκευή των καθημερινών φαγητών, η καθαριότητα των κατοικιών, η μέριμνα για την ανάπτυξη των δημόσιων χώρων, η διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών, η εκπαίδευση και η κατάρτιση των ενηλίκων, είναι ορισμένα μόνο από τα άμπολλα πεδία της οικονομικής ανάπτυξης, της απασχόλησης και της κοινοτικής συνεκτικότητας, στα οποία μπορεί να συνεισφέρει αποφασιστικά ο συνεργατισμός. Η διεύρυνση των συγκεκριμένων δράσεων, έξω από τον κύκλο τόσο της κρατικής επιτροπείας όσο και της κερδοσκοπίας, μειώνει τον εξουσιαστικό έλεγχο στην πραγματική ζωή των πολιτών, αλλά και αντικαθιστά την κερδοσκοπική εξαχρείωση (καθώς αυτή συνδέεται με την ανθρώπινη ανάγκη) με τη συλλογική υπευθυνότητα που συνοδεύεται από την κοινωνική αποτελεσματικότητα.

Στο υπόδειγμα του αναπτυγμένου συνεργατισμού, στο οποίο προσβλέπουμε, υπάρχει η ευκαιρία για την αξιοποίηση των θεαματικών δυνατοτήτων, που παρέχει η σύγχρονη και (παρούσα) αναπτυγμένη μορφή της οργάνωσης της εργασίας. Η πιο εντυπωσιακή μορφή οργάνωσης της εργασίας, η οποία παρέχει μεγάλα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στις σχετικές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, είναι η αυτόνομη εργασία (free-lancers ή πρόσφατα e-lancers) και η αυτό-διεύθυνση των «δικτύων» των «ομάδων εργασίας» (networks of working groups). Ο συνεργατισμός οφείλει, αν θέλει να προηγηθεί του οικονομικού ανταγωνισμού, να καινοτομήσει στη μορφή της ένταξης των εργαζομένων-συνεργατών και στην οργάνωση των ανθρώπινων δυνάμεων στην εργασιακή διαδικασία. Εξηγούμαι, πως ο συνεργατισμός δεν έχει κανένα λόγο να αναπαραγάγει την εξαρτημένη μισθωτή εργασία στις δραστηριότητες κάθε μορφής, καθώς αυτή αντιπροσωπεύει «έναν ανεξήγητο φόρο υποτέλειας σε μια παρελθούσα (δηλαδή και παρωχημένη) οργάνωση του κερδοσκοπικού τομέα». Η «αυτόνομη εργασία», αντίθετα, συνταιριάζει απόλυτα με την ελεύθερη, ίση και αλληλέγγυα (τα συνώνυμα της δημοκρατίας) συμμετοχή στη συνεργατική οργάνωση. Η εργασιακή οργάνωση των «αυτόνομων εργαζομένων» στο συνεργατισμό υλοποιεί τις πιο αποδοτικές και σύγχρονες μεθόδους των σημερινών

επιχειρήσεων, μόνο που αυτή δεν αποδίδει κέρδη στους ελάχιστους κατόχους του αποθέματος.

Καθώς η εργασία ήδη αλλάζει (και δυνάμεθα να την αλλάξουμε περισσότερο με καινοτομία και κοινωνική αποτελεσματικότητα), δεν υπάρχει κανένας λόγος να διατηρήσουμε το «πανοπτικόν», δηλαδή την κρατική και εξουσιαστική εποπτεία πάνω στην κοινωνική ασφάλιση. Τα ήδη επιτυχημένα αλληλασφαλιστικά ταμεία διαχειρίζονται την αυτονομία των πόρων των εργαζομένων σε συνεργατική βάση. Φροντίζουν με αυτόν τον τρόπο για τα συμφέροντα των μελών τους και ταυτόχρονα διαθέτουν, εξασφαλίζοντας τις σχετικές ωφέλειες, τους πόρους τους για την ενίσχυση της καθαρής θέσης των συνεργατικών τραπεζών και τη χρηματοδότηση των συνεργατικών δράσεων σε κάθε πεδίο της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Είναι προφανές σε εμάς ότι αυτή η κορύφωση, σαν αποτέλεσμα από το ίχνος ενός νέου παραγωγικού ειρμού και ιστού, είναι το μόνο ασφαλές πλαίσιο στρατηγικής, το οποίο ως όχημα μπορεί, να εξυπηρετήσει την ανάπτυξη της πράσινης πολιτικής.

Η πράσινη πολιτική, με την προκείμενη στρατηγική συμμαχία με το συνεργατισμό, είναι δυνατό να δημιουργήσει. μάλιστα, τις συνθήκες μια νέας πολιτικής ηγεμονίας τουλάχιστον στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Η δυναμική της πολιτικής ηγεμονίας του πράσινου κινήματος θα είναι έτσι εφικτή, επειδή, μαζί με τις ιδιαίτερες προθέσεις και στοχεύσεις των ευρωπαίων πρασίνων, θα υπηρετούνται βασικοί σκοποί και ανεκπλήρωτες ελπίδες όλων των πλευρών και των τάσεων του προοδευτικού κινήματος.

Αυτή η πολιτική ηγεμονία των ευρωπαίων πρασίνων δύναται να αγγίξει τη μεγάλη μάζα των πολιτών, δίνοντας διέξοδο και αποτελεσματικό περιεχόμενο στις μεγάλες πλειονότητες των ευρωπαϊκών λαών:

Η Ελευθερία, μαζί με την ομοαίματη αδελφή της, την Εργασιακή Αυτονομία, ευνοεί, καθώς δεν συγκρούεται με την συναλλακτική ελευθερία, την οικονομική και την πολιτική ελευθερία, τη γενική και ενισχυόμενη δημοκρατία, όπως και τα πλέρια ατομικά δικαιώματα.

Η Ισότητα, πέραν του σημερινού απόλυτου περιορισμού της στον προσδιορισμό της έναντι του νόμου, εκδιπλώνεται στην ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση, την κατάρτιση, την παραγωγική πρωτοβουλία, την εργασιακή και την ανιεράρχητη οργανωτική ισότητα των επιχειρηματικών οργανώσεων. Δύναται, δηλαδή, να βρεθεί εγγύτερα στην εκπλήρωση της γενικής ισότητας που αποτέλεσε στόχο των αστικών επαναστάσεων, αλλά είναι σήμερα μια ουτοπία.

Η Αλληλεγγύη, αλλιώς η Αδελφότητα, είναι για πρώτη φορά ένας εφικτός, πλήρως πραγματοποιήσιμος στόχος. Και μάλιστα σε αυτήν την προοπτική οι ίδιοι οι πολίτες παραγάγουν τα μέσα και τα πράγματα ή τις διαδικασίες για την υλοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων, μέσα από δημοκρατικές λύσεις ακόμη και στην οικονομία (κάτι αδύνατον σήμερα). Με αυτόν τρόπο, δεν θα ισχυρίζονται οι διαχειριστές της δήθεν ουδέτερης εξουσίας, ότι τα κοινωνικά δικαιώματα είναι αμφισβητήσιμες παροχές των εχόντων στους ενδεείς της κοινωνίας και βεβαίως οικονομικά επιβαρείς.

Αυτό το περιεχόμενο της Ελευθερίας, της Ισότητας και της Αδελφότητας, απεικονίζει πλήρως και αυθεντικά τις προσδοκίες των επινοητών της σύγχρονης δημοκρατικής κοινωνίας. Οι συντηρητικές δυνάμεις της Ευρώπης και του πλανήτη πρέπει σε αντιπαράθεση, να επινοήσουν «τέρατα και διανοητικά αίσχη» για να αντιτείνουν στην ακεραιότητα των στόχων του. Αν επιτευχθούν, ωστόσο, θα ανακαλύψουν, ερχόμενοι στη νέα κατάσταση, ότι ζουν σε άλλο κόσμο, όπου η

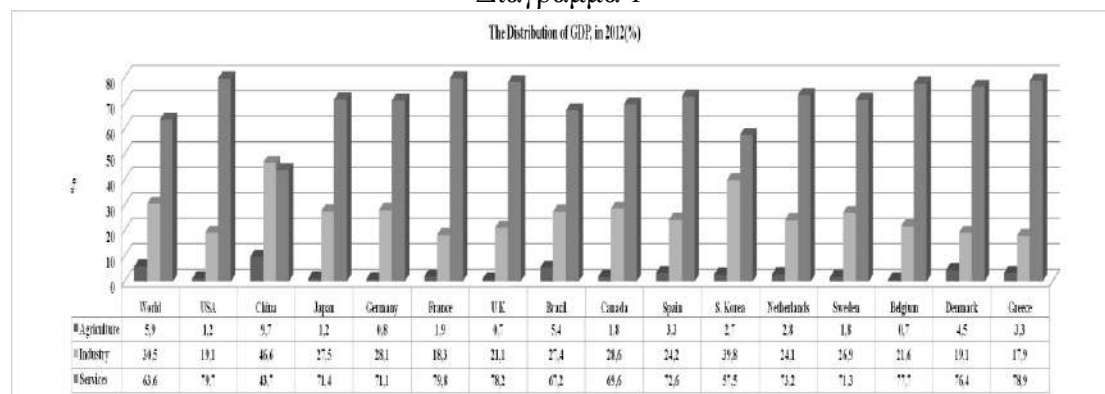
δημοκρατία είναι γενική, η οικονομία εκφράζει την απαγόρευση των αποκλεισμών και τείνει να μοιράζει στα ίσια τις αναλογίες της παραγωγής (κράτος, κερδοσκοπία και συνεργατισμός), με κάλυψη αναγκών, αντιστροφή των περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων και αειφόρο ισορροπία του πλανήτη με την ανθρώπινη κοινωνία.

Μπορεί να γίνει πραγματικότητα. Είναι η κοινωνική δημοκρατία του μέλλοντός μας. Θα γίνει πραγματικότητα; Δεν γνωρίζω. Είμαι άνθρωπος, βλέπω ψηλά. Αξίζει να προσπαθήσουμε.

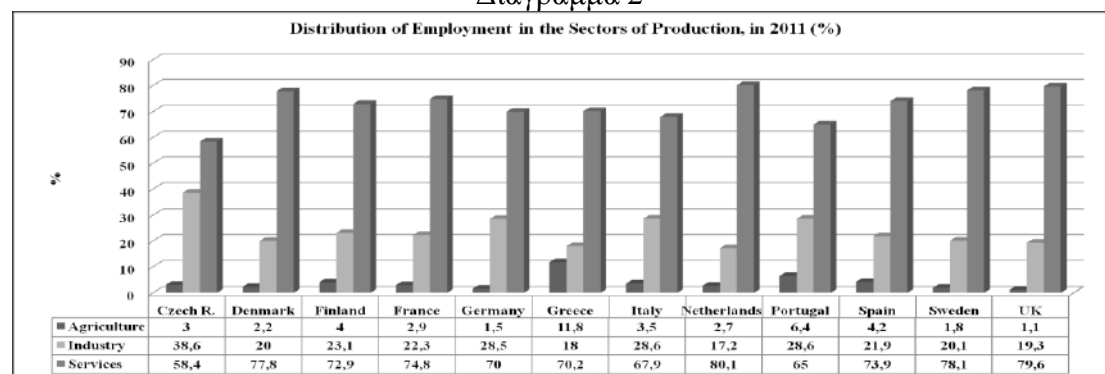
Η Εργασία και οι Προοπτικές του Συνεργατισμού

Στο πρώτο μέρος της εισήγησής μου σταχυολογώ τις σημαντικότερες διεθνείς εξελίξεις στην παραγωγική οργάνωση και την εργασία, μετά την υπέρβαση του φορντισμού-τεϊλορισμού. Διαπιστώνουμε, αρχικά, πως στην παρούσα φάση όλες οι αναπτυγμένες χώρες κυριαρχούνται από τον τομέα των υπηρεσιών, τόσο στην παραγωγή του πλούτου (Διάγραμμα 1) όσο και στην απασχόληση (Διάγραμμα 2). Σε αυτό το περιβάλλον το κράτος είναι παντού στις αναπτυγμένες χώρες, με τεράστια διαφορά, ο μεγαλύτερος ενιαίος εργοδότης (Διάγραμμα 3). Οι ιδιώτες εργοδότες (μικροί και μεγάλοι) είναι, ταυτόχρονα, μια μικρή, ίσως και ισχνή, μειονότητα του εργαζόμενου πληθυσμού (όσο πλουσιότερη είναι η χώρα τόσο μικρότερη η αναλογία των εργοδοτών-Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 1¹

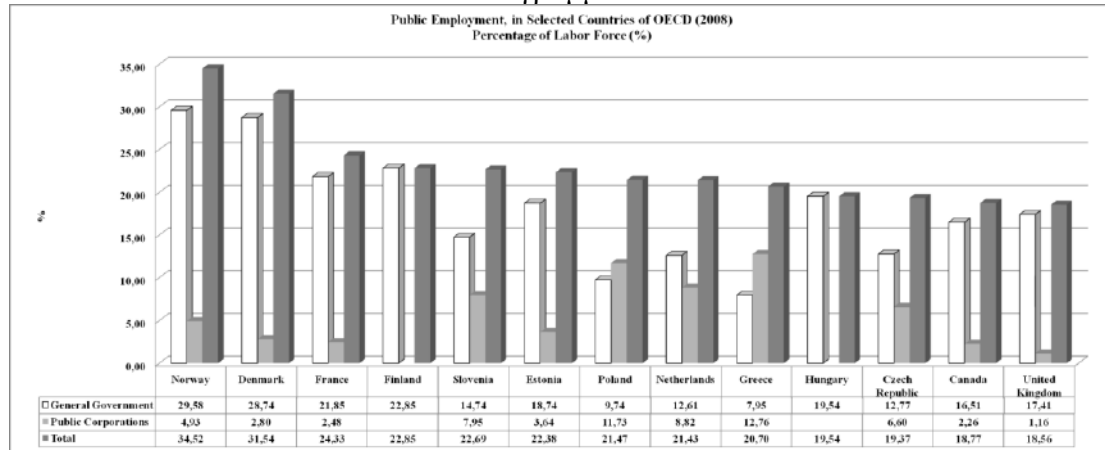
Διάγραμμα 2²

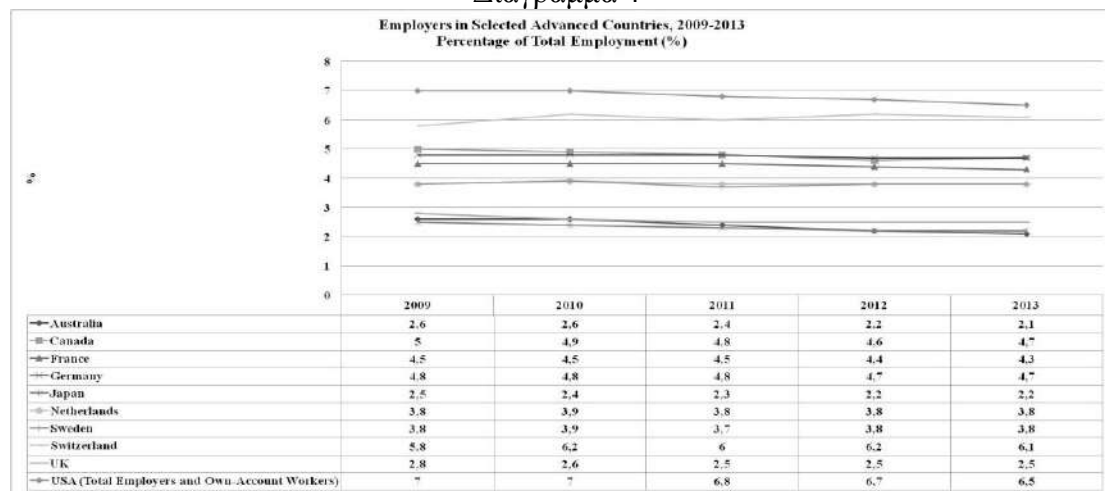
¹ A.N. Λύτρας, *Η Μισθωτή Εργασία στην Κοινωνική Οργάνωση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2016· A.N. Lytras, *Wage Labour in Modern Society*, Athens, Papazissis, 2016 (eBook).

² A.N. Lytras, *Wage Labour in Modern Society...όπ.π.*

Διάγραμμα 3³

Διάγραμμα 4⁴

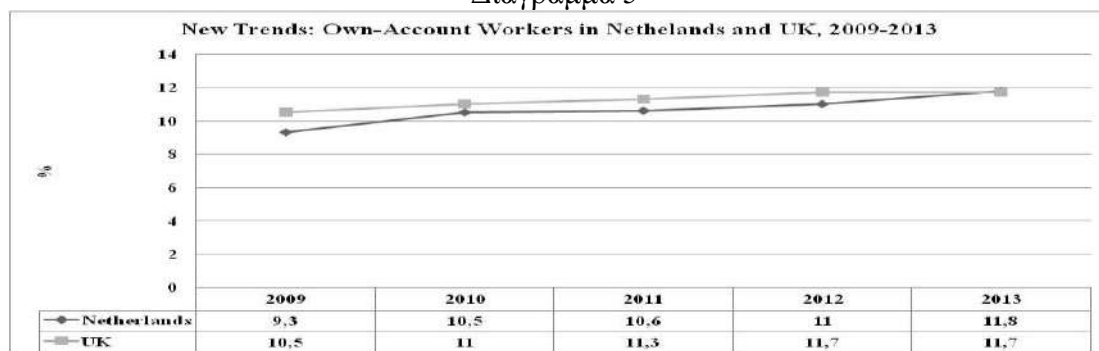
Στόχος των σημαντικότερων ιδιωτικών επιχειρηματικών επιλογών, την ίδια περίοδο, ήταν η σταθερή και σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας, η οποία διευκολύνει την ευρεία κερδοφορία. Μεταξύ των καινοτομιών που επινοήθηκαν, με σκοπό την εντατικοποίηση της αποδοτικότητας της εργασίας, αλλά και του ανταγωνισμού μεταξύ των εργαζομένων, ήταν οι «ομάδες εργασίας» (με χαρακτηριστικά αυτό-διεύθυνσης), οι οποίες στελεχώνονται από απασχολούμενους διαφορετικών καθεστώτων εργασίας (πλήρως και κανονικώς εργαζόμενους, μερικώς απασχολούμενους, «δανεικούς» από άλλους εργοδότες και σε μεγαλύτερο βαθμό αυτοαπασχολούμενους χωρίς ιδιοκτησία). Στο σημείο αυτό διευκρινίζω ότι στο πλαίσιο των επινοήσεων και καινοτομιών ενυπάρχουν κάποιες ενεργείς δυνατότητες που με τους κατάλληλους χειρισμούς μπορούν να μεταβληθούν σε ευκαιρίες για τους φορείς της εργασίας. Ιδίως πρέπει να εκτιμηθεί θετικά η δυναμική της αυτενέργειας των «ομάδων εργασίας» και η συστηματική συνεργασία τους με νέου τύπου

³ A.N. Lytras, *Wage Labour in Modern Society...* όπ.π.

⁴ ILO, ILOSTAT (Database), *Employment by Status in Employment, 2009-2013* (www.ilo.org); A.N. Lytras, *Wage Labour in Modern Society*, όπ.π.; A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, Athens, Papazissis Publishers, 2017 (eBook).

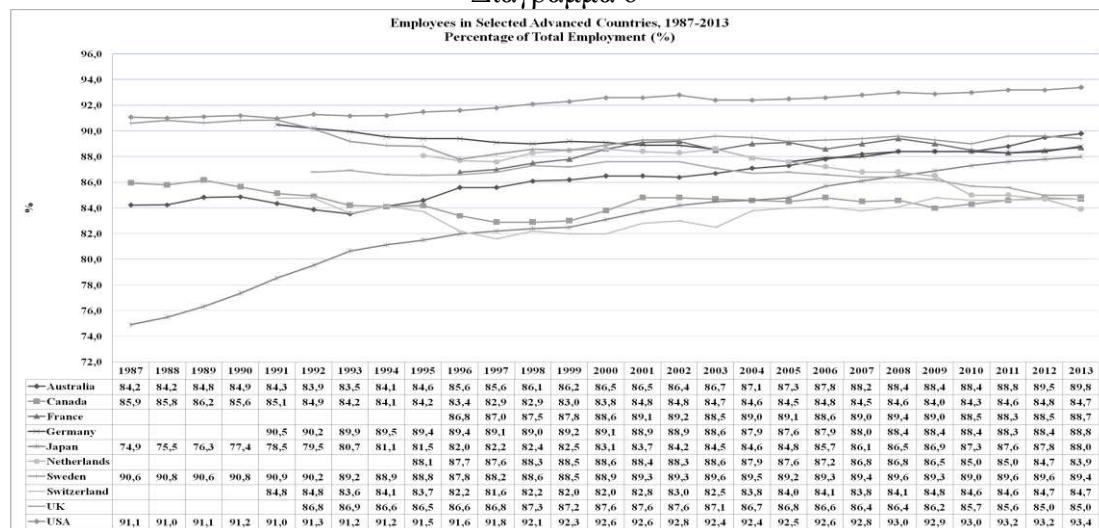
αυτοαπασχολούμενους («e-lancers»)-Διάγραμμα 5) στα εικονικά δίκτυα των «ομάδων εργασίας» (όπως στην τηλεργασία).

Διάγραμμα 5⁵

Επισημαίνω την αντιφατική συνύπαρξη δύο δεδομένων, μέχρι την έκρηξη της κρίσης του 2007-8: α) Αντίθετα από τις ανεδραφικές «πίστεις» που καλλιεργούνται, αυξάνονται οι απασχολούμενοι γενικά και οι μισθωτοί εργαζόμενοι ειδικότερα, σε όλες τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες (μεταξύ των οποίων και στην Ελλάδα), παρά τη διευρυμένη εφαρμογή των νέων τεχνολογιών και των αυτοματισμών, αλλά και τη «φιλελευθεροποίηση» των οικονομικών συνθηκών, και β) Καταβυθίζεται το πραγματικό κόστος της εργασίας και ευρύνεται η επισφάλεια ή αμφισβητείται η σταθερότητα των θέσεων εργασίας (μερική απασχόληση, «απίθανες» μορφές ευελιξίας, κλπ). Αποτέλεσμα αυτής της αντίφασης ήταν ότι η φτώχεια είναι χαρακτηριστικό και των εργαζομένων, ενώ στη μεταπολεμική περίοδο αφορούσε μόνον τους ανέργους και τους εργασιακά περιθωριοποιημένους.

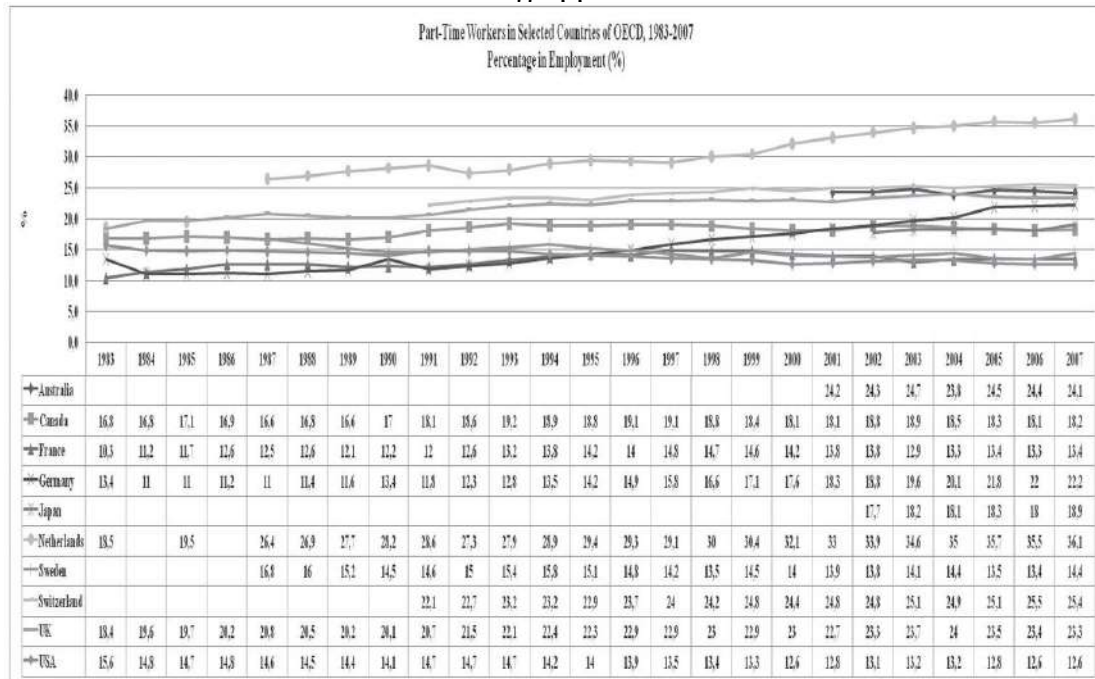
Διάγραμμα 6⁶

⁵ A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, ό.π.

⁶ ILO, LABORSTA (Database), *Employment by Status in Employment* (www.ilo.org); ILO, ILOSTAT (Database), *Employment by Status in Employment, 2009-2013* (www.ilo.org); A.N. Lytras, *Wage Labour in Modern Society*, ό.π.· A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, ό.π.

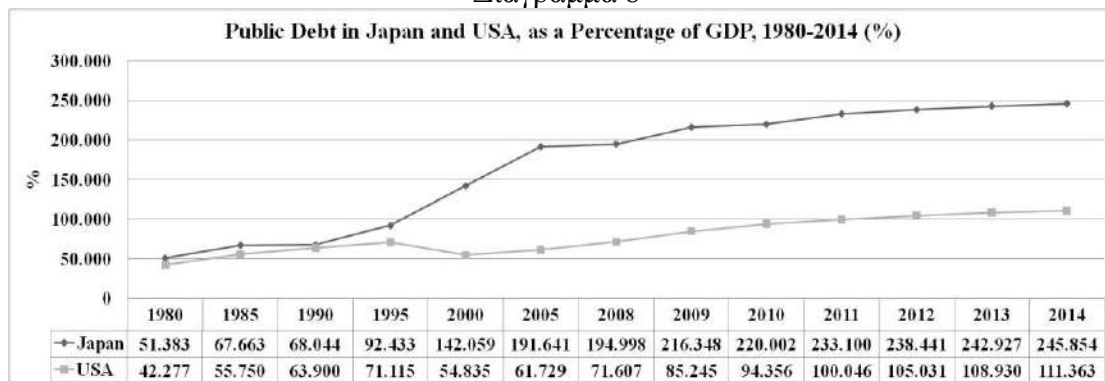
Διάγραμμα 7⁷

Στην περίοδο, η οποία ακολούθησε την πρόσφατη οικονομική κρίση, οι συνθήκες έγιναν ακόμη πιο αντίξοες για τους φορείς της εργασίας και σε ορισμένες περιπτώσεις ανυπόφορες. Σε αρκετές από τις χώρες, με διαφορετικές εκδηλώσεις των προβλημάτων, η ανεργία έγινε το συνοδό στοιχείο της ζωής των εργαζομένων και η αναγκαστική «αχρηματία» ή και η στέρηση ενεργές μέρος της περιθωριοποίησής τους.

Στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία η ανεργία ελέγχθηκε και κατεστάλη, με περαιτέρω αύξηση της δημόσιας χρηματοδότησης της οικονομίας (με αύξηση του δημόσιου χρέους και του ελλείμματος του προϋπολογισμού).

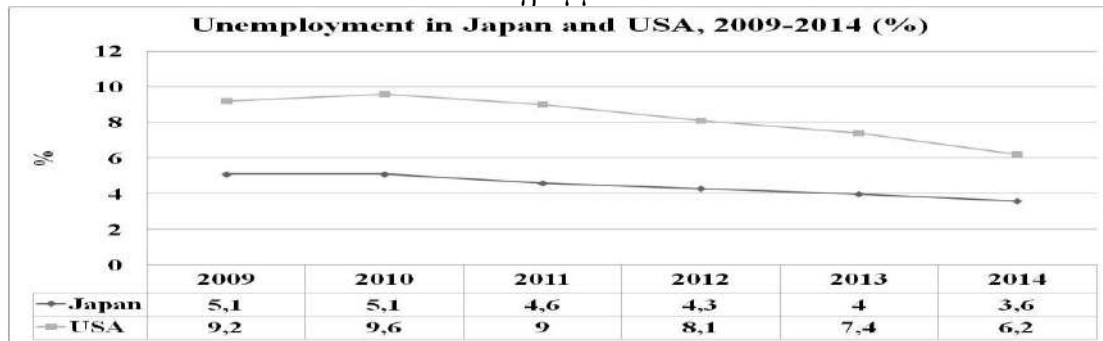
Διάγραμμα 8⁸

⁷ A.N. Lytras, *Wage Labour in Modern Society*, ό.π.

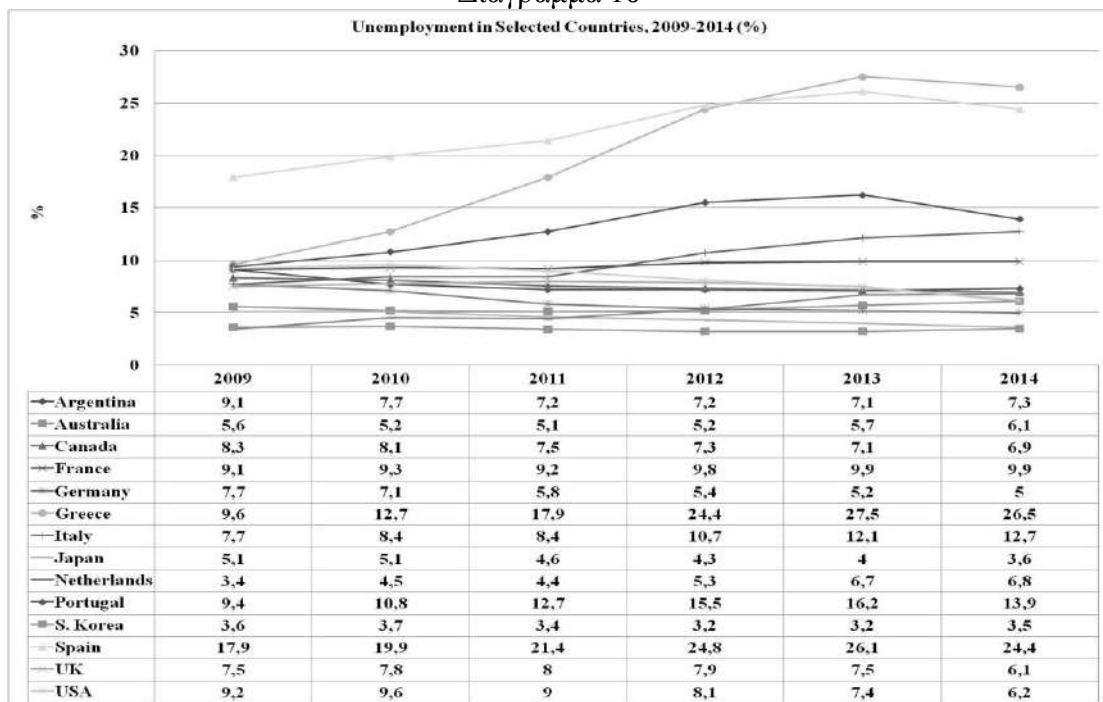
⁸ A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, ό.π.

Διάγραμμα 9⁹

Στην ΕΕ η επιλογή ήταν αντίστροφη, μέσω της διεύρυνσης της λιτότητας και της διεύρυνσης της αναγκαστικής «αχρηματίας». Η ανεργία διευρύνθηκε στις χώρες με τα σημαντικότερα προβλήματα, σε ποσοστά που υποδεικνύουν ουσιαστική εμπλοκή του καπιταλισμού (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία, Κύπρος), και με τρόπο κατά τον οποίο η οικονομική απελπισία έγινε βαθύτερη για πολύ μεγάλη μάζα του πληθυσμού.

Διάγραμμα 10¹⁰

⁹ ILO, ILOSTAT (Database), *Unemployment, 2009-2013* (www.ilo.org)· A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, όπ.π.

¹⁰ ILO, ILOSTAT (Database), *Unemployment, 2009-2013* (www.ilo.org)· A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, όπ.π.

Μεταξύ των θεμάτων που αξίζουν μνείας, είναι πως στην Ελλάδα συνέβη για πρώτη φορά τα τελευταία εξήντα χρόνια να πέφτει η αναλογία των μισθωτών και αυξάνεται η αναλογία των αυτοαπασχολούμενων (στη μόνη χώρα με μνημόνια)!

Σε αυτές τις δύσκολες συνθήκες η ανάπτυξη εναλλακτικών επιλογών τόσο για την αύξηση της απασχόλησης και τη βελτίωση των εισοδημάτων είναι μια οφειλή. Η εναλλακτική επιλογή για την ανάπτυξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας είναι ταυτόχρονα μια μείζων ευκαιρία. Η ίδια διαπίστωση, άλλα και η θεσμική μέριμνα, από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη χώρα μας, κάνει την ευκαιρία μέρος της βεβαιότητας για τη δήλωση μιας πραγματοποιήσιμης ουτοπίας, δηλαδή ως αναπόσπαστο μέρος της απολύτως απαραίτητης, επομένως, και της επόμενης πραγματικότητας. Εκεί ακριβώς εντοπίζεται το δεύτερο μέρος της εισήγησης.

Η ανάπτυξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας είναι απολύτως συμβατή με τις σημερινές αξιώσεις και αποτελεί μια ουσιαστική διέξοδο στα σημερινά αδιέξοδα της πολιτικής περί της δράσης του Δημοσίου και ιδίως της δημόσιας χρηματοδότησης της οικονομίας. Είναι, παράλληλα, ελπιδοφόρα εναλλακτική επιλογή, απέναντι στις δυσκαμψίες της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας, η οποία συνήθως αδρανεί ή απέχει όταν δεν προσδοκά την ανεμπόδιστη οικονομική αποδοτικότητα, δηλαδή και αμέσως την άφθονη κερδοφορία. Στις μεγάλες συνεισφορές της κοινωνικής οικονομίας στην κοινωνική οργάνωση εντάσσονται οι ακόλουθες όψεις της: 1) Η αυτόβουλη, συλλογική, ισότιμη και δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών. 2) Η ανάπτυξη της δημιουργικής πρωτοβουλίας και έκφρασης της κοινωνίας. 3) Η αποτελεσματική συλλογική παρέμβαση για τη λύση ή την άμβλυνση των κοινωνικών προβλημάτων και των οικολογικών οχλήσεων. 4) Η αύξηση της απασχόλησης, μέσω της πύκνωσης των συνεργατικών συνεταιρισμών, γεγονός που εκβάλλει στη δημιουργία εισοδημάτων και την αύξηση του εθνικού πλούτου. 5) Η αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος, λόγω της μείωσης των δαπανών των νοικοκυριών (ιδίως στην περίπτωση της δημιουργίας καταναλωτικών συνεταιρισμών). Η Ελλάδα, ωστόσο, διακρίνεται από τη χαμηλή συμμετοχή της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην παραγωγή του πλούτου και την απασχόληση (περί το 2,67%, ενώ στην ΕΕ αγγίζει το 7%- Πίνακας 1). Επιπλέον, η χώρα μας χαρακτηρίζεται από την έντονη μονομέρεια στην εθνική συνεταιριστική οργάνωση, στην οποία επικρατούσαν οι αγροτικοί συνεταιρισμοί.

Πίνακας 1¹¹

Type of Organization / Area	Cooperatives	Mutual Funds	Unions-Associations	Total
EU-15	3.874.765	325.844	8.605.750	12.806.379
EU-27	4.548.394	362.632	9.217.088	14.128.134

Η εισήγηση καταλήγει στις ακόλουθες προτάσεις: i) Την άμεση ενίσχυση του συνεργατισμού στα αντικείμενα των καταναλωτικών και παραγωγικών συνεταιρισμών, των συνεταιρισμών κοινωνικής υποστήριξης και φροντίδας (φύλαξη

¹¹ CIRIEC, *Social Economy in European Union (Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση)*, CIRIEC, 2012, Social_Economya_EU_ces11042-2012_00_00_tra_etu_el.pdf.

παιδιών, νηπιαγωγεία, κοινωνικά φροντιστήρια, υποστήριξη ηλικιωμένων κλπ), τους συνεταιρισμούς παραγωγής ενέργειας (ήπιες μορφές από ανανεώσιμες πηγές) με αντίστοιχη αύξηση της απασχόλησης και των συνακόλουθων εισοδημάτων. Η ταχεία προσέγγιση της Ελλάδας προς τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους θα προσθέσει πολλές δεκάδες χιλιάδες νέους απασχολούμενους και οικονομική βελτίωση για αμφότερους, τους παραγωγούς και τους καταναλωτές των παρεχόμενων υπηρεσιών. ii) Τη γεφύρωση της συνεργατικής ανάπτυξης με τις πρόσφατες εξελίξεις στην οργάνωση της εργασίας, διεθνώς, και επομένως με τη γόνιμη ενσωμάτωση των νέων τύπων εργασιακής συνεργασίας στις επιτυχημένες και πρωτοπόρες ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ιδίως η ενσωμάτωση του υποδείγματος των «ομάδων εργασίας» (με αυτό-διεύθυνση) πρόκειται να τροφοδοτήσει, με τον κατάλληλο ανταγωνιστικό δυναμισμό, το μελλοντικό ανθρώπινο δυναμικό του συνεργατισμού και να συστειλεί το κόστος για διευθυντικούς και λοιπούς εξοδευτικούς ελέγχους στην ανθρώπινη εργασία. iii) Την αξιοποίηση, στο συνεργατισμό, των νέου τύπου αυτοαπασχολούμενων,¹² προκειμένου να διαχειριστούμε δημιουργικά την ιδέα της ευελιξίας στην παραγωγική οργάνωση και, ταυτόχρονα για να μην αναπαραχθεί η μισθωτή εργασία που είναι γνωστή για την εξάρτησή της και τα μειωμένα δικαιώματα, κατά την παραγωγική διαδικασία,¹³ στο χώρο της συλλογικότητας, της ισοτιμίας και της δημοκρατικής οργάνωσης. Η πρωτοκαθεδρία ή ακόμη και η μοναδικότητα της αυτόνομης εργασίας, η οποία ισορροπεί απολύτως με την ιδιότητα του πολίτη και την ατομική υπευθυνότητα, εντεταγμένη μέσα στις σύγχρονες παραγωγικές συλλογικότητες των «ομάδων εργασίας», προσφέρει τις απαραίτητες ισορροπίες μεταξύ ατομικής συνεισφοράς (και ωφέλειας) και συλλογικής δράσης. iv) Την επικουρία όλων των προηγούμενων παρεμβάσεων, από ένα νέο σύστημα καταπολέμησης της ανεργίας,¹⁴ με στοιχεία της: τη μόχλευση δημόσιων και ιδιωτικών πόρων (Διάγραμμα 11) και την ενεργοποίηση των σημερινών ανέργων, με τη μορφή των αυτόνομων εργαζομένων (χωρίς να χρειάζεται να ενταχθούν στο δημόσιο ή η απασχόλησή τους να παρακολουθεί αναγκαστικά τη δημιουργία νέων ιδιωτικών επιχειρήσεων). Το προτεινόμενο υπόδειγμα παρέμβασης (ιδίως με τις συνέργειες στην κοινωνική οικονομία), μπορεί να συμβάλει στον αποφασιστικό περιορισμό της ανεργίας, σε σύντομο χρονικό διάστημα, και μάλιστα με ένα κόστος που είναι απολύτως προσιτό για τη σύγχρονη πολιτεία, ακόμη και όταν αυτή αντιμετωπίζει οξύτατα προβλήματα δημοσιονομικής διαχείρισης (λόγω του δημοσίου χρέους), δεν έχει την δυνατότητα άσκησης νομισματικής πολιτικής και κωλύεται να τροφοδοτήσει την οικονομία με νέα νομισματική μάζα. Σε κάθε περίπτωση το κόστος του είναι συντριπτικά μικρότερο και η διαδικασία απείρως πιο ευέλικτη, σε σχέση με όλα τα προγενέστερα συστήματα (ακόμη και τα πολύ επιτυχημένα) κρατικής παρέμβασης για την καταπολέμηση της ανεργίας (Διάγραμμα 12).

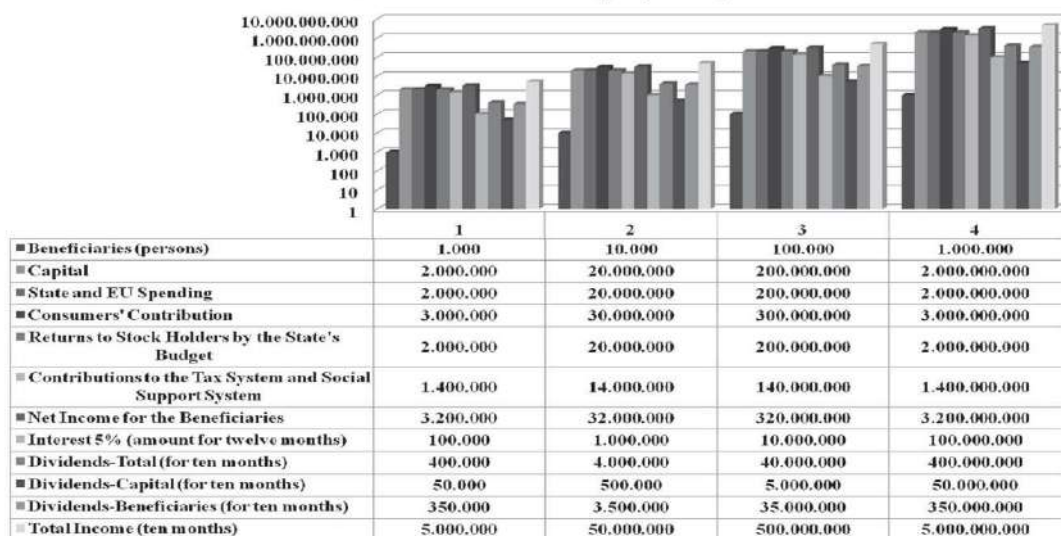
¹² A.N. Λύτρας, *Η Μισθωτή Εργασία στην Κοινωνική Οργάνωση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2016· A.N. Lytras, *Wage Labour in Modern Society*, Athens, Papazissis, 2016 (eBook).

¹³ A. Gorz, *Reclaiming Work Beyond the Wage-Based Society*, Cambridge, Polity Press, 1999.

¹⁴ A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, Athens, Papazissis, 2017 (eBook)· A.N. Lytras, "An Alternative for Combating Unemployment", *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), 2016, σσ. 59-71, [DOI: 10.15640/jssw.v4n2a7, URL: <https://doi.org/10.15640/jssw.v4n2a7>].

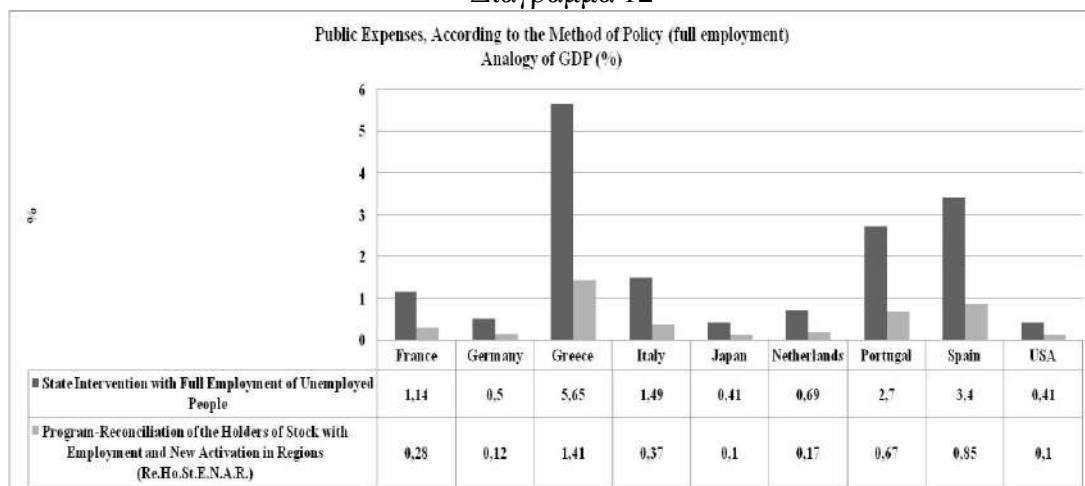
Διάγραμμα 11¹⁵

Quantitative Versions of the Program
Number of Persons and Budgets (in Euros)

Διάγραμμα 12

Public Expenses, According to the Method of Policy (full employment)
Analogy of GDP (%)

Πηγή: IMF, 2016 (www.imf.org)· ILO, ILOSTAT (Database), *Unemployment* (www.ilo.org).

¹⁵ A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, όπ.π.: A.N. Lytras, “An Alternative for Combating Unemployment”, όπ.π.

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2017

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΤΕΥΧΟΣ 109

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
<http://www.haf.gr/el/articles/epitheorisi.asp>

ISSN | 1105-5960

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

ΤΕΥΧΟΣ 109
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2017

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Τετραμηνιαία έκδοση

Υπεύθυνος Έκδοσης

Διοικητής Σχολής Διοίκησης & Επιτελών Πολεμικής Αεροπορίας

Ταξίαρχος (Ι) Γεώργιος Παντελής

Τηλ: 210 8193901, FAX 210 2467682

Υπεύθυνος Σύνταξης

Καθηγητής Βασίλειος Φίλιας
(Πρώην πρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου)

Επιτροπή Επιλογής Ύλης / Συντακτική Ομάδα

Ταξίαρχος (Ι) Γεώργιος Παντελής
(Διοικητής ΣΔΙΕΠ ΠΑ)

Σμήναρχος (Ι) Θεόδωρος Θεοδώρου
(Υποδιοικητής ΣΔΙΕΠ ΠΑ)

Αντισμήναρχος (Ι) Νικόλαος Γαλίζης
(Τμηματάρχης Έκδοσης Περιοδικού)

Επισμηναγός (ΜΗ) Ευαγγελία Νέλλα
(Επιτελής Τμήματος Έκδοσης Περιοδικού)

Σμηναγός (ΜΗ) Ιωάννης Ζορμπάς
(Επιτελής Τμήματος Έκδοσης Περιοδικού)
Τηλ: 210 8193915

Ορθογραφικός και Συντακτικός Έλεγχος

Επίκουρη καθηγήτρια Σχολής Ικάρων Ουρανία Χατζηδάκη

Ηλεκτρονική Επεξεργασία - Καλλιτεχνική Επιμέλεια

Ανθυποασπιστής (ΕΕΔΕ) Σπάδα Δομνίκη

Οικονομική Διεύθυνση

Διοίκηση Αεροπορικής Εκπαίδευσης / Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών
Τηλ: 210 8191261

Ηλεκτρονική Διεύθυνση

www.haf.gr/news/publications/aeroporiki-epitheorisi/

Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο

aero_epi@yahoo.gr

Με το τεύχος 109, η «ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ» περνάει σε μια νέα εποχή, καθώς διατίθεται πλέον αποκλειστικά σε ψηφιακή μορφή, ανοικτή και προσβάσιμη για όλο το προσωπικό της ΠΑ και το ευρύ κοινό, χωρίς συνδρομή. Το περιοδικό θα συνεχίσει να φιλοξενεί ενδιαφέροντα και αξιόλογα άρθρα από τον αεροπορικό και τον ευρύτερο ακαδημαϊκό χώρο, και φιλοδοξεί να γίνει εργαλείο ενημέρωσης και γνώσης για όλους τους συναδέλφους αλλά και για όσους ενδιαφέρονται για την αεροπορική επιστήμη.

Στη μετάβαση αυτή προς την ηλεκτρονική διάθεση, η Ομάδα Σύνταξης θα χαρεί να γίνει αποδέκτης προτάσεων, εισηγήσεων και σχολίων για περαιτέρω βελτίωση της ποιότητας και της αναγνωσιμότητας του περιοδικού, μέσω της ηλεκτρονικής διεύθυνσης aero_epi@yahoo.gr.

Το τεύχος ξεκινάει με άρθρο του καθηγητή κ. Βασίλη Φίλια και του Σμηναγού (ΜΗ) Ιωάννη Ζορμπά για την Κούβα. Οι συγγραφείς επιχειρούν μια εκτενή ιστορική ανάλυση της εξέλιξης της κουβανικής κοινωνίας και πολιτικής σκηνής, υπό το πρίσμα των κουβανο-αμερικανικών σχέσεων και των ιδιαίτερων συνθηκών και γεγονότων που επέδρασαν στη διαμόρφωση του οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος της νησιωτικής χώρας.

Ακολουθεί η αφηγηματική παράθεση της Ιστορίας του Θουκυδίδη, όπως την επιμελήθηκε το Σμήναρχος (Ι) Αντώνιος Βαρζάκης. Στις σελίδες αυτές, ο αναγνώστης μπορεί να βρει μια συνοπτική αναφορά στα κυριότερα περιστατικά του Πελοποννησιακού Πολέμου, σύμφωνα με τη διήγηση του μεγάλου αρχαίου ιστορικού, και να αποκτήσει μια εποπτική εικόνα της γενικότερης διαμάχης που υπήρξε καθοριστική για τον κόσμο της εποχής, αλλά και μεταγενέστερα.

Περνώντας από το παρελθόν στο μέλλον, η Σμηναγός (ΕΑ) Αθανασία-Μαρία

Τερζοπούλου θίγει ένα καίριο ζήτημα που θα απασχολήσει γενικότερα το ανθρώπινο είδος καθώς η επιστημονική πρόοδος θα κάνει εφικτή την υλοποίηση και εφαρμογή νέων τεχνολογιών στο πεδίο της μάχης, τεχνολογιών που μέχρι σήμερα αποτελούν αντικείμενο φαντασίας. Η συγγραφέας αγγίζει τις ηθικές προεκτάσεις που συνεπάγονται πολλές από τις τεχνολογικές εξελίξεις, και τα διλήμματα που προκύπτουν σχετικά με τη χρήση τους από τον άνθρωπο.

Σε συνέχεια του πρώτου μέρους της έρευνας του Δρ. Κωνσταντίνου Σαχινίδη για τον Ελληνισμό του Πόντου που δημοσιεύθηκε στο προηγούμενο τεύχος, ακολουθεί το δεύτερο μέρος της εν λόγω έρευνας, το οποίο επικεντρώνεται στο αντάρτικο κίνημα του Πόντου και το Ποντιακό ζήτημα, με διεξοδική αναφορά στη στάση της Ελλάδας και των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στη Γενοκτονία.

Το επόμενο άρθρο αποτελεί μια προσέγγιση του κ. Ανδρέα Λύτρα στις σύγχρονες μορφές εργασιακής οργάνωσης. Ο συγγραφέας αναλύει την υφιστάμενη κατάσταση στο πεδίο της παραγωγής και της εργασίας, προσφέροντας αναλυτικά πρακτικά παραδείγματα εφαρμογής διαφόρων μορφών οργάνωσης, και παρουσιάζοντας τις προοπτικές για το μέλλον.

Η διαχρονική πορεία της ιατρικής επιστήμης στη Ελλάδα αποτελεί το θέμα του άρθρου των κκ. Φωτεινής Τζαβέλλα και Γεώργιου Τόλη. Ξεκινώντας από τον Ιπποκράτη, τον Πατέρα της Ιατρικής, και τις απαρχές της μάχης ενάντια στις ασθένειες στον αρχαίο κόσμο, διαγράφουν ένα νοητό μονοπάτι μέχρι τον Γεώργιο Παπανικολάου, το μεγάλο σύγχρονο ερευνητή, το έργο του οποίου αποτέλεσε θεμέλιο θεαματικής προόδου στον ιατρικό τομέα.

Το τεύχος κλείνει με μία βιβλιοκριτική του καθηγητή κ. Κωνσταντίνου Λαγού για το βιβλίο του κ. Πασχάλη Παλαβούζη «Θάσος, το Άγνωστο Αεροδρόμιο».

σελίδα 4

Κούβα: Πατρίδα ή Θάνατος.

Καθηγητής *Βασίλειος Φίλιας*
Σμηναγός (ΜΗ) *Ιωάννης Ζορμπάς*

σελίδα 42

Θουκυδίδου Ιστορία.

Σμήναρχος (Ι) *Αντώνης Βαρζάκης*

σελίδα 72

«Αμυντικοί Εξοπλισμοί και Επιστημονική Φαντασία
Αντιμέτωποι με Νέα Ηθικά Διλήμματα.

Σμηναγός (ΕΑ) *Αθανασία -Μαρία Τερζοπούλου*

σελίδα 82

Ο Ελληνισμός του Πόντου και η Γενοκτονία (Β' Μέρος).

Κωνσταντίνος Γ. Σαχινίδης,
Δρ Κοινωνιολογίας, Πολιτικός Επιστήμων

σελίδα 120

Οι Σύγχρονες Μορφές της Εργασιακής Οργάνωσης:
Πραγματικότητες και προοπτικές.

Ανδρέας Λύτρας

Οι σύγχρονες μορφές της εργασιακής οργάνωσης Πραγματικότητες και προοπτικές¹

Ανδρέας Ν. Λύτρας

1. Από την εδραίωση στην υπέρβαση του φορντισμού-τεϊλορισμού

Η διαμόρφωση της δεύτερης βιομηχανικής επανάστασης,² από τη δεύτερη δεκαετία του 20ου αιώνα, ανασχημάτισε τις παραγωγικές δομές και την εργασιακή οργάνωση. Η μέση επιχείρηση μεγάλωσε σε μέγεθος, αξιοποίησε τις εξαιρετικώς ευρείες δυνατότητες των νέων μηχανών, μαζί με τα σύνθετα μηχανικά συστήματα (οι μηχανές

εσωτερικής καύσης, μαζί με τη συμβολή του ηλεκτρισμού), και τυποποίησε τη γραμμή συναρμολόγησης ως το βασικό μηχανισμό για την αύξηση της παραγωγικότητας. Αυτό το υπόδειγμα συγκροτήθηκε ολοκληρωμένα στην αυτοκινητοβιομηχανία Ford. Η τεράστια επιτυχία του αρχικού προτύπου επέτρεψε τη γενικευμένη εφαρμογή του σε όλους τους βιομηχανικούς κλάδους.

Στο συγκεκριμένο πρότυπο παραγωγής η επινόηση της γραμμής ή του ιμάντα παραγωγής καθιστά αδιάλει-

πτη τη μεταφορά του συναρμολογούμενου προϊόντος προς τους εργάτες, οι οποίοι συμμετέχουν στη διαδικασία. Αυτή η διαδικασία εξελίσσεται προοδευτικά, στη διάρκεια του εργάσιμου χρόνου, με την εφαρμογή σχεδιασμένων, συνεχών, απλών, διαδοχικών και επαναλαμβανόμενων (χωρίς να χρειάζονται ιδιαίτερη σωματική δύναμη ή μεγάλο κόπο) εκτελεστικών πράξεων, οι οποίες δεν απαιτούν σκέψη ή κάποια επιτηδευμένη εκπαίδευση, αλλά μια εύκολα κατανοητή ενημέρωση πριν από την ένταξη στην παραγωγή.³

Οι συγκεκριμένες διαδικασίες κάνουν τους φορείς της χειρωνακτικής εργασίας πιο ανειδίκευτους σε σχέση με το παρελθόν. Η αριθμητική αύξησή τους συνοδεύει και την πολύ ευρεία αναλογία των μισθωτών στη γενική απασχόληση. Η ένταξη των νέων εργαζομένων στη μισθωτή εργασία ενέτεινε τον ανταγωνισμό μεταξύ των εργατών και σταθεροποίησε τις μέσες αμοιβές. Η επιτάχυνση της γραμμής παραγωγής σταθεροποίησε την αύξηση της παραγωγικότητας και συνέτεινε στη μείωση της μέσης τιμής των παραγόμενων εμπορευμάτων και τον έλεγχο της κατανάλωσης, η οποία παρακολούθησε τον χαρακτήρα της παραγωγής. Η μαζική παραγωγή, λοιπόν, διοργάνωσε τη μαζική κατανάλωση.

Η χρησιμοποίηση του υποδείγματος της επιστημονικής διεύθυνσης του F.W. Taylor στην οργάνωση της εργασίας διαμόρφωσε μια νέα σύνθεση ανάμεσα στη νέα μέθοδο διοίκησης και τη φορντική γραμμή παραγωγής.⁴ Η προφανής αποδοτικότητα της σύνθεσης επιβάλλει τον «φορντισμό-τεϊλορισμό» στην παραγωγική και εργασιακή οργάνωση της δεύτερης βιομηχανικής επανάστασης. Οι διοικητικές εφαρμογές του τεϊλορισμού δημιούργησαν μια διοικητική πυραμίδα, η

οποία συμβολικά και ουσιαστικά έλεγχε τη γραμμή παραγωγής και επομένως τη μεγάλη μάζα των χειρωνακτών εργατών. Με χαρακτηριστικά την ιεραρχία, την πειθαρχημένη και κλιμακωτή γραφειοκρατία, την εξαντλητική τμηματοποίηση, τον διαχωρισμό του ελέγχου και της εκτέλεσης, αυτό το πρότυπο οργάνωσης της επιχειρησιακής ισχύος πραγματοποιεί τις κύριες λειτουργίες και επιχειρεί τη συστηματική επιδίωξη του βασικού σκοπού κάθε κερδοσκοπικού θεσμού. Οι λειτουργίες συμπυκνώνονται στον σχεδιασμό, τον προγραμματισμό, τη διαβίβαση και την εξειδίκευση των εντολών, τη συστηματική εντατικοποίηση της παραγωγής και την επικεντρωμένη επισκόπηση των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων. Ο σκοπός είναι ρητά η αποδοτικότητα, δηλαδή η συνεχώς αυξανόμενη και αειφόρος κερδοφορία. Σε αυτόν τον διοικητικό μηχανισμό αναπτύσσονται νέες ειδικεύσεις, οι οποίες ακόμη και όταν αγγίζουν τις πραγματικές ικανότητες των ατόμων που συμμετέχουν στη διοίκηση, ουσιαστικά εκφράζονται με την άσκηση της οργανωτικής εξουσίας επί των εργατών. Η άσκηση ισχύος περιβάλλεται απλώς από τις διευθυντικές και τεχνικές ιδιότητες των εξουσιοδοτημένων διαχειριστών της διοίκησης για την επίτευξη του σκοπού της επιχειρησιακού οργανισμού.⁵

Στη δόμηση του φορντισμού-τεϊλορισμού αναδεικνύεται, επομένως, η κρίσιμη σημασία του μηχανισμού της εσωτερικής ισχύος μέσα στην επιχείρηση, ο οποίος καθοδηγεί το εύρος της εκμετάλλευσης των ανθρώπινων δυνατοτήτων. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των εργατών με σκοπό την πρόσληψη των εργαζομένων με συμφέροντες μισθούς έχει παραμείνει ισχυρός μέχρι την ένταξη στον οργανωτικό μηχανισμό των επιχειρήσεων. Μετά από αυτήν την ένταξη η ακολουθία των

διοικητικών πράξεων ως εμπράγματη έκφραση της επιχειρησιακής δύναμης επί των εργαζομένων εξασφαλίζει τη διενέργεια της πολύ αποδοτικής και αυξανόμενης μαζικής παραγωγής.

Στο φορντικό-τείλορικό μοντέλο διαχωρίζονται για πρώτη φορά στην εξέλιξη του καπιταλισμού δύο ομάδες μισθωτών, οι οποίες βρίσκονται σε ιεραρχική σχέση. Γι' αυτές τις δύο ομάδες μισθωτών το πεδίο της επικοινωνίας αποτελεί ταυτόχρονα το σημείο του κοινωνικού διαχωρισμού τους. Οι πολιτικές αναλύσεις περί της διευθυντικής ομάδας και περί της νέας μεσαίας τάξης υποδεικνύουν τις γενικές και ειδικές όψεις αυτής της διχοτόμησης της μισθωτής εργασίας και των διαφορετικών κοινωνικών χαρακτηριστικών των φορέων τους. Οι δύο μείζονες ομάδες μισθωτών είναι οι ακόλουθες: οι χειρώνακτες εργάτες που δουλεύουν στη γραμμή παραγωγής και τα ιεραρχημένα στελέχη του διοικητικού μηχανισμού. Οι χειρώνακτες εργάτες θεωρούνται ταυτόσημοι με την παραδοσιακή εργατική τάξη. Τα στελέχη της διοίκησης, με εξαίρεση τα ολιγάριθμα αλλά ισχυρά διευθυντικά στελέχη, είναι οι εξουσιοδοτημένοι φορείς του ελέγχου και ταυτίζονται με τη «νέα μεσαία τάξη».⁵

Η απειλή της κατάρρευσης του οικονομικού συστήματος, μετά από την κρίση του 1929-30 γέννησε την ανάγκη για ένα αποτελεσματικό μοντέλο κρατικής παρέμβασης, κυρίως, με τη δημόσια χρηματοδότηση της οικονομίας, ώστε να αποκαθίστανται οι αρρυθμίες της αγοράς.⁶ Η πολιτική αυτή έλαβε υπόσταση, μεταξύ άλλων, με την υιοθέτηση ευρύτατων μέτρων κοινωνικής προστασίας και την ισχυρή θεμελίωση των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η ανάγκη για άμεση και έμμεση, διά μέσου της κοινωνικής προστασίας, ενίσχυση της ζήτησης συνέβαλε στη

διαμόρφωση ενός ευρέος πλέγματος εποπτείας και κρατικού ελέγχου επί των κοινωνικών ομάδων. Η σχεδόν πλήρης απασχόληση με τη μορφή της μισθωτής εργασίας, η περιορισμένη⁸ αλλά και καταγεγραμμένη ανεργία που γίνεται αντικείμενο κρατικής αντίληψης και επιδότησης, τα προβλήματα της σχετικής φτώχειας, που αντιμετωπίζονται από την επιδοματική πολιτική συμπληρώνονται από τις ισχυρές δημόσιες δομές, την ευρεία δημόσια απασχόληση και το εξαιρετικά βαρύ φορολογικό σύστημα. Όλες οι ωφέλειες και οι ατομικές υποχρεώσεις είναι ταυτόχρονα μορφές της προληπτικής επιτροπείας⁹ για τη συγκράτηση των κοινωνικών ομάδων.

Οι εντάσεις και οι ανισορροπίες δεν λείπουν. Σ' εκείνες τις περιπτώσεις αξιοποιείται η υπαρκτή διχοτόμηση της μισθωτής εργασίας μέσω της διεύρυνσης των υποδοχών του διαλόγου ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες, ώστε να διαπραγματευτούν τις διαφορετικές είτε οικονομικές είτε θεσμικές διεκδικήσεις τους.¹⁰ Σύμφωνα με τη δική μας εκτίμηση το σύστημα της κοινωνικής κυριαρχίας συμβάλλει στην ομαλή λειτουργία των επιχειρήσεων, ώστε να μην εκφράζονται θεμελιώδεις αμφισβητήσεις για τη σχέση κεφαλαίου και εργασίας.

Οι ιδιοκτήτες των μεγάλων επιχειρήσεων από τη δεκαετία του 1970 αξιοποίησαν τη δεσπόζουσα θέση τους στην οικονομία, εγκατέλειψαν το φορντικό-τείλορικό υπόδειγμα με την εφαρμογή πρωτοφανών καινοτομιών και ανασυγκρότησαν την παραγωγική και εργασιακή οργάνωση. Αναδιαμόρφωσαν τον μηχανισμό εκμετάλλευσης της ανθρώπινης εργασίας με τρόπο που ανταποκρίνεται, ίσως πιο αυθεντικά, στην ουσία των οικονομικών σχέσεων. Οι μεταβολές συμβάλλουν στη μείωση του διοικητικού ελέγχου επί των εργαζομένων κατά τη διαδικασία

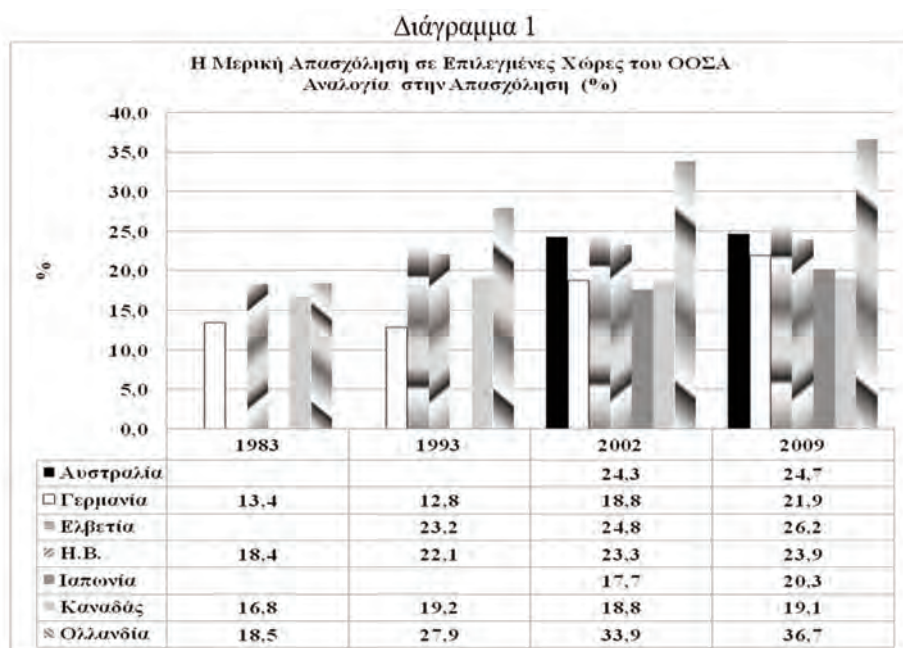
παραγωγής, προκειμένου να επιτρέψουν στο χρόνο εργασίας να λειτουργήσει πιο ελεύθερα ως εμπόρευμα. Όλες οι αρχές του τείλορισμού αμφισβητούνται και εγκαταλείπονται τα τεχνητά (διοικητικά) κελύφη τα οποία καλύπτουν την «γυμνή» εργασία.¹¹

Οι γνωστές ειδικεύσεις του γραφειοκρατικού μηχανισμού έπαψαν να έχουν την προηγούμενη σημασία τους, εφόσον ο ίδιος ο μηχανισμός αναμορφώθηκε εκ βάθρων. Την ίδια στιγμή τα διευθυντικά στελέχη μειώνονται σε αριθμούς και όσοι διατηρούνται υποβαθμίζονται ή εντάσσονται σε συντονιστικούς ρόλους, με ανάλογη προσαρμογή των αμοιβών τους.

Οι εκτελεστικά εργαζόμενοι στο νέο πρότυπο παραγωγής είναι είτε απασχολούμενοι σε σταθερό καθεστώς εργασίας (σε μικρότερο ποσοστό σε σχέση με το παρελθόν) είτε μερικώς απασχολούμενοι είτε περιστασιακά απασχολούμενοι είτε εργαζόμενοι που

μοιράζονται μια θέση απασχόλησης είτε ανεξάρτητοι επαγγελματίες. Αυτές οι ομάδες διαχωρίζονται από τις επινοητικές και ευέλικτες ρυθμίσεις για τον χώρο εργασίας και τον τρόπο συνεργασίας. Κάποιοι απασχολούμενοι δουλεύουν στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης με κανονικό ωράριο, ενώ άλλοι εργάζονται από απόσταση με αυτονομία στη διαχείριση του εργάσιμου χρόνου.¹² Ορισμένες από αυτές τις μεταβολές του εργασιακού περιβάλλοντος θα παρακολουθήσουμε στη συνέχεια. Οι μετρήσεις συνολικά για τα ευέλικτα καθεστώτα εργασίας ενσωματώνονται στα δεδομένα της μερικής απασχόλησης.

Στο Διάγραμμα 1 παρουσιάζονται οι πολύ ενδιαφέρουσες ενδείξεις περί της εξέλιξης της μερικής απασχόλησης. Είναι γεγονός ότι η αύξηση είναι σημαντική και σε ορισμένες περιπτώσεις εντυπωσιακή. Η επιλογή των επιχειρήσεων να καταστήσουν πιο ευέλι-

Πηγή: ΟΟΣΑ (www.oecd.org).

κτη και ευχερώς διαπραγματεύσιμη την ανθρώπινη εργασία έχει γίνει πλέον μια εντόνως αισθητή πραγματικότητα στην απασχόληση και στην κοινωνική οργάνωση. Πρέπει να σημειώσουμε, επιπλέον, ότι οι αναλογίες της μερικής απασχόλησης αφορούν στα ποσοστά της επί του συνόλου της απασχόλησης και όχι της μισθωτής εργασίας.

Σε πιο σπάνιες περιπτώσεις, ιδίως τα τελευταία έτη, η διεύρυνση της ευελιξίας καταγράφεται και στην εξέλιξη των δεδομένων της αυτοαπασχόλησης σε ορισμένες αναπτυγμένες χώρες. Οι χώρες αυτές παρουσίαζαν επί δεκαετίες μια περιορισμένη ή και φθίνουσα αναλογία της αυτοαπασχόλησης. Η ανάκαμψη των αναλογιών είναι μια υπόδειξη ότι έχει μετασχηματιστεί η θέση και η κοινωνική κατάσταση των αυτοαπασχολούμενων. Στο παρελθόν ήταν κάτοχοι μικρής ατομικής ιδιοκτησίας και διενεργούσαν αυτόνομη ατομική παραγωγή (μικροϊδιοκτήτες αγρότες, βιοτέχνες, μικρέμποροι, ελεύθεροι επαγγελματίες κ.ά.). Οι σημερινοί αυτοαπασχολούμε-

νοι ολοένα και περισσότερο δεν είναι κάτοχοι ατομικού κεφαλαίου και συνεργάζονται με επιχειρήσεις, οι οποίες λειτουργούν ως εντολείς τους. Τα στοιχεία από το Διάγραμμα 2 συμπληρώνουν την εικόνα της μερικής απασχόλησης, με την εργασιακή ευελιξία, η οποία δεν συνδέεται με την άμεση εξάρτηση από έναν εργοδότη.

2 Οι εξελίξεις στην παραγωγή και την εργασία

2.1 Το εγχείρημα του εργοστασίου του Kalmar

Οι εργασιακές και παραγωγικές μεταβολές προσδιορίστηκαν από τη στασιμότητα του φορντισμού-τεϊλορισμού στη δεκαετία του 1960 και υλοποιήθηκαν με την πρωτοβουλία των ιδιοκτητών των επιχειρήσεων από τη δεκαετία του 1970. Το πρώτο εγχείρημα στο ευρύ κοινό έγινε γνωστό πολύ αργότερα από την εκδήλωσή του.

Διάγραμμα 2

Πηγή: ILO.¹³

ανενέργια είναι πολύ χαμηλή και οι νεώτεροι εργαζόμενοι έχουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης από τις προηγούμενες γενεές.¹⁷

Στην πρωτοπόρα μεταβολή που πραγματοποιήθηκε στο εργοστάσιο του Kalmar, ο σχεδιασμός είναι εξαιρετικά πρωτότυπος και χαρακτηρίζεται από τη διαμόρφωση ξεχωριστών αιθουσών-εργαστηρίων

Αυτό το εγχείρημα μάλλον θεωρήθηκε μια φουτουριστική πρωτοτυπία, η οποία δεν άσκησε σημαντική επιρροή στην επιχειρησιακή οργάνωση.¹⁴ Η προσεκτική μελέτη του, ωστόσο, υποδεικνύει ότι σε αυτή την προσπάθεια επιβάλλεται για πρώτη φορά ένας νέος τύπος συνεργασίας, δηλαδή η «ομάδα εργασίας», όπως και άλλες οργανωτικές καινοτομίες οι οποίες θα εφαρμοστούν μετασχηματισμένες στην εξέλιξη των παραγωγικών οργανισμών. Το εγχείρημα αυτό πραγματοποιείται από τη Volvo στο εργοστάσιο του Kalmar.¹⁵

Η Volvo στις αρχές της δεκαετίας του 1970 είναι κερδοφόρα επιχείρηση και έχει σημαντικό απόθεμα κεφαλαίων.¹⁶ Η εταιρία ενδιαφέρεται να βελτιώσει τη θέση της στην παγκόσμια αγορά. Το βασικό πρόβλημα που θέλει να επιλύσει είναι ο μεγάλος αριθμός ασφαλμάτων παραγωγής, τα οποία επιβαρύνουν το κόστος παραγωγής. Οι αναλυτές της εταιρείας αποδίδουν τα σφάλματα στις παρενέργειες της επαναληπτικής αλληλουχίας ανιαρών πράξεων. Έχουν βέβαια και ένα δεύτερο πρόβλημα, λιγότερο έντονο γι' αυτή καθαυτήν την παραγωγικότητα. Ο νεανικός πληθυσμός, ιδίως στη Σουηδία, δεν επιθυμεί την ένταξη στις κλασικές βιομηχανικές επιχειρήσεις. Η

στην ενότητα της παραγωγής.¹⁸ Κάθε ξεχωριστό εργαστήριο στελεχώνεται από «ομάδες εργασίας»¹⁹ που αποτελούνται από 15 έως 25 εργαζόμενους. Οι συγκεκριμένοι εργάτες είναι καταρτισμένοι και εξουσιοδοτημένοι να υλοποιούν ένα ευρύ μέρος της συναρμολόγησης σε προσδιορισμένη χρονική διάρκεια. Ελεγχόμενο από ηλεκτρονικό υπολογιστή πάνω σε αυτόματο μεταφορέα, το υπό κατασκευή αυτοκίνητο εισέρχεται και εξέρχεται του εργαστηρίου. Η δουλειά των εργατών μέσα στην ομάδα εργασίας είναι πολυδιάστατη και αφίσταται των περιχαράκωσεων των παλαιών ειδικεύσεων. Η έγκαιρη υλοποίηση ενός συγκεκριμένου καθήκοντος επιτρέπει την τακτική και επαναλαμβανόμενη ανάπαυση στους άνετους παράπλευρους χώρους του εργαστηρίου. Η ομάδα εργασίας έχει χαρακτηριστικό την τιθασειυμένη αυτενέργεια. Η εποπτική εργασία περιορίζεται και η χρησιμοποίηση άλλων διοικητικών στελεχών συστέλλεται σε δραστηριότητες οι οποίες αφορούν στον σχεδιασμό, τον απρόσωπο προγραμματισμό, την παρακολούθηση της εύρυθμης εξέλιξης της παραγωγής και την επισκόπηση των αποτελεσμάτων.

Σε αυτές τις φάσεις της ανασυγκρότησης της εργασιακής και παρα-

γωγικής οργάνωσης δεν έχουν γίνει αισθητά τα προβλήματα τα οποία εκδηλώθηκαν με αφορμή τις πετρελαϊκές κρίσεις. Η επιτακτική ανάγκη για ταχείες και αποδοτικές προσαρμογές δεν είναι ακόμη παρούσα. Το μοντέλο του Kalmar δημιουργεί, ωστόσο, ορισμένα από τα στοιχεία του επερχόμενου προτύπου. Η εργασιακή αυτενέργεια στο εργοστάσιο του Kalmar σε αυτή πρωτόλεια μορφή της βελτίωσε την παραγωγικότητα και μείωσε τα σφάλματα της παραγωγής. Μείωσε τους ελέγχους και περιέστειλε ένα μέρος τους κόστους της εργασίας από τον περιορισμό της εποπτικής εργασίας. Η μορφή οργάνωσης της συγκεκριμένης μονάδας συναρμολόγησης υποδείκνυε ότι είναι συμβατή τόσο η αυξανόμενη παραγωγικότητα όσο και η κερδοφορία με τις ποιοτικές συνθήκες εργασίας και την αξιοσημείωτη παρέμβαση του ανθρώπινου παράγοντα στον παραγωγικό μηχανισμό.

2.2 Η σύγχρονη εργασιακή οργάνωση: λιτή παραγωγή και ευελιξία

Η εμφάνιση πολλαπλών καινοτομιών στο εργοστάσιο της Toyota²⁰ δημιουργεί μια τάση η οποία θεωρεί ότι το «μεταφορντικό» μοντέλο παραγωγής θα πρέπει να ονομάζεται τογιοτισμός ή έστω ονισμός.²¹ Η προσέγγιση αυτή δεν έτυχε ευρείας υποστήριξης, ενώ ο ακριβής προσδιορισμός, με όρο κοινής αποδοχής, του είδους και του αποτελέσματος της παραγωγικής αναδιάρθρωσης είναι μέχρι στιγμής άγνωστος.

Η εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στη δεκαετία του 1970 υποχρέωσε την Toyota σε ευρείες προσαρμογές, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις συνέπειες του ασαφούς οικονομικού περιβάλλοντος, να αντεπεξέλθει στις

αντιξοότητες και να βελτιώσει τη θέση της έναντι του διεθνούς ανταγωνισμού. Πρώτη ανάγκη ήταν η μείωση των εξόδων παραγωγής σε μια εποχή μειωμένων προσδοκιών και η διασφάλιση της απαραίτητης ρευστότητας κεφαλαίων της επιχείρησης. Το πρώτο μέτρο προς αυτήν την κατεύθυνση ήταν η υλοποίηση της συναρμολόγησης σε ακολουθία με τις ροές ζήτησης και επομένως να πραγματοποιείται η παραγγελία αλλά και η πληρωμή των προμηθειών ανάλογα με τις προαναφερθείσες ροές. Το σύστημα αυτό έλαβε την ονομασία just-in-time (kanban system). Η ανταπόκριση της παραγωγής στη ζήτηση αναιρεί μια από τις θεμελιώδεις αρχές του φορντισμού (δηλαδή ότι η μαζική παραγωγή προσδιορίζει τη μαζικότητα της κατανάλωσης), αλλά μειώνει δραστικά τα έξοδα προμηθειών, αποθήκευσης και διαχείρισης πρώτων υλών.

Η προαναφερθείσα καινοτομία απέβη επιτυχής. Βελτίωσε σημαντικά τη σχέση δαπανών και εσόδων και δημιούργησε θετικά αποτελέσματα στους ισολογισμούς της επιχείρησης, ενώ οι ανταγωνιστές μαστιζόνταν από τις συνέπειες των σπασμών της ύφεσης σε Ευρώπη και ις ΗΠΑ. Κάποιοι μάλιστα από τους προκείμενους δεν εξήλθαν αλώβητοι από τις ταλαιπωρίες της οικονομικής συγκυρίας. Αυτή η μορφή παρέμβασης χαρακτηρίζεται λιτή παραγωγή (lean production) και θα αποτελέσει ένα ενεργές στοιχείο της παραγωγικής αναδιάρθρωσης.

Το υπόδειγμα της λιτής παραγωγής συνοδεύεται από διάφορες σημαντικές πρωτοβουλίες, οι οποίες στήριξαν τους στόχους του και βελτιστοποίησαν τα οικονομικά του αποτελέσματα. Η επιδιόρθωση των ελαττωματικών προϊόντων, κατά την παραγωγή εντάσσεται στη γενική κατεύθυνση της μείωσης του κόστους παραγωγής. Οι εκτελεστικοί εργάτες έχουν την ευχέρεια

να σταματούν τη γραμμή παραγωγής (andon system) και να διορθώνουν τα ελαττώματα χωρίς την ενημέρωση της υπερκείμενης ιεραρχίας. Η διόρθωση των σφαλμάτων της συναρμολόγησης αναβαθμίζει σταθερά την ποιότητα των προϊόντων και παρέχει δυνατότητες για σημαντικές εμπορικές επιτυχίες.²²

Στην οργάνωση της διοικητικής στελέχωσης οι παρεμβάσεις αφορούσαν σε πρωτότυπες πρωτοβουλίες, οι οποίες ήταν αδιανόητες μέσα στο τείλορικό πλαίσιο. Στο πλαίσιο της γραφειοκρατικής οργάνωσης δοκιμάθηκαν μέθοδοι αναπροσδιορισμού των ειδικεύσεων, του μεγέθους και της λειτουργίας της διοικητικής στελέχωσης.

Η λιτή παραγωγή δημιουργεί προϋποθέσεις μείωσης του αριθμού των απασχολούμενων (κυρίως των υπαλλήλων γραφείου). Είναι αυτονόητο, ωστόσο, ότι αυτό το γεγονός έχει συνέπεια την απαίτηση πραγματοποίησης περισσότερων ενεργειών από κάθε υπάλληλο στο πλαίσιο του καθημερινού χρόνου εργασίας. Οι δράσεις του εργαζόμενου, μέσα στις συγκεκριμένες αναπροσαρμογές, καθορίζεται από τις συνολικές αξιώσεις της παραγωγής και της εργασίας και όχι από την προσωπική του ειδίκευση. Τα ατομικά καθήκοντα εξαρτώνται πλέον και αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα έργα. Η εργασιακή διαδικασία, λοιπόν, είναι επιδεκτική συνεχών βελτιώσεων (kaizen system) που βελτιστοποιούν τα αποτελέσματα, περιορίζουν τους νεκρούς χρόνους εργασίας και εμπλουτίζουν το περιεχόμενο των ειδικεύσεων. Η διοίκηση ποιότητας που σταδιακά στοιχειοθετείται και τελικώς η διοίκηση ολικής ποιότητας συνενώνουν τη διαδικασία βελτίωσης της ποιότητας των παραγόμενων εμπορευμάτων με την ποιοτική εξέλιξη της συλλογικής εργασίας.²³ Η ποιοτική αναβάθμιση της ανθρώπινης εργασίας σημαί-

νει ρητά ότι η εργασία, απελευθερωμένη από τα διοικητικά περιβλήματα και τους περιορισμένους ρόλους των υπερβολικά στενών εξειδικεύσεων, εφαρμόζεται συντονισμένα και συλλογικά, χωρίς κενά και χρονικές ανεπάρκειες, προκειμένου να παραχθούν κερδοφόρα εμπορεύματα με προδιαγεγραμμένη και αναγνωρίσιμη από τους καταναλωτές ποιότητα.

Τα κερδοφόρα παραγωγικά αποτελέσματα επέτρεψαν σταδιακά την αναθεώρηση της σχέσης ελέγχου και εκτέλεσης και τη μείωση της στελέχωσης στη γραφειοκρατική πυραμίδα αλλά δίχως την πλήρη υπέρβαση της τείλορικής μορφής της διοίκησης. Η τυποποίηση αυτών των εγχειρημάτων φέρνει στο προσκήνιο ένα είδος διοίκησης που είναι περισσότερο προσανατολισμένο στη διεκπεραίωση αναγκαίων έργων και λιγότερο στη διαχείριση της εξουσίας έναντι των προσώπων. Η διαρκής τάση για αποδοτικότερη συνάντηση των απαραίτητων διοικητικών ενεργειών με την παραγωγή των τελικών και προσδοκώμενων αποτελεσμάτων της επιχείρησης διαμορφώνει μια γραφειοκρατία διαδικασιών με κεντρική αναφορά στην ποιότητα. Η αποδοτική διοικητική εργασία είτε μειώνει την επιχειρησιακή απασχόληση και επομένως τα έξοδα είτε με το ίδιο κόστος εργασίας αυξάνεται η κερδοφορία.²⁴

Η βελτίωση της κερδοφορίας εκφράζει την πρωτοπορία της Toyota και παρέχει την ευκαιρία για παραγωγικές πρωτοβουλίες, οι οποίες στοχεύουν στον περαιτέρω περιορισμό των ανταγωνιστών. Η σταδιακή εφαρμογή των αυτοματισμών ενίσχυσε τις αποδόσεις από τις προηγούμενες καινοτομίες. Η επινόηση και η εφαρμογή των οργανωτικών λύσεων επέτρεψε την αποδοτική ένταξη των σύγχρονων τεχνολογικών μεθόδων στην παραγωγή. Δεν συνέβη το αντίθετο, όπως

είναι συχνά η εσφαλμένη κοινή αίσθησης.

2.3 Οι ομάδες εργασίας στις ΗΠΑ: Η συνεργασία της GM με την Toyota

Η GM, σε συνεργασία με την Toyota στις αρχές της δεκαετίας του 1980, προβαίνει στον σχηματισμό μιας νέας κοινής εταιρείας στο Fremont της Καλιφόρνιας. Με αυτήν την καίριας σημασίας επιχειρησιακή επιλογή κοινοποιούνται ευρύτατα αλλά και εφαρμόζονται στις ΗΠΑ οι πρωτότυπες μέθοδοι της Toyota. Με καταλύτη τη συγκεκριμένη εξέλιξη οι συγκεκριμένες καινοτομίες υλοποιούνται έκτοτε σε όλους τους οικονομικούς κλάδους και συμβάλλουν στον οργανωτικό μετασχηματισμό των περισσότερων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στον δυτικό κόσμο.

Στο εργοστάσιο της κοινής εταιρείας η οργάνωση είναι πιο επίπεδη και η διεύθυνση πιο λιτή από τα γνωστά πρότυπα που επέβαλε ο τεϊλορισμός. Οι ειδικότητες των εργατών παραγωγής είναι πλέον μόλις τρεις. Επισημαίνουμε ότι στις αμερικανικές επιχειρήσεις με ανάλογες δραστηριότητες μέχρι εκείνη την εποχή έχουν καταγραφεί περίπου διακόσιες ειδικότητες. Η εναλλαγή των εργατών σε ένα παραγωγικό πόστο, η ευρεία γνώση των εργαζομένων για το σύνολο της διαδικασίας και η ευχερής υποκατάσταση ενός εκ των εργαζομένων από τους συναδέλφους του σε περίπτωση ασθένειας προσδιορίζουν την κατατομή της εργασιακής διάρθρωσης. Η εργασιακή οργάνωση χαρακτηρίζεται από την πρωτοκαθεδρία των ομάδων εργασίας, οι οποίες έχουν έναν από τους εργαζόμενους ως συντονιστή. Οι ομάδες εργασίας αποτελούνται από τρεις ή τέσσερις μικρότερες υποομά-

δες. Στις συνηθισμένες υποχρεώσεις της η ομάδα εργασίας διαθέτει ισχυρά στοιχεία αυτενέργειας, μεταξύ των οποίων είναι η πρωτοβουλία για τη διακοπή λειτουργίας της γραμμής παραγωγής χωρίς την ενημέρωση της υπερκείμενης ιεραρχίας, προκειμένου να διορθωθούν τα σφάλματα στα παραγόμενα προϊόντα.²⁵

Η εισαγωγή αυτών των νέων υποδειγμάτων εργασιακής συγκρότησης στις ΗΠΑ θα βρει αρκετούς μιμητές. Η Honda έχει προηγηθεί και από το 1982 ασκεί τη δραστηριότητά της στο Marysville του Οχάιο. Η εταιρεία αρχικώς παρήγαγε μοτοσυκλέτες και χορτοκοπτικές μηχανές. Το 1986 η ίδια εταιρεία δημιουργεί νέα μονάδα στο Alliston του Οντάριο, στον Καναδά. Η Nissan από το 1983 έχει εγκαταστήσει νέα μονάδα στη Smyrna του Τεννέσι. Θα ακολουθήσουν σχεδόν όλες οι ιαπωνικές επιχειρήσεις. Παραδείγματα ανάλογων εγχειρημάτων αποτελούν η Mitsubishi, η Isuzu και η Subaru μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980. Η κοινοποίηση των πρωτότυπων και αποτελεσματικών οργανωτικών πρακτικών πρόκειται να κινητοποιήσει τις ηγεμονικές επιχειρήσεις για τη συνολική ή επιμέρους χρησιμοποίηση των καινοτόμων σχημάτων.²⁶ Μια από τις πιο σημαντικές επιχειρηματικές κινήσεις υπήρξε η συνεργασία της Ford με την Mazda το 1987 στη μονάδα Flat Rock του Μίσιγκαν.²⁷ Τις δύο επόμενες δεκαετίες θα υπάρξουν νέα κύματα επενδύσεων, κυρίως από ευρωπαϊκές και ιαπωνικές εταιρείες, όπως και από μια κορεατική.

2.4 Οι ομάδες εργασίας και η χειραγώγηση της αυτονομίας

Η ευρεία διάδοση των ιαπωνικών καινοτομιών και η επιτυχία των εγχειρη-

μάτων στις ΗΠΑ επιβεβαίωσαν για τη Volvo τον πρωτοπόρο σχεδιασμό και την οργανωτική πρωτοτυπία του εργοστασίου στο Kalmar. Ο εντεινόμενος ανταγωνισμός κινητοποίησε την σουηδική εταιρία να προχωρήσει, στο τέλος της δεκαετίας του 1980, στην έναρξη κατασκευής νέου παραγωγικού συγκροτήματος στην Uddevalla της Σουηδίας.²⁸ Το νέο συγκρότημα έχει πρωτότυπο σχεδιασμό και υιοθετεί καίριες ή και καινοφανείς τεχνικές λύσεις. Σημαντικό χαρακτηριστικό της νέας οργάνωσης της παραγωγής είναι ότι η ομάδα εργασίας επιφορτίζεται πλέον την πλήρη ολοκλήρωση ενός αυτοκινήτου. Αυτή η κίνηση εδραιώνει ακόμη περισσότερο τον ρόλο και τη σχετική αυτονομία της ομάδας εργασίας. Η ομάδα εργασίας μπορεί πλέον να προχωρήσει στην ανάδειξη, από τα μέλη της, του επικεφαλής της με διευρυμένες δυνατότητες με τη σύμφωνη γνώμη της διεύθυνσης. Όλα τα καθημερινά θέματα, δηλαδή η ρύθμιση του ατομικού ή συλλογικού χρόνου εργασίας, οι βάρδιες, ο προσδιορισμός και η διάρκεια των αδειών, η αντικατάσταση των μελών της σε περιπτώσεις αιφνίδιας απουσίας ή ασθένειας και η εναλλαγή στις θέσεις εργασίας αποφασίζονται και διευθετούνται από την ίδια την ομάδα εργασίας.

Υπάρχουν πολλές ενδείξεις για τη συνεχή βελτίωση της παραγωγικότητας. Η υψηλή ποιότητα των παραγόμενων αυτοκινήτων και η αξιοσημείωτη ευελιξία στην κατασκευή ιδιαίτερων εκδοχών ανάλογα με τα γούστα των καταναλωτών, ο ικανοποιητικός χρόνος παράδοσης των αυτοκινήτων και οι ανταγωνιστικές τιμές συνοδεύουν ακόμη τη φήμη της συγκεκριμένης μονάδας. Από τους αναλυτές τονίζεται και ένας πρόσθετος, αλλά μάλλον ιδιαίτερος παράγοντας: οι πολύ ικανοποιητικές συνθήκες εργασίας, οι οποίες εκβάλλουν και στις ολίγιστες επιβα-

ρύνσεις του ασφαλιστικού συστήματος.²⁹

Το εργοστάσιο της Uddevalla έκλεισε πρόωρα, λόγω των πιέσεων από τα διεθνή οικονομικά προβλήματα, στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990. Το κλείσιμο αυτής της μονάδας συμπαρέσυρε σε κλείσιμο και το εργοστάσιο στο Kalmar περίπου 20 χρόνια μετά την έναρξη της λειτουργίας του.³⁰

Η Volvo στα μέσα της δεκαετίας του 1990 εξαγοράστηκε από τη Ford. Για ένα διάστημα ο ρόλος και οι προοπτικές των ομάδων εργασίας έγιναν ασαφείς. Για τη Ford τα ζητήματα της αύξησης παραγωγικότητας αντιμετωπίστηκαν πρόσκαιρα με εντονότερο ρυθμό αυτοματισμού. Στην ουσία, όμως, η εταιρία δεν εγκατέλειψε την ιδέα των ομάδων εργασίας. Αντίθετα, όπως διαφάνηκε από τις επόμενες κινήσεις της, επεχείρησε να τιθασέψει την αυτονομία τους με την κατασκευή ενός υβριδικού μοντέλου, στο οποίο ο αναπροσαρμοσμένος διοικητικός μηχανισμός διαχειρίζεται τις διαβαθμίσεις της αυτενέργειας των ομάδων εργασίας.

Το εργοστάσιο παραγωγής της Ford στο Hermosillo του Μεξικού είναι χαρακτηριστικό των διεργασιών της εταιρείας που υλοποιήθηκαν. Το συγκεκριμένο υπόδειγμα πραγματοποιεί την εκλεκτικιστική σύνθεση των στοιχείων τόσο του τεϊλορικού προτύπου όσο και των νέων μορφών οργάνωσης.³¹ Αυτό το εγχείρημα επιβεβαιώνει ότι οι ομάδες εργασίας είναι απολύτως χρήσιμες στη νέα οργάνωση της εργασίας και η ανάγκη αξιοποίησής τους αναπόφευκτη λόγω της ταυτόχρονης εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων τους από τους φιλόδοξους διεθνείς ανταγωνιστές.³² Εντούτοις διαπιστώνουμε την έντονη μέριμνα των μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων να μην επιτρέψουν στις ομάδες εργασίας

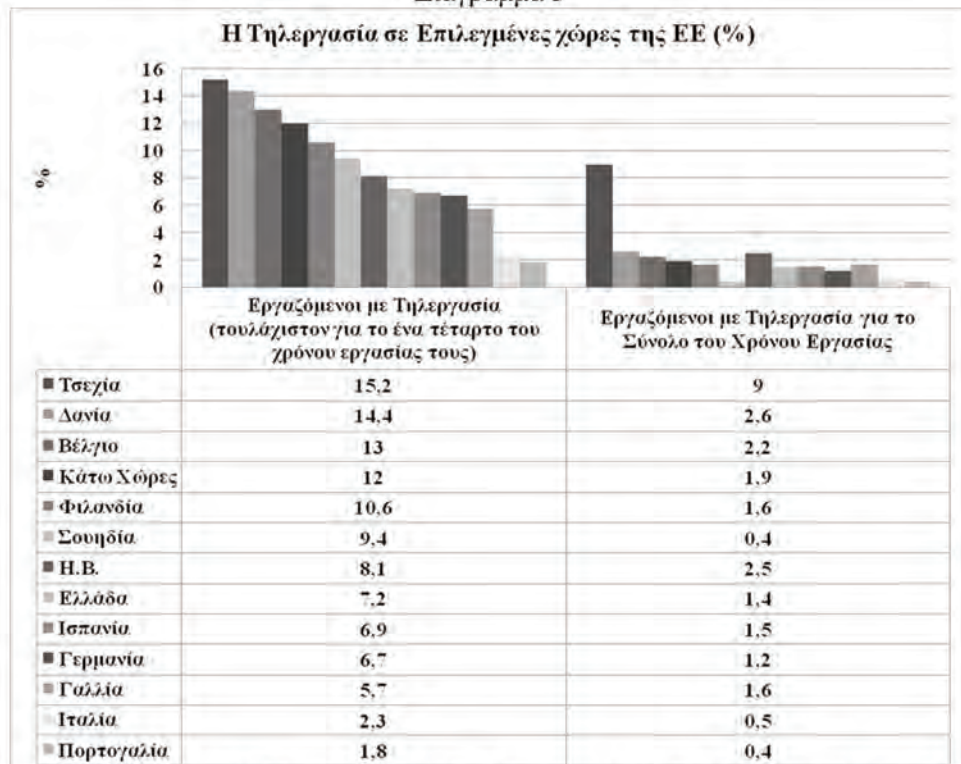
την αμφισβήτηση, μέσω της αυτονομίας τους, των μηχανισμών της επιχειρηματικής ισχύος. Θα έπρεπε, ενδεχομένως, να σκεφτούμε, μήπως οι πολύ αποδοτικές ομάδες εργασίας λειτουργούν και αποδιορθωτικά για τις ίδιες τις εδραιωμένες επιχειρήσεις οι οποίες τις δημιουργήσαν. Διαφορετικά, δύσκολα εξηγείται η αμφιθυμία τους.

Οι περισσότερες μεγάλες και γνωστές επιχειρήσεις του σημερινού κόσμου χρησιμοποιούν ανάλογες μεθόδους για την κάλυψη των αναγκών τους. Οι ομάδες εργασίας, με τις διαβαθμίσεις αυτονομίας και ιδίως αυτοδιεύθυνσης, είναι συστατικό στοιχείο αρκετών από τους πιο αποδοτικούς επιχειρηματικούς οργανισμούς.³³ Μερικά παραδείγματα για την αποδοτική αξιοποίηση των αυτοδιευθυνόμενων ομάδων εργασίας στην δεκαετία του 1990 είναι τα ακόλουθα. Η AT&T θεωρείται ότι βελτίωσε την ποιότητα κατά 12%. Η Federal Express, όπως καταγράφεται, μείωσε τα λάθη των υπηρεσιών της κατά 13%. Η Johnson & Johnson, όπως ανακοινώθηκε, είχε μειώσεις δαπανών κατά 6 εκατ. δολάρια. Η Shenandoah Life Insurance περιέκοψε σημαντικές δαπάνες, ενώ σημείωσε 33% αύξηση στον παρεχόμενο όγκο εργασίας, σύμφωνα με καταγεγραμμένες εκτιμήσεις. Η μονάδα της 3M στο Hutchinson σημειώνεται ότι παρούσα αύξηση κερδών κατά 300%.³⁴ Ανάλογες περιπτώσεις γίνονται αντικείμενο αναλύσεων επιχειρηματικών περιπτώσεων μεγάλων βιομηχανικών εταιρειών κατά τα πρώτα χρόνια του 21ου αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, η Flexible Steel Lacing ανέπτυξε ένα σύστημα ομάδων με 5 ως 20 μέλη και με αυτενέργεια με σκοπό την ολοκληρωμένη παραγωγή των προϊόντων της. Είναι αξιοσημείωτη η διάρθρωση της Kraft Foods Inc. (θυγατρικής της Philip Morris Companies Inc.) που

διαθέτει 62 εργοστάσια. Η εταιρεία θεωρείται πως έχει εφαρμόσει πλήρως το υπόδειγμα των αυτοδιευθυνόμενων ομάδων εργασίας, στις δραστηριότητες των οποίων περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων η αξιολόγηση και επιλογή νέων συνεργατών.³⁵

Η επιλογή πρωτότυπων και ευέλικτων μεθόδων αξιοποίησης ανθρώπινου δυναμικού στην οργάνωση επιχειρήσεων οι οποίες εμπλέκονται με την υλική παραγωγή έχει σε κάθε περίπτωση στοιχεία άμβλυνσης της άμεσης συμμετοχής των διευθυντικών ομάδων στη διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού, με πιο αισθητή διάσταση τη διευθέτηση του εργασίου χρόνου.³⁶ Η διαχείριση της εργασίμης ημέρας κρίνει εξ αντικειμένου την ανθρώπινη διαθεσιμότητα και εξ αντανάκλασης τους εξαναγκασμούς ή, αντίστροφα, τα περιθώρια ελευθερίας του ατόμου το οποίο βρίσκεται σε σχέση μισθωτής εργασίας. Τα όρια της αυτονομίας, της ημιαυτονομίας, της αυτενέργειας και η συγκεκριμένη διαχείριση ζητημάτων εργασιακής οργάνωσης υποδεικνύουν ότι η σημερινή κατάσταση των φορέων μισθωτής εργασίας μπορεί να έχει άμεσες εναλλακτικές λύσεις. Η σημερινή λειτουργική αυτονομία, ίσως, προοιωνίζεται μια δυνατότητα εργασιακής ανεξαρτησίας. Η προσαρμογή των ομάδων εργασίας, με πιο χαρακτηριστικό γνώρισμά της την εκδηλωμένη αυτοδιεύθυνση, στη βιομηχανία βρήκε την πιο γνήσια έκφρασή της στις υπηρεσίες στις οποίες η απόλυτη συστηματική συνέπεια στην αλληλουχία παραγωγικών πράξεων δεν είναι επιτακτική και η δυναμική αξιοποίησης της εργασιακής ευελιξίας απείρως μεγαλύτερη. Οι σύγχρονες τεχνικές δυνατότητες δημιουργούν νέες διαστάσεις αυτονομίας στην ίδια την ευελιξία.

Διάγραμμα 3

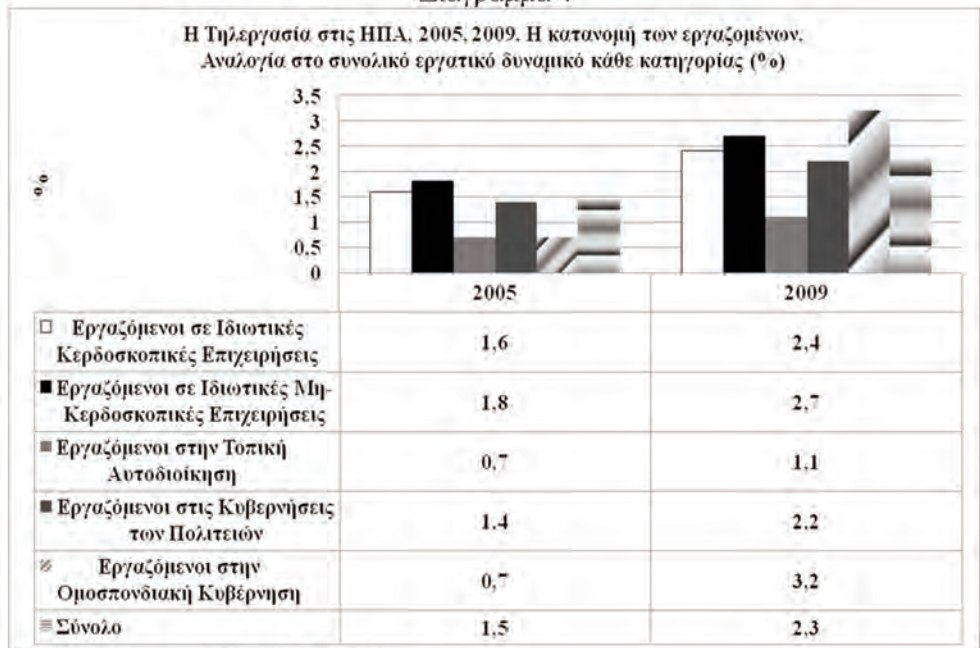
Πηγή: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound).⁴¹

2.5 Η τηλεργασία, η ευελιξία και οι ομάδες εργασίας

Η έννοια της τηλεργασίας θεωρείται ότι έχει εισαχθεί στη δημόσια συζήτηση από τον J.M. Nilles.³⁷ Από την δεκαετία του 1990 οι επιχειρήσεις όλων των κλάδων, οι κρατικές υπηρεσίες και ο δημόσιος τομέας στις αναπτυγμένες χώρες³⁸ κλιμακώνουν τη χρήση της συγκεκριμένης μορφής εργασίας. Είναι προφανές ότι η διάδοση νέων επικοινωνιακών τεχνολογιών και η συνεργασία της τεχνολογίας επικοινωνιών με τις εκτεταμένες δυνατότητες της πληροφορικής και ιδίως το ειδικό πλαίσιο του διαδικτύου καλλιεργ-

γούν το έδαφος για τη διαμόρφωση νέων τύπων εργασίας και εργαζομένων. Τηλεργασία σημαίνει εργασία από απόσταση. Πρακτικά, δίνεται η δυνατότητα στους υπαλλήλους των επιχειρήσεων ή τους εξωτερικούς συνεργάτες τους να εργάζονται ή να συνεργάζονται είτε με τις κεντρικές δομές των εταιρειών είτε εξυπηρετώντας απευθείας τους πελάτες τους, χωρίς να βρίσκονται στις εγκαταστάσεις τους. Οι περισσότεροι από τους προαναφερθέντες εργαζόμενους ή εξωτερικούς συνεργάτες ασκούν το έργο τους ορισμένες ώρες την εβδομάδα ή στο σύνολο του εργάσιμου χρόνου από το σπίτι τους ή χρησιμο-

Διάγραμμα 4

Πηγή: Lister and Harnish (2011).⁴²

ποιώντας τις προσωπικές υποδομές τους. Ο εξοπλισμός τους, άλλοτε στοιχειώδης (μια τηλεφωνική σύνδεση, ένας προσωπικός υπολογιστής κ.ά.) και άλλοτε πιο απαιτητικός, είναι ιδιοκτησίας, ανάλογα με τη συμφωνία, είτε της εταιρίας είτε του εργαζομένου. Ο εργαζόμενος με αυτήν την μορφή εργασίας προσδιορίζει τον χρόνο απασχόλησής του ανάλογα με τα συμβατικά καθήκοντα που έχει αναλάβει έναντι του εντολέα του και δεν είναι αναγκαίο να τηρεί το συνηθισμένο ωράριο εργασίας. Αρκετές φορές είναι υποχρεωμένος να πραγματοποιεί ορισμένες διά ζώσης συναντήσεις για ενημέρωση, προγραμματισμό και επισκόπηση των επιτελούμενων έργων. Σήμερα, ωστόσο, οι κανονισμένες συναντήσεις ή και οι επίσημες συνεδριάσεις πραγματοποιούνται

με τηλεδιασκέψεις και επομένως και οι διά ζώσης συναντήσεις ή συσκέψεις είναι πολύ περιορισμένες. Με βάση το τελευταίο γεγονός και τις λοιπές τεχνικές δυνατότητες των σύγχρονων συστημάτων είναι δυνατή η σύνταξη συνεργασίας με εργαζόμενους οι οποίοι βρίσκονται σε άλλη χώρα ή σε διαφορετικές ηπείρους από τις εγκαταστάσεις της αναθέτουσας εταιρείας. Στις αρχές του 21ου αιώνα και τα επόμενα χρόνια οι τηλεεργαζόμενοι είναι είτε καθ' ολοκληρίαν είτε μερικώς πολλά εκατομμύρια και αντιπροσωπεύουν μεγάλο ποσοστό των απασχολούμενων κυρίως στον αναπτυσσόμενο κόσμο³⁹ και τις αναδυόμενες οικονομίες.⁴⁰

Η τηλεεργασία σύμφωνα με εκτιμήσεις, παρουσιάζει αξιοποιήσιμα χαρακτηριστικά για την οργανωμένη πολι-

τεία, τις σύγχρονες κοινωνίες, τις επιχειρήσεις, αλλά και τους ίδιους τους εργαζόμενους.⁴³ Η ορθολογική πολιτεία της εποχής μας έχει τη δυνατότητα, μέσω των πρόσφατων τεχνολογικών λύσεων, να παρέχει (on line) συνδεώς και ευέλικτα τις πλήρεις υπηρεσίες της και έγκυρη πληροφόρηση προς τους πολίτες έχοντας αδιάλειπτη υποστήριξη των εργαζομένων από απόσταση. Με αυτόν τον τρόπο η επικοινωνία του κράτους με τους πολίτες δεν δεσμεύεται από το κλασικό ωράριο και τις εργάσιμες ημέρες των δημοσίων υπηρεσιών, ενώ δεν απαιτείται η φυσική παρουσία των πολιτών ενώπιον των δημόσιων αρχών και οι γνωστές από το παρελθόν ταλαιπωρίες τους. Διευκολύνεται, έτσι, τόσο η άσκηση διοίκησης αλλά και η υλοποίηση των δικαιωμάτων (σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμη και το πολιτικό δικαίωμα ασκείται μέσω ηλεκτρονικών συστημάτων). Χωρίς την τηλεργασία πολλές από αυτές τις εφαρμογές θα ήταν αδιανόητες ή υπερβολικά ακριβές.

Οι επιχειρήσεις μέσω της τηλεργασίας αφενός μειώνουν τα συνολικά λειτουργικά έξοδά τους (έξοδα αγοράς ή ενοικίασης γραφειακών υποδομών, δαπάνες προμήθειας ενέργειας, λοιπά λειτουργικά έξοδα κ.λπ.), ενώ είτε μπορούν να συνεργάζονται με ικανούς ή χρήσιμους εργαζόμενους πολύ μακριά από την έδρα της εταιρείας και χωρίς να επωμίζονται το κόστος της μετακίνησής τους είτε δύνανται να αποτείνονται σε πολύ ευρύτερες αγορές, με δυναμική την εξαιρετικώς συμφέρουσα αύξηση του κύκλου εργασιών σε συνδυασμό με τα συγκρατημένα έξοδα.⁴⁴ Παράλληλα, για τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις μειώνονται οι ανάγκες εξοδευτικών διευθυντικών ελέγχων προσωπικού (έλεγχος ώρας έλευσης και αποχώρησης, τήρησης του ωραρίου, των κανονικών αδειών,

των απουσιών λόγω ασθένειας και αντικατάσταση όσων απουσιάζουν) και επομένως περιορίζεται περαιτέρω η ύπαρξη και αμοιβή μεσαίων διευθυντικών στελεχών, μαζί με τους υπαλλήλους που συνήθως τους συνοδεύουν.⁴⁵ Δεν πρέπει, λοιπόν, να προκαλεί εντύπωση πως οι κορυφαίες επιχειρήσεις στις ΗΠΑ διευρύνουν τη διαθεσιμότητά τους για τα προγράμματα τηλεργασίας δημιουργώντας ολοένα και περισσότερες δυνατότητες αντίστοιχης εργασίας.⁴⁶ Οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις φαίνεται να είναι καλύτερα προετοιμασμένες και ενδιάθετες για ανάλογες αναπροσαρμογές στην οργάνωση και την απασχόληση, ενώ οι μικρότερες δεν έχουν τις ίδιες ετοιμότητες,⁴⁷ με εξαίρεση ίσως τις εταιρείες που στον πυρήνα του ενδιαφέροντός τους είναι οι σύγχρονες τεχνολογίες.

Οι εργαζόμενοι στην τηλεργασία ανήκουν κατά βάση στην κατηγορία των καλύτερα εκπαιδευμένων και επαγγελματικά καταρτισμένων απασχολούμενων, ενώ αυτή η μορφή εργασίας δεν παρουσιάζει τα κλασικά προβλήματα προσβασιμότητας και άρα είναι πρόσφορη και για άτομα με αναπηρίες. Οι τηλεεργαζόμενοι αποκτούν εισοδήματα που βρίσκονται πάνω από τον μέσο όρο αμοιβών.⁴⁸ Τα σχετικώς υψηλότερα εισοδήματα οφείλονται στην αυξημένη παραγωγικότητα σε σχέση με τη συμβατική εργασία⁴⁹ και επομένως και στη βελτιωμένη ανταγωνιστικότητα.⁵⁰ Οι τηλεεργαζόμενοι, εκτός από καλύτερες αμοιβές, έχουν πολύ μικρότερα έξοδα, καθώς δεν καταναλώνουν μέρος του εισοδήματός τους για την καθημερινή μετακίνηση και τις λοιπές προσωπικές δαπάνες οι οποίες συνδέονται με την υποχρεωτική παρουσία στον εταιρικό χώρο εργασίας. Αυτά είναι στοιχεία που αυξάνουν τη γενικά θετική στάση τους απέναντι στην εργασία από απόσταση.⁵¹ Εκτός από τα αντικειμενικά

και ιδίως τα εισοδηματικά πλεονεκτήματα οι τηλεεργαζόμενοι αναπτύσσουν μια ιδιαίτερη εργασιακή κουλτούρα. Η αποστασιοποίηση από τον χώρο εργασίας, είτε στο σύνολο του εργάσιμου χρόνου είτε για λιγότερες ημέρες την εβδομάδα, αποδεσμεύει τους συγκεκριμένους εργαζόμενους, είτε είναι μισθωτοί είτε αντιπροσωπεύουν άλλο καθεστώς εργασίας, από όλο το συμβολικό και πραγματικό πλαίσιο της κλασικής εργασιακής εξάρτησης. Δεν είναι υποχρεωμένοι να τηρούν τους κλασικούς τυπικούς και άτυπους κανόνες ή τους κώδικες⁵² υπαγωγής και αθέλητης συμβίωσης (όπως η εκδήλωση σεβασμού προς ιδιοκτήτες και διευθυντικά στελέχη ή η ανοχή σε ασύμβατες με τις επιθυμίες τους συμπεριφορές συναδέλφων τους). Αποδεσμεύονται εντελώς από την τήρηση της τυπικής έλευσης και αποχώρησης από τον τόπο εργασίας, ενώ το ωράριο εργασίας και η κατανομή του αποτελεί συνάρτηση των υποχρεώσεων έναντι των εντολών τους, της προσωπικής συνέπειας και της ατομικής ικανότητας καθενός εκ των εργαζομένων. Η συνέπεια στην υλοποίηση των ανειλημμένων υποχρεώσεων και η ένταση της εργασίας ή η αύξηση της ατομικής επίδοσης, που συνδέεται με την παραγωγικότητα, φαίνεται να καθίσταται προσωπική μέριμνα που οπωσδήποτε συναρτάται με το επιβεβλημένο εργασιακό ήθος της αστικής κοινωνίας. Η ασυνεπής άσκηση των καθηκόντων θεωρείται μάλλον δύσκολη, ενώ η αιφνίδια και ανατιολόγητη απουσία από την εργασία (το ανάλογο του «απουσιασμού»-absenteeism) είναι αδιανόητη. Η ευχέρεια για την ανάπτυξη προσωπικών πρωτοβουλιών

ενισχύει το ενδιαφέρον για το περιεχόμενο του παρεχόμενου έργου και διευρύνει την αίσθηση σχετικής ατομικής αυτονομίας στο πλαίσιο μιας συλλογικής προσπάθειας.⁵³

Η σημαντικότερη ωφέλεια για τις κοινωνικές οργανώσεις είναι η δραματική μείωση του κόστους μεταφορών. Η πτώση του ρυθμού ποσοστού έντασης και της έκτασης της πυκνής οδικής κυκλοφορίας σε ώρες αιχμής, εκτός της μειωμένης ρύπανσης, βελτιώνει την ποιότητα ζωής ολόκληρων περιοχών, οι οποίες αναβαθμίζονται, αλλά και ομάδων ανθρώπων, των οποίων αυξάνεται ο διαθέσιμος ελεύθερος χρόνος. Η μείωση των τεράστιων ποσοτήτων αερίων του θερμοκηπίου λόγω της αντίστοιχης ελάττωσης της καύσης ορυκτών καυσίμων δημιουργεί προϋποθέσεις για μικρότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις στις σύγχρονες χώρες και ιδίως στις αστικές περιοχές. Αντίστοιχη είναι η ωφέλεια από την περιστολή της ενεργειακής κατανάλωσης στις ίδιες τις επιχειρήσεις, γεγονός που αμβλύνει τις επιπτώσεις της συγκέντρωσης ενεργειακής ρύπανσης στο κέντρο των πόλεων. Εκτός, λοιπόν, της βελτίωσης του

ενεργειακού αποτυπώματος και του ισολογισμού των επιχειρήσεων,⁵⁴ η προοπτική είναι αισιόδοξη για την ανάπτυξη, η οποία δεν αντιφάσκει με τον ποιοτικό συλλογικό βίο. Δεν πρέπει να παραβλεφθεί πως η ατομική δυνατότητα παραμονής του εργαζομένου στο σπίτι για περισσότερο χρόνο καθώς και η συλλογική διαθεσιμότητα περισσότερου ελεύθερου χρόνου εμπεριέχουν τη δυναμική μιας ουσιαστικής και εκ νέου ανάπτυξης οικγενειακών και κοινοτικών δεσμών μετά μια εποχή επικράτησης της αποξένωσης και των πολυεπίπεδων παθογενειών της μαζικής κοινωνίας.

Η τηλεργασία ισορροπεί και γεφυρώνεται με τη σύσταση και λειτουργία ομάδων εργασίας. Η διαμόρφωση ομάδων εργασίας από απόσταση και η ευχέρεια της διεθνούς δικτύωσής τους μέσω της τηλεργασία, είναι μια πραγματικότητα.⁵⁵ Οι σύγχρονες τεχνολογίες αντισταθμίζουν τα εμπόδια της απόστασης, ενώ η παγκόσμια επικοινωνία και συνεργασία των εργαζομένων, παρά τα εύλογα προβλήματα,⁵⁶ είναι μια πραγματικότητα που διευρύνεται συνεχώς. Η διαμόρφωση εικονικών ομάδων εργασίας και εικονικών δικτύων εργαζομένων δημιουργεί ήδη αξιοποιήσιμα αποτελέσματα για τις επιχειρήσεις. Οι πρωτοβουλίες εκδηλώνονται από τις εδραιωμένες επιχειρήσεις σε διεθνή κλίμακα. Στις πολυεθνικές και ισχυρές επιχειρήσεις η εσωτερική δικτύωση και η σχετικά αυτόνομη λειτουργία εικονικών ομάδων εργασίας έχει υλοποιηθεί σε μεγάλη κλίμακα, ενώ προοιωνίζεται την περαιτέρω διάδοσή της.⁵⁷ Η ενίσχυση του ρόλου, των εύστοχων δράσεων και η ορατή χρησιμότητα των συγκεκριμένων ομάδων εργασίας για τις επιχειρήσεις θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη. Κάτι ανάλογο εκτιμούν και οι εργαζόμενοι στον νέο τύπο συνεργασίας, μέσω εικονικών δικτύων.⁵⁸

3 Αντί επιλόγου: Συμπυκνώσεις και εκτιμήσεις πέρα από τα όρια της συγκυρίας

Η υπέρβαση του φορντισμού-τεϊλορισμού, η οποία πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία των ιδιοκτητών των εδραιωμένων επιχειρήσεων, ανασχημάτισε τους όρους παραγωγής και εργασίας. Η οικονομική αλλαγή αναμόρφωσε τις συνθήκες ανταγωνισμού και το εύρος της αγοράς. Μεταξύ των πρώτων επιλογών που διαμόρφωσαν τη σημερινή κατάσταση είναι η απορρύθμιση, τόσο η ουσιαστική όσο και η θεσμική, των εργασιακών σχέσεων και της (όπως αποκαλείται) αγοράς εργασίας. Μέσα από δοκιμασίες και επινοήσεις σχηματίστηκαν αρκετοί συνδυασμοί νέων και παλαιών καθεστώτων απασχόλησης με σκοπό τη διεύρυνση των επιλογών για τους επιχειρηματίες όσον αφορά στη συνεργασία με τους εργαζομένους και τις αμοιβές τους. Ο στόχος ήταν διττός: αφενός να γίνεται αντικείμενο των συναλλαγών με τους εργαζόμενους ο χρόνος εργασίας και όχι οι θέσεις εργασίας και αφετέρου οι εργαζόμενοι από τα διαφορετικά καθεστώτα απασχόλησης να ανταγωνίζονται εντονότερα μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να συγκρατούνται οι συνολικές αμοιβές και επομένως τα έξοδα των επιχειρηματιών.

Η εξυπηρέτηση του διττού στόχου θα ήταν αδύνατη δίχως τη δραστική διαφοροποίηση της οργάνωσης των επιχειρήσεων. Η απλούστερη διοίκηση, η μικρότερη έμφαση στις εργασιακές ειδικεύσεις, ο προσανατολισμός όλων των εργασιακών ρόλων στο παραγόμενο αποτέλεσμα, η εμμονή στην ποιότητα μέσω της αποκατάστασης των παραγωγικών σφαλμάτων, η μείωση των προσωπικών ελέγχων, οι

εναλλασσόμενοι ρόλοι στο πλαίσιο της συλλογικής συνεργασίας, η ενθάρρυνση των αποδοτικών πρωτοβουλιών και η τάση για αδιάλειπτες βελτιώσεις της εργασιακής προσπάθειας με στόχο την εξάλειψη των νεκρών χρόνων εργασίας περιγράφουν το γενικό πλαίσιο των μεταβολών. Πάνω σε αυτές τις μεταβολές εδράζεται και η αποδοτική εφαρμογή των αυτοματισμών, όπως και η γόνιμη συνεργασία των ανθρώπων δυνάμεων με την επικοινωνιακή και πληροφορική τεχνολογία.

Οι απαιτήσεις αύξησης της παραγωγικότητας σε συνθήκες μειωμένων προσδοκιών και ο διευρυμένος ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρηματικών σχημάτων παγκοσμίως γεννούν την ανάγκη σύστασης μιας ευέλικτης ομάδας εργασίας, η οποία εξυπηρετεί πλέον τις διαδικασίες. Η ομάδα εργασίας μέσα στους νέους επιχειρησιακούς οργανισμούς αφίσταται των άτεγκτων γραφειοκρατικών ιεραρχιών των «τμημάτων», που κατοχύρωναν την αυστηρή αρμοδιότητα, τις προσδιορισμένες ειδικεύσεις και τα περιορισμένου εύρους καθήκοντα στην οικονομική και ιδίως την παραγωγική πράξη. Οι ομάδες εργασίας είναι επιφορτισμένες, μέσω εναλλαγής ρόλων, ευρύτερων ή προσαρμοστικών ειδικεύσεων, πρωτοβουλίας και αυτενέργειας, να παραγάγουν ολοκληρωμένα αποτελέσματα στο πλαίσιο των επιχειρηματικών οργανισμών. Λειτουργούν ως οιονεί ξεχωριστοί επιχειρηματικοί οργανισμοί μέσα στην ευρύτερη ενότητα των επιχειρήσεων. Η κλιμακούμενη δυνατότητα αυτενέργειας είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα των ομάδων εργασίας. Η αυτενέργεια σε πολλές περιπτώσεις παρουσιάζει στοιχεία αυτονομίας και αρκετές εκδοχές αναπτύσσουν και μορφές αυτοδιεύθυνσης. Αυτή η μορφή οργάνωσης εμφανίζεται και ωριμάζει στον απαιτητικό χώρο της βιομηχανίας. Βρίσκει, ωστό-

σο, την πλήρη εκδίπλωσή της στον γόνιμο για αντίστοιχα εγχειρήματα τομέα των υπηρεσιών. Με καταλύτη και επιταχυντή την επικοινωνιακή και πληροφορική τεχνολογία, οι δικτυωμένες ομάδες εργασίας προβάλλουν τις υπαρκτές όψεις και την ευρύτερη δυναμική της διεθνούς σύνθεσης και λειτουργίας.

Στις ομάδες της νέας οργάνωσης συνεργάζονται, σαν να πρόκειται για απολύτως όμοιους εργαζόμενους κατά την παραγωγική λειτουργία, οι εκπρόσωποι όλων των προαναφερθέντων καθεστώτων απασχόλησης, όπως οι πλήρως και κανονικώς μισθωτοί, οι μερικώς απασχολούμενοι μισθωτοί, οι φαινομενικώς ανεξάρτητοι επαγγελματίες, οι μισθωτοί που εργάζονται περιοδικώς ή εποχικά, οι μισθωτοί που μοιράζονται θέσεις απασχόλησης, οι τηλεεργαζόμενοι (ανεξαρτήτως του καθεστώτος της απασχόλησης), οι μισθωτοί που τυπικά μισθοδοτούνται από άλλον εργοδότη και ακόμη οι εξωτερικοί συνεργάτες (με “outsourcing”). Οι εργαζόμενοι από διαφορετικά καθεστάτα, μέχρι την ένταξη στην επιχειρησιακή λειτουργία, είναι σφοδροί ανταγωνιστές μεταξύ τους για την απόκτηση πρόσβασης σε ένα εισόδημα και έναν ρόλο. Οι ίδιοι άνθρωποι, παρά το γεγονός ότι επιτελούν εναλλασσόμενους και συνεργατικούς ρόλους μέσα στην εργασιακή διαδικασία, είναι δύσκολο να αποκτήσουν αίσθηση ενιαίας ενότητας με τους συνεργάτες τους, επειδή διαφοροποιούνται τα εισοδήματά τους και η εργασιακή τους ασφάλεια. Τα παράγωγα του οικονομικού ανταγωνισμού συνοδεύουν τους εργαζόμενους κατά την εκτέλεση των συλλογικών καθηκόντων τους. Ένας νέος τύπος ελέγχου, που προέρχεται από συνεργάτες σε όμορους ρόλους, αναπτύσσεται στο πλαίσιο των ομάδων εργασίας, ενώ έχουν αποδυναμωθεί πολύ ή και εκλεί-

ψει οι κλασικοί διευθυντικοί έλεγχοι επί των προσώπων. Οι πιέσεις για αύξηση παραγωγικότητας και αξιοσημείωτες επιδόσεις αφορούν τους πάντες (ανεξαρτήτως εργασιακού καθεστώτος, αμοιβής και εργασιακής ασφάλειας) και επομένως όλοι έχουν την ατομική ροπή να επιρρίπτουν τις ασυνέπειες, τα αναπόφευκτα λάθη και τις καθυστερήσεις στους λοιπούς και ιδίως τους πιο διασφαλισμένους συνεργάτες τους. Η οικονομική διαχείριση της εργασίας καθίσταται, με αυτήν έννοια, ο βασικός μηχανισμός διοίκησης και ελέγχου του ανθρώπινου δυναμικού.

Η αυτονομία της συλλογικής εργασίας, η ελαχιστοποίηση των διοικητικών ελέγχων και οι ιδιορρυθμίες της αυτοδιεύθυνσης των ομάδων είναι αναμφισβήτητα αποδοτικές διαστάσεις της εξέλιξης της παραγωγής, συνεισφέρουν, δηλαδή, στην ευρεία κερδοφορία. Είναι προφανές ότι οι ωφέλειες των οικονομικών εξελίξεων αφορούν στην ισχυρή κοινωνική μειοψηφία των ισχυρότατων επιχειρηματιών της σύγχρονης εποχής. Η συγκέντρωση του τεράστιου πλούτου⁵⁹ δεν συνοδεύεται πλέον από αντισταθμιστικούς μηχανισμούς αναδιανομής του. Οι εργαζόμενοι καθίστανται αποκλειστικά οι απόδεκτες των δυσμενών συνεπειών του ανταγωνισμού με τους ομοίους τους. Η αυτονομία στην εργασία γίνεται αισθητή από πολλούς εργαζόμενους λιγότερο ως πλεονέκτημα και περισσότερο ως μια σταθερή πηγή άγχους και εισοδηματικής επισφάλειας, παρά τις ευχέρειες ή, και σε ορισμένες περιπτώσεις, τις ελευθερίες τις οποίες ήδη απολαύουν στην εργασιακή διαδικασία.

Η αυτονομία της εργασίας, όπως σήμερα εκφράζεται, δεν είναι αποδοτική για τους φορείς της εργασίας. Εμπεριέχει, ωστόσο, αξιοποιήσιμα δεδομένα και χαρακτηριστικά. Εφό-

σον αυτά αποτελέσουν τον πυρήνα μιας συστηματικής και συλλογικής επεξεργασίας, ενδέχεται να δημιουργήσουν μια νέα σύνθεση, αποδοτική στις συναλλακτικές σχέσεις και επομένως κερδοφόρα για τις επιχειρήσεις, ενδιαφέρουσα για την επαγγελματική λειτουργία των εργαζομένων και ταυτόχρονα απελευθερωμένη από τους κλασικούς εξαναγκασμούς και εξαρτήσεις. Στη διαδρομή της διαμόρφωσης αυτής της σύνθεσης είναι απαραίτητο οι παράγοντες της οικονομίας να παραμερίσουν μερικά από τα θλιβερά κατάλοιπα της συνήθειας και τις αδράνειες των παρελθουσών εργασιακών σχέσεων. Οι επιχειρηματίες μπορούν να μεταβολίσουν στην πρακτική τους τις πρωτότυπες μεθόδους των επιτυχημένων ανταγωνιστών τους και να αποποιηθούν το συμβολικής αξίας «διευθυντικό δικαίωμα» και την εμμονή τους στην ευέλικτη χρήση μισθωτών, επειδή οι τελευταίοι είναι «εξαρτημένοι». Η παραγωγικότητα και η κερδοφορία δημιουργείται από την ευελιξία, την καινοτομία και την πρωτοβουλία στο πλαίσιο των εναλλακτικών σχημάτων της αυτονομίας και επομένως εξυπηρετείται από τους αυτόνομους εργαζόμενους, οποιοδήποτε κι αν είναι το τυπικό καθεστώς απασχόλησής τους. Οι εργαζόμενοι δύνανται να σταθμίσουν τη σχέση υποχρεώσεων και ωφελειών της σημερινής ανισόρροπης μορφής ευελιξίας και παραμερίσουν την μάλλον ανεξήγητη ανάγκη τους να διεκδικούν κακοπληρωμένες και επισφαλείς «θέσεις» (όπως η μερική απασχόληση και οι ανάλογες μορφές εξαρτημένης εργασίας) μισθωτής απασχόλησης. Στο μέτρο που στους προσφερόμενους τύπους συνεργασίας περιλαμβάνεται και αυτός του «εργαζόμενου για ίδιο λογαριασμό», το συγκεκριμένο καθεστώς απασχόλησης ανταποκρίνεται πληρέστερα σε περιβάλλον αυτονο-

μίας και ευελιξίας χωρίς να διαφοροποιείται αισθητά στο επίπεδο των αμοιβών. Η σύγχρονη πολιτεία οφείλει, τέλος, να μεταβολίσει σε θεσμούς τα προωθημένα δεδομένα της πραγματικότητας και να διευκολύνει τον επερχόμενο μετασχηματισμό. Αυτή η θεσμική μετατόπιση προοιωνίζεται μια κοινωνικώς τελεσφόρο προοπτική.

Υποσημειώσεις

- 1 Η ανάλυση επικοινωνεί με την έρευνα και σε ορισμένες περιπτώσεις προέρχεται από τις βασικές επεξεργασίες του συγγραφέα στο Λύτρας, Α.Ν., Η Μισθωτή Εργασία στην Κοινωνική Οργάνωση. Οι πραγματικότητες στην απασχόληση και η εδραίωση της εργασιακής αυτονομίας, Αθήνα, Παπαζήσης, 2016.
- 2 Η πρώτη βιομηχανική επανάσταση θεωρείται ότι πραγματοποιήθηκε σε μια ευρεία χρονική περίοδο, από το δεύτερο μισό του 18ου και μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα. Η εισήγηση για τον όρο αποδίδεται στον Α. Toynebee, ο οποίος πραγματοποίησε διαλέξεις στην Οξφόρδη (1880-1881) με αναφορά στη βιομηχανική επανάσταση. Βλ., Braudel, F., The Perspective of the World: Civilization and Capitalism. 15th-18th Century, Vol. III, London, William Collins Sons, 1984 (1979), σ. 538. Μετά την επικράτηση του όρου της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης, κάθε επόμενη μεγάλη οικονομική αλλαγή χαρακτηρίζεται και αυτή ως βιομηχανική επανάσταση. Είναι, ωστόσο, μια εννοιολογική σύμβαση περισσότερο συμβολική παρά πραγματική.
- 3 Δασκαλάκης, Δ., Βιομηχανική Κοινωνιολογία. Οργάνωση, Εργασία, Τεχνολογία, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2009, σσ. 140-141.
- 4 Taylor, F.W., "The Principles of Scientific Management", K. Thompson (ed.), The Early Sociology of Management and Organizations, Vol. I, London-New York, Routledge-Taylor & Francis Group, 2005 (2003), σσ. 116-198.
- 5 Braverman, H., Labor and Monopoly Capital, New York, Monthly Review Press, 1974, σσ. 58, 90, 194.
- 6 Wright Mills, C., White Collar: The American Middle Classes, Oxford-New York, Oxford University Press, 2002 (1951).
- 7 Keynes, J.M., The General Theory of Employment, Interest and Money, London, Macmillan, 2007 (1936).
- 8 Beveridge, W., Full Employment in a Free Society: A Summary, London, The New Statesman and Nation-Reynolds News, 1944, σσ. 10-12. Πρβλ., Baran, P.A., and Sweezy, P.M., Monopoly Capital: An essay on the American Economic and Social Order, New York, Modern Reader, 1968 (1966), σσ. 232-233.
- 9 Foucault, M., Discipline and Punish, Harmondsworth, Penguin, 1977.
- 10 Dahrendorf, R., Class and Class Conflict in Industrial Society, Stanford, Stanford University Press, 1959, σσ. 257-267, 271-276.
- 11 Πρβλ., Hammer, M., and Champy, J., Reengineering the Corporation. Manifesto for Business Revolution, New York, Harper Collins, 1993· Hirschhorn, L., Beyond Mechanization, Cambridge Mass., MIT Press, 1988.
- 12 Watson, T.J., Κοινωνιολογία, Εργασία και Βιομηχανία, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2005, σσ. 369-373, και, ιδίως, σ. 372· Δασκαλάκη, Δ.Ι., Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις, Αθήνα, Παπαζήσης, 2013, σσ. 605-668.
- 13 ILO, ILOSTAT (Database), Employment by Status in Employment (www.ilo.org).
- 14 "Volvo's Valhalla", Time, 16-9-1974 (<http://www.time.com/time/printout/0,8816,908715,00.html>).
- 15 Sandberg, T., "Volvo Kalmar—twice a pioneer", Sandberg, T. (ed.), Enriching

- Production. Perspectives on Volvo's Uddevalla Plant as an Alternative to Lean Production, Avebury, Ashgate, 2007, σσ. 87-101.
- 16 Όπ.π., σσ. 89-90.
 - 17 Όπ.π.
 - 18 J.Å. Granath, "Torslanda to Uddevalla via Kalmar: A journey in production practice in Volvo", Seminário Internacional Reestruturação Produtiva, Flexibilidade do Trabalho e Novas Competências Profissionais, Rio de Janeiro, COPPE/UFRJ, 1998 (24-25 agosto), σσ. 2-3.
 - 19 Για τα χαρακτηριστικά των ομάδων εργασίας πρβλ., Parker, G.M., and Kropp, R.P., Fifty Activities for Self-Directed Teams, Amherst Mass., HRD Press, 1994· Cohen, S.G., and Bailey, D.E., "What Makes Teams Work: Group Effectiveness Research from Shop Floor to Executive Suite", Journal of Management 23(3), 1997, σσ. 239-290, και, ιδίως, σσ. 241-243· Henderson, G., Human Relations Issues in Management, Westport Conn., Quorum, 1996, σσ. 213-219· Mullins, L.J. Management and Organisational Behaviour, Harlow, Financial Times Prentice Hall, 2009, σσ. 299-327· Bedwell, W.L., Shuffler, M.L., Wildman, J.L., and Salas, E., "Self-Directed Work Teams: Best Practices for Leadership Development", M.G. Rothstein, and R.J. Burke, Self-Management and Leadership Development, Cheltenham, Edward Elgar, 2010, σσ. 251-294· Pride, W.M., Hughes, R.-J., and Kapoor, J.R., Business, Mason Oh., South-Western Cengage Learning, 2012, σσ. 295-301.
 - 20 Οι καινοτομίες οι οποίες αποκορυφώνονται στο τέλος της δεκαετίας του 1970 παρουσιάζουν μακρά σειρά δοκιμασιών και εγχειρημάτων που πραγματοποιούνται από τη δεκαετία του 1960 και εξελίσσονται με διάφορες εκδοχές. Βλ., Cole, R.E., Work, Mobility and Participation. A Comparative Study of American and Japanese Industry, Berkeley, University of California Press, 1979.
 - 21 O T. Ohno (=The Toyota Production System. Beyond Large Scale Production, Barcelona, Ediciones Gestion 2000, 1991) υπήρξε αρχιμηχανικός της Toyota και υπεύθυνος για τις τροποποιήσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στην εταιρεία. Πρβλ., Fujimoto, T., The Evolution of Manufacturing Systems at Toyota, New York, Oxford University Press, 1999.
 - 22 Κοέν, Σ., «Η Ασταθής Ισορροπία του Τριγώνου. Διδάγματα από τα Σφάλματα της Αμερικής», Ο Σοσιαλισμός του Μέλλοντος 4, σσ. 99-122, και, ιδίως, σσ. 104-106.
 - 23 Warneke, H.J., Το Άλλο Management. Νέα Κουλτούρα στην Επιχείρηση, Αθήνα, Ypsilon-Springer Verlag, χ.χ., σσ. 20-22, 24-25.
 - 24 Όπ.π., σσ. 86-90.
 - 25 Holden, C., "New Toyota-GM Plant is U.S. Model for Japanese Management", Science 233(4761), 1986 (July), σσ. 273-277, και, ιδίως, σσ. 273-274.
 - 26 Βλ., Katz, H.C., MacDuffie, J.-P., and Pil, F.K., "Crisis and Recovery in the U.S. Auto Industry: Tumultuous Times for a Collective Bargaining Pacesetter", H.R. Stanger, P.F. Clark, and A.C. Frost (eds.), Collective Bargaining under Duress. Case Studies of Major North American Industries, Champaign, ILR Press-LERA Research Volumes, 2013, σσ. 45-79, και, ιδίως, σσ. 49-50.
 - 27 Όπ.π., σ. 49.
 - 28 Berggren, C., "VOLVO Uddevalla. A Dead Horse or a Car Dealer's Dream? An Evaluation of the Economic Performance of VOLVO's Unique Assembly Plant 1989-1992", Actes du GERPISA, No. 9, σσ. 129-143· Granath (1998), σσ. 3-5.
 - 29 Berggren, C., "The Fate of the Branch Plants-Performance versus Power", Sandberg (2007), 105-126.
 - 30 Όπ.π., σσ. 118-119.

- 31 Carillo, J., and Montiel, Y., "Ford's Hermosillo Plant. The Trajectory of Development of a Hybrid Model", R. Boyer, E. Charron, U. Jurgens and S. Tolliday (eds.), *Between Imitation and Innovation. The Transfer and Hybridization of Productive Models in the International Automobile Industry*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σσ. 295-318.
- 32 "Teaming with bright ideas. Better ways of working together", *The Economist*, 21-1-2006, σσ. 14-15.
- 33 Cohen and Bailey (1997), σσ. 239-240.
- 34 Williams, R., "Self-Directed Work Teams: A Competitive Advantage", *Quality Digest*, 11-1-1995, <http://www.quality-digest.com/magazine/1995/nov/article/self-directed-work-teams-competitive-advantage.html>.
- 35 Kulwiec, R., "Self-Managed Work Teams – Reality or Fad?", *Material Handling & Logistics News*, 2001 (Apr. 1), <http://mhlnews.com/labor-management/self-managed-work-teams-reality-or-fad>. Επιπρόσθετα η εταιρία P&G έχει μακρά παράδοση χρήσης πολυδιάστατων και διατμηματικών ομάδων. Βλ., Galbraith, J.R., "The Multi-Dimensional and Reconfigurable Organization", *Organizational Dynamics* 39(2), 2010, σσ. 115-125.
- 36 Eurofound, "Flexible working time introduced at Zf Marine in Padova", 2000 (28January), <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2000/01/inbrief/it0001138n.htm>. CESOS, "Flexible working time introduced at Zf Marine branch of Padova" (ID:IT0001138N.DOC), 2000 (28-01).
- 37 Μεταξύ άλλων, βλ., Nilles, J.M., "Telecommunications and Organizational Decentralization", *IEEE Transactions on Communications*, 23(10), 1975, σσ. 1142-1147.
- 38 Στις ΗΠΑ σημαντικό μέρος των τηλεεργαζόμενων είναι κυβερνητικοί υπάλληλοι. Η πρόβλεψη για ενίσχυση αυτού του υποδείγματος εργασίας είναι πολύ αισιόδοξη και οι επίσημες ωθήσεις είναι σημαντικές. Βλ., United States Office of Personnel Management, *Status of Telework in the Federal Government. Report to the Congress*, Washington, D.C., 2007 (June), σσ. 5-8, και ιδίως, σ. 5. Σχετικά με τις προοπτικές, πρβλ., Greenberg, A., and Nilssen, A., *Telework and the U.S. Federal Government: At the Tipping Point. How the Federal Government is One Step Ahead in Adoption of Unified Communications for Distributed Workers*, Duxbury Mass., Wainhouse Research, 2008.
- 39 Βλ. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), *Telework in the European Union*, Dublin, 2010, σσ. 4-7. WorldatWork, *Telework Trendlines 2009 (A Survey Brief by WorldatWork. Data collected by The Dieringer Research Group Inc.)*, Scottsdale (Arizona)-Washington D.C., 2009 (February), σ. 5. Ορισμένοι σπασμοί των αναλογιών παρατηρούνται μετά την εκδήλωση της κρίσης του 2007-8. Βλ., WorldatWork, *Telework 2011. A WorldatWork Special Report (Based on Data Collected by The Dieringer Research Group Inc. and WorldatWork)*, Scottsdale (Arizona) – Washington D.C., 2011 (June), σ. 3.
- 40 Di Martino V., and Wirth, L., "Telework: A new way of working and living", *International Labour Review* 129(5), 1990, σσ. 529-554.
- 41 Τα δεδομένα αφορούν στο 2005, Βλ. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), *Telework in the European Union*, Dublin, 2010.
- 42 Lister, K., and Harnish, T., *The State of Telework in the U.S. How Individuals, Business, and Government Benefit*, Telework Research Network, (June) 2011 (www.workshifting.com/downloads/downloads/Telework-Trends-US.pdf), σ. 9. Το βασικό στοιχείο το οποίο

A.N. Lytras, “Combating unemployment: A simulation of policy implementation within a postgraduate lesson”, *Review of Decentralization, Local Government and Regional Development*, 2018, n. 91, pp. 12-23. https://issuu.com/peny24/docs/t_91.

Andreas N. Lytras
Professor of the Department of Sociology
at Panteion University of Social and Political Sciences (Athens-Greece)

Title:

**Combating unemployment:
A simulation of policy implementation within a postgraduate lesson**

Andreas N. Lytras
Combating unemployment:
A simulation of policy implementation within a postgraduate lesson¹

Abstract

This article regards the organization a research-focused postgraduate lesson. The subject of the lesson is on employment structure and unemployment. The research examines the characteristics and the effectiveness either of the most known models either new innovative proposals for combating unemployment. Theoretical models from the past have as main aim the full employment. The newer models regard the restrictions of the fiscal policy, but the reduction of unemployment or the aim of full employment has minor meaning. After crisis of 2007-8 there was an explosive increase of unemployment in some countries, while they have not the capability of using the proper tools for the effective combating unemployment. A new proposal has been presented for combating unemployment recently. The innovative interference regards both the method of the funding the procedure and the type of employment of the unemployed people. During the research implementation, the students have used the empirical data, and elaborated comparatively, with the tools of the different theoretical models, on the target of full employment for the selected countries. The results show that the serious social issue could, definitely, be eliminated and there are the people who have the scientific skills for the resolution of crucial problems of employment.

Key Words: collaboration of private and public sector, combating unemployment, comparative analysis, research-lesson,

The subject of the article

This elaboration has as a subject the organization of a postgraduate lesson on research basis. The content of the lesson has been focused on the resolution of the crucial problem of unemployment. The aim of the teaching approach was the proper preparation of students for tackling the unemployment rate, using an effective method from the pool either of the well known suggestions either of the innovative models for combating unemployment. This approach gives the opportunity for the academic study of the theoretical debate, while calls the students to have the experience of practical test of the consequences of implementation (under hypothetical conditions) of the different models. The design of the lesson gives to the students the pathway to, strongly, understanding the structure and the operation of the labor market, along with the preconditions and the limitations for employability. During the research implementation, the students have used the statistical data from international organizations, and elaborated comparatively, with the tools of the different models, the target of full employment for the selected countries. Their obligation, as a working team, was to deliver a collective volume, which has the form of a report. According to my view the procedure has achieved its targets. The team working produced a quasi-research group, very well, theoretically and empirically, informed on the field of employment, and capable to make the diagnosis of the problem of unemployment for each modern country, while it could manage the design of alternative models (with the empirical dimensions) for the effective combating unemployment. After the above experience, they could or even would work immediately on the treating this serious issue and maybe on any relevant too.

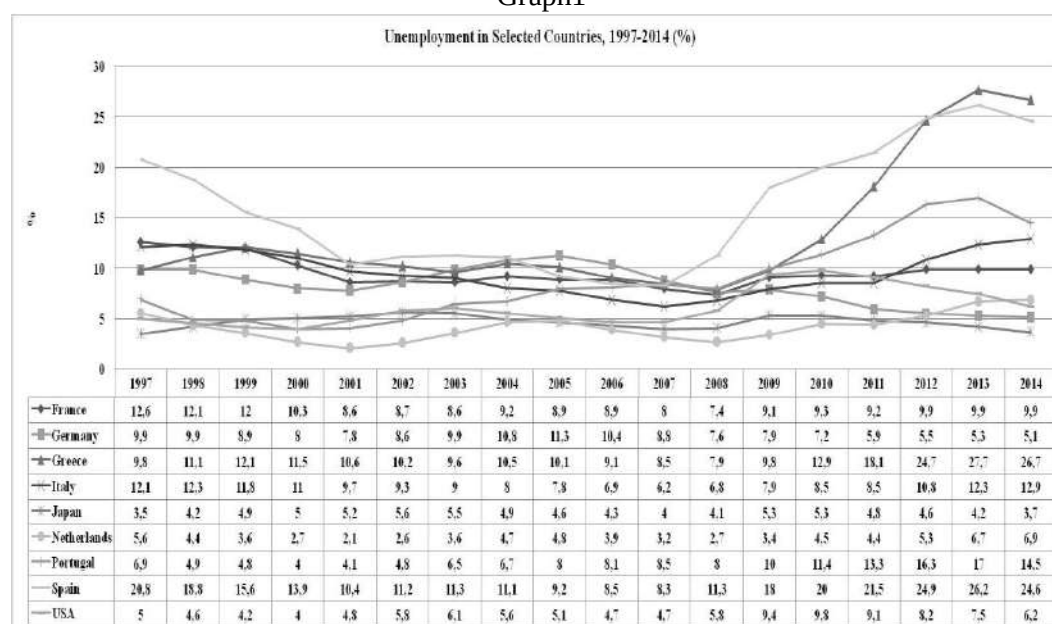
Unemployment during crisis

¹ Acknowledgment: I would like to thank the analysts of the research, namely Eleni Delikanidi, Anastasia Georgakopoulou, Agni Hantzi, Olga Karali, Spiros Keramas, Sebastian-Alexandros Kizito, Eleni Papadopoulou, Elias Papapoulos, and Sebastian Voda.

Unemployment has had a heavy increase after the explosion of crisis (2007-8). The relative rate has had an enormous upward moving for several years (about five) in the countries with serious fiscal problems (between them are the following countries: Greece, Italy, Portugal, and Spain). Some of them have confronted the implementation of memoranda of fiscal policy (e.g. Greece and Portugal) and the rate remained at very high point for longer duration (Graph 1). Spain has not the torture of a memorandum of fiscal policy, but its unemployment rate is relevant to the Greek rate (Lytras, 2017).

The orbit of the crisis has been remarked by some special events on the policy for combating unemployment. In USA and Japan the answer to the pressure of the unemployment was the increase of the public funding of economy (Lytras, *ibid*) via the impressive increase of their already large public debt (in Japan the enormous debt is now even larger). This move has undoubtedly contributed to a very significant reduction in unemployment and then to its tolerable restraint for the two societies. In European Union and especially in Euro-zone the choice was the stability of the single currency and, therefore, the austerity. The difference of the impacts of both policies is obvious.

Graph1

Source: ILO, ILOSTAT (Database), *Unemployment* (www.ilo.org).

The aforementioned differences put the restrictions for the future policy especially in Europe under the conditions of single currency. The invention of an alternative policy is an absolute necessity.

The background and new choices for combating unemployment

The necessity to control the growth of unemployment and the reduction of the relevant rate, after the crisis of 1929-30, has created the motivation of the Keynesian “therapy”. The well known model is based on enhanced aggregate demand. The prerequisite of the method is the state interference, with all the instruments of fiscal and monetary policy, in economy [Keynes 2007 (1936)]. The target is the restoration of market arrhythmias, after the strong public funding of economy. The Keynesian model has achieved its target in the USA, during 1930’s. The state has increased the public expenses and the rate of unemployment has been reduced (Baran, Sweezy, 1968, 146, 232-233) to a tolerable percentage.

In Europe, during the after war period, a similar to Keynesian model, which has been invented basically by W. Beveridge (1942a; 1942b), has been implemented. The state’s interference has the form of a wide net of social protection and supporting (e.g.

national health system, social security system, public education system, many benefits policies for the unemployed and the poor people). The W. Beveridge's model is accompanied by the aim of full employment (Beveridge, 1944, 10-12), which has been a reality for at least two decades. The intervention of the state in this method of policy has as a prerequisite the establishment of large public structures, along with their necessary personnel. The heavy cost of these structures is paid by the tax system, which is a significant economic burden of modern citizens (Galbraith, 1993, 182-183).

The supporters of the neoclassical economic approach and the neoliberal political parties have posed negative arguments against the prerequisites of both the aforementioned models, during the period of fatigue (Hayek 2009; 2011; Friedman 2002). According to the new and prevailed theoretical and political trend, the tackling of unemployment follows the general logic on competition, with the enhancement of the competitiveness of labor. The supporters of neoliberals' approach have the estimation that the increase of wage-earners' levels would be formed by the extension of entrepreneurship. The aim for extensive social cuts reduces the grants for employment's supporting and benefits of the poor people. The "lower or basic guaranteed income", with the form "negative income tax" (NIT), is the alternative scheme of social policy, which would replace all the previous benefits (Friedman, *ibid*, 192-195).

The proposal of "state as employer of last resort" (ELR) [Minsky, 2008 (1986)] expresses the belief that the state could employ the major part of the unemployed persons, during the difficult periods of high rate of unemployment. The wage of the new employees in public institutions is the same with the regular basic salary. Minsky suggests the public funding of the relevant programs, either with the supply of additional currency mass in the system either with the issuing new public bonds. The state must have full sovereignty in the control of monetary and fiscal policy. In H.P. Minsky's approach, the required currency mass is a small percentage of GDP. This model of policy has been used in Argentina the period of crisis and achieved the restoration of the rate of unemployment to tolerable levels (Tcherneva 2012, 6-12).

The "workfare" (welfare-to-work) policy has been politically supported by the B. Clinton's administration and has the dynamic for the revision of the welfare state. This method of social supporting is partly based on M. Friedman's idea for the "negative income tax" and definitely imposes obligations for the beneficiaries to deliver cheap wage labor as a rather counterweight for their benefits. The relevant law [Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act (PRWORA), 1996] and the new program of social support [Temporary Assistance for Needy Families (TANF)] (Patterson 2012) is a synthesis of a general social program of the new age and a practical framework for combating unemployment (Béland, Vergniolle de Chantal, Waddan 2002, 25). The analogous to the "workfare" (welfare-to-work) policy has been implemented in United Kingdom too. The general plan was a set of smaller interferences for various groups of the population. This scheme of policy actions has had a contribution in tackling the problems of unemployment of younger age categories of the population through flexible forms of work. The dissemination, then after, of part-time employment is absolutely clear (Van Reenen 2004; Zaidi 2009).

A new proposal has presented by A.N. Lytras (2016; 2017a) in two different texts. The very meaning of the proposition (Reconciliation of the Holders of Stock with Employment and New Activation in the Regions-Re.Ho.St.E.N.A.R) is the formation a future network, which is similar to a big and regular private enterprise, in the regions of a modern state, with public supporting. There are two major innovations. First, the stock holders do not risk their capitals in a personal economic adventure, but they invest their capitals to a common deposit for a year time in commercial banks. They would receive a valuable (and competitive) profit (through the interest rate) and the yields of the program. The deposits are going to be used, as the guarantee for the issuing of coupons, which are partly composed by the deposited capitals. The other part is the value of coupon which is going to be paid by the citizens/consumers for the delivery of services they could buy at low prices by the beneficiaries of the program. Second, the beneficiaries of the program

(from the official pool of the unemployed persons) do not work as wage-earners. They participate as autonomous workers (freelancers or own-account workers). They are going to be paid at the end of each month after the delivery of their personal services to consumers, for a ten months period. In this program the state adds with the equivalent of the withdrawals, each month, but these grants are mostly returnable, because the coupons conclude the relevant taxes and the contributions to the social security system. It is remarkable that the cooperatives and the already own-account workers could cooperate with the beneficiaries of the program. The local authorities have the official responsibility for running the regional programs. This is definitely an expression of social solidarity, but does not require a change of the everyday transactional behavior. This attempt unifies the elements of entrepreneurship, in a way of effective co-operation, when they are divided and ineffective (Lytras 2016).

The design of research

During the first informative sessions the students have taken the framework of bibliography of the lesson, the design of their team-study and the characteristics of the research for the full semester. In this procedure they took analytical data files (digitals) from recognized institutions. The employment and unemployment data which regard France, Germany, Greece, Japan, Italy, Netherlands, Spain, and Portugal, have as a source the International Labor Organization's (ILO 2016) Databases and Estimations. The GDP's (Gross Domestic Product) data have as a source the International Monetary Fund's (IMF 2017) Databases. The subject of the research was the next: The achievement of the full employment of unemployed people, in 2016, using the different theoretical models (for the aforementioned countries). The dimensions of the elaboration were the following: the number of the necessary positions of workers either in public structures or institutions either in private enterprises, the number of the needed enterprises for the full absorption of national unemployment, the cost of the national programs (with the same cost per worker: 600 USD) for the remuneration of beneficiaries, the operational cost of their activation (200 USD per worker), the total budget for each country, and its analogy (%) of GDP and actual public expenses.

The students made a group study of the alternative theoretical models and prepared their personal contributions on the national case-studies. The procedure has walked normally the demanding path and at the end the research-group, has made the collective and the personal presentations in the plenum, the two last weeks of the semester. The discussion was very constructive. The elaboration has been concluded, with the delivery of a collective volume, which includes both the cooperative theoretical review and the personal contributions. In my opinion the conclusions are cautious, with critical comments and, therefore, useful for every reader. We expose then some of the main results of their effort.

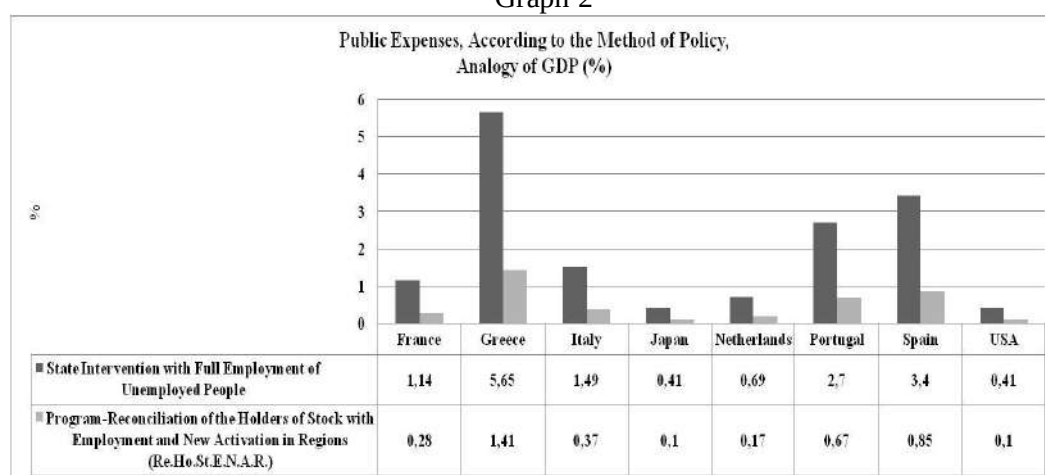
Findings and results

We can point out that the research certifies the adequacy and effectiveness of the most known applied models, even those of the rather far past. In fact, their non-implementation today, as if they are not useful, is due to the "concern" of modern policy-makers, with their analogous results to the institutions' official opinion, to deprive any potential governmental intervention from, almost, all financial instruments and technical tools, which are necessary for the demonstration of the effectiveness of the aforementioned models for combating unemployment.

Effective combating unemployment, with methods that have been created in the past, is therefore a perceptible and present reality in modern times too. Based on past events, we considered that we should not adopt the most recent and perhaps more innovative policy proposals with ease, since the countries in question are not distinguished from very high and uncontrolled unemployment. Since these countries can handle the tested tools, they can simply use them without being submitted to institutional or administrative tests and other “expenses” (like the waste of time). Innovative options and proposals are the alternative for countries with an “explosive” and uncontrolled increase in the unemployment rate, while it is impossible for them to manage creatively the known means of exercising fiscal policy (e.g. the devaluing the currency, the increasing the inflation, and the increasing of public debt with the cautious managing the deficit of the state budget, etc.).

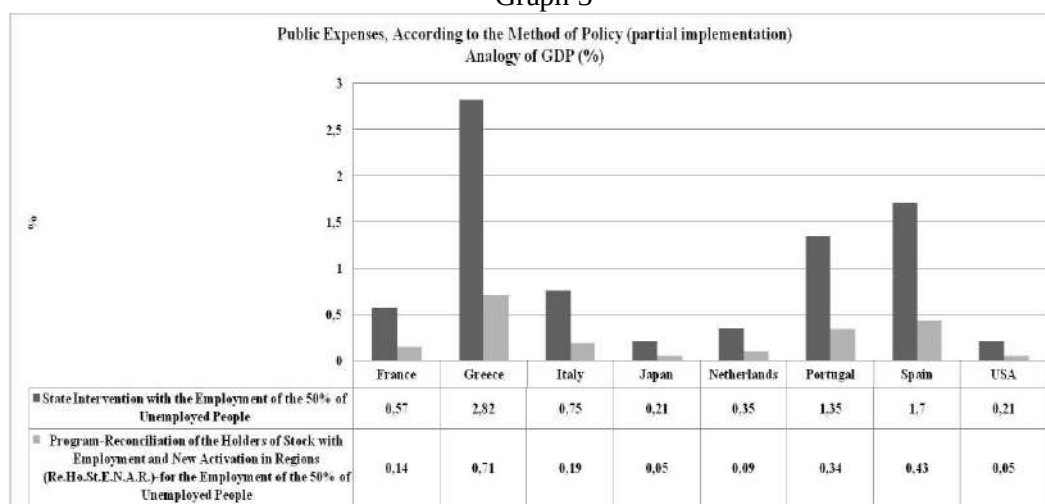
In fact, the research suggests that an effective fight against unemployment by the modern state is entirely feasible, with relatively limited public financing requirements for the economy and society (Graph 2). It is evident from the analyses and comparisons that, even in the most difficult cases, there are satisfactory alternatives, with the even more limited state expenses for unemployment programs. In these alternatives there are the possibilities for interventions with phases and thus for managing a corresponding fraction or analogy of (annual) public expenses (Graph 3).

Graph 2

Source: Lytras (ed.) (2017b), 14; IMF 2017; Central Intelligence Agency 2017.

Graph 3

Source: Lytras (ed.) (2017b), 15; IMF 2017; Central Intelligence Agency 2017.

Conclusions

This article presents the procedure and the results of the research elaboration of alternative models for combating unemployment, in selected countries, within a postgraduate lesson. It is a culmination of the postgraduate course: *Social Structure and Work*, within Master's Program of the Department of Sociology at Panteion University (Athens). The attempt has created collective and individual experiences on one of the most complex issues of the modern employment. The effort has enhanced collaboration and team efficiency in studying and managing important theoretical approaches, combined with the use of available measurements for employment, unemployment, GDP and government budgets of the countries, which are under consideration.

This collective procedure is inspired by the intent of linking postgraduate education and research and forms a useful framework of comparative investigations that could be useful for policy making. Interestingly, these processes, coming from the policy analysis framework, have high abstraction requirements. In their reader, however, they are likely to give the impression of a strong moment of empiricism. It is, however, problematic to highlight only on the one side of these aspects. In fact and on the one hand, the project is an intellectual test of theoretical models, in order to make their proposals and their components clear during implementation. The purpose of their further elaboration is to construct a research step, which is used in order to combat unemployment effectively. On the other hand, the empirical management of data, processes and quasi-forecasts is intended to help the clarity of the practical limits of the theoretical perceptions on the issue and therefore to make clear the cost, the sources of the funds and the capability, for the inclusion of the unemployed persons in the employment. The analysis as a whole has not target the examination (thoroughly) of the causes of the very serious labor phenomenon and to identify the economic components of the problem. As a political analysis in the context of sociological approach, the whole analysis aims to clarify, in a coherent and technically viable way, the process and conditions for the immediate absorption of the unemployed persons during the periods of the very large increase of the relative rate.

According to the comments on the results, in some cases, the combination of the well-known and workable methods of addressing the difficult labor and social issue and of the innovative models for combating unemployment can multiply the capacity to prevent uncontrolled and unpredictable economic phenomena, owing to the rapid growth of the relevant index and its preservation, albeit temporarily, at high levels. Let us explain, with two examples, the synergy of both, namely the known forms of government intervention and the proposal for the leverage of private and public funding: At a time when the unemployment rate moves to tolerable levels (e.g. between five and eight per cent of the labor force), government intervention is stepped up or curtailed with a target to squeeze the rate to the level of 3% of the labor force. At this stage, a parallel program is being created for vulnerable groups of the working population, such as young people who are interested in entering the labor market for the first time and women suffering from the market fluctuations and the frequent adventures of unemployment. With this combination, both the variance of the rate in general and the individual problems of the categories of workers could be addressed.

During the periods of unusual, unpredictable and uncontrollable developments in the economy and employment in the same countries, the innovative method for combating unemployment may take on the position of the first choice, as in that momentum the public revenues necessarily being decreased. It is more logical, at that moment, to use private funds (with a motivation their profitability) for financing (at least in the first step) of programs for tackling the rising unemployment, with less supporting from public spending (the state budget cannot afford the economic burdening).

In my view, the whole process has delivered to the students a high level of understanding about the perception of various forms of feasible policy. In addition, their experience in research project has contributed to the development of empirical and, in some way, technical skills for the managing of any relevant topic within the actual conditions in employment. These skills are useful for any national and international institution for the employment and social structure. There isn't any doubt that the new skills are related with the creative and critical thinking; this is the proper mixture for the modern policy making.

References

- [The Congress of the United States] (1996). Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act-PRWORA. Public Law 104-193, Aug. 22.
- Baran, P.A., Sweezy, P.M. (1968). *Monopoly Capital. An essay on the American economic and social order*. New York, Modern Reader, (1966).
- Béland, D., Vergniolle de Chantal, F., Waddan, A. (2002). Third way social policy: Clinton's legacy? *Policy & Politics*, Vol. 30, No 1, pp. 19-30.
- Beveridge, W. (1942a). *Social Insurance and Allied Services*, London: H.M. Stationary Office, Cmd. 6404.
- Beveridge, W. (1942b). *Social Insurance and Allied Services: Memoranda from Organizations*. London: H.M. Stationary Office, Cmd. 6405.
- Beveridge, W. (1944). *Full Employment in a Free Society. A Summary*. London: The New Statesman and Nation-Reynolds News.
- Central Intelligence Agency (USA) (2017). *The World Factbook*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.
- Friedman, M. (2002). *Capitalism and Freedom*. Chicago. Chicago University Press (1962).
- Galbraith, J.K. (1993). *American Capitalism. The Concept of Countervailing Power*. New Brunswick N.J.: Transaction Publishers.
- Hayek, F.A. (2009). *Individualism and Economic Order*. Auburn (Alabama): The Ludwig von Mises Institute (1948).
- Hayek, F.A. (2011). *The Constitution of Liberty*. Chicago: Chicago University Press (1960).
- ILO, ILOSTAT. *Unemployment 1997-2014* (<http://www.ilo.org>).
- ILO (2016), *Unemployment rate-ILO modeled estimates*, Nov. 2016 (http://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?MBI_ID=2).
- International Monetary Fund (IMF) (2017), *World Economic Outlook Database, 2016 GDP*. 20 July 2017 (data), (<http://www.imf.org>).
- Keynes, J.M. [2007 (1936)]. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
- Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), pp. 59-71.
- Lytras, A.N. (2017a). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the state*. Athens: Papazissis Publishers.
- Lytras, A.N. (ed.) (2017b). Combating Unemployment during the Age of Crisis (in Greek). *The Socials. Selections from Greek Sociology*. Athens: Panteion University (<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&type=creator&q=%CE%9B%CF%8D%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%82,%20%CE%91%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%AD%CE%B1%CF%82%20%CE%9D.&page=1&scope=&lang=el&pid=iid:18041>).
- Minsky, H.P. [2008 (1986)]. *Stabilizing an Unstable Economy*. New York: McGraw-Hill.

- Patterson, E.G. (2012). Mission Dissonance in the TANF Program: Of Work, Self-Sufficiency, Reciprocity, and the Work Participation Rate. *Harvard Law & Policy Review*, Vol. 6, pp. 369-405.
- Tcherneva, P.R. (2012). Beyond Full Employment: The Employer of Last Resort as an Institution for Change. Levy Economics Institute of Bard College, *Working Papers*, No. 732, (September).
- Van Reenen, J. (2004). Active Labor Market Policies and the British New Deal for the Young Unemployed in Context. Card, D., Blundell, R., Freeman, R.B. *Seeking a Premier Economy: The Economic Effects of British Economic Reforms, 1980-2000*. Chicago: University of Chicago Press, pp. 461-496.
- Zaidi, A. (2009). Welfare-to-Work Programmes in the UK and Lessons for Other Countries. European Centre for Social Welfare Policy and Research, *Policy Brief*, Vienna (October).

ΤΟ Ηλεκτρονικό περιοδικό σοσιαλιστικής προοπτικής

ΚΙΝΗΜΑ

ΤΕΥΧΟΣ 1 - ΙΟΥΛΙΟΣ 2022

**Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα απέναντι στα κρίσιμα προβλήματα της
σύγχρονης δημοκρατίας - Γιώργος Χ. Σωτηρέλης στη σελ.10**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Η Σοσιαλδημοκρατία και το Πρόγραμμά της - Ανδρέας Λύτρας	4
- Η «Ελευθέρη» και «δημοκρατική» Αμερική και η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Γιώργος Παπανικολάου	9
- Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα απέναντι στα κρίσιμα προβλήματα της σύγχρονης δημοκρατίας - Γιώργος Χ. Σωτηρέλης	10
- Ποιος φοβάται τη συμμετοχική δημοκρατία - Δημήτρης Δημητράκος	14
- Αριστερά και Δεξιά	13
- Ο πολίτης της συμμετοχικής δημοκρατίας. Ένας φίλος απ' τα παλιά - Αναστασία Πρίφτη	16
- Οικονομία της κοινωνικής Φροντίδας - Βασίλης Τακτικός	19
- Ο παγκόσμιος ενεργειακός πόλεμος - Ποιος χάνει; Ποιος κερδίζει από τις οικονομικές κυρώσεις στη Ρωσία - Βασίλης Τακτικός	20
- Πώς θα γίνει σωστά η απο-παγκοσμιοποίηση - Joseph Stiglitz	24
- Το πακέτο των 32 δισ. δεν είναι δανεικά κι αγύριστα Συνέντευξη στη Μαρία Άνθη	26
- Το συνεργατικό πνεύμα είναι δραματικά μειοψηφικό στην Ελληνική κοινωνία.	28
- Ποιοι θέλουν και προκαλούν τους πολέμους - Γιώργος Παπανικολάου	29
- Ο Καντ και ο ουκρανικός πόλεμος. Ο ρόλος της κατηγορικής προσταγής - Ηλίας Γιαννακόπουλος	34
- Η Ουκρανία τονίζει εκ νέου την ανάγκη καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων Frances Fitzgerald	33
- Η αντίσταση του Τζορτζ Όργουελ εναντίον όλων των “μεγάλων αδελφών” - Nicolas Truong	36
- Μια θλιβερή επέτειος του 1943 - Κώστας Γ. Τσικνάκης	40
- Ιούλιος περασμένων ετών	43

το ΚΙΝΗΜΑ

Ηλεκτρονικό περιοδικό σοσιαλιστικής προοπτικής
ΤΕΥΧΟΣ 1 - ΙΟΥΛΙΟΣ 2022

- Διευθυντής: Νίκος Λαγκαδινός
- Επικοινωνία – συνεργασίες στο e-mail: nikos.lagadinos@yahoo.gr
- Δημιουργικό: Λιβέριος Πετρίδης e-mail: liverios.petridis@gmail.com

Ασχολείται με την πολιτική όποιος έχει επίγνωση της ελευθερίας του

Από προγραμματικές δηλώσεις έχουμε χορτάσει στην Ελλάδα. Και στην παρούσα συγκυρία δεν χρειάζονται. Ένα ηλεκτρονικό περιοδικό σαν αυτό που μόλις ξεκινάει την πορεία του, φιλοδοξεί να δημιουργήσει ένα εύφορο πεδίο για ανταλλαγή απόψεων. Υπάρχουν σήμερα άνθρωποι, συνειδήσεις, ψυχές που ζουν μ' ένταση τα προβλήματα της εποχής. Υπάρχουν φωνές που δεν ακούγονται, πολίτες που δεν έχουν βήμα για ν' αρθρώσουν το δικό τους λόγο, νέοι άνθρωποι που χάνουν τον προσανατολισμό τους μέσα στη σύγχυση που οργανώνουν επιτήδειοι μπεχλιβάνηδες της πολιτικής. Είναι τοις πάσι γνωστό πως η μύηση του κόσμου στην πολιτική είναι υπόθεση δύσκολη. Πάγιο αίτημα ήταν και είναι η κατήχηση του ελληνικού λαού ώστε να πάψει να είναι έρμαιο των επαγγελματιών της πολιτικής. Φυσικά εμείς δεν αναλαμβάνουμε την κατήχηση του – δεν είναι δική μας δουλειά. Το ζήτημα βέβαια είναι ότι και ο απλός πολίτης πολλές φορές αναγορεύει τον εαυτό του σε απόλυτο κριτή των πάντων, χωρίς προηγουμένως ν' αναρωτηθεί αν ο ίδιος έκανε ποτέ του μια φιλότιμη προσπάθεια να ενημερωθεί, ν' ανησυχήσει, και να κρίνει με λογική και το χέρι στην καρδιά. Ωστόσο, το πρόβλημα σήμερα εντοπίζεται και στην ηθική της πολιτικής και στη νοσηρότητά της, που είναι ίσως η πιο γνήσια έκφραση των ηθών και της γενικής αγωγής του πληθυσμού. Και βέβαια όλα όσα κατά καιρούς ακούγονται για εξυγίανση της πολιτικής ζωής, ανανέωσης του πολιτικού κόσμου και κάθαρσης της πολιτικής ως δημόσιας λειτουργίας, στην ουσία είναι αέρας κοπανιστός! Επιπλέον, μη μας διαφεύγει το γεγονός ότι οι πολιτικοί ουδέποτε υπήρξαν ηθοπλάστες, αφού η ανάδειξη και επιβίωσή τους στην πολιτική αρένα στηρίζεται στην εκμετάλλευση των ελπίδων ή της λαϊκής ευπιστίας.

Ας δούμε όμως πού βρισκόμαστε εμείς.

Προσφάτως, στις εκλογικές διαδικασίες του Κινήματος Αλλαγής για την εκλογή των 4.200 συνέδρων και την ανάδειξη των νέων οργάνων στις Ν.Ο. και Τ.Ο. (Νομαρχιακές Επιτροπές, Ν.Ε., και συντονιστικές επιτροπές, Σ.Ε.) είχαν θέσει υποψηφιότητα και συμμετείχαν αρκετές χιλιάδες. Ήταν ένα θετικό στοιχείο. Τι κι αν συμμετέχουν οι Έλληνες στην πολιτική – με όποιον τρόπο συμμετέχουν! Δεν είναι κακό! Αυτό είναι για μας το ζητούμενο. Η συμμετοχή! Στο κάτω της γραφής, ασχολείται με την πολιτική όποιος έχει επίγνωση της ελευθερίας του. Το ζήτημα, βεβαίως, είναι με ποιο τρόπο δικαιώνει, αξιώνει ή προασπίζει αυτή την ελευθερία. Δεν φοβούμαι εκείνους που συμμετέχουν, αλλά εκείνους που ασχημονούν σε βάρος του συνόλου για δικό τους, προσωπικό όφελος, εκείνοι που κατηγοριοποιούν τους πολίτες σε πρώτης και δεύτερης κατηγορίας, εκείνοι που ομαδοποιούν τα πάθη τους και λιβανίζουν την δήθεν ελευθερία τους. Και γνωρίζουμε πολύ καλά ότι στην μικρή μας πόλη των ιδεών κυκλοφορούν σατράπες με φιλοδοξία δημοκρατική και, βεβαίως, υπάρχουν δημοκρατικοί με σατραπική ιδιοσυγκρασία! Αυτοί είναι που αγωνίζονται με νύχια και δόντια να περιφρουρήσουν τα κεκτημένα. Και καλά κάνουν – δικαίωμά τους! Δίχως όμως να το καταλάβουν έγιναν κοσμοπολίτες κι όχι με την έννοια που νομίζουν ότι έγιναν. Θα πρέπει, ωστόσο, να γνωρίζουν ότι φυσιολογική απόληξη του κοσμοπολιτισμού είναι ο αποχρωματισμός. Αυτό εισπράττουν – χάρισμά τους! Ξεκινάμε λοιπόν να καταθέτουμε σκέψεις, απόψεις, θέσεις. Όσοι πιστοί προσέλθετε. Το ΚΙΝΗΜΑ στη διάθεσή σας.

Νίκος Λαγκαδινός

Η σοσιαλδημοκρατία και το Πρόγραμμά της

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

Είναι αναμφισβήτητο, ότι δύσκολα μπορεί να αναγνωριστεί κάποια αισθητή επικοινωνία του σημερινού Κινήματος Αλλαγής (και, στην πρόσφατη εξέλιξή του, του ΠΑΣΟΚ), με τις στρατηγικές κατευθύνσεις της σοσιαλδημοκρατίας. Παρά τις υποχωρήσεις των σοσιαλιστικών και εργατικών κομμάτων, από το 1985 (πρώτα στη γερμανική σοσιαλδημοκρατία και στη συνέχεια στο βρετανικό εργατικό κόμμα), προς θέσεις που προσεγγίζουν πιο συντηρητικές απόψεις και πολιτικές για την αγορά, τα κοινωνικά δικαιώματα και τη μονεταριστική λογική στο περιβάλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τα αποθέματα των πολιτικών προτάσεων της σοσιαλδημοκρατίας είναι υπαρκτά. Είναι, ταυτόχρονα, αναξιοποίητα. Η δύσκολη κατάσταση γίνεται ακόμη πιο αφόρητη, μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2007-2008, όταν τα αδιέξοδα των κυρίαρχων, δηλαδή των συντηρητικών ή νέο-φιλελεύθερων, πολιτικών επιλογών έγιναν, πέραν κάθε αμφιβολίας, έκδηλα.

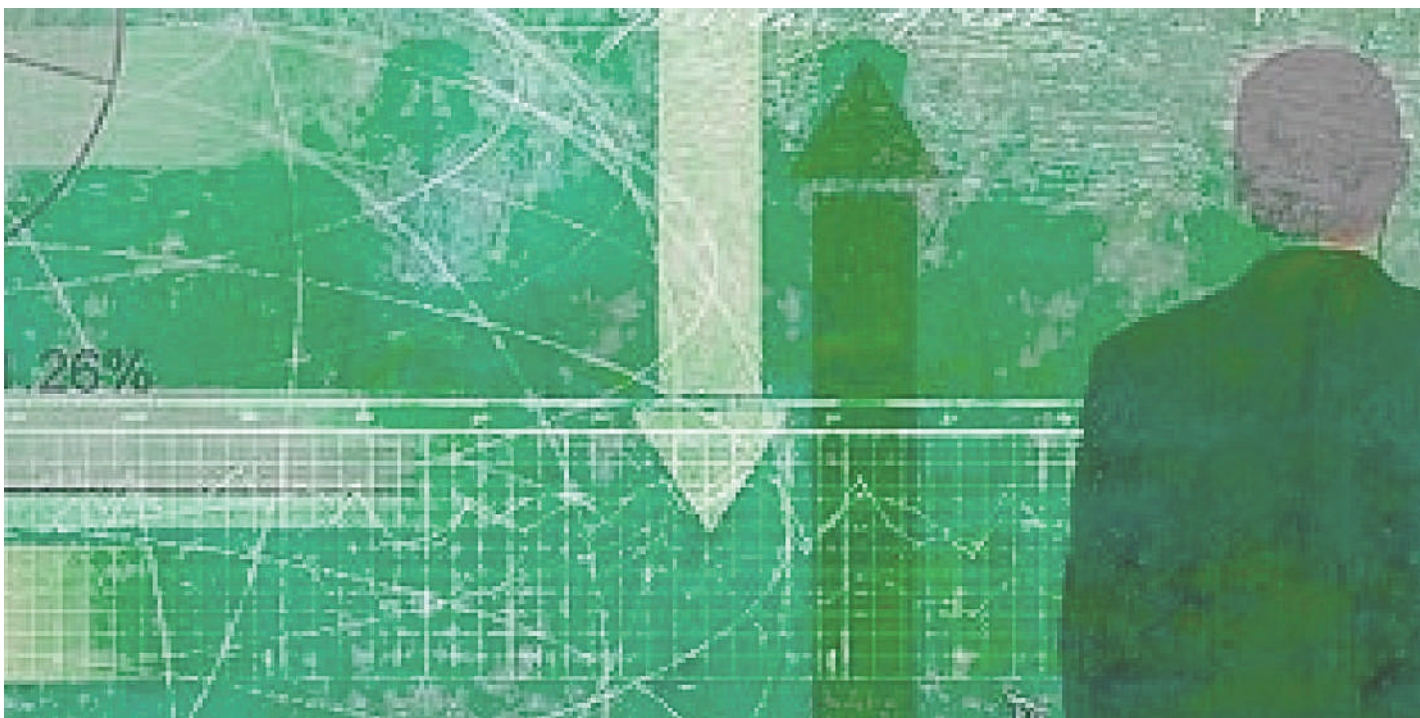
Στις επιτυχημένες παρεμβάσεις της σοσιαλδημοκρατίας καταγράφονται, αναμφισβήτητα, οι λαμπρές εναλλακτικές προτάσεις του καθολικού εκδημοκρατισμού του καπιταλιστικού συστήματος και του

αστικού προτύπου της διακυβέρνησης. Αυτές οι προτάσεις προσέδωσαν μέγιστη κοινωνική διείσδυση στα εργατικά στρώματα (και εν γένει στα στρώματα των μισθωτών), ιδίως των δυτικοευρωπαϊκών κοινωνιών, από την αρχή του εικοστού αιώνα (η οποία δυνάμωσε εξαιρετικά την μεταπολεμική εποχή).

Κάνουμε λόγο, για α) την ενίσχυση της δράσης των συνδικάτων και των διεκδικήσεων των εργατικών στρωμάτων για τη συνεχή αύξηση του εισοδήματός τους, β) την ανάπτυξη των συνεργατικών οργανώσεων (αναφερόμαστε στην εσφαλμένη μεταφραστική απόδοση ως συνεταιρισμοί) προκειμένου να μειωθεί το μερίδιο του εθνικού πλούτου, που νέμεται η κερδοσκοπική επιχειρηματικότητα και ταυτόχρονα να μειωθεί το κόστος διαβίωσης των εργατικών ομάδων και γ) την ανάπτυξη της τοπικής αυτοδιοίκησης, μαζί με τον γενικό εκδημοκρατισμό της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης (γενίκευση στο δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι και ιδίως η ψήφος των γυναικών) και της λειτουργίας της πολιτείας (αιρετά στελέχη στη δικαιοσύνη).

Στην μεταπολεμική εποχή, η σοσιαλδημοκρατία (στο πλαίσιο του ψυχρού πολέμου)

συμμετείχε στη λεγόμενη «καθεστωτική συναίνεση» του ευρύτατου κρατικού παρεμβatismού (Keynes, 1936), με στοιχεία της: την ευρεία δημόσια χρηματοδότηση της οικονομίας, τη σύσταση των θεσμών (Beveridge, 1942a, 1942b, 1944) του κοινωνικού κράτους (με δημόσιους θεσμούς ασφάλισης, υγείας-πρόνοιας, παιδείας, με ευρεία δημόσια απασχόληση και σταθερές δημόσιες δομές στον μακρύ χρόνο). Οι αποχρώσεις της πολιτικής της σοσιαλδημοκρατίας, σε εκείνη την περίοδο, αφορούσαν στην ανυποχώρητη υποστήριξη των εργατικών διεκδικήσεων (η τακτική των οδοφραγμάτων) για το εισόδημα των μισθωτών, την σχετικά βαρύτερη φορολογία ιδίως των υψηλών εισοδημάτων και την ενίσχυση του εκδημοκρατισμού της εργασίας (η τακτική της θεσμοποίησης των «συγκρούσεων» (Dahrendorf, 1959), με συνεχείς μεταρρυθμίσεις που εδραιώνουν τις θεσμικές κατοχυρώσεις, τη συμμετοχή στη διοίκηση των επιχειρήσεων, τον αναλογικό περιορισμό της ανεργίας (σε επίπεδο του δείκτη περίπου στο 3%-5%), την ισχυρή υποστήριξη των ανέργων και τη σφοδρή καταπολέμηση της φτώχειας (με μεταβιβαστικές πληρωμές- κυρίως με επιδόματα)]. Λόγω της ανάπτυξης του κοινωνικού κράτους, ατόνησε η στήριξη του συνεργατισμού

(οι «συνεταιρισμοί» αν και αρκετά ισχυροί παρέμειναν διά μακρόν στάσιμοι).

Στην περίοδο της αιφνιδιαστικής ανάπτυξης της νεο-συντηρητικής ατζέντας και της πολιτική επιδρομής των λεγόμενων (κατ' ευφημισμό) φιλελεύθερων πολιτικών παρατάξεων, η σοσιαλδημοκρατία πρακτικώς ηττήθηκε και σε αρκετές χώρες παραμερίστηκε, πιο γρήγορα ή πιο σταδιακά, από τη διακυβέρνηση (εξαιρέσεις αποτελούν η Ελλάδα πιο σταθερά, για κάποια χρόνια η Γαλλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία). Η βασική κοινωνική ομάδα που ενίσχυσε αυτήν τη φοβερή και αποτρόπαια για τα εργατικά συμφέροντα εξέλιξη αποτελούσαν οι σχετικά ολιγομελείς και φθίνουσες ομάδες των παραδοσιακών μικροαστικών στρωμάτων (αυτοαπασχολούμενοι και μικροί εργοδότες), στη Δυτική Ευρώπη, και οι σχετικά ευρείες ομάδες των νέων μεσαίων στρωμάτων (υπάλληλοι γραφείου και μεσαία στελέχη των επιχειρήσεων), σε Δυτική Ευρώπη και Β. Αμερική. Αυτές οι ομάδες πίστεψαν αμφότερες τις παρελκυστικές προβολές της νεοσυντηρητικής προπαγάνδας:

1) ότι οι μεσαίες κοινωνικές ομάδες πληρώνουν πολλά (φόρους και ασφαλιστικές εισφορές), αλλά έχουν ελάχιστες ωφέλειες από τις εξαιρετικά ακριβές κρατικές πολιτικές της προηγούμενης περιόδου και 2) πως οι λεγόμενες φιλελεύθερες πολιτικές θα ενισχύσουν την επιχειρηματικότητα, την ανάπτυξη, την απασχόληση και τη γενική ευημερία, χωρίς να περιορίζονται από την μεμψίμοιρη, για τους οικονομικούς θεσμούς (επιχειρήσεις, τράπεζες, χρηματαγο-

ρές κ.ά), και ιδιοτελή τακτική των εργατικών συνδικάτων.

Τα φυσικά πρόσωπα εκείνων των κοινωνικών ομάδων, κατά πλειονότητα, δεν είναι μαζί μας πλέον. Σχετικά με το πρώτο θέμα της συντηρητικής προπαγάνδας, οι κατιόντες τους καταλαβαίνουν ότι ζουν,

Στην περίοδο της αιφνιδιαστικής ανάπτυξης της νεο-συντηρητικής ατζέντας και της πολιτική επιδρομής των λεγόμενων (κατ' ευφημισμό) φιλελεύθερων πολιτικών παρατάξεων, η σοσιαλδημοκρατία πρακτικώς ηττήθηκε και σε αρκετές χώρες παραμερίστηκε, πιο γρήγορα ή πιο σταδιακά, από τη διακυβέρνηση (εξαιρέσεις αποτελούν η Ελλάδα πιο σταθερά, για κάποια χρόνια η Γαλλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία).

έκτοτε, σε «άλλο κόσμο», δυσμενέστερο (με κακή και αμφίβολη κοινωνική ασφάλιση, παιδεία και υγεία με υψηλό τίμημα, αλλά και πολλές άλλες αρνητικές εξελί-

ξεις), σε σχέση με τους ανιόντες τους. Οι κατιόντες, πιθανώς, θεώρησαν όλα αυτά, ως μοιραία φαινόμενα. Αν όμως σκέφτηκαν, ότι οι γονείς τους είχαν κάποιες ευθύνες (παρά το γεγονός ότι ήσαν η πιο μορφωμένη γενιά, μέχρι τότε, στην ιστορία της ανθρωπότητας) θα ταίριαζε με το χαρακτηρισμό, που ενδεχομένως εννοούσε ο **C. Wright Mills** (1951 - κατά τη δική μου ερμηνεία), στην ανάλυσή του για τη «νέα μεσαία τάξη»: δηλαδή θα μπορούσαν να θεωρηθούν, κάπως, σαν *ευφυείς ηλίθιοι*.

Ακόμη χειρότερα ήταν τα πράγματα για την επιχειρηματικότητα. Στο σκέλος της επιχειρηματικότητας οι φιλελεύθεροι είχαν σε ένα βαθμό δίκαιο. Η επίθεση στο ρόλο των συνδικάτων, αποδέσμευσε τις επιχειρήσεις και τις χρηματαγορές από τα πολλά checks and balances (τους ελέγχους και τις ισορροπίες), ενώ οι αλλεπάλληλες ιδιωτικοποιήσεις προσέφεραν αθρόα το έτοιμο καταναλωτικό κοινό των δημόσιων δομών, στις διαθέσεις της κερδοσκοπικής επιχειρηματικότητας. Η εργασία με ευέλικτες μορφές απασχόλησης (καταγράφονται κυρίως στις στατιστικές της μερικής απασχόλησης) και με πολύ πιο χαλαρή την πίεση των συνδικάτων, προσφέρει πιο χαμηλές τιμές ανά μονάδα εργατικού κόστους. Η απασχόληση και ιδίως η μισθωτή απασχόληση για τρεις δεκαετίες αυξάνεται, συνεχώς. Συμπεριλαμβάνονται περισσότερες γυναίκες και ανειδίκευτοι εργαζόμενοι, με αποτέλεσμα το γενικό κόστος εργασίας να μειώνεται, ενώ το ποσοστό των μισθωτών (πλήρους/κανονικής απασχόλησης και μερικής απασχόλησης) πλη-

σιάζει ή ξεπερνάει το 90% της συνολικής απασχόλησης.

Σε αυτό το κλίμα, η επιχειρηματικότητα (π.χ. πλήθος επιχειρήσεων ανά εκατομμύριο κατοίκων) μειώνεται διαρκώς. Μόνο οι μεγάλες επιχειρήσεις ευημερούν. Οι μικρές καταστρέφονται.

Από τα προκείμενα δεδομένα μπορούμε να σταχυολογήσουμε δύο σύντομα συμπεράσματα: α) Η μεγάλη μάζα των μικρών και μεσαίων επιχειρηματιών, που ψήφισαν και ενίσχυσαν τις νέο-συντηρητικές πολιτικές, κατεστράφησαν. Αυτοί απεδείχθησαν ιδανικοί αυτόχειρες και μαζί τους συμπαρέσουν στον οικονομικό και κοινωνικό όλεθρο τις μεγάλες μάζες των μισθωτών, των οποίων βυθίστηκαν στο τέλμα τα όνειρά τους στον αέναο κύκλο της ανασφαλούς (ακόμη και συγκυριακά καλοπληρωμένης) εργασιακής ζωής. β) Επικράτησαν οι μεγάλες ή πολύ μεγάλες επιχειρήσεις (αποτελούν το 0,7%-2,5% των επιχειρήσεων με προσωπικό ή, με την ιδιότητα των μεγάλων εργοδοτών, αναλογούν περίπου στο 0,1%-0,3% της απασχόλησης). Οι φιλελεύθεροι και νέο-συντηρητικοί είναι φανατικοί αντίπαλοι της ευρείας, δηλαδή της μαζικής, επιχειρηματικότητας. Η προπαγάνδα τους, όμως, είχε όλα τα χαρακτηριστικά της παραπλάνησης των πολιτών.

Η σοσιαλδημοκρατία δεν αντελήφθη τις ειδικές συνέπειες, έγκαιρα και σωστά. Κατάλαβε, ωστόσο και σχετικά νωρίς, τον πολιτικό παραμερισμό της. Με έναν ευφάνταστο τρόπο, που απέσυρε από την πολιτική ανάλυση την αναφορά στις κοινωνικές τάξεις, κατάλαβε ότι ο νεοσυντηρητισμός τουλάχιστον δημιουργεί μια κοινωνία, με ευρείες ομάδες κοινωνικά (και οικονομικά) αποκλεισμένων, δηλαδή μια «κοινωνία των δύο τρίτων» (Glotz, 1986).

Σε μια προσπάθεια να ξαναμπει στο παίγνιο των πολιτικών πρωτοβουλιών, των πλειοψηφιών και με λεκτικό «στόχο» την αποφυγή της εδραίωσης της κοινωνίας των δύο τρίτων, η σοσιαλδημοκρατία αναμόρφωσε την πολιτική στρατηγική της. Στόχευσε στην ουσιαστική απόκτηση επικοινωνίας με τους «ισχυρούς», με απώτερη προοπτική την ψευδαίσθηση, ότι με αυτό τον τρόπο μπορεί να βοηθήσει τους αδύναμους. Εγκατέλειψε, με ρητό τρόπο, τα διανοητικά υπόλοιπα του «μαρξισμού», αλλά και της «χεγκελιανής λογικής» (G. Hegel), ενώ καταφεύγει σε μια αόριστη προσέγγιση του ορθολογισμού του Καντ. Από αυτόν τον διανοητικό αναπροσδιορισμό

προκύπτουν βασικές μετατοπίσεις. Εγκαταλείπεται ο κολεκτιβισμός (η επικέντρωση στη συλλογικότητα) και εγκαθινιάζεται ο «αριστερός ατομισμός». Εγκαταλείπεται η πολιτική των «οδοφραγμάτων» και επιδιώκεται ο εργασιακός συμβιβασμός κεφαλαίου και εργασίας. Υποτίθεται, πως αυτό το εγχείρημα γίνεται, με βάση υψηλούς εθνικούς και ευρωπαϊκούς στόχους (δηλαδή την επικράτηση της Ευρώπης έναντι των ασιατικών χωρών και της επιτυχίας τους στις αγορές). Εγκαταλείπεται η πολιτική καταπολέμησης της φτώχειας και της

ανεργίας, καθώς τώρα οι κοινοί εχθροί (όπως συμβαίνει και για τους νεοφιλελεύθερους) είναι ο σχετικά υψηλότερος πληθωρισμός, η υψηλή φορολογία των επιχειρήσεων, τα κοινωνικά επιδόματα, το ευρύ κράτος και η σταθερά μεγάλη απασχόληση στο Δημόσιο.

Στην τόση μανία για γρήγορη συμμετοχή στη διακυβέρνηση (τη δεκαετία: 1981-1990), τάσσονται με όρους (μονεταριστικούς), που δύσκολα κατανοούν τα σοσιαλδημοκρατικά στελέχη, υπέρ της ευρωπαϊκής ενοποίησης και της πολιτικής του ενιαίου νομίσματος (και τελικά του ευρώ). Πολλές είναι οι ολισθήσεις της στρατηγικής, τουλάχιστον, στη Γερμανία. Μετά από πολλά χρόνια υποτέλειες στις λογικές ολιγομελών επιχειρηματικών ομάδων κυβερνούν για λίγα χρόνια. Πριν και μετά αυτών των συγκυριών είναι πολυετής η διακυβέρνηση της Δεξιάς. Στην Βρετανία γίνονται ανάλογες κινήσεις των Εργατικών (βλ. Giddens, 1998). Παρά το σημαντικό διάστημα της διακυβέρνησης, προηγείται και ακολουθεί μια τεράστια περίοδος συντηρητικής διακυβέρνησης. Υπό αυτή την έννοια, οι σοσιαλδημοκράτες και οι εργατικοί έκαναν κάτι σαν τα «ρεπό» των συντηρητικών κομμάτων.

Τί κέρδισαν οι σοσιαλδημοκράτες και τα εργατικά κόμματα από την πολιτική στροφή τους; Απάντηση: Τίποτα απολύτως! Απλώς, ορισμένα από τα σοσιαλδημοκρατικά στελέχη εμπλούτισαν τα βιογραφικά τους με συμμετοχή σε κορυφαίες δημόσιες θέσεις, συμπληρωμένες με κάποιες συγκυριακές (ή διαρκέστερες) οικονομικές ωφέλειες.

Είναι, ίσως, η φάση που απαιτείται ο πλήρης ανασχηματισμός της σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής, με βασικό χαρακτηριστικό την πλήρη και ασυγκράτητη ανασυγκρότηση των κοινωνικών ομάδων, με την ηγεσία της σοσιαλδημοκρατίας, για την πλήρη αποκατάσταση (αλλά και διεύρυνση) των οικονομικών, των κοινωνικών και των πολιτικών δικαιωμάτων τους, όπως και την ακόμη μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη για την χώρα μας και την Ευρώπη. Η απεικόνιση αυτή θα έχει στόχους: την συμπερίληψη στους συσχετισμούς ισχύος μεγάλων κοινωνικών ομάδων, σήμερα στάσιμων, περιθωριοποιημένων ή «ολιγαρκών» (γυναίκες στη μεγάλες μάζες τους, νέοι και κακοπληρωμένοι μισθωτοί χωρίς ιδιοκτησία, μικροί ιδιοκτήτες ακινήτων χωρίς προοπτική ή σε κοινωνικό αδιέξοδο, αυτοαπασχολούμενοι με ελάχιστες ατομικές δυνατότητες επιτυχίας, μικροί εργοδότες που φυτοζωούν στο μεταίχμιο «αξιοπρεπούς» ανασφάλειας και οικονομικής ανυπαρξίας, αλλά και συνταξιούχοι). Όταν τα αποτελέσματα αυτής της γενικευμένης δράσης της σοσιαλδημοκρατίας λειτουργήσουν επιτυχώς, τότε οι ολιγομελείς ομάδες (Oxfam International, 2016) των σημερινών «αριστοκρατιών» (500-1000 οικογένειες στις αναπτυγμένες χώρες), οι ορντινάντσες τους (περί το 5%-10% των πληθυσμών αποτελούμενων κυρίως από ευφυείς ηλίθιους ή, επιπρόσθετα, από διαθέσιμους εξωνημένους, δηλαδή αναλογίες: 1%-3%), όπως και οι πάντα «σκυφτοί» (αλλά χαρούμενοι) προπαγανδιστές και διασκεδαστές τους. Αργεί ακόμη, αλλά αυτό μπορεί να γίνει. Και μάλλον θα γίνει, αν τό αποφασίσουμε και δεν αποκλείσουμε από το εγχείρημα τους σημερινούς αποκλεισμένους.

Είναι χρήσιμο να τροφοδοτήσουμε τη σκέψη μας, επιλεκτικά, με ορισμένες από τις ριζοσπαστικές προτάσεις (προέρχονται από τις ιστορικές παρακαταθήκες της σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής), οι οποίες τροποποιημένες και προσαρμοσμένες στην εποχή μας μπορούν να ανασυγκροτήσουν τις σύγχρονες κοινωνίες, να βελτιώσουν την πολιτική οργάνωση και να καταστήσουν βιώσιμη την κοινωνική συνύπαρξη των με-

γάλων πλειονοτήτων, οι οποίες αποτελούνται από τους μισθωτούς εργαζόμενους, τους αυτοαπασχολούμενους και τους πολύ μικρούς εργοδότες (οι τελευταίοι ξεπερνούν το 90% των επιχειρηματιών). Στη σημερινή εκδοχή θα μπορούσαμε να ονοματίσουμε αυτήν τη σύνθεση ως την «κίνηση για θεμελιώδεις πολιτικές μετατοπίσεις».

Ενίσχυση της δημοκρατίας

Η μεγάλη συνεισφορά της σοσιαλδημοκρατίας (με την μεταρρυθμιστική δυναμική της), στη νεώτερη και σύγχρονη κοινωνία είναι η ενδυνάμωση των ατομικών δικαιωμάτων και της ελευθερίας των πολιτών, μέσω της διεύρυνσης της δημοκρατίας και των θεσμών της ενεργητικής συμμετοχής. Στην εποχή μας αυτή η συμβολή οφείλει να λάβει πιο πρακτική μορφή για τη στήριξη της συμμετοχής σε όλους τους θεσμούς της σύγχρονης πολιτείας. Σταχυολογούμε τις πιο κρίσιμες «μετατοπίσεις»:

- Οφείλουμε, στις γυναίκες πολίτες να μοιράζονται με τους άνδρες, ανάλογα με τη συμμετοχή τους στον πληθυσμό, όλα τα δημόσια αξιώματα, στις λειτουργίες της εξουσίας (εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική), στην τοπική αυτοδιοίκηση και σε κάθε άλλη αιρετή αρχή.
- Απαιτείται η πλήρης προσαρμογή της επιλογής των στελεχών όλων των αξιωμάτων, στη δέσμευση της λαϊκής κυριαρχίας. Όλα τα αξιώματα της εκτελεστικής, της νομοθετικής και της δικαστικής λειτουργίας της εξουσίας, είναι απόλυτη ανάγκη να είναι αιρετά. Ανάλογες προσαρμογές πρέπει να υλοποιηθούν σε κάθε δημόσια θέση ευθύνης (σήμερα είναι αντικείμενο διορισμού), με περιορισμένες θητείες και τακτικές εναλλαγές.
- Είναι δυνατόν, να λειτουργήσουν παράλληλα με τα αντιπροσωπευτικά όργανα, θεσμοί ευρείας λαϊκής συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων, όπως τα ηλεκτρονικά δημοψηφίσματα, πρώτα στην τοπική αυτοδιοίκηση.
- Η δημοκρατία είναι, κατ' ουσίαν, ανέφικτη, σε μια σύγχρονη πολιτεία, όταν διοικείται συγκεντρωτικά από ένα γραφειοκρατικό κεντρικό κράτος. Η ενίσχυση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι επιτακτική. Στα μέτρα άμβλυνσης της σημερινής και απαράδεκτης κατάστασης είναι ταυτόχρονα: i) Το κεντρικό κράτος να λειτουργεί ως τελώνης της κοινωνίας, αλλά να υλοποιεί μόνο τα κεφάλαια του προϋπολογισμού που αφορούν τις δημόσιες δαπάνες για την άμυνα, τη

δημόσια διοίκηση (τον κεντρικό μηχανισμό των υπουργείων, αλλά όχι των ΝΠΔΔ), τη δημόσια τάξη και την εξωτερική πολιτική. ii) Η υλοποίηση των λοιπών δαπανών του προϋπολογισμού είναι ευθύνη της τοπικής αυτοδιοίκησης. iii) Η νομοθετική εξουσία στα σχετικά εδάφια νομοθετεί νόμους-πλαίσια, που είναι επιδεκτικοί τοπικών εξειδικεύσεων. -Είναι απόλυτη ανάγκη η προσαρμογή των κρατικών προμηθειών, στην αρχή της ισότητας. Η σημερινή κατάσταση ευνοεί

Η σοσιαλδημοκρατία δεν αντελήφθη τις ειδικές συνέπειες, έγκαιρα και σωστά. Κατάλαβε, ωστόσο και σχετικά νωρίς, τον πολιτικό παραμερισμό της. Με έναν ευφάνταστο τρόπο, που απέσυρε από την πολιτική ανάλυση την αναφορά στις κοινωνικές τάξεις, κατάλαβε ότι ο νεοσυντηρητισμός τουλάχιστον δημιουργεί μια κοινωνία, με ευρείες ομάδες κοινωνικά (και οικονομικά) αποκλεισμένων, δηλαδή μια «κοινωνία των δύο τρίτων».

ολίγιστους ισχυρούς, ενώ αποκλείει εκ προοιμίου τη συντριπτική πλειονότητα των ιδιωτών επιχειρηματιών, επειδή αδυνατούν να ανταποκριθούν στις πρόνοιες των σχετικών προκηρύξεων (π.χ. να καταθέσουν εγγυητικές επιστολές, με τα πολύ υψηλά προβλεπόμενα ποσά). Είναι, μάλιστα, παράξενο πως η δικαστική εξουσία δεν έχει απορρίψει παρόμοιες πρόνοιες ως αντισυνταγματικές.

Εκδημοκρατισμός της Επιχειρηματικότητας και της Διανομής

Η διεύρυνση της πολιτικής δημοκρατίας και η υλοποίηση των ενεργητικών πολιτικών δικαιωμάτων, θα έχουν συνεσταλμένη σημασία, αν δεν συνοδεύονται από μέριμνες

για την ενίσχυση της οικονομικής δημοκρατίας. Οι φιλολογίες ότι αποκλειστικώς η επιχειρηματικότητα θα επιλύσει τα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα είναι πρόχειρες και ανεδαφικές. Στην εποχή μας, μια μικρή ολιγαρχία (σε ορισμένες χώρες συρρικνώνεται) επικρατεί στην επιχειρηματικότητα και η οικονομική της ιδιοτέλεια πολύ λίγο ωφελεί, την εθνική ανάπτυξη των χωρών, την απασχόληση και τα εισοδήματα των μεγάλων πλειονοτήτων. Κατά την περίοδο της επικράτησης της κεϋνσιανής μεθόδου, οι μέριμνες για τις οικονομικές εξισορροπήσεις πλούτου και φτώχειας, ήταν ζητήματα που αφορούσαν αποκλειστικά σε κρατικές παρεμβάσεις αναδιανομής, διά της φορολογικής και δημοσιονομικής πολιτικής και με βασικό μηχανισμό τις παροχές, τις ελαφρύνσεις και τα επιδόματα. Στις τέσσερις τελευταίες δεκαετίες οι κρατικές παρεμβάσεις (είναι φοβερό ότι) ενισχύουν ασύμμετρα και με απίστευτα ευρείς πόρους, ένα μικρό αριθμό επιχειρήσεων μεγάλου ή γιγάντιου μεγέθους, συμβάλλοντας αποφασιστικά μόνο στην τεράστια περιουσιακή και εισοδηματική ανισότητα. Στη σημερινή εποχή η αξίωση για την οικονομική δημοκρατία χρειάζεται γενναίες μετατοπίσεις, περί των οποίων οι αρχικές επινοήσεις ανάγονται στις σοσιαλδημοκρατικές επεξεργασίες. Στις ενδεχομένως φιλόδοξες, αλλά εφικτές επιλογές εντάσσονται και ακόλουθες:

- Είναι θεμιτό, ο κρατικός τομέας της οικονομίας, να περιοριστεί σε μια αναλογία: περί το ένα τρίτο (από το ήμισυ σήμερα) του ΑΕΠ, στα επόμενα δέκα πέντε χρόνια.
- Είναι εφικτή η μετατόπιση των κεφαλαίων της κοινωνικής ασφάλισης (οι πόροι της είναι σε μεγάλο βαθμό εισφορές των εργαζομένων ή για τους εργαζομένους), από το Δημόσιο στον συνεργατισμό (δηλαδή στα αλληλασφαλιστικά ταμεία). Μέχρι την ουσιαστική μεταρρύθμιση στην προαναφερθείσα κατεύθυνση, είναι δυνατή η ανάληψη της διοίκησης των Ασφαλιστικών Ταμείων που ανήκουν στο Δημόσιο, από Συμβούλια, τα οποία αποτελούνται κατά πλειοψηφία από εκπροσώπους των ασφαλισμένων.
- Η ενίσχυση του δικαιώματος της επιχειρηματικότητας, για τις μεγάλες μάζες των μισθωτών εργαζομένων και των αυτοαπασχολούμενων, θα επιτελεστεί με ένα ευρύ πρόγραμμα ενδυνάμωσης του συνεργατισμού: με πιστωτικούς, καταναλωτικούς, παραγωγικούς και κοινωνικούς συνεταιρισμούς. Η δυναμική αυ-

τής της ενδυνάμωσης είναι η επιτάχυνση των ρυθμών ανάπτυξης και η αύξηση της απασχόλησης (καθώς η δραστηριοποίηση στον κοινωνικό τομέα δεν προσδιορίζεται από την προσδοκία του κέρδους).

-Η δημιουργία προϋποθέσεων για την οικονομική δημοκρατία, συνδυασμένη με την δέσμευση για την οικολογική ανάπτυξη, είναι δυνατόν να συνοδεύεται από μια συντονισμένη κοινωνική αποτελεσματικότητα:

- 1) Οι ενεργειακοί συνεταιρισμοί (Ενεργειακές Κοινότητες) μπορούν πολύ αποτελεσματικά να υποκαταστήσουν την εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, να μειώσουν δραστικά τα έξοδα για την προμήθεια ενέργειας και να αυξήσουν τα διαθέσιμα εισοδήματα των νοικοκυριών.
- 2) Η αξιοποίηση των οικιστικών (ακόμη και των κατοχυρωμένων από το σύνταγμα αναγκαστικών) συνεταιρισμών και η συνεργασία με την ιδιωτική πρωτοβουλία, μπορεί να ανασυγκροτήσει τις πόλεις σε οικολογική προοπτική, να αυξήσει και να εκσυγχρονίσει τις ατομικές περιουσίες και να δημιουργήσει μια ταχύτερη και επεκτεινόμενη οικονομική ανάπτυξη.
- 3) Η συνεργατική αξιοποίηση των σχολαζουσών γαιών, πρώτα από όλα, θα ρυθμίσει το ζήτημα της «διαδοχής επί της γης» και θα προσφέρει καινοτόμες μορφές αγροτικής εκμετάλλευσης (π.χ. βιολογικές καλλιέργειες).
- 4) Η ευρεία διάδοση των καταναλωτικών συνεταιρισμών θα αποτελέσει μοχλό για την επίτευξη ποιοτικής και φθηνότερης κατανάλωσης των αναγκαίων αγαθών και θα αυξήσει τα διαθέσιμα εισοδήματα των νοικοκυριών.
- 5) Μεγάλο φάσμα των λειτουργιών που χρηματοδοτούνται από το κράτος και υλοποιούνται από τον κερδοσκοπικό τομέα, είναι δυνατόν να αναληφθούν από το συνεργατισμό. Πολλά, ακόμη, θα είναι τα πεδία, όπως οι πολιτιστικές δράσεις και οι πρωτοβουλίες κοινωνικής υποστήριξης, της μελλοντικής κοινωνικής αποτελεσματικότητας, στο πλαίσιο των συνεργατικών επιλογών.

-Η προσδοκία για ένα νέο συσχετισμό οικονομικών δυνάμεων είναι ενώπιον μας. Δύο συστολές (κράτους και κερδοσκοπίας) και μια διαστολή (του συνεργατισμού) περιγράφουν το νέο, εφικτό και βιώσιμο, για τις μεγάλες πλειονότητες, οικονομικό περιβάλλον. Διακρίνεται, πλέον, το τοπίο με τρεις ισότιμες συμμετοχές (από το κράτος, την κερδοσκοπία και τον συνεργατισμό), στην οικονομική ανάπτυξη,

την κατανομή των εισοδημάτων και την απασχόληση (Λύτρας, 2019).

-Η «συντριβή» του δείκτη της ανεργίας είναι απολύτως απαραίτητη. Μια εξαιρετικώς σύντομη διαδικασία (τόσο γρήγορη που μοιάζει με σοκ) είναι εφαρμόσιμη και δύναται, με πολύ χαμηλή οικονομική επιβάρυνση του κράτους και ευρύτερη ιδιωτική συνεισφορά, να κάνει την ανεργία μια θλιβερή μνήμη των κοινωνιών μας. Η ταχεία και δραστηκή συρρίκνωση του δείκτη ανεργίας θα έχει τις θετικές εκβολές και στα εισοδήματα των εργαζομένων την ίδια περίοδο (Lytras, 2020).

-Συμπληρωματικές παρεμβάσεις αναδιανομής, με φορολογικά μέτρα για την μεγάλη περιουσία (ιδίως στην κληρονομιά), με επινοητικές δημοσιονομικές πρακτικές (π.χ. ασυνεχής και ελεγχόμενη διαχείριση του πληθωρισμού), με πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της ισότητας ευκαιριών (π.χ. περαιτέρω παροχές στην εκπαίδευση, την περίθαλψη και το εισόδημα των ενδεών κατηγοριών) ή και με γενικές πολιτικές άμβλυνσης των συνεπειών της ακραίας φτώχειας (π.χ. ενίσχυση της της μητρότητας, κατώτερο εγγυημένο εισόδημα), έχουν επικουρική θέση στην κοινωνικά απαραίτητη πολιτική της σοσιαλδημοκρατίας.

Από όσα σύντομα αναφέρθηκαν, είναι αισθητό πως η υλοποίηση των προκείμενων «θεμελιωδών μετατοπίσεων» δεν αντιβαίνει στη μορφή της σημερινής νομιμότητας, δεν προϋποθέτει, σε οποιαδήποτε διάστασή τους, την αναίρεση της οικονομικής ελευθερίας ή επιλογής και δεν συγκρούεται με τα συστατικά της ατομικής ιδιοκτησίας. Είναι ταυτόχρονα αναμφισβήτητο, ότι η πραγματοποίηση τους ανασυντάσσει τη σύγχρονη κοινωνία, σε βιώσιμη βάση για την πλειοψηφία του λαού, δηλαδή αφορά σε εκείνες τις κοινωνικές ομάδες, οι οποίες δεν συμποσούνται, από την άποψη των συμφερόντων τους, με την ισχυρή μειονότητα των προνομιούχων. Εφόσον όλα αυτά γίνουν πραγματικότητα, τα σύγχρονα έθνη μπορούν να ζήσουν σε «άλλο κόσμο».

Πηγές

ILO-ILOSTAT, *Employment by sex and status in employment*, [Downloaded on SUN, 4 AUG 2019 11:47 +0200 from ILOSTAT (www.ilo.org)].

OECD, *Number of Enterprises, 2005-2017*, [www.oecd.org].

[SPD], *Protokoll des Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands: Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891* [Minutes of the Party Congress of the

Social Democratic Party of Germany: Held in Erfurt from October 14-October 20, 1891]. Berlin, 1891, pp. 3-6 [Translated: by Thomas Dunlap], <https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/1891/erfurt-program.htm>.

Βιβλιογραφία

E. Bernstein, *Οι Προϋποθέσεις για το Σοσιαλισμό και τα Καθήκοντα της Σοσιαλδημοκρατίας*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1996 (1899).

W. Beveridge, *Social Insurance and Allied Services*, London, H.M. Stationary Office, Cmd. 6404, 1942a.

W. Beveridge, *Social Insurance and Allied Services: Memoranda from Organizations*, London, H.M. Stationary Office, Cmd. 6405, 1942b.

W. Beveridge, *Full Employment in a Free Society. A Summary*, London, The New Statesman and Nation-Reynolds News, 1944.

R. Dahrendorf, *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford, Stanford University Press, 1959.

A. Giddens, *Ο Τρίτος Δρόμος. Η ανανέωση της σοσιαλδημοκρατίας*, Αθήνα, Πόλις, 1998.

P. Glotz, *Μανιφέστο για τη Νέα Ευρωπαϊκή Αριστερά*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1986.

K. Kautsky, *Η Κοινωνική Επανάσταση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1985 (1902).

J.M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London, Macmillan 2007 (1936).

A.N. Λύτρας, *Η Δημοκρατία του Κοινωνικού Μέλλοντός μας*, Αθήνα, Παρατηρητήριο, 2019.

A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, Athens, Papazissis Publishers, 2020.

Oxfam International, "An economy for the 1%. How privilege and power in the economy drive extreme inequality and how this can be stopped", *Oxfam Briefing Papers*, Oxford, Oxfam GB, 2016 (January), No. 210.

C. Wright Mills, *White Collar: The American Middle Classes*, Oxford-New York, Oxford University Press, 2002 (1951).

Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας είναι καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, στην Αθήνα. Είναι κοινωνιολόγος με συνεισφορές στην κοινωνική θεωρία, την πολιτική ανάλυση και ιδίως τη θεωρία των κοινωνικών τάξεων.

Ενα φάντασμα πλανιέται πάνω απ τα ΜΜΕ του (δυτικού) κόσμου... Είναι ο μύθος της «ελεύθερης» και «δημοκρατικής» Αμερικής. Πως δημιουργήθηκε; Όπως δημιουργείται η εντύπωση της «επίπεδης υδρογείου». Με το ανέμισμα μπροστά στα μάτια των αναγνωστών/ακροατών επιμέρους δημοκρατικοφανών (επίπεδων) στοιχείων και την απόκρυψη εκείνων που αποκαλύπτουν τη συνολική εικόνα του αντιδημοκρατικού καθεστώτος (σφαιρικής υδρογείου).

Η χώρα που καυχάται ότι εξάγει τη δημοκρατία στον υπόλοιπο κόσμο (θα δούμε πως), δεν είχε ποτέ ουσιαστικά δημοκρατία στο εσωτερικό της. «Ελεύθερη», «δημοκρατική» εκλογή Προέδρου στις ΗΠΑ... Όχι ακριβώς... Ο λαός δεν θεωρείται ότι έχει την κατάλληλη κρίση και εκπαίδευση για να εκλέξει τον ηγέτη της χώρας. Η εκλογή του ανατίθεται σε μια ελίτ, στο Σώμα των Εκλεκτόρων (538).

Το ποσοστό προσέλευσης στις κάλπες είναι απ τα χαμηλότερα στον κόσμο. Και πως να μην είναι; Οι υποψήφιοι για να στηρίξουν την πανάκριβη καμπάνιά τους, πρέπει να εξασφαλίσουν δωρητές και χορηγούς. Το σύστημα εκλογής του Προέδρου είναι τελικά εξαιρετικά διαβλητό, περίπλοκο και μη δημοκρατικό. Μπορεί να βγει κάποιος Πρόεδρος έχοντας πάρει λιγότερες ψήφους απ τον αντίπαλό του (όπως ο Τραμπ, με 3,5 εκατομμύρια λιγότερες ψήφους απ την Κλίντον).

Η ανισότητα στην ψήφο σπάει ρεκόρ. Η ψήφος σε μια περιοχή μπορεί να μετρά δεκάδες φορές περισσότερο απ την ψήφο σε μια άλλη περιοχή. Στις 48 απ τις 50 πολιτείες των ΗΠΑ ισχύει το πλειοψηφικό σύστημα στην εκλογή των εκλεκτόρων. Οι ψήφοι που μετράνε πάνε στον νικητή. Οι ψήφοι των ηττημένων πάνε στα σκουπίδια. Είναι ανύπαρκτες (μιλάμε για εκατομμύρια ψήφους). Αυτό το σύστημα δημιουργεί τη βάση για τη θεωρία της χαμένης ψήφου. Εξαλείφει τις πιθανότητες εκλογής τρίτων υποψηφίων, πέραν του Δημοκρατικού και του Ρεπουμπλικανού.

Οι εκλογές χαρακτηρίζονται από τεράστιες αναμονές σε ουρές, αλλαγές εκλογικών κέντρων την τελευταία στιγμή, «μαγείρεμα» εκλογικών καταλόγων (η κατάρτιση των οποίων ανατίθεται συχνά σε ιδιωτικές εταιρίες). Ο δημοσιογράφος Γκρέγκ Πάλαστ εκτίμησε ότι μεταξύ 2014-2016, 16,7 εκατομμύρια αμερικανοί διαγράφηκαν απ τους εκλ καταλόγους, λόγω «αλλαγής διεύθυνσης» (στην τεράστια πλειοψηφία τους εντελώς άδικα). Υπάρχουν καμουφλαρισμένοι ρατσιστικοί νόμοι και νόμοι αποκλεισμού απ την ψηφοφορία, συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού (όπως πχ η αναγόρευση σε κακούργημα της συμμετοχής σε ορισμένου είδους διαδηλώσεις και άρα ο αποκλεισμός απ την ψηφοφορία).

Εδώ δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε την παράδοση του θεσμού του Boss (αφεντικού). Ο αμερικανός συγγραφέας Μακντόναλντ δίνει για τον Boss τον ακόλουθο ορισμό: «Ο ρόλος του Boss είναι να διαλέγει τις μαριονέτες. Κυβερνήτες, δημάρχους ή υπαλλήλους, που θα αρχίσουν να χορεύουν μόλις τραβήξει τους σπάγκους. Αυτοί εκτελούν τις διαταγές του γιατί ξέρουν ότι το πολιτικό τους μέλλον βρίσκεται στα χέρια του...».

Χάρη σ έναν απ αυτούς, τον Tom Pendergast, στο βασίλειό του, στο Κάνσας Σίτυ, 75 κατάδικοι είχαν προσληφθεί σαν αστυνομικοί. Χάρη στο ίδιο πρόσωπο, ένας πρώην χρεοκοπημένος, ο Χάρυ Τρούμαν, έγινε δικαστής, γερουσιαστής και Πρόεδρος των ΗΠΑ. Είναι αυτός που έριξε τις 2 ατομικές βόμβες στις ιαπωνικές πόλεις Χιροσίμα και Ναγκασάκι, με τελικό απολογισμό

450.000 νεκρούς ΑΜΑΧΟΥΣ. Αυτά είναι εγκλήματα πολέμου, που η ανθρωπότητα – αν γλυτώσει απ αυτό το είδος όπλων και των χρηστών τους – θα πρέπει να τα θυμάται και να τα στιγματίζει αιώνια.

Βέβαια εκεί που «δίνουν τα ρέστα τους» οι «δημοκρατικές» ΗΠΑ, είναι στην εξαγωγή της «δημοκρατίας» τους. Το ιστορικό των παρεμβάσεων, των σαμποτάζ, των εκβιασμών, των προσπαθειών πραξικοπημάτων των ΗΠΑ σε ξένες χώρες, δεν έχει τέλος. Απ τις χαρακτηριστικότερες προσπάθειες εξαγωγής της «δημοκρατίας» τους, είναι η σχεδίαση της δικτατορίας του Πινοσέτ στη Χιλή (έμεινε στην εξουσία 30 χρόνια και άφησε πίσω του 45.000 νεκρούς). Αποχαρακτηρισμένα έγγραφα αποκαλύπτουν πως ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ Νίξον και οι συνεργάτες του, ενορχήστρωναν την ανατροπή του χιλιανού προέδρου Σ. Αλλιέντε. Εκτιμούσαν ότι «αν ο Αλλιέντε πετύχει, θα δώσει κουράγιο και σε άλλους στη Λατινική Αμερική. Αν αφήσουμε τους ηγέτες της Λ. Αμερικής να πιστέψουν ότι μπορούν να κινηθούν όπως η Χιλή, θα έχουμε προβλήματα». Φυσικά δεν πρέπει να ξεχνάμε την επιβολή της 7χρονης δικτατορίας στη χώρα μας, με τον πράκτορα της CIA Παπαδόπουλο.

Εξεταστικές επιτροπές στις ΗΠΑ το 1975 για τις παράνομες δραστηριότητες της CIA τα προηγούμενα 15 χρόνια, αποκάλυψαν 8 απόπειρες δολοφονίας του ηγέτη της Κούβας Κάστρο, του ηγέτη του Βελγικού Κογκό Πατρίς Λουμούμπα (με προσωπική εντολή του Αϊζενχάουερ), του προέδρου του Νότιου Βιετνάμ, της Δομινικανής Δημοκρατίας, του ηγέτη της Ινδονησίας, του προέδρου της Αϊτής. Στο εσωτερικό της χώρας, εκατομμύρια πολίτες, αγωνιστές του αντιπολεμικού, του φοιτητικού και του αντιρατσιστικού κινήματος, φακελώνονται, τηλεφώνω παγιδεύονται, γραφεία και λέσχες γεμίζουν «κοριοιούς», πολιτικές οργανώσεις της αριστεράς διαβρώνονται από χαφιέδες. Ένα μεγάλος μέρος του αμερικανικού λαού, αντιμετωπίζεται σαν εσωτερικός εχθρός.

Τη δολοφονία του Προέδρου των ΗΠΑ Τζον Κένεντι, έρευνα του ABC News που έγινε το 2003, έδειξε ότι το 70% των αμερικανών την αποδίδει σε ένα καλά οργανωμένο σχέδιο δολοφονίας και δεν πιστεύει το παραμύθι του μοναχικού εκτελεστή Όσβαλντ.

Σήμερα, χάρη στον Τζούλιαν Ασάντζ και στον ιστότοπο που δημιούργησε, τα Wikileaks, με τη δημοσιοποίηση χιλιάδων απόρρητων εγγράφων, αποκαλύφθηκαν εγκλήματα πολέμου των ΗΠΑ στο Ιράκ. Αντί όμως να γίνει έρευνα για τα εγκλήματα πολέμου, ο Ασάντζ αφού καταδιώχθηκε, είναι υπό κράτηση επί χρόνια, με κατηγορίες που δεν μπορούν να αποδειχθούν, και αν εκδοθεί στις ΗΠΑ, αντιμετωπίζει πιθανή ποινή 175 χρόνων φυλάκισης για «κατασκοπεία». Η ερευνητική δημοσιογραφία κατηγορείται σαν κατασκοπεία, προκειμένου να επιβληθεί λογοκρισία από μια τυρανία. Έτσι γίνεται εγκλημα το να πεις την αλήθεια. Η δυτική «δημοκρατία» δολοφονεί την αλήθεια και όσους την αποκαλύπτουν, μπροστά στα μάτια μας.

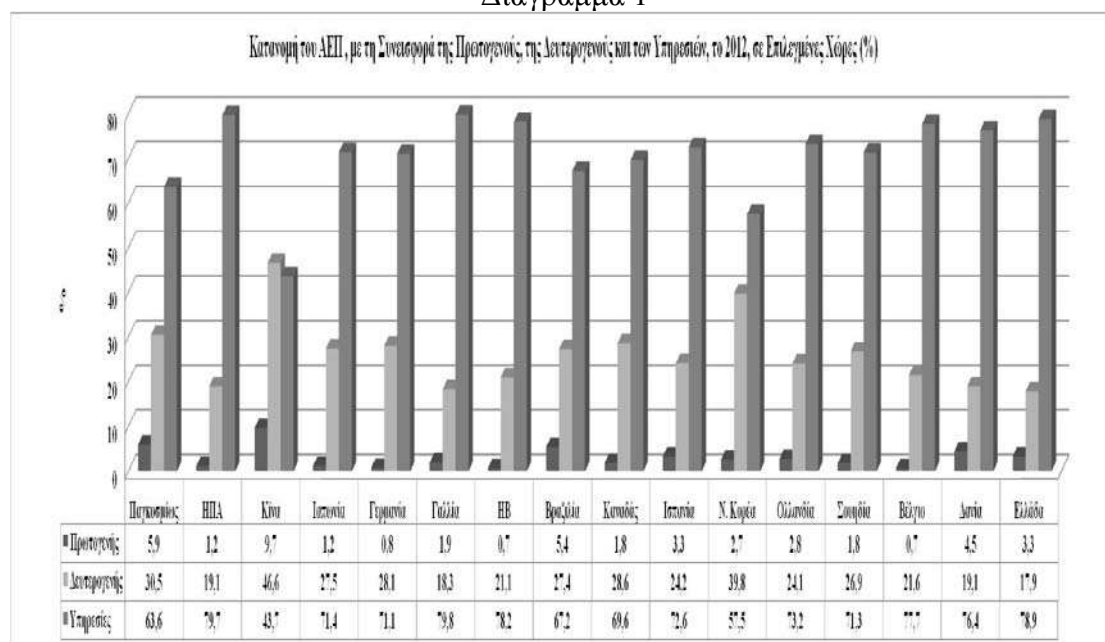
Θα συνεχίσουμε να βλέπουμε την ΕΙΚΟΝΑ, ή θα δούμε επιτέλους την ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ;...

Γιώργος Παπανικολάου

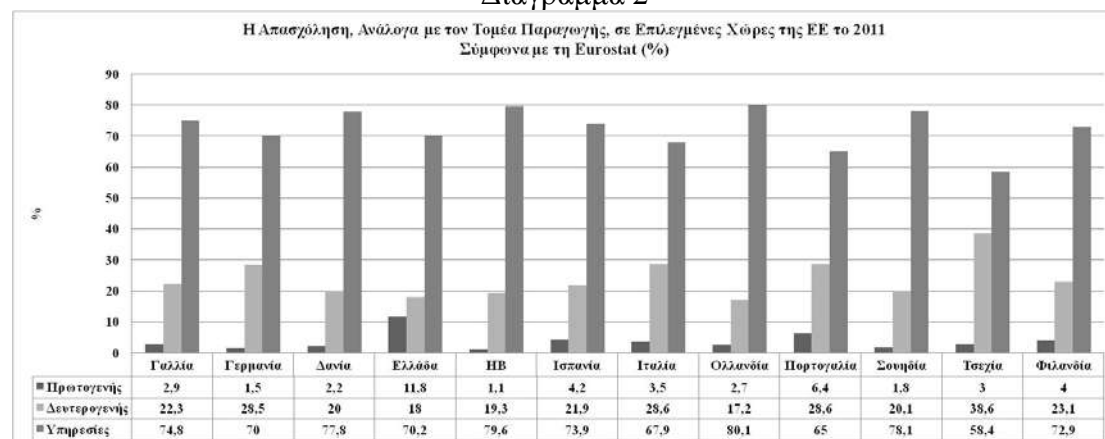
Ανδρέας Ν. Λύτρας
Εργασία και Κοινωνική Οικονομία
Η εισήγηση της 7ης-10-2017

Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας στο πρώτο μέρος της εισήγησης του σταχυολόγησε τις σημαντικότερες διεθνείς εξελίξεις στην παραγωγική οργάνωση και την εργασία, μετά την υπέρβαση του φορντισμού-τεϊλορισμού. Διαπίστωσε, αρχικά, πως στην παρούσα φάση όλες οι αναπτυγμένες χώρες κυριαρχούνται από τον τομέα των υπηρεσιών, τόσο στην παραγωγή του πλούτου (Διάγραμμα 1) όσο και στην απασχόληση (Διάγραμμα 2). Σε αυτό το περιβάλλον το κράτος είναι παντού στις αναπτυγμένες χώρες, με τεράστια διαφορά, ο μεγαλύτερος ενιαίος εργοδότης (Διάγραμμα 3). Οι ιδιώτες εργοδότες (μικροί και μεγάλοι) είναι, ταυτόχρονα, μια μικρή, ίσως και ισχνή, μειονότητα του εργαζόμενου πληθυσμού (όσο πλουσιότερη είναι η χώρα τόσο μικρότερη η αναλογία των εργοδοτών-Διάγραμμα 4).

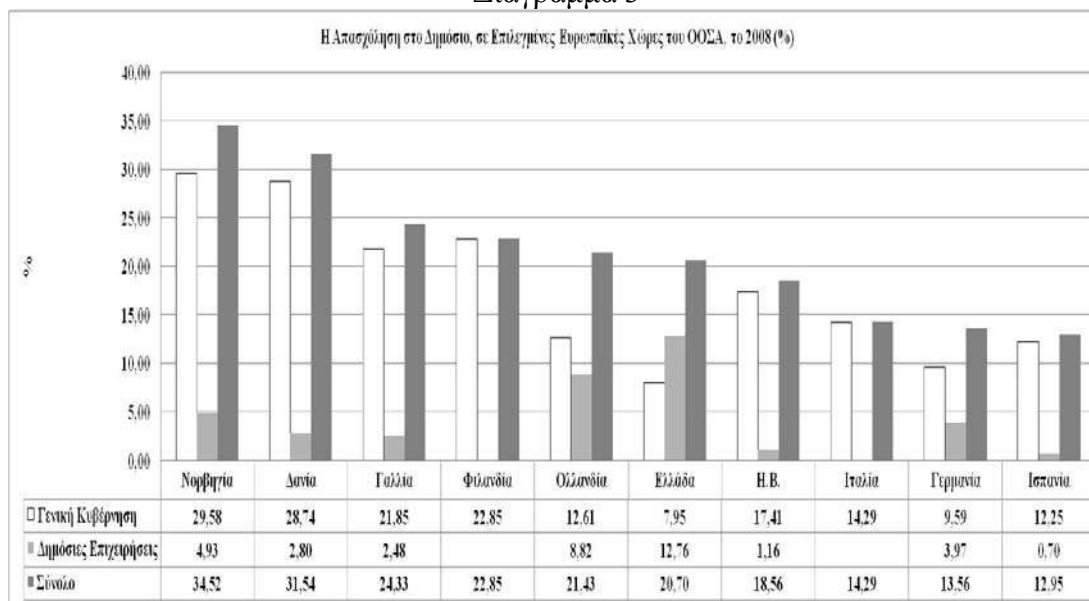
Διάγραμμα 1

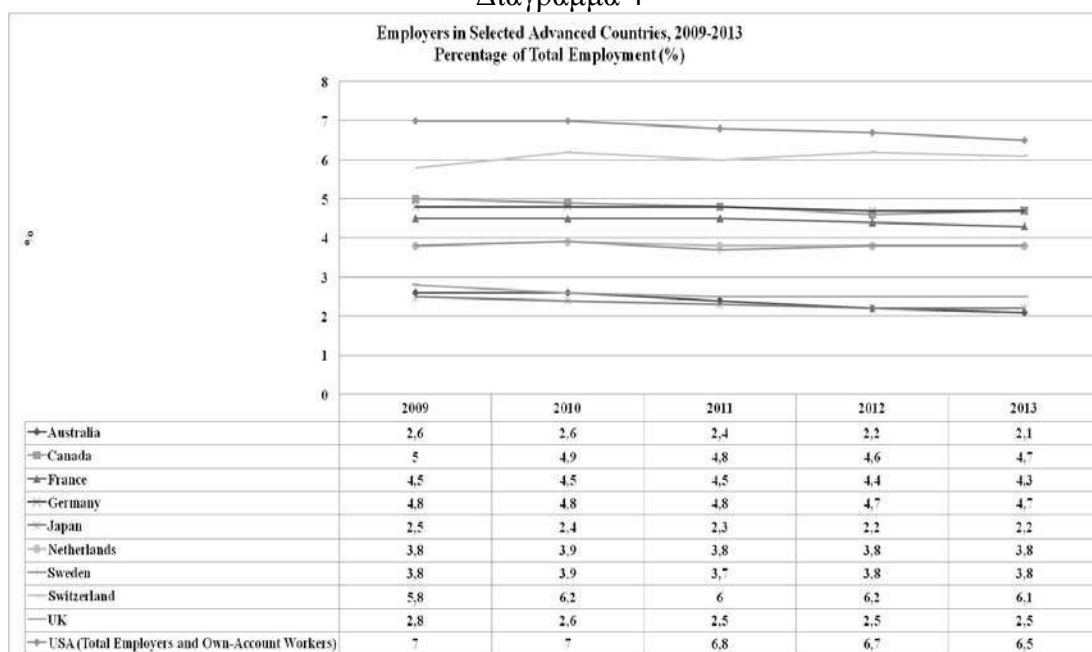
Διάγραμμα 2

Διάγραμμα 3

Διάγραμμα 4

Στόχος των σημαντικότερων ιδιωτικών επιχειρηματικών επιλογών, την ίδια περίοδο, ήταν η σταθερή και σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας, η οποία διευκολύνει την ευρεία κερδοφορία. Μεταξύ των καινοτομιών που επινοήθηκαν, με σκοπό την εντατικοποίηση της αποδοτικότητας της εργασίας, αλλά και του ανταγωνισμού μεταξύ των εργαζομένων, ήταν οι «ομάδες εργασίας» (με χαρακτηριστικά αυτό-διεύθυνσης), οι οποίες στελεχώνονται από απασχολούμενους διαφορετικών καθεστώτων εργασίας (πλήρως και κανονικώς εργαζόμενους, μερικώς απασχολούμενους, «δανεικούς» από άλλους εργοδότες και σε μεγαλύτερο βαθμό

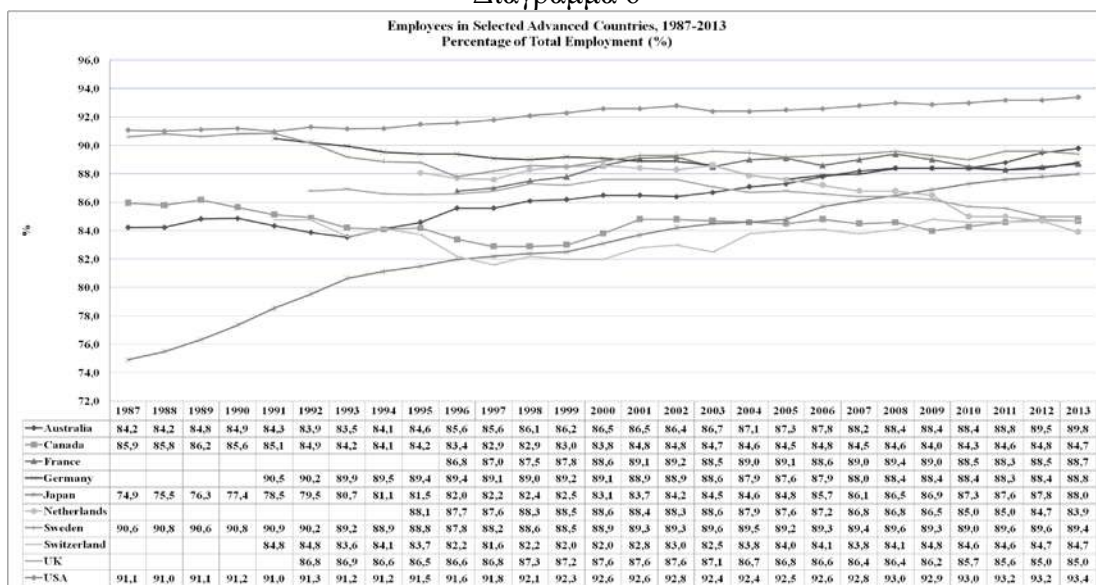
αυτοαπασχολούμενους χωρίς ιδιοκτησία). Στο σημείο αυτό διευκρίνισε ότι στο πλαίσιο των επινοήσεων και καινοτομιών ενυπάρχουν κάποιες ενεργείς δυνατότητες που με τους κατάλληλους χειρισμούς μπορούν να μεταβληθούν σε ευκαιρίες για τους φορείς της εργασίας. Ιδίως πρέπει να εκτιμηθεί θετικά η δυναμική της αυτενέργειας των «ομάδων εργασίας» και η συστηματική συνεργασία τους με νέου τύπου αυτοαπασχολούμενους («e-lancers»-Διάγραμμα 5) στα εικονικά δίκτυα των «ομάδων εργασίας» (όπως στην τηλεργασία).

Διάγραμμα 5

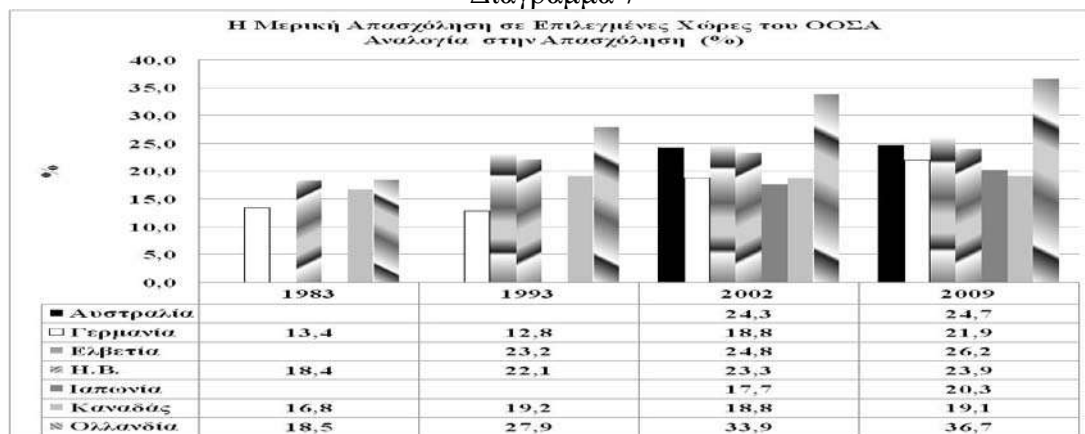

Επισήμανε την αντιφατική συνύπαρξη δύο δεδομένων, μέχρι την έκρηξη της κρίσης του 2007-8: α) Αντίθετα από τις ανεδαφικές «πίστεις» που καλλιεργούνται, αυξάνονται οι απασχολούμενοι γενικά και οι μισθωτοί εργαζόμενοι ειδικότερα, σε όλες τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες (μεταξύ των οποίων και στην Ελλάδα), παρά τη διευρυμένη εφαρμογή των νέων τεχνολογιών και των αυτοματισμών, αλλά και τη «φιλελευθεροποίηση» των οικονομικών συνθηκών, και β) Καταβυθίζεται το πραγματικό κόστος της εργασίας και ευρύνεται η επισφάλεια ή αμφισβητείται η σταθερότητα των θέσεων εργασίας (μερική απασχόληση, «απίθανες» μορφές ευελιξίας, κλπ). Αποτέλεσμα αυτής της αντίφασης ήταν ότι η φτώχεια είναι χαρακτηριστικό και των εργαζομένων, ενώ στη μεταπολεμική περίοδο αφορούσε μόνον τους ανέργους και τους εργασιακά περιθωριοποιημένους.

Διάγραμμα 6

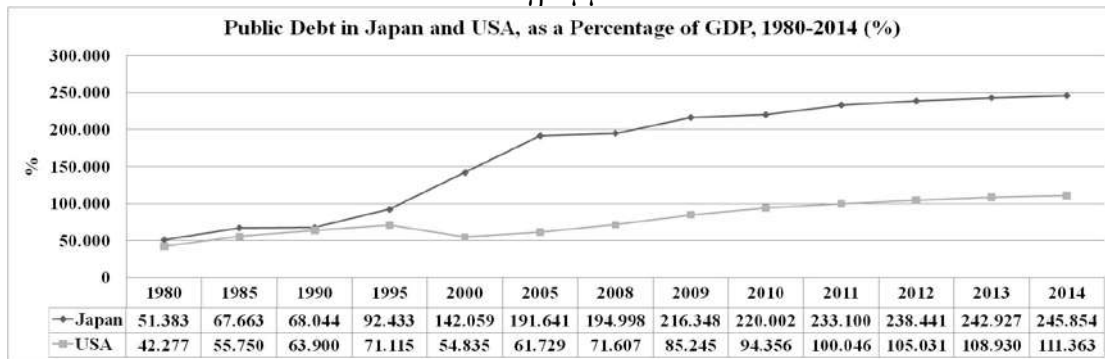
Διάγραμμα 7

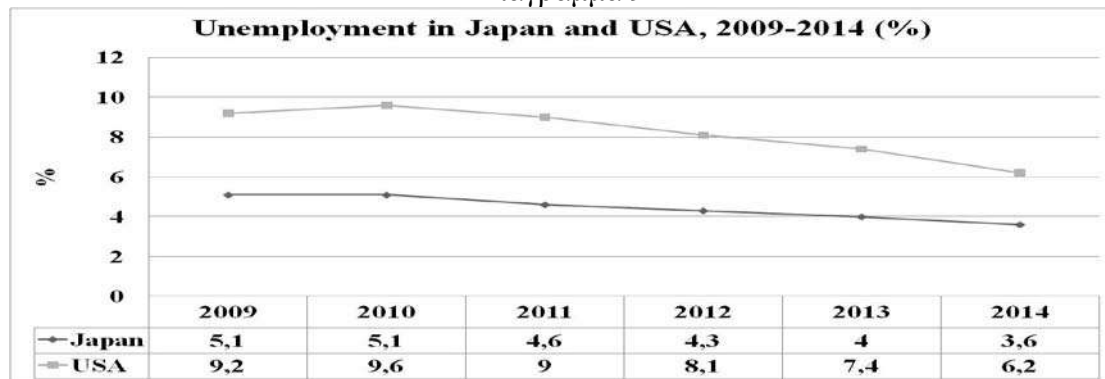
Στην περίοδο, η οποία ακολούθησε την πρόσφατη οικονομική κρίση, οι συνθήκες έγιναν ακόμη πιο αντίξοες για τους φορείς της εργασίας και σε ορισμένες περιπτώσεις ανυπόφορες. Σε αρκετές από τις χώρες, με διαφορετικές εκδηλώσεις των προβλημάτων, η ανεργία έγινε το συνοδό στοιχείο της ζωής των εργαζομένων και η αναγκαστική «αχρηματία» ή και η στέρηση ενεργές μέρος της περιθωριοποίησής τους.

Στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία η ανεργία ελέγχθηκε και κατεστάλη, με περαιτέρω αύξηση της δημόσιας χρηματοδότησης της οικονομίας (με αύξηση του δημόσιου χρέους και του ελλείμματος του προϋπολογισμού).

Διάγραμμα 8

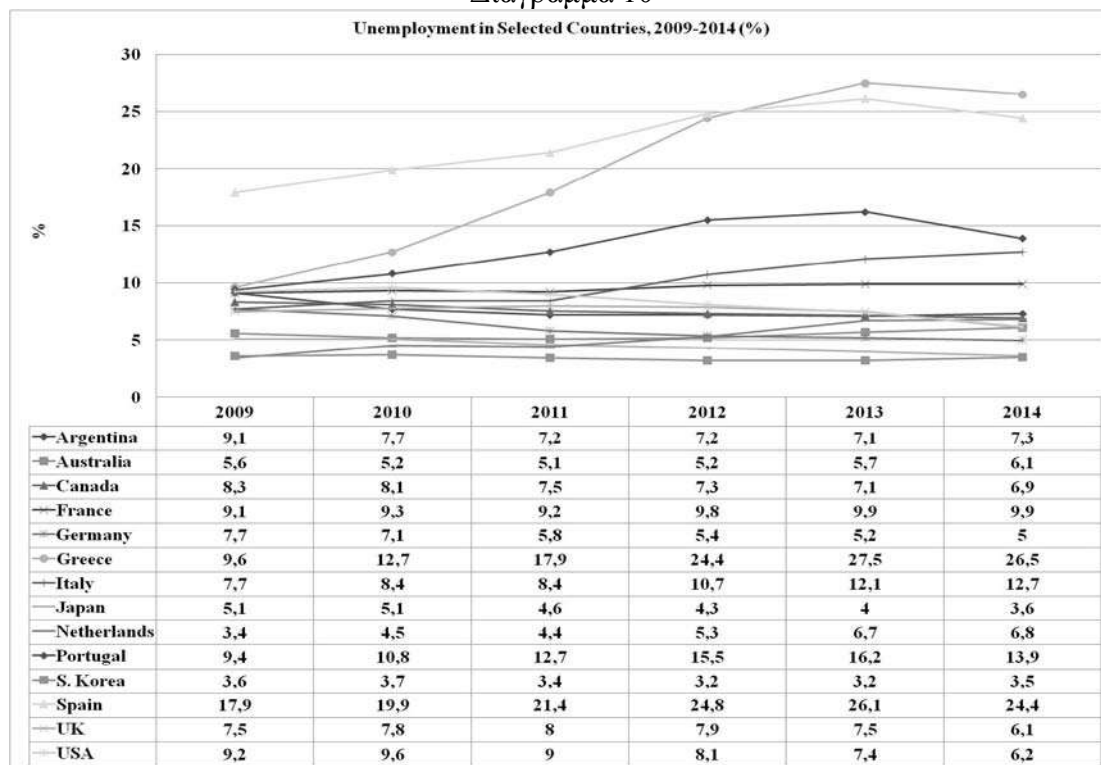

Διάγραμμα 9

Στην ΕΕ η επιλογή ήταν αντίστροφη, μέσω της διεύρυνσης της λιτότητας και της διεύρυνσης της αναγκαστικής «αχρηματίας». Η ανεργία διευρύνθηκε στις χώρες με τα σημαντικότερα προβλήματα, σε ποσοστά που υποδεικνύουν ουσιαστική εμπλοκή του καπιταλισμού (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία, Κύπρος), και με τρόπο κατά τον οποίο η οικονομική απελπισία έγινε βαθύτερη για πολύ μεγάλη μάζα του πληθυσμού.

Διάγραμμα 10

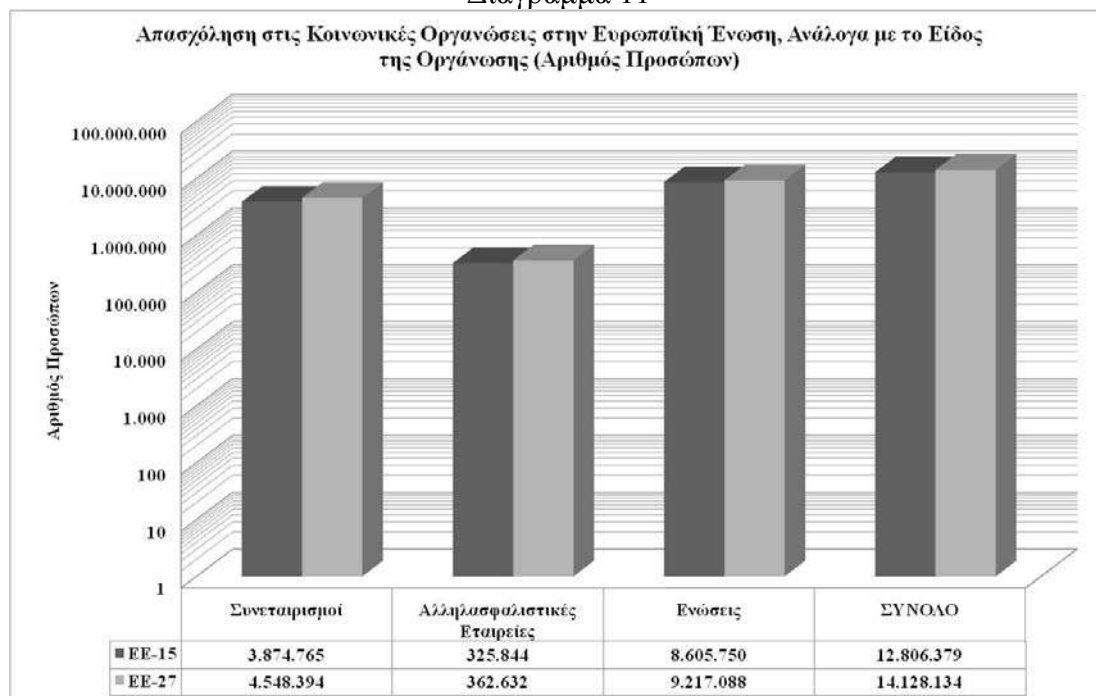
Μεταξύ των θεμάτων που αξίζουν μνείας, είναι πως στην Ελλάδα συνέβη για πρώτη φορά τα τελευταία εξήντα χρόνια να πέφτει η αναλογία των μισθωτών και αυξάνεται η αναλογία των αυτοαπασχολούμενων (στη μόνη χώρα με μνημόνια)!

Σε αυτές τις δύσκολες συνθήκες η ανάπτυξη εναλλακτικών επιλογών τόσο για την αύξηση της απασχόλησης και τη βελτίωση των εισοδημάτων είναι μια οφειλή. Η εναλλακτική επιλογή για την ανάπτυξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας είναι ταυτόχρονα μια μείζων ευκαιρία. Η ίδια διαπίστωση, άλλα και η θεσμική μέριμνα, από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελληνική Δημοκρατία, κάνει την ευκαιρία μέρος της βεβαιότητας για τη δήλωση μιας πραγματοποιήσιμης ουτοπίας, δηλαδή ως αναπόσπαστο μέρος της απολύτως απαραίτητης, επομένως, και της επόμενης πραγματικότητας. Εκεί ακριβώς εντοπίζεται το δεύτερο μέρος της εισήγησης του Ανδρέα Ν. Λύτρα.

Η ανάπτυξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας είναι απολύτως συμβατή με τις σημερινές αξιώσεις και αποτελεί μια ουσιαστική διέξοδο στα σημερινά αδιέξοδα της πολιτικής περί της δράσης του Δημοσίου και ιδίως της δημόσιας χρηματοδότησης της οικονομίας. Είναι, παράλληλα, ελπιδοφόρα εναλλακτική επιλογή, απέναντι στις δυσκαμψίες της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας, η οποία συνήθως αδρανεί ή απέχει όταν δεν προσδοκά την ανεμπόδιστη οικονομική αποδοτικότητα, δηλαδή και αμέσως την άφθονη κερδοφορία. Στις μεγάλες συνεισφορές της κοινωνικής οικονομίας στην κοινωνική οργάνωση εντάσσονται οι ακόλουθες όψεις της: 1) Η αυτόβουλη, συλλογική, ισότιμη και δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών. 2) Η ανάπτυξη της δημιουργικής πρωτοβουλίας και έκφρασης της κοινωνίας. 3) Η αποτελεσματική συλλογική παρέμβαση για τη λύση ή την άμβλυνση των κοινωνικών προβλημάτων και των οικολογικών οχλήσεων. 4) Η

αύξηση της απασχόλησης, μέσω της πύκνωσης των συνεργατικών συνεταιρισμών, γεγονός που εκβάλλει στη δημιουργία εισοδημάτων και την αύξηση του εθνικού πλούτου. 5) Η αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος, λόγω της μείωσης των δαπανών των νοικοκυριών (ιδίως στην περίπτωση της δημιουργίας καταναλωτικών συνεταιρισμών). Η Ελλάδα, ωστόσο, διακρίνεται από τη χαμηλή συμμετοχή της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην παραγωγή του πλούτου και την απασχόληση (περί το 2,67%, ενώ στην ΕΕ αγγίζει το 7%-Διάγραμμα 11). Επιπλέον, η χώρα μας χαρακτηρίζεται από την έντονη μονομέρεια στην εθνική συνεταιριστική οργάνωση, στην οποία επικρατούσαν οι αγροτικοί συνεταιρισμοί.

Διάγραμμα 11

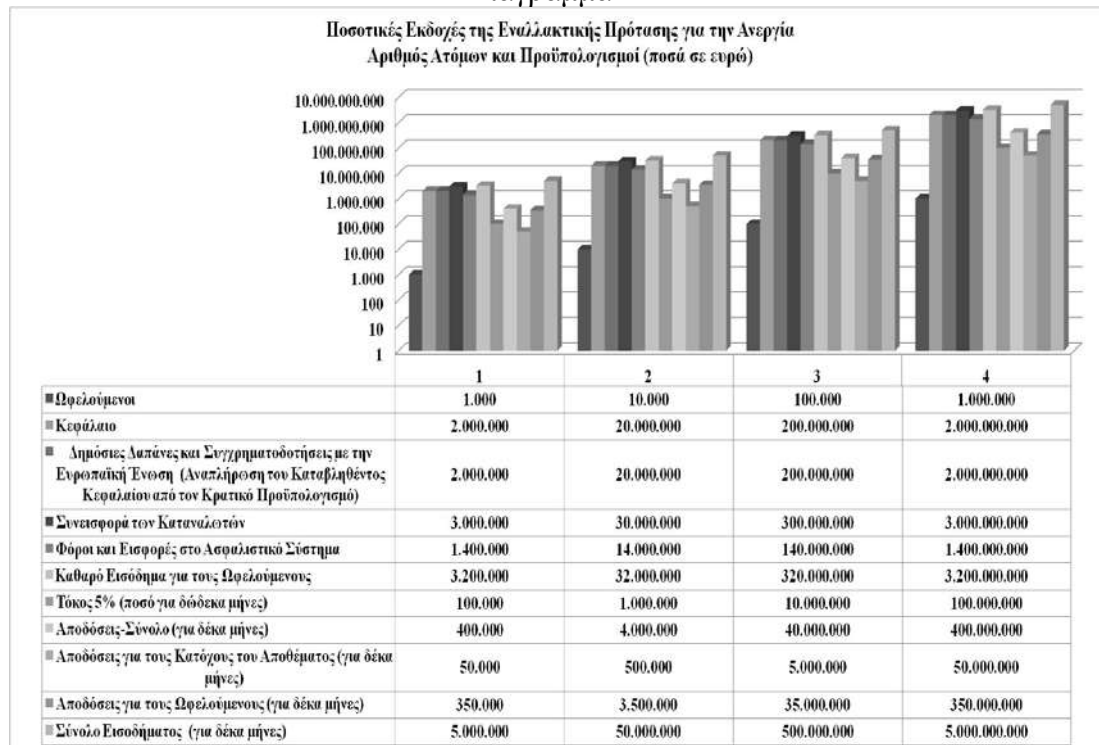

Η εισήγηση κατέληξε στις ακόλουθες προτάσεις: i) Την άμεση ενίσχυση του συνεργατισμού στα αντικείμενα των καταναλωτικών συνεταιρισμών, των συνεταιρισμών κοινωνικής υποστήριξης και φροντίδας (φύλαξη παιδιών, νηπιαγωγεία, κοινωνικά φροντιστήρια, υποστήριξη ηλικιωμένων κλπ), με αντίστοιχη αύξηση της απασχόλησης και των συνακόλουθων εισοδημάτων. Η ταχεία προσέγγιση της Ελλάδας προς τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους θα προσθέσει πολλές δεκάδες χιλιάδες νέους απασχολούμενους και οικονομική βελτίωση για αμφοτέρους, τους παραγωγούς και τους καταναλωτές των παρεχόμενων υπηρεσιών. ii) Τη γεφύρωση της συνεργατικής ανάπτυξης με τις πρόσφατες εξελίξεις στην οργάνωση της εργασίας, διεθνώς, με τη γόνιμη ενσωμάτωση των νέων τύπων εργασιακής συνεργασίας στις επιτυχημένες και πρωτοπόρες ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ιδίως η ενσωμάτωση του υποδείγματος των «ομάδων εργασίας» (με αυτό-διεύθυνση) πρόκειται να τροφοδοτήσει, με τον κατάλληλο ανταγωνιστικό δυναμισμό, το μελλοντικό ανθρώπινο δυναμικό του συνεργατισμού και να συστειλεί το κόστος για διευθυντικούς και λοιπούς εξοδευτικούς ελέγχους στην ανθρώπινη εργασία. iii) Την αξιοποίηση, στο συνεργατισμό, των νέου τύπου αυτοαπασχολούμενων,¹ προκειμένου

¹ Α.Ν. Λύτρας, *Η Μισθωτή Εργασία στην Κοινωνική Οργάνωση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2016. A.N. Lytras, *Wage Labour in Modern Society*, Athens, Papazissis, 2016 (eBook).

να διαχειριστούμε δημιουργικά την ιδέα της ευελιξίας στην παραγωγική οργάνωση και, ταυτόχρονα για να μην αναπαραχθεί η μισθωτή εργασία που είναι γνωστή για την εξάρτησή της και τα μειωμένα δικαιώματα, κατά την παραγωγική διαδικασία, στο χώρο της συλλογικότητας, της ισοτιμίας και της δημοκρατικής οργάνωσης. Η πρωτοκαθεδρία ή ακόμη και η μοναδικότητα της αυτόνομης εργασίας, η οποία ισορροπεί απολύτως με την ιδιότητα του πολίτη και την ατομική υπευθυνότητα, ενταγμένη μέσα στις σύγχρονες παραγωγικές συλλογικότητες των «ομάδων εργασίας», προσφέρει τις απαραίτητες ισορροπίες μεταξύ ατομικής συνεισφοράς (και ωφέλειας) και συλλογικής δράσης. iv) Την επικουρία όλων των προηγούμενων παρεμβάσεων, από ένα νέο σύστημα καταπολέμησης της ανεργίας,² με στοιχεία της: τη μόχλευση δημόσιων και ιδιωτικών πόρων και την ενεργοποίηση των σημερινών ανέργων, με τη μορφή των αυτόνομων εργαζομένων (χωρίς να χρειάζεται να ενταχθούν στο δημόσιο ή η απασχόλησή τους να παρακολουθεί αναγκαστικά τη δημιουργία νέων ιδιωτικών επιχειρήσεων).

Διάγραμμα 12

² A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, Athens, Papazissis, 2017 (eBook) A.N. Lytras, “An Alternative for Combating Unemployment”, *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), 2016, σσ. 59-71, [DOI: 10.15640/jssw.v4n2a7, URL: <https://doi.org/10.15640/jssw.v4n2a7>].

Παράρτημα (για χρήση στη συζήτηση, μετά την ολοκλήρωση της εισήγησης)

Η αυτόνομη εργασία στην κοινωνική οικονομία

Η διαιώνιση της μισθωτής εργασίας (ακόμη και με αξιοπρεπείς όρους δουλειάς) δεν ανήκει στις προσδοκίες ούτε της ριζοσπαστικής σκέψης ούτε της ριζοσπαστικής πολιτικής. Η εμμονή αποκλειστικώς στην άμυνα του μισθωτού καθεστώτος, ιδίως σήμερα είναι αδιέξοδη.

Η αναζήτηση και η διεκδίκηση μιας εναλλακτικής επιλογής πέραν της μισθωτής εργασίας είναι μια οφειλή στον κόσμο, και μάλιστα τις μαχητικές δυνάμεις, της εργασίας. Κατά τη γνώμη μου υπάρχουν αμιγείς δυνατότητες για μια τέτοια επιλογή και πλέον υφίστανται διατυπωμένοι προβληματισμοί, αλλά και συγκεκριμένες επεξεργασίες. Η σταδιακή ή πιο γρήγορη μετάβαση σε μορφές εργασίας, εκτός της μισθωτής εργασίας, είναι εφικτή στο πλαίσιο του καπιταλισμού.

Μια εφικτή επιλογή είναι η διεύρυνση του χώρου της εργασιακής αυτονομίας, με τη μαζική τροποποίηση του υπαρκτού πλαισίου της αυτοαπασχόλησης (ή των ανεξάρτητων επαγγελματιών). Η χρήση υπαρκτών μέσων (π.χ. η χρησιμοποίηση του εργόσημου σε όλες τις δραστηριότητες) και τεχνικών (π.χ. η οργάνωση με βάση τα δίκτυα των αυτοδιοικούμενων «ομάδων εργασίας») ενδυναμώνει τη δυναμική της «εφαρμοσιμότητας». Σε ορισμένα πεδία οικονομικής δραστηριότητας, όπως αυτό της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, που μέλλουν να αναπτυχθούν περαιτέρω στην προσεχή περίοδο υπάρχει γόνιμο έδαφος, αλλά και κοινωνική ανάγκη για την ανάπτυξη εναλλακτικών τρόπων εργασιακής ενσωμάτωσης, που δεν ταυτίζονται με τη γνωστή εργασιακή εξάρτηση της μισθωτής σκλαβιάς.

Η αντιμετώπιση της εργασίας πρέπει να αιφνιδιάσει τους πολιτικούς και επιχειρηματικούς φορείς και, έτσι, το κτύπημα να γίνει αποφασιστικό. Όταν θα συνέλθουν, θα καταλάβουν, όπως συνέβη με εμάς παλαιότερα, ότι ζουν σε άλλο κόσμο!

Οι θετικές προσδοκίες από την εργασιακή αυτονομία:

Η εργασιακή αυτονομία αντιπροσωπεύει τη μεγαλύτερη δυνατή αντιστοίχιση με την ελευθερία, την ιδιότητα του πολίτη και την αυτοδιάθεση του ανθρώπου. Η εργασιακή αυτονομία είναι ομοαίματη συγγενής με την ελευθερία. Εμείς την επιδιώκουμε και η αστική ιδεολογία πρέπει να επινοήσει «τέρατα» για να την αρνηθεί.

Η μισθωτή εργασία αντίθετα αντιφάσκει με την ελευθερία και την αυτοδιάθεση του ανθρώπου, καθώς ο πολίτης στη διάρκεια της δουλειάς χάνει τα περισσότερα από τα αυτονόητα χαρακτηριστικά του, επειδή είναι υπόφορος της εξουσίας του εργοδότη του.

Η εργασιακή αυτονομία εμπλουτίζει τον ανταγωνισμό στην οικονομική πράξη, αποτρέποντας μονοπωλιακά φαινόμενα και παρεκκλίσεις από τις επιθυμητές συνθήκες των συναλλαγών.

Η σημερινή κατάσταση στις επιχειρηματικές οργανώσεις, στις πρωτοπόρες χώρες και η εξέλιξη στις κοινωνίες που συγκλίνουν μαζί τους, ορίζεται από τις ελάχιστες μειονότητες ατόμων που έχουν το δικαίωμα να επιχειρούν οικονομικά.

Η εργασιακή αυτονομία αυξάνει τη διαπραγματευτική ισχύ (και δυνητικά το εισόδημα) των εργαζομένων, καθώς αυτή επεκτείνεται και στη φάση της αποπληρωμής της υποχρέωσης. Η επιμέτρηση των επιτευχθέντων αποτελεσμάτων

είναι μια σημερινή δυνατότητα των ανεξάρτητων επαγγελματιών. Είναι, λοιπόν, μια ευκαιρία η επέκτασή της.

Η μισθωτή εργασία έχει περιορισμένη διαπραγματευτική δυνατότητα, καθώς η περίοδος των αξιώσεων σταματά την ώρα της υπογραφής της σύμβασης εργασίας. Καμιά δυνατότητα επιμέτρησης δεν υφίσταται για τους μισθωτούς. Η εξουσία των εργοδοτών είναι απόλυτη και συχνότατα αυθαίρετη. Η συνδικαλιστική άμυνα είναι σήμερα ελάχιστη και φθίνουσες οι δυνατότητες που παρέχει το αμφισβητούμενο εργατικό δίκαιο.

Οι θετικές όψεις της εργασιακής αυτονομίας στο συνεργατισμό:

A) Για τα μέλη των συνεργατικών οργανώσεων:

Η *εργασιακή αυτονομία* συνεργεί και αντιστοιχίζεται πλήρως με τον ισότιμο, οικονομικά ισοδύναμο και δημοκρατικό τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας στο *συνεργατισμό*.

Η μισθωτή εργασία στο συνεργατισμό μοιάζει με την απαράδεκτη αναπαραγωγή του προτύπου του κερδοσκοπικού τομέα της οικονομίας και της εξουσίας του εργοδότη πάνω στην ατομική ή συλλογική εργασία.

Η εργασιακή αυτονομία (ως συγγενής με την αυτοαπασχόληση) είναι συνώνυμη με την ιδιότητα του μέλους του συνεταιρισμού. Σκεφτείτε ότι η «απασχόληση» των μελών του συνεταιρισμού, με τη μορφή της μισθωτής εργασίας, σημαίνει την πραγματική, αλλά και συμβολική, μετάπτωση του «ανεξάρτητου» στην κατάσταση του «εξαρτημένου» εργαζόμενου. Η αμοιβή του μισθωτού σε αυτή την περίπτωση μοιάζει με την *καταβολή του φόρου υποτέλειας στον κερδοσκοπικό τομέα* που ο συνεργατισμός και η κοινωνική οικονομία προσπαθούν να υπερβούν.

B) Για τους εργαζόμενους που δεν είναι μέλη των συνεργατικών οργανώσεων:

Η εργασιακή αυτονομία για τους συνεργάτες που δεν είναι μέλη εδραιώνει έναν τύπο συνεργασίας, οποίος βασίζεται στην αμοιβαία συμφωνία συν-διοίκησης και συντονισμού, μακράν του εξαναγκασμού.

Η εργασιακή αυτονομία για απασχολούμενους, που δεν είναι μέλη της συνεργατικής οργάνωσης, δηλώνει ότι οι συνεταιρισμοί θεωρούν τους εργαζόμενους *συνεργάτες, σε περιβάλλον πλήρους ισοτιμίας, και όχι εξαρτημένους εργαζόμενους*.

Η εργασιακή αυτονομία, καλυπτόμενη από συμβατική σχέση, διασφαλίζει την αυτονόητη προσέλευση στην εργασία, τη συνεργασία με τους όμοιους εργαζόμενους (ή συνολικά την οργάνωση) και την έγκαιρη παράδοση των τελικών αποτελεσμάτων, στη συμφωνημένη ποιότητα.

Η εργασιακή αυτονομία *εννοεί* την αρμόζουσα επικοινωνία της συνεπούς εργασίας (όχι της δουλειάς) με τη *δίκαιη αμοιβή*. Η πρόβλεψη της επιμέτρησης του τελικού αποτελέσματος κάνει την αμοιβή ανάλογη της ποσότητας και της ποιότητας της εργασίας.

Η εργασιακή αυτονομία, καθώς δημιουργεί έναν οικονομικά αποδοτικό τρόπο συνεργασίας, μειώνει την ανάγκη για διευθυντικά έξοδα, οργανωτικές ή διοικητικές εξοδούσεις και εξοικονομεί πόρους, που αξιοποιούνται για τους συνεργατικούς σκοπούς προς όφελος είτε των μελών είτε της κοινότητας.

Greening Youth: The role of Youth in the context of climate emergency

Youth Employment Magazine

Contents

2	Director's Editorial
5	EEA & NORWAY GRANTS and UNESCO - A solid shared path towards youth
11	Join us at the #EU Week of Regions and Cities! - "Trust-based partnership models to empower Youth"
13	"NEET" Documentary by YOUTHShare Prepared!
15	Tirana EYC 2022 filled with youth energy and vibes through summer
19	Youth and Climate Change - More than Words, Where there's a Will, there's a Way
21	Theme of the month: Greening Youth: The role of Youth in the context of climate emergency
22	Greening Youth: The Role of Youth in the Context of the Climate Crisis (Intercept Project)
24	Age is just a number in fighting climate change, too!
26	Greening Youth: The role of Youth in the context of climate emergency (SEPAL Project)
28	A green generation – The youth commitment to the climate emergency
29	Greening Youth: The role of Youth in the context of climate emergency (StayOn Project)
30	Greening Youth: The role of Youth in the context of climate emergency (L.I.K.E. Project)
32	Greening Youth: The role of Youth in the context of climate emergency (YES! Project)
35	Supporting young entrepreneurs to start and grow green businesses
37	From sharing to caring
39	Engaging young people against climate change. The Think Tanks of EUTeens4Green
41	Greening Youth: The role of Youth in the context of climate emergency (FOLM Project)
42	Stereotypes regarding young environmental activists: an untrusted shade of green
44	Engaging Youth in Energy Transition: The European Youth Energy Network (EYEN)
45	Cowork4YOUTH and the role of Youth in the context of climate emergency
47	EU must recognize role of youth leading green transition on islands
49	News from the Projects
49	Creative Center Ruse continues with the final course under CODE project
50	HRDA finished its final training course under CODE project
51	HRDA and FPC Ltd held their CODE closure event
52	The future of work for NEETs in a circular economy
55	RAISE Youth Study Visit in Romania
56	Cowork4YOUTH's Baseline Study is out!
57	"NEET", the documentary by YOUTHShare: Interview with the director
59	YOUTHShare at the IIPPE 2022 Conference
61	Crucial potentials to unlock youth empowerment in five European rural areas
62	Autonomous Workers for Combating Unemployment and the Enhancement of Solidarity. Four "Dead Ends" of Employment and two Synergized Solutions
70	Contributors & Credits

Autonomous Workers for Combating Unemployment and the Enhancement of Solidarity

Four “Dead Ends” of Employment and two Synergized Solutions

Prolegomena

I would like to thank the INMEKO, for the invitation and its trust to my research. I know well, and I definitely respect the analytical estimations, the strategic positions, and the trend to the continuous activism of the Institute (and, especially of Vassiles Taktikos).

I understand, of course, the approaches of INMEKO for the conditions and trends in employment. The main approach of INMEKO is that employment and especially wage employment is at a “dead end” in the present harsh situation. The only way out, according this view, is the alteration of the individual and the social strategy, for the work inclusion. The development of social economy is the, absolutely, only option for the absorption of unemployed people in employment. Beyond the special arguments of INMEKO, we could recognize some of the realities, which can enforce the claim for an alternative on the creation dissent jobs and incomes, within the environment of a broader social economy in modern society.

1 Insurmountable problems for the absorption of wage earners in employment

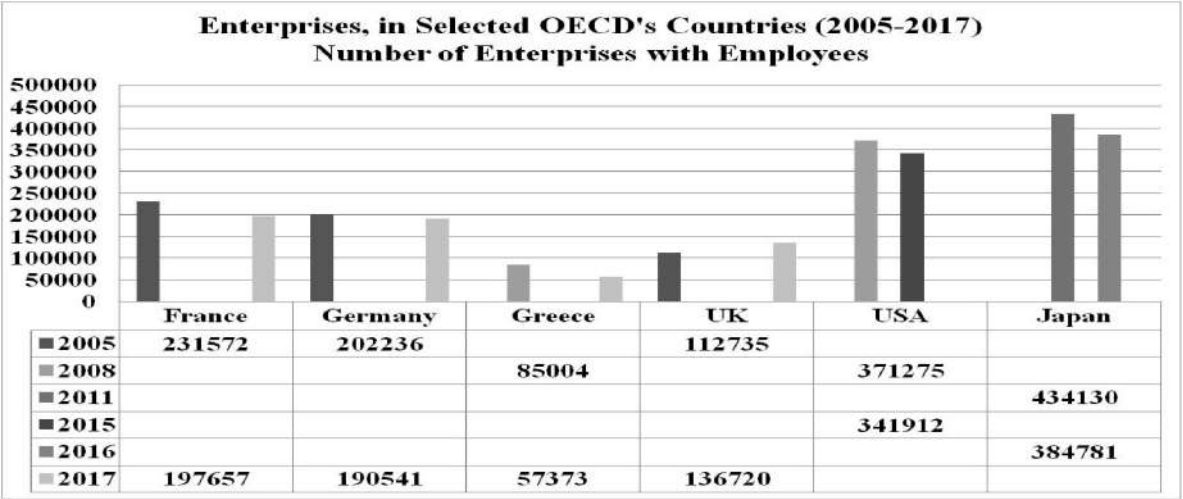
We could glean, at least, four insurmountable problems (as burdens), within employment in modern advanced countries, for a further dynamic absorption of wage earners. We are going to watch briefly these problems.

1.1 The first problem: The reduction of enterprises with employees

The first problem is the steady reduction of enterprises with employees, worldwide. The door of the right for an entrepreneurial career is closed for the majority of young people, too. The startups pull over few steps after their launching very close to or only on the limit of own-account workers, within modern economy. The procedure is very long (by a time view) and looks like an unchangeable one. How can we make enough jobs for young people (if we make the exception of state’s institutions, too)?

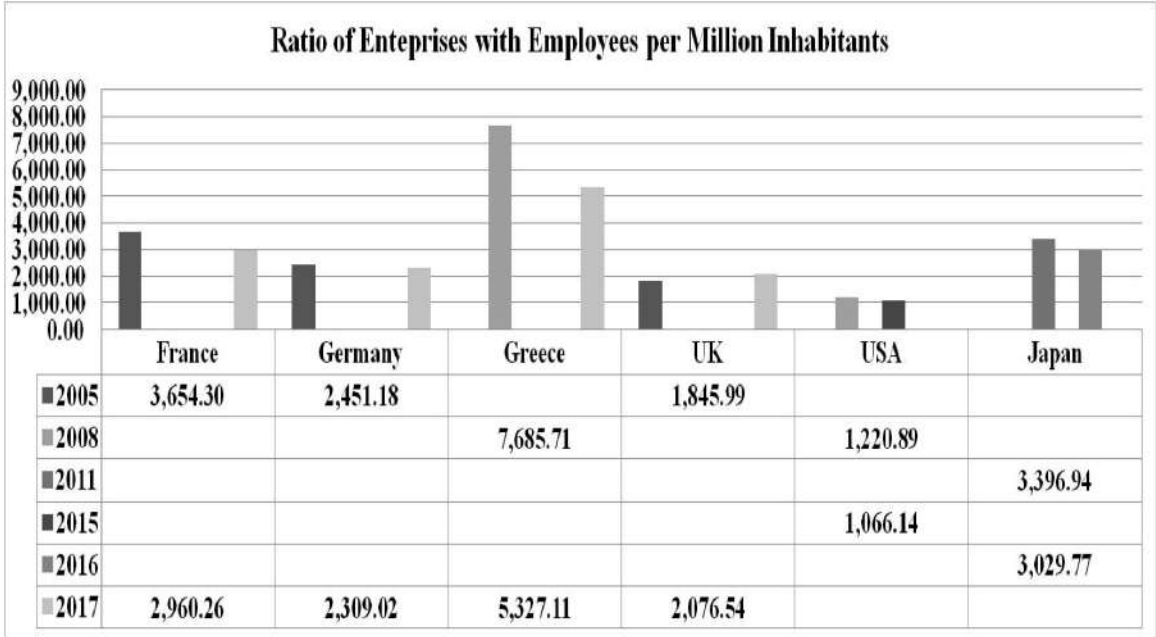
The next two graphs demonstrate the current (the two decades of the 21st century) situation in the basic core of entrepreneurship, according the relative data from OECD.

Graph 1

Source: OECD, Enterprises by business size, 1-9 persons employed/10-19 persons employed/20-49 persons employed, Number, Annual, 2020, <https://data.oecd.org/chart/6OjT>, <https://data.oecd.org/entrepreneur/enterprises-by-business-size.htm>.

Graph 2

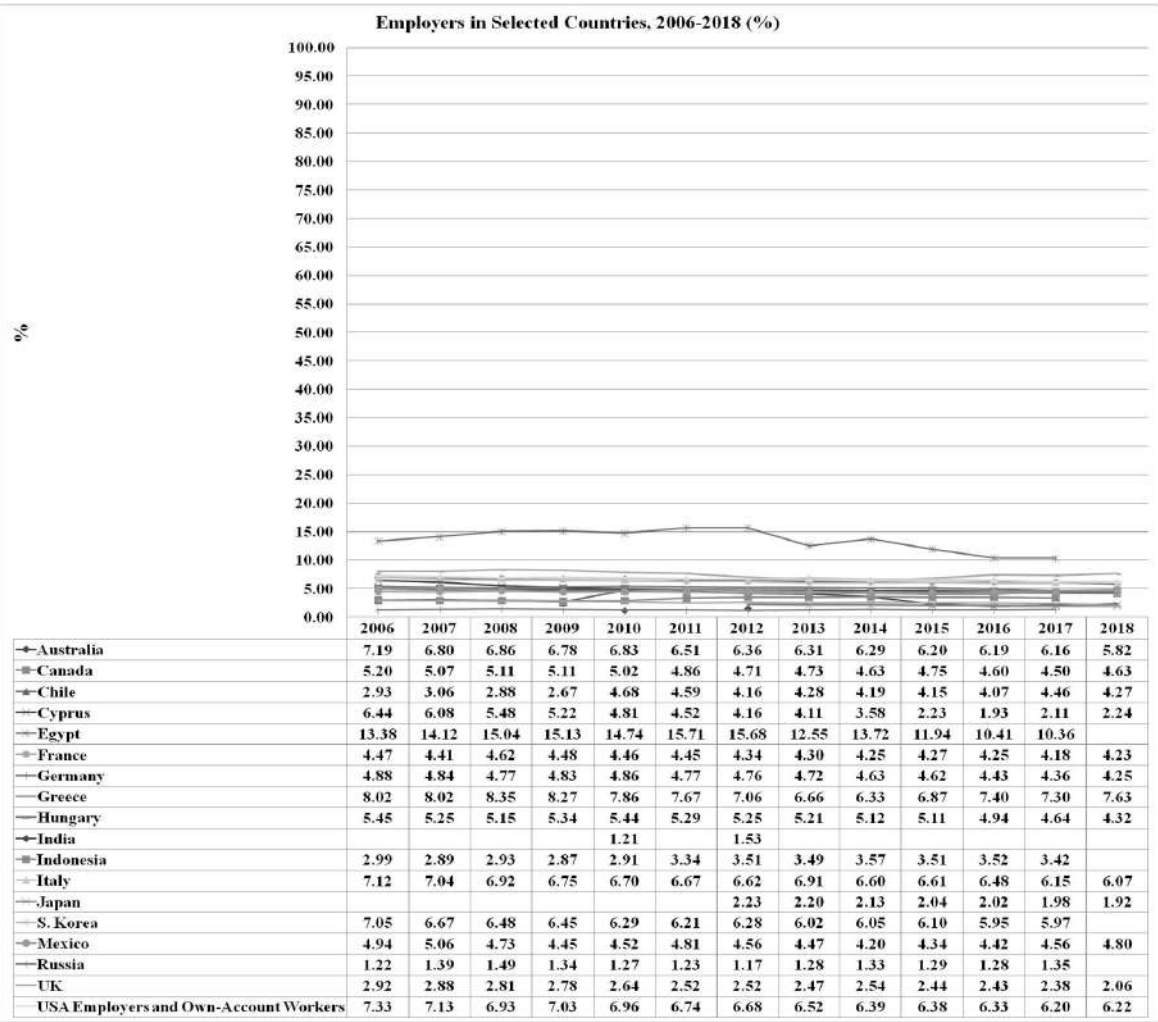
Source: Source: OECD, Enterprises by business size, 1-9 persons employed/10-19 persons employed/20-49 persons employed, Number, Annual, 2020, <https://data.oecd.org/chart/6OjT>, <https://data.oecd.org/entrepreneur/enterprises-by-business-size.htm>.

We observe a clear decrease of the number of enterprises with employees, within the previous comparison, worldwide. There is only one exception, namely the case of UK, to the above global trend. The ratio, namely the number (it includes UK, too) of enterprises with employees per million inhabitants is extremely low, in the western world (with the exception of Greece in this field of comparison). The field of profitable enterprises is not exactly the optimistic “place” for the development of productive creativity, in the near future of the western world. The profitable private enterprises cannot guarantee the necessary increase of employment, in short term. In long term “we are all dead”.

1.2 The second problem: The small percentage of employers

The second problem is a close relative of the first problem and regards the continuous reduction of numbers and percentages of employers (of course) for a long term, too. The strong beliefs to the potential of entrepreneurship are crashing on this reality of economic conditions and the situations of employment. Here, we are going to show the data from ILO (ILOSTAT, Database).

Graph 3

Source: ILO, ILOSTAT (Database).

Employers' analogies (%) suffer under a harsh pressure. The employers represent an extremely low percentage of employment and there isn't any real exception to this indication. The small group of employers has had and has, during the present period, the same trend of decrease. We have to pay a special attention to the cases of UK, Japan and USA: a) The employers in UK, after a rather long period of steady decrease, represent, the last years before the Covid19's crisis, a percentage of just 2,06% (2018); b) The employers in Japan, after a period of decrease, represent, the last years before the Covid19's crisis, a percentage of just 1,92% (2018); c) The sum of employers and own account workers (the model of the collection of data is a special choice of the administration) in USA, after a much longer (than in the other two previous cases) period of decrease, represents a total percentage of 6,22%. We can probably assume that the special percentage of employers in USA moves among 1,92% (Japan) and 2,06% (UK). This is, of course and definitely, a hypothesis. There isn't any real opportunity for young people to participate in entrepreneurship. The previous generation has closed that luxurious door.

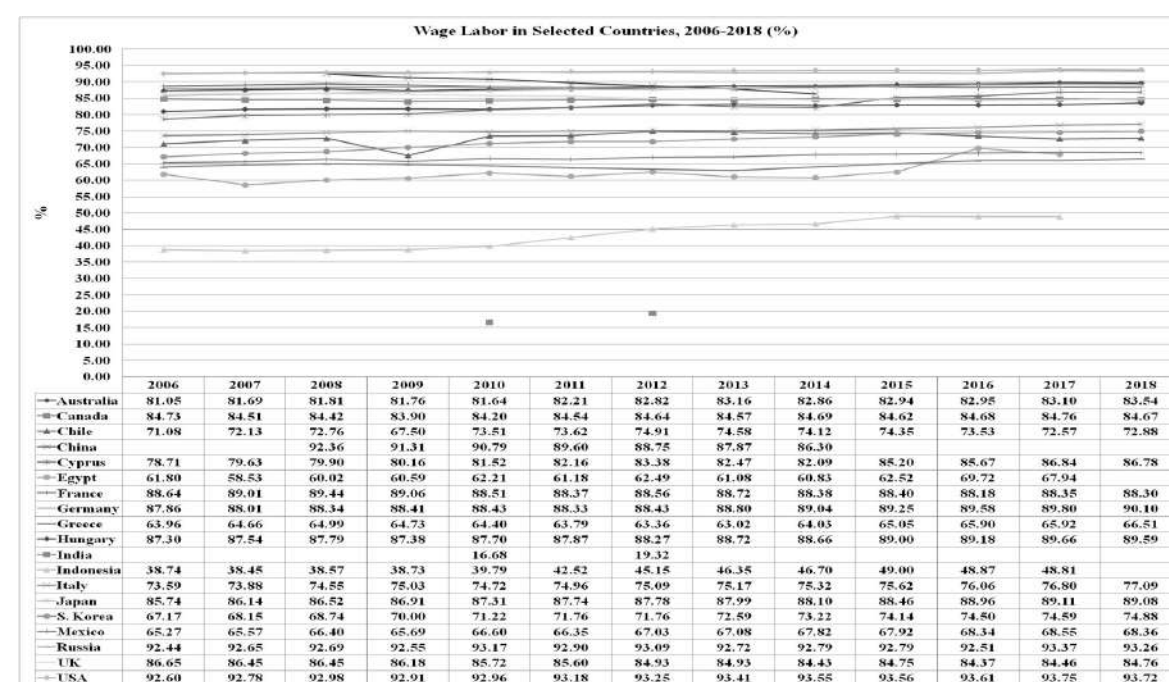
1.3 The third problem: The employees (wage earners) touch the ceiling

We learn many myths around the fate of human labour (the most common **is the next: technology and automation are going to reduce the need for human work and then for wage labour**). The only confirmed side of those known myths is the already fullness of employment, in some of the advanced countries. It is, definitely, metaphysical the using of more human labour in a pool (the status of employees which covers the extremely big majority of employment) which is already or nearly full.

In the next graph, we can see the long trends of wage labour in a global scale. The employees (the wage earners) touch, definitely, the ceiling of absorption in employment, in all the advanced western countries. The percentages of employees are close to, or over of, 85% of the total employment, in the wealthier countries. In the more privileged of them (France, Germany, Japan) are very close to, or over of, 90%. In USA, the same percentage touches the 94% (93,74%). The other countries follow

rapidly the trend of pioneers. There aren't any real opportunities, as a general phenomenon, in the advanced countries, for good and high wage jobs. The only opportunity there is for flexible (part-time) and low wage jobs. The proper candidates are the unskilled (or semi-skilled) people, without any experience (or with a little experience). There is a selective opportunity for an extremely (then it makes no sense for the work force) small minority for a minor number of prominent jobs. The competition for them is absolutely hard.

Graph 4

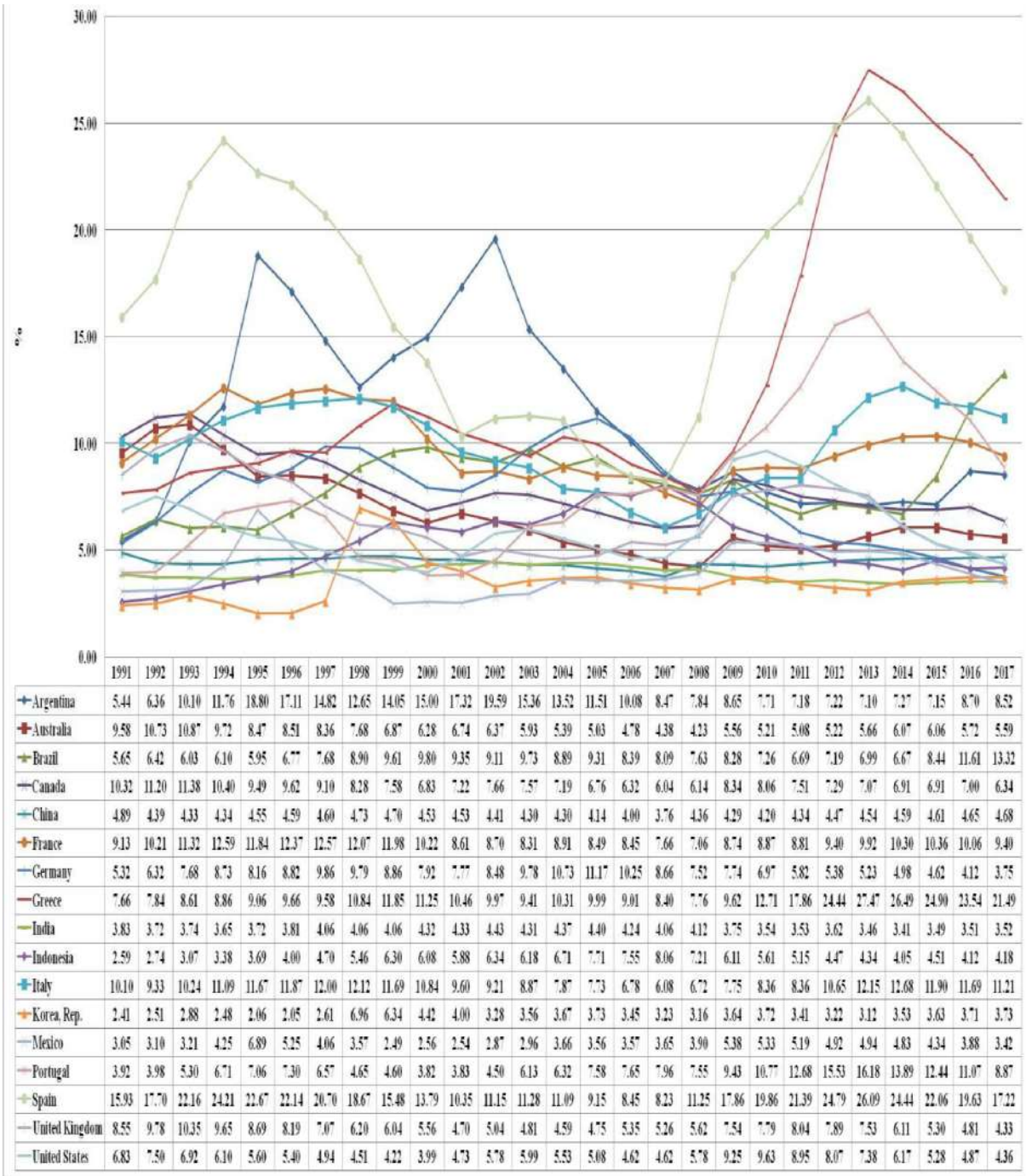

Source: ILO, ILOSTAT (Database).

1.4 The forth problem: The unemployment

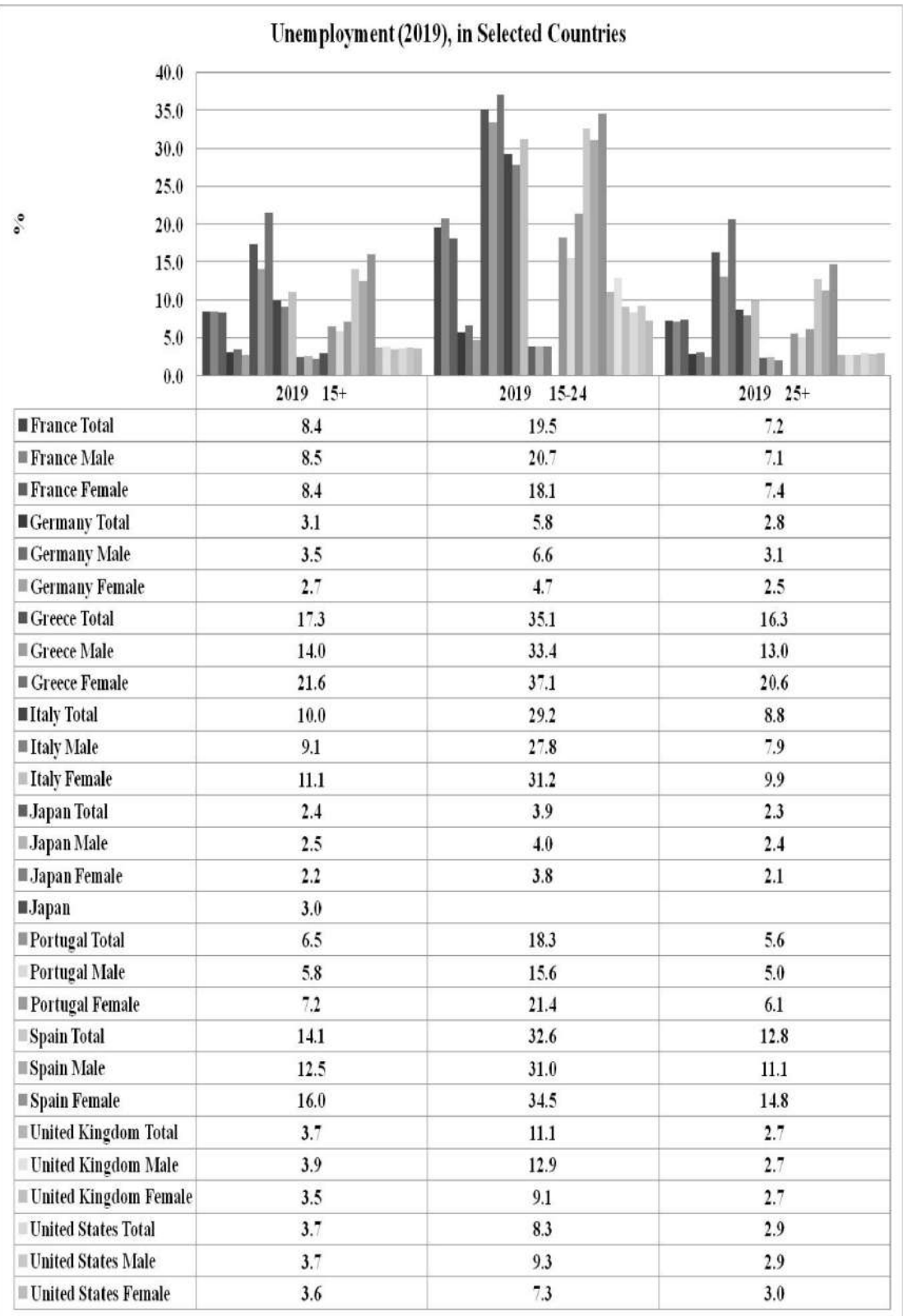
Unemployment is one of the most painful problems of our age. For some countries (Greece, Spain, Italy, and Portugal) is even more an indication of malfunction of capitalism. For some certain reasons (it is not the right time to discuss them now) the resolutions and especially the fiscal choices of the responsible institutions of monetary policy, in Euro zone, were worse than the problem itself. The choices for the deflation, in these countries, have made large unemployment unavoidable.

Graph 5
Unemployment: General Level (%)

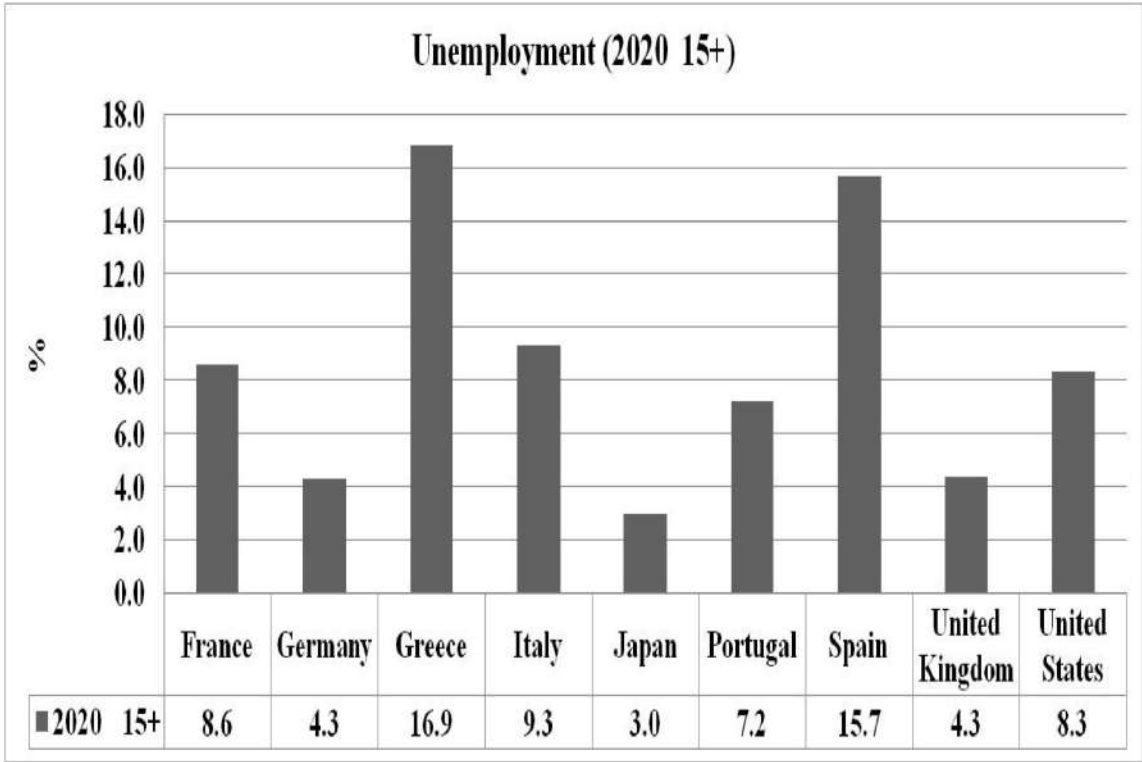
Source: ILO, ILOSTAT (Database).

Graph 6

Source: ILO, ILOSTAT (Database).

Graph 7

Source: ILO, ILOSTAT (Database).

Unemployment and unemployment rate is definitely a cyclical phenomenon of labour force, during the middle time term. Unemployment and Inflation have an absolutely reverse relationship. During the phases of “controlled inflation” (by fiscal policy), a relative larger inflation contributes to a relative shorter rate of unemployment (see, Appendix 1). Unemployment rate, in countries with serious fiscal problems is much larger and continuous, in the long run. There is a serious delay after the new phase of economic development for the real decrease of unemployment rate. The unemployment of the young people (15-24 years old) is larger or much larger than the national annual unemployment rate, in every country. The difference is huge. The women’s unemployment rate in advanced countries is usually smaller than the national annual unemployment rate and the men’s unemployment rate. In Greece, Italy and Portugal we observe the reverse phenomenon: Women’s unemployment rate is larger or much larger.

2 A radical solution for combating unemployment

2.1 Re.Ho.St.E.N.A.R

There are some publications (Lytras 2016; 2017; 2020) recently on a radical program for combating unemployment. The program is named Reconciliation of the Holding of Stock with the Employment and New Activation in Regions (Re.Ho.St.E.N.A.R.).

The aforementioned program is radical and has many innovations, but there are intellectual loans from the known policies of the past [the J.M. Keynes’s model, the model of Employer of Last Resort (H.P. Minsky), and the workfare (welfare-to-work) system [(Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act - PRWORA – Temporary Assistance to Needy Families -TANF)]. The J.M. Keynes’s model contributes by two ways in this proposition. The first element regards the role of aggregate demand for combating unemployment and the creation of jobs. In the new proposal the concrete attempt is based on the creation of jobs and the sureness of the further mobilization by the incomes, which are expected to be created, for the necessary development. The second element is the conception of the single and coordinated method of financing of the policy for combating unemployment. The state and the specialized public institutions, in our proposition, have the power and the means to co-finance and coordinate the future policy, in a new form of combination between private and public sector. The model of Employer of Last Resort (H.P. Minsky) gives the idea of a single mechanism of intervention for effective combating unemployment and a framework of the total amounts of needed funds for this policy, while it has the guarantee of an achievement in the case of Argentina. The proposed policy respects the above characteristics, but rearranges the problem of public funding, with a new synthesis. We repeat that the needed capitals are in a major part private and in minimal part public grants. Therefore, there is no need for using the typical fiscal tools for the extensive public funding of the process. Meanwhile, the state is not the future employer of last resort, but a useful coordinator from the first to the last minute. The workfare (welfare-to-work) system contributes equally to the conception of the proposal.

The synthesis of benefits with the obligation of work gave to our critical perception. In fact the concrete model gave some useful limits for the content of the difficult solutions, in a society and a political system, with negative correlations and strict doubts to any expensive measure and any tolerance to “laziness” of the beneficiaries by public policies. Additionally, the regional organization of the implementation of the system with flexibility directs the proposed alternative policy. We have to accept, that the title of program has its origins from the name of the B. Clinton’s Program [(Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act - PRWORA) – (Temporary Assistance to Needy Families -TANF)].

In Re.Ho.St.E.N.A.R., the new type of workers, the autonomous workers (from the official pool of the unemployed people), with the addition of a security/coupon (which serves as an instrument of the procedure), are paid partly by the capital, and partly by the consumer of services (in a serial of repetitive actions with different mixtures of payment). The workers of a new type offer their paid services (specialized or unskilled), with the sole remuneration an analogy of the value, which is included in the aforementioned security. The security includes the relative tax and the contributions to the social security system.

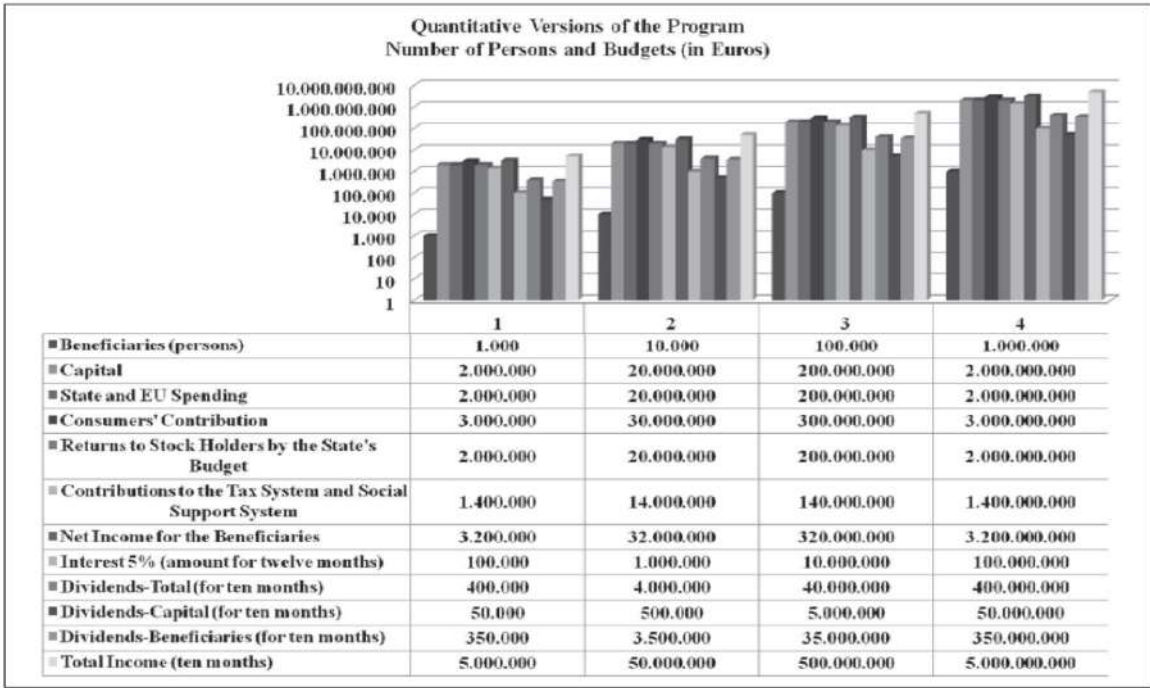
The initial financing belongs to the holders of capital. Their economic interest contributes, without any business risk, to the participation in the program. The holders of the stock are selected following a call for proposals. The holders of the stock deposit for twelve months their capital in a common account of the commercial banks. They are the initial financiers of the project. For this financing they are entitled to the agreed special rate of bank interest, under which they collect the respective amount from the banks at the end of the contractual period and the agreed dividend from the yields of the program process, in ten months (after a twelve months period).

The nation-state and EU co-finance with the monthly replacement of the withdrawals of deposited capitals, which fund (initially but partly) the aforementioned securities. Practically, the total public financing is equal to the value of the deposited capital, during the period of the program. This total value of public grants and therefore public spending is partly returnable. The value of taxes and contributions to the social security system replaces the major part of public spending.

The consumers are the basic financiers of the program, because they contribute with the major part of its budget. Consumers are benefited from this process and enjoy a large variety of services. They buy these services with great flexibility depending on their needs or their tastes. The purchase of services from the program is clearly for the consumers an act of social and community solidarity. But the trend for solidarity synergizes with the active and realistic economic relationship, namely without claiming the complete change of economic behaviour. The drive to solidarity, through the regular market behaviour, alters the social and community solidarity in an economically effective reality.

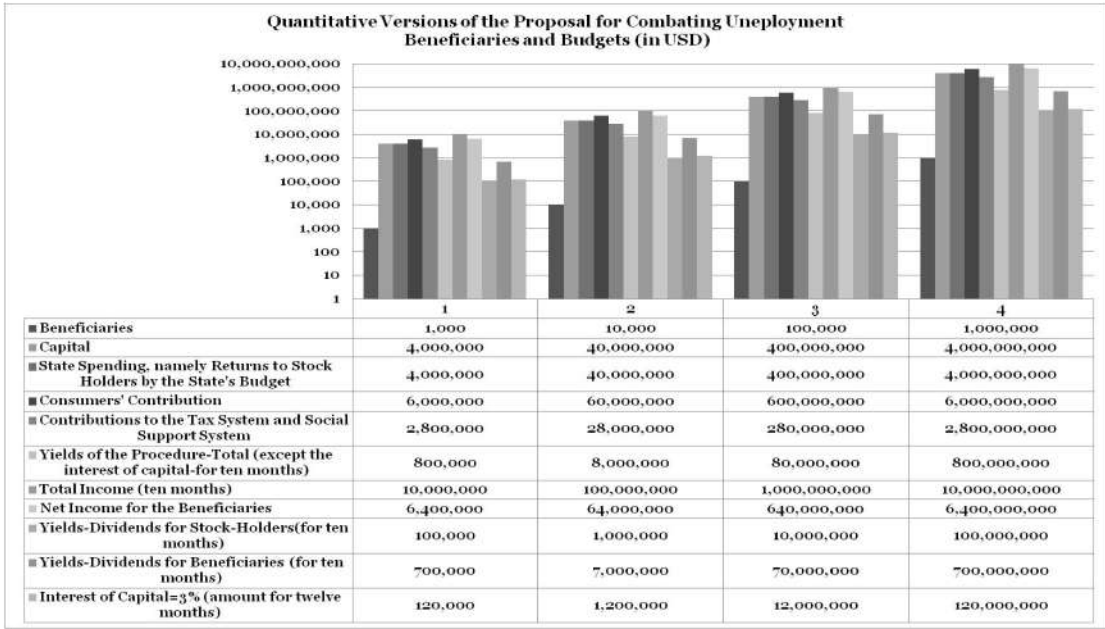
The program: Re.Ho.St.E.N.A.R. is simple and feasible in every country, with a free-market economy. It is possible, that its economic plan looks extremely optimistic, but there are all the indications for a realistic implementation. Take a look at the next two Graphs. The first regards the countries, with low income. The second regards the countries with high income.

Graph 8
Budget for Combating Unemployment
[for Countries with Low Income (GDP)]

Source: Lytras 2020, p. 162.

Graph 9
Budget for Combating Unemployment
[for Countries with High Income (GDP)]

We need only the logical choice, the strong political decision and the day to day efforts in every different country. It is a difficult attempt, like any serious action, in modern world, but we definitely can do it. The first result is a positive shock in employment (with the fast and effective reduction of unemployment rate), as well as in the incomes creation and their distribution. The second future result will be the “lack” of unemployed people for the enterprises in function. The third future result will be the increase of wages of the already wage earners. The forth future result is the limitation (implementation with fewer beneficiaries) of Re.Ho.St.E.N.A.R., as an organized answer to the unavoidable pressure for the increase of inflation. At that time, of course, unemployment will be an absolutely resolved problem.

2.2 Autonomous workers for boosting co-operatives

The development of Social Economy is the INMEKO’s (Institute for the Studies of the Social Economy) crucial target, within the European Union and the Euro zone. My analysis respects the target of INMEKO and

elaborates the synergy of the program Re.Ho.St.E.N.A.R., with our common target for the enhancement of co-operatives.

2.2.1 Selective Affinities

The autonomous workers (of the previous program) are very similar to the own-account workers (according to the definition of ILO). The members of co-operatives are, definitely, own-account workers (according to the definition of ILO). The similarity of both the statuses, the *beneficiaries* of the program for combating unemployment and the members of co-operatives is obvious and compatible. The rather lower cost of *the beneficiaries* creates the potential for the special using of their (possibly) collective force, in the different kinds of co-operatives (producers’ co-operatives, consumers’ co-operatives, co-operative banks, mutual social security funds, communities for the production of energy etc.). The co-operatives, then, are going to have the role of some of the consumers, during the activation of Re.Ho.St.E.N.A.R.

2.2.2 Aspirations and Synergies

The using of work of the *beneficiaries* reduces the labour cost of co-operatives, without the creation of any permanent commitment. The co-operatives enhance their activities and economic results, during the employment of the *beneficiaries*. The *beneficiaries* learn to produce collectively, while they are autonomous workers. The autonomous workers could have, additionally to the necessary professional experience, the experience to make businesses in a field of legal entrepreneurship, with democratic organization and social care for the community. The enforcement of the co-operatives, by this method, enriches the entrepreneurship, while the profitable enterprises have not the proper number and analogy for the absorption of unemployed people, in the modern society.

2.2.3 Targets of the action

The using of work of the *beneficiaries* helps the expansion of own-account workers as a part of labour force in co-operatives. They are very similar to the owners of co-operatives. A new culture of labour’s cooperation can be born. The co-operatives with the cheaper and available work could expand

economies. According to our projections, a percentage near to 15%, in five years term, to 22%, in 8 years term, and finally to 25% of the GDP is achievable (within a ten years time term). Under the abovementioned conditions, the absorption of unemployment could be more close to the needs of local and national society, and immediate. I am confident that the combination of the certain method for combating unemployment and the enhancement of co-operatives, in free-market societies, can make unemployment a problem of the past.

Bibliography

[The Congress of the United States] (1996). Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act- PRWORA. Public Law 104-193, Aug. 22.

ILO (2020). Unemployment rate by sex and age -- ILO modeled estimates, Nov. 2020 (%). Last update on 14MAR21.

ILO (2018), ILOSTAT. *Unemployment 1991-2017* (<http://www.ilo.org>).

ILO (2019), ILOSTAT. Employment by Status in Employment 1991-2017 (<http://www.ilo.org>) Aug. 4, 2019.

Keynes, J.M. [2007 (1936)]. The General Theory of Employment, Interest and Money. London, Macmillan.

Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), pp. 59-71.

Lytras, A.N. (2017a). A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the state. Athens: Papazissis Publishers (eBook).

Lytras, A.N. (ed.) (2017b). Combating Unemployment during the Age of Crisis (in Greek). *The Socials. Selections from Greek Sociology*. Athens: Panteion University

(<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&type=creator&q=%CE%9B%CF%8D%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%82,%20%CE%91%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%AD%CE%B1%CF%82%20%CE%9D.&page=1&scope=&lang=el&pid=iid:18041>).

Lytras, A.N. (2020). A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the state. Athens: Papazissis Publishers.

Minsky, H.P. [2008 (1986)]. Stabilizing an Unstable Economy. New York, McGraw-Hill.

OECD (2020), Enterprises by business size, 1-9 persons employed/10-19 persons employed/20-49 persons employed, Number, Annual, 2020, <https://data.oecd.org/chart/6OjT>, <https://data.oecd.org/entrepreneur/enterprises-by-business-size.htm>.

Andreas N. Lytras

SOCIALNEET Project

Contributors & Credits

CONTRIBUTORS

From the Fund Operators

Mateusz Wiśniewski
Francesca Bombarda
Sara Barbi

External Contributors

Thomas Mc Grath

From the Projects

Gojana Paponja	Guillem Aris
Alina Adomnicăi	Joerg Schoolmann
Monika Peter Tzvetkova	Catarina Farinha
Marzena Dusza	Miriam Rosa
Kyriaki Kyprianou	Johanna Lehtmetts
Laura Pacareu Flotats	Kadi Väli
Ioannis Papageorgiou	Sylvie Feindt
Constantinos Oikonomopoulos	Dunja Buchhaupt
Kremena Yordanova	KIZ Sinnova
Jobsplus in collaboration with Extinction	Giulia Parola
Rebellion Malta	Eszter Szonyi
ATIS Team	Amber Darmanin
Rezos Brands team	Anastasia Vlachou
Katarzyna Rećko – Dietetyczka	Joerg Schoolmann
"Kerta" Paulina Bzdzikot	Andreas N. Lytras

Themes of the month:

Projects: 0029; 0031; 0033; 053; 058; 086; 0181; 192; 203; 314

DIRECTOR

Gian Luca Bombarda

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ, ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου
Διευθύντρια Εργαστηρίου Αστέακής Εγκληματολογίας
Παντείου Πανεπιστημίου

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΣΤΕΑΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
(ΕΑστΕ)

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΣΤΙΣ 23/11/2022

ΣΤΟ ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Σ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ II

ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

**Χαρτογραφώντας την εγκληματικότητα
και την ανασφάλεια στην περιφέρεια
της Πρωτεύουσας, την εποχή της οικονομικής κρίσης**

ΑΘΗΝΑ 2022

Στο πλαίσιο του Έργου: «UrbanCrime: Spatial aspects of crime and insecurity in the era of economic crisis: Trends, dimensions and correlations – Χαρτογράφηση της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας στην εποχή της οικονομικής κρίσης: Τάσεις, διαστάσεις και συσχετισμοί» το οποίο υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1^η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αριθμός Έργου: ΗΦΡΙ-FM17-3898) www.elidek.gr.

ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.
Ελληνικό Ίδρυμα
Έρευνας & Καινοτομίας

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΣΤΕΑΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
(ΕΑστΕ)

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΣΤΙΣ 23/11/2022
ΣΤΟ ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Σ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ II
ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

**Χαρτογραφώντας την εγκληματικότητα
και την ανασφάλεια στην περιφέρεια
της Πρωτεύουσας, την εποχή της οικονομικής κρίσης**

Επιστημονική Ευθύνη

Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου
Διευθύντρια Εργαστηρίου Αστέακής Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

Επιμέλεια έκδοσης

Ελένη Κοντοπούλου
Νομικός, Δρ. Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΔΙΟΝΙΚΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2022

Copyright: ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΣΤΕΑΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ (ΕΑστΕ)

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

«ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ
ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ, ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ»

Επιστημονική Ευθύνη

Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου

Επιμέλεια έκδοσης

Ελένη Κοντοπούλου

DTP | Σχεδιασμός εξωφύλλου: Rinétta

ISBN | 978-618-86497-0-5

Σχεδιασμός & Δημιουργία

ΜΑΡΙΑ ΤΣΑΚΟΥΡΙΔΟΥ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Γραβιάς 9-13, Τ.Κ. 106 78, Αθήνα • Τηλ.: 210 38 01 777 • E-mail: info@dionicos.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ 9

Χαράλαμπος Οικονόμου

Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου,
Αντιπρύτανης Έρευνας και Δια Βίου Μάθησης

Ξένια Χρυσόχου

Καθηγήτρια στο Τμήμα Ψυχολογίας Παντείου Πανεπιστημίου, Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου του Ελληνικού Ιδρύματος Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ)

Τρύφων Κωστόπουλος

Καθηγητής και Πρόεδρος Τμήματος Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

Πουλίκος Δικαιάκος

Προϊστάμενος Τμήματος Επιχειρησιακού Σχεδιασμού Δημοτικής Αστυνομίας Δήμου Αθηναίων

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΕΙΣΗΓΗΣΗ 17

«Παρουσίαση και στοχεύσεις του έργου 'Χαρτογράφηση της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας στην εποχή της οικονομικής κρίσης: Τάσεις, διαστάσεις και συσχετισμοί»

Χριστίνα Ζαραφωνίτου

Καθηγήτρια Εγκληματολογίας στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, Διευθύντρια του Εργαστηρίου Ασθεακής Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, Επιστημονικά Υπεύθυνη του Έργου

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ 1^{ΗΣ} ΣΥΝΕΔΡΙΑΣ

Ο ρόλος των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών στην κοινωνική δομή και λειτουργία: η περίπτωση της οικονομικής κρίσης

Συντονισμός: Καθηγητής Χαράλαμπος Οικονόμου, Αντιπρύτανης Έρευνας και Δια Βίου Μάθησης

«Απασχόληση και ανεργία στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Όψεις, ζητήματα και εναλλακτικές λύσεις» 29

Καθηγητής Ανδρέας Λύτρας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

«Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην εγκληματικότητα: Η διεθνής ερευνητική εμπειρία» 43

Στέλλα Μάλλιου, Κοινωνιολόγος, ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

«Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ανασφάλεια: Η διεθνής ερευνητική εμπειρία» 57

Βασιλική Γιαννοπούλου, Κοινωνιολόγος, ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

«Σύνδεση ανεργίας και εγκληματικότητας» 75

Κατερίνα Φιτσιάλου, Κοινωνιολόγος, Υπ. Διδάκτωρ

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ 2^{ΗΣ} ΣΥΝΕΔΡΙΑΣ

Ο ρόλος του χώρου στη μελέτη του εγκληματικού φαινομένου

Συντονισμός: Αν. Καθηγητής Άγγελος Μιμής

«Η μελέτη του εγκλήματος στην ανάλυση των Οικονομικών των Αστικών Κέντρων» 91

Καθηγητής Αντώνης Ροβολής, Τμήμα Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

«Ιστορική εξέλιξη και χρησιμότητα της χαρτογράφησης του εγκλήματος» 105

Γιώργος Μπάθας, Οικονομολόγος, ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ 3^{ΗΣ} ΣΥΝΕΔΡΙΑΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

«Χαρτογράφηση της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας στην εποχή της οικονομικής κρίσης: Τάσεις, διαστάσεις και συσχετισμοί» στους Δήμους Αθήνας, Φιλοθέης-Ψυχικού, Κορυδαλλού

Συντονισμός: Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου

«Πορίσματα διαγνωστικής έρευνας στους κατοίκους των Δήμων Αθήνας, Φιλοθέης-Ψυχικού, Κορυδαλλού» 119

Δημήτριος Καλαμάρας, Δρ. Κοινωνικής Στατιστικής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Μεταδιδάκτορας Εφαρμοσμένης Στατιστικής, Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

«Χαρτογράφηση και χωρική ανάλυση των δεδομένων της διαγνωστικής έρευνας στους κατοίκους των Δήμων Αθήνας, Φιλοθέης-Ψυχικού, Κορυδαλλού» 137

Αν. Καθηγητής Άγγελος Μιμής και Υποψήφιος Διδάκτορας **Θάνος Συνολάκης**, Τμήμα Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

«Στάσεις και αντιλήψεις των εκπροσώπων δημοτικών αρχών και αστυνομίας στους Δήμους Αθηναίων, Φιλοθέης-Ψυχικού και Κορυδαλλού σχετικά με την εγκληματικότητα και την ανασφάλεια στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης» 153

Ελένη Κοντοπούλου, Νομικός-Δρ. Εγκληματολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο και **Χαράλαμπος Καραγιαννίδης**, Νομικός-Δρ. Εγκληματολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ 173

“URBAN CRIME: SPATIAL OF CRIME AND INSECURITY IN THE ERA OF ECONOMIC CRISIS: TRENDS, DIMENSIONS AND CORRELATIONS” - «ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΤΑΣΕΙΣ, ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ», ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ, ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΘΕΗΣ-ΨΥΧΙΚΟΥ

Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Επιστημονικά Υπεύθυνη του έργου

* Για το περιεχόμενο των συμβολών που δεν περιλαμβάνονται στο Έργο, η επιστημονική ευθύνη ανήκει στους συγγραφείς τους. Κατά την επιμέλεια των κειμένων διατηρήθηκε το ύφος γραφής των συγγραφέων των συμβολών.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Χαράλαμπος Οικονόμου

*Καθηγητής Τμήματος Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου,
Αντιπρύτανης Έρευνας και Δια βίου Μάθησης*

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι, φοιτήτριες και φοιτητές, συμμετέχοντες στην παρούσα εκδήλωση.

Με ιδιαίτερη χαρά δέχθηκα την πρόσκληση να απευθύνω χαιρετισμό στην ημερίδα αυτή, όπου παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του Ερευνητικού Έργου «Χαρτογραφώντας την εγκληματικότητα και την ανασφάλεια στην περιφέρεια της Πρωτεύουσας, την εποχή της οικονομικής κρίσης», με Επιστημονικά Υπεύθυνη την Καθηγήτρια του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, κυρία Χριστίνα Ζαραφωνίτου.

Το Έργο αυτό, εντάσσεται στο πλαίσιο χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.), όπου το Πάντειο Πανεπιστήμιο έχει μια αξιοσημείωτη παρουσία. Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι σήμερα έχουν εγκριθεί για χρηματοδότηση από το ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. 56 προτάσεις μελών του Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού, υποψήφιων διδασκόντων και μεταδιδασκόντων ερευνητών/τριών του Παντείου Πανεπιστημίου, συνολικού προϋπολογισμού 4.560.437 ευρώ.

Αναφερόμενος, τώρα, στο συγκεκριμένο έργο, του οποίου τα αποτελέσματα θα παρουσιαστούν και θα συζητηθούν στη σημερινή ημερίδα, δεν μπορεί κανείς να μην επισημάνει τη σπουδαιότητά του. Μελετά μια κρίσιμη για την Ελληνική κοινωνία χρονική περίοδο, η οποία συμπίπτει με μια βαθιά οικονομική, πολιτική, κοινωνική αλλά και πολιτισμική κρίση, που επέφερε αρνητικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς, μεταξύ των οποίων και η εγκληματικότητα και η αίσθηση ανασφάλειας των πολιτών, οι οποίες αποτελούν άλλωστε και τα ερευνητικά αντικείμενα του έργου αυτού.

Η συμβολή του έγκειται στο γεγονός ότι προσφέρει την τεκμηρίωση εκείνη η οποία είναι αναγκαία για τη διαμόρφωση δημόσιων πολιτικών και την αξιολόγηση αυτών με βάση επιστημονικά δεδομένα και όχι ιδεολογικά επιχειρήματα. Αναδεικνύει την πολυπλοκότητα της κοινωνικής δυναμικής της κοινωνίας και αποκαλύπτει δεσμούς αιτιακής συνάφειας. Παρουσιάζει αντικειμενικές διαστάσεις και υποκειμενικές προσλήψεις ενός κοινωνικού φαινομένου και συνεπώς συνιστώσες που η κοινωνιολογική θεώρηση αναδεικνύει. Το πλούσιο εμπειρικό υλικό που συλλέχθηκε κατά τη διάρκεια διενέργειας της έρευνας, αποτελεί πρόσφορο έδαφος δοκιμής κοινωνιολογικών εννοιών και προσεγγίσεων, όπως η έννοια της ανομίας και της δυναμικής των κοινωνικών κανόνων που αποτέλεσε πεδίο προβληματισμού του Durkheim, η εμφάνιση πολυδιάστατων κοινωνικών ανισοτήτων που αναλύονται στο έργο του Marx, ή το κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο όπως το προσεγγίζουν οι Putnam και Bourdieu.

Η έρευνα της κας Ζαραφωνίτου και των συνεργατών της επιχειρεί την χαρτογράφηση της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας σε συγκεκριμένες αστικές περιοχές. Η χρησιμότητα ενός τέτοιου εγχειρήματος είναι προφανής. Παίρνοντας ως αφορμή την πρόσφατη πανδημία του κορωνοϊού, ποιος μπορεί να μην εξάρει το έργο του John Snow, γιατρού και ενός από τους θεμελιωτές της επιδημιολογίας, ο οποίος με τη μέθοδο της χαρτογράφησης των κρουσμάτων χολέρας στο Λονδίνο το 1854, κατάφερε να εντοπίσει την πηγή της επιδημίας. Η χαρτογράφηση, λοιπόν, της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας στην Περιφέρεια της Πρωτεύουσας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ανατρέπει λανθασμένες εικόνες που είχαμε σχετικά με τις περιοχές που θεωρούνται «επικίνδυνες» στην Αθήνα και μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση δημόσιων πολιτικών που να ανταποκρίνονται στην κοινωνική πραγματικότητα και όχι σε προκαταλήψεις και ιδεασμούς.

Αναφέρθηκα στην πανδημία του κορωνοϊού. Μια κρίση επιδημιολογική η οποία ακολούθησε, σε σύντομο χρονικό διάστημα, την οικονομική κρίση. Θα είχε ενδιαφέρον να διερευνήσει κανείς την εγκληματικότητα και την ανασφάλεια κατά τη διάρκεια και αυτής της κρίσης. Προτείνω, λοιπόν, στην αγαπητή κα Ζαραφωνίτου και την ομάδα της, αυτό να αποτελέσει ένα από τα επόμενα ερευνητικά τους ενδιαφέροντα.

Εύχομαι καλή συνέχεια στις εργασίες της σημερινής ημερίδας, από την οποία είμαι σίγουρος ότι θα προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα και θα γίνει ένας γόνιμος διάλογος. Και ελπίζω όλα αυτά να αποτυπωθούν σε έναν τόμο πρακτικών προκειμένου η προστιθέμενη αξία να διαχυθεί σε όλη την ακαδημαϊκή κοινότητα.

Ξένια Χρυσοχόου

*Καθηγήτρια Κοινωνικής και Πολιτικής Ψυχολογίας,
Τμήμα Ψυχολογίας Παντείου Πανεπιστημίου,
Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου του ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ*

Είναι πολύ μεγάλη χαρά και τιμή να πω κάποια λόγια για το πρόγραμμα «Χαρτογράφηση της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας στην εποχή της οικονομικής κρίσης: Τάσεις, διαστάσεις και συσχετισμοί» που χρηματοδοτήθηκε από το ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ και παρουσιάζει εδώ κάποια από τα πορίσματά του.

Το ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ έχει στόχο να χρηματοδοτεί την βασική έρευνα, την έρευνα που προέρχεται από την επιστημονική περιέργεια των ερευνητών, και να τους δίνει τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν το ερευνητικό τους ενδιαφέρον. Είναι όμως ιδιαίτερα σημαντικό όταν το ερευνητικό ενδιαφέρον συναντά τις ανάγκες της κοινωνίας όπως συμβαίνει με αυτό το πρόγραμμα.

Το έργο αυτό έθεσε ως στόχο να αποτυπώσει τον φόβο και την ανασφάλεια των πολιτών από την εγκληματικότητα και να τα συνδυάσει με τα επίσημα αστυνομικά στοιχεία σε δήμους της Αττικής, χαρτογραφώντας εντέλει την αίσθηση των πολιτών σε συνθήκες οικονομικής κρίσης.

Ως κοινωνική ψυχολόγος, η ίδια, γνωρίζω την σημασία της αποτύπωσης του συναισθήματος του φόβου και της ανασφάλειας καθώς αυτά επιδρούν στις συμπεριφορές, και μάλιστα επιδρούν περισσότερο και από τα πραγματικά δεδομένα της εγκληματικότητας. Καθώς ο φόβος έχει φανεί ότι μπορεί να οδηγήσει σε πιο αυταρχικές επιλογές τους πολίτες είναι πολύ σημαντική αυτή η χαρτογράφηση σε μια χρονική περίοδο παρατεταμένης κρίσης. Το αίσθημα ανασφάλειας μπορεί να αποτελεί δείκτη έλλειψης κοινωνικής συνοχής και σε συνδυασμό με την έλλειψη εμπιστοσύνης στους θεσμούς δύναται να δημιουργεί ένα εκρηκτικό μείγμα απόψεων που οδηγούν τους πολίτες σε ακραίες λύσεις για την κοινωνική οργάνωση.

Η καινοτομία που προσφέρει η δουλειά αυτή συνίσταται στο ότι συνδυάζει δεδομένα για το έγκλημα που προέρχονται από επίσημες πηγές με τις απόψεις της αστυνομίας και των δήμων αλλά κυρίως με το αίσθημα των πολιτών. Πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι η έρευνα γίνεται σε 3 δήμους της Αττικής (το Δήμο Αθηναίων με τα διαφορετικά του διαμερίσματα, το Δήμο Κορυδαλλού και τον Δήμο Φιλοθέης-Ψυχικού) που διαφέρουν ως προς τις κοινωνικο-οικονομικές τους συνθήκες. Τέλος, αυτή η αποτύπωση, που γίνεται και με τεχνικές χωρικής ανάλυσης, αφορά την περίοδο από το 2009 έως το 2019 καθώς και την περίοδο της πανδημίας (2020-21) και μας επιτρέπει πολύ ενδιαφέρουσες συγκρίσεις.

Το έργο αυτό με την χαρτογράφηση που κάνει και τη σύνθεση στοιχείων από πολλές πηγές προσφέρει μια γνώση του φαινομένου της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας που μπορεί να καταρρίψει εδραιωμένες στερεοτυπικές ιδέες (όπως πχ. τα επίπεδα εγκληματικότητας και ανασφάλειας σε συγκεκριμένες περιοχές του κέντρου της Αθήνας όπως είναι τα Εξάρχεια). Καταδεικνύει, επίσης, πώς η αίσθηση της γειτονιάς και της κοινότητας σε περιοχές που δεν χαρακτηρίζονται από οικονομική ευμάρεια (βλ. Κορυδαλλός) μπορεί να εξισορροπεί συναισθήματα ανασφάλειας των πολιτών σε σχέση με περιοχές με μεγαλύτερη οικονομική άνεση. Επίσης, δύναται να καταστεί σημαντικό εργαλείο πολιτικών καταπολέμησης και της εγκληματικότητας αλλά και της ανασφάλειας των πολιτών σε περιοχές που αυτό το αίσθημα δεν συνάδει με τα πραγματικά ποσοστά εγκληματικότητας.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να υπογραμμίσω τη σημασία που έχει η σύμπραξη της τοπικής αυτοδιοίκησης, κρατικών θεσμών και του πανεπιστημίου στην εκπόνηση έρευνας προς όφελος της επιστήμης και της κοινωνίας.

Είμαστε περήφανοι στο ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ που μπορέσαμε να συμβάλλουμε στην υλοποίηση αυτής της ερευνητικής δουλειάς. Ευχόμαστε τα πορίσματα αυτού του έργου να δημοσιοποιηθούν τόσο στην επιστημονική κοινότητα όσο και στο ευρύτερο κοινό. Τέλος, ελπίζουμε αυτό το έργο να ήταν η αρχή μιας ενασχόλησης με αυτά τα θέματα, να διαμόρφωσε νέους ερευνητές και να τους έδωσε ώθηση να συμβάλλουν και αυτοί στη συνέχεια σε θέματα που αφορούν την σχέση ανασφάλειας και εγκληματικότητας σε αστικά περιβάλλοντα.

Τρύφωνας Κωστόπουλος

*Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου,
Προέδρος Τμήματος Κοινωνιολογίας*

Ευχαριστώ πολύ τους διοργανωτές για την πρόσκληση

κ. Οικονόμου, Αντιπρύτανη του Παντείου Πανεπιστημίου
κ. Ζαραφωνίτου, Επιστημονική Υπεύθυνη της Ημερίδας και Διευθύντρια του Εργαστηρίου
Αστεακής Εγκληματολογίας
κ. Χρυσόχου, Πρόεδρε του Επιστημονικού Συμβουλίου του Ελληνικού Ιδρύματος Έρευνας
και Τεχνολογίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ)
Αγαπητές φοιτήτριες και φοιτητές
Κυρίες και κύριοι,

Κάποιος βίαζε και εκπόρνευε ένα παιδί στα Σεπόλια. Δεν είναι φρικτό; Μήπως δεν έγινε κάτι ανάλογο σε μια δομή στον Κολωνό; Οι γυναικοκτονίες αυξάνονται. Δεν είναι τραγικό; Παπάδες συμμετέχουν σε εγκλήματα. Ας μη το συνεχίσουμε. Ποιο είναι το συμπέρασμα που εκβιάζεται; Ω τι φρίκη! Όλοι και όλες ένοχοι και ένοχες! Φτωχοδιάβολοι και «καθώς πρέπει άνθρωποι», ταυτόχρονα ένοχοι. Επίσημοι θεσμοί και αδιαφανείς δομές, το ίδιο. Κυβέρνηση και κυβερνώμενοι στο ίδιο τσουβάλι. Κατεστημένες κυρίαρχες αξίες, όσο και η αντανάκλασή τους, στο ίδιο βαθμό ένοχες.

Μα πόση υποκρισία υπάρχει εδώ; Όχι δεν πρόκειται για κάποια υπερ-ευαισθητοποίηση των κυρίαρχων μέσων για τόσες μορφές εγκλημάτων. Αλλού πάει το θέμα. Όταν όλοι είναι ένοχοι, πρακτικά δεν υπάρχει ένοχος. «Ένοχος ένοχον οὐ ποιεῖ». Αυτός είναι ο στόχος. Και κάτι ακόμη. Οι ένοχοι είναι στους «κάτω», όχι στους «πάνω». Επί το λαϊκότερο: Παλιοκοινωνία, τι ψάχνεις να βρεις, δεν υπάρχει άκρη, μη τρελαίνεσαι. Μακριά από εμάς και τίποτα άλλο... Μα αν είμαστε όλοι και όλες ένοχοι και ένοχες, εν τέλει αυτή η κοινωνία δε σώζεται. Ματαιότης.

Υπάρχει ένα γνωστό κοινωνικό πείραμα. Αν κλείσεις πχ 30 ανθρώπους σε ένα δωμάτιο, πόσο χρόνο θέλουν άραγε να πάψουν σταδιακά να είναι άνθρωποι και να αρχίσουν να ξεπέφτουν σε όλες τις ποταπότητες; Αλήθεια, το συμπέρασμα είναι ότι όλοι είναι ποταποί ή μήπως ότι υπάρχει το έγκλημα του εγκλεισμού τους και ένοχος για αυτό;

Όχι λοιπόν στη συσκοτίση! Κράτος και κυβερνήσεις εγκληματούν με διαλυμένες παιδεία, υγεία, κοινωνική πρόνοια, προστασία των παιδιών, δομές ψυχικής υγείας κτλ. «Μη μου μιλάς για λευτεριά. Η φτώχεια να η σκλαβιά». (Μπακούνιν). Η φτώχεια, η ανασφάλεια, η λογική «ο σώσων εαυτόν σωθήτω», η χυδαία λογική «όλοι εναντίον όλων», παράγουν κανιβαλισμό.

Η ένταξη των ανθρωπίνων σχέσεων σε λογικές εμπορευματοποίησης, ανταγωνισμού και κυριαρχίας, σκοτώνουν αισθήματα αλληλεγγύης.

Η λογική και η κουλτούρα της βίας, πρωτίστως εκπορευόμενη από την κρατική καταστολή, τον εργοδοτικό δεσποτισμό και την οικονομική βία, αντανakλώνται αλλά και πολλαπλασιάζουν προϋπάρχουσες νοσηρές σχέσεις καταπίεσης μεταξύ αντρών και γυναικών, γονιών και παιδιών, εκπαιδευτικών και μαθητών κ.ό.κ.

Για την λύση του προβλήματος της εγκληματικότητας, οφείλουμε να σκεφτούμε και να δράσουμε με υπέρβαση από τις περιπτώσεις και να αναζητήσουμε τις συνολικές «αιτίες που μας αφήνουμε μισούς». Οι ένοχοι βρίσκονται στη συνολική δομή της καπιταλιστικής κοινωνίας και στην σαπίλα που αποπνέουν οι «αξίες» της. Για παράδειγμα από τη Δύση οργανώνονται ταξίδια sex tourism για παιδεραστές προς τις χώρες της Άπω Ανατολής (Ταϊλάνδη), όπου οι «πολιτισμένοι» δυτικοί κοσμοπολίτες ικανοποιούν τα ζωώδη ένστικτά τους πάνω σε απροστάτευτες αθώες παιδικές ψυχές.

Ας παρακολουθήσουμε τώρα το συγγραφέα «των Αθλών» Βίκτωρα Ουγκώ: «Εκεί που ανοίγει ένα σχολείο κλείνει μια φυλακή». Με αυτή την έννοια η παιδεία, η πνευματική καλλιέργεια και ο επαναπροσδιορισμός των κοινωνικών προτύπων που θα υπηρετούν ανώτερες ουμανιστικές αξίες πρέπει να είναι το ζητούμενο. Το συνέδριό σας μπορεί να συμβάλει προς σ' αυτή την κατεύθυνση.

Η συνολική όμως αντιμετώπιση του προβλήματος της εγκληματικότητας δεν μπορεί επιλυθεί στο πλαίσιο της σημερινής καπιταλιστικής κοινωνίας. Μιας κοινωνίας για την οποία ο συγγραφέας του Κεφαλαίου σημειώνει: Αν το χρήμα «γεννιέται με φυσικές κηλίδες αίματος στο ένα μάγουλο, το κεφάλαιο γεννιέται βουτηγμένο από την κορυφή ως τα νύχια στο αίμα και στη βρωμιά και στάζοντας αίμα από όλους τους πόρους». Στο ίδιο μήκος κύματος πάλι ο μεγάλος Βίκτωρ Ουγκώ αναφωνεί: «Η κοινωνία προετοιμάζει το έγκλημα. Ο εγκληματίας το διαπράττει». Δηλ. «Ο τρόπος της παραγωγής της υλικής ζωής, καθορίζει γενικά την εξέλιξη της κοινωνικής, πολιτικής και διανοητικής ζωής. Το τι είναι οι άνθρωποι, δεν καθορίζεται από τη συνείδησή τους, αλλά, αντίστροφα, το κοινωνικό τους είναι, καθορίζει τη συνείδησή τους» (Μαρξ).

Για να δημιουργηθούν, λοιπόν, διαφορετικές συνειδήσεις πρέπει να μεταβούμε σε διαφορετικές κοινωνίες, οι οποίες δεν θα έχουν στην προμετωπίδα τους το κέρδος των σημερινών καπιταλιστικών κοινωνιών αλλά πανανθρώπινα ιδανικά. Δεν αρκεί λοιπόν η επιφανειακή μελέτη των κοινωνικών φαινομένων αλλά να δούμε τι συμβαίνει κάτω από τα επιφανόμενα. Η προσπάθεια δύσκολη αλλά και επιβεβλημένη, αφού «οι φιλόσοφοι μονάχα εξηγούσαν με διάφορους τρόπους τον κόσμο, το ζήτημα όμως είναι να τον αλλάξουμε» (Μαρξ). Όσο ο κόσμος δεν αλλάζει μοιραία θα έχουμε τα ίδια αποτελέσματα. Εκμετάλλευση, φτώχεια, εγκλήματα, ανθρώπους του κοινωνικού περιθωρίου.

Με αυτές τις σκέψεις είμαι βέβαιος ότι το συνέδριό σας θα συμβάλει σημαντικά στην επιστημονική ανάλυση του φαινομένου της εγκληματικότητας στην ελληνική κοινωνία, βασική προϋπόθεση για την αντιμετώπιση του προβλήματος σήμερα μέχρι την οριστική εξάλειψή του στο μέλλον.

Πουλίκος Δικαιάκος

*Προϊστάμενος Τμήματος Επιχειρησιακού Σχεδιασμού,
Δημοτικής Αστυνομίας Δήμου Αθηναίων*

Αξιότιμη κυρία Ζαραφωνίτου,

Θα ήθελα να σας εκφράσω τις θερμές μας ευχαριστίες για την πρόσκληση προς τη Διεύθυνση Δημοτικής Αστυνομίας του Δήμου Αθηναίων, προκειμένου να συμμετάσχει στην Ημερίδα του Εργαστηρίου Αστακής Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών με θέμα «Χαρτογραφώντας την εγκληματικότητα και την ανασφάλεια στην περιφέρεια της Πρωτεύουσας, την εποχή της οικονομικής κρίσης».

Ο Δήμος Αθηναίων μέσω των Υπηρεσιών του, υλοποιεί διάφορες δράσεις με στόχο τόσο την κοινωνική προστασία και την ικανοποίηση των ολοένα και αυξανόμενων αναγκών των πολιτών, ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης, όσο και την ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας των πολιτών.

Συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων, ο Δήμος Αθηναίων έχει συνάψει από το 2019 σύμφωνο συνεργασίας με την ΕΛ.ΑΣ, δρώντας σε διαφορετικά επίπεδα τόσο κατά μόνας όσο και από κοινού με άλλους φορείς, για την αντιμετώπιση της μικροπαραβατικότητας, την σφράγιση των εγκαταλελειμμένων κτιρίων, τη φροντίδα χρηστών ψυχοδραστικών ουσιών, τον έλεγχο παραβάσεων σε καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος και την αντιμετώπιση του παράνομου υπαίθριου εμπορίου.

Επιπλέον, ο Δήμος Αθηναίων υλοποιεί ένα μεγάλο πρόγραμμα ολικής αναβάθμισης του δημοτικού φωτισμού σε όλες τις γειτονιές της Αθήνας, με σκοπό την ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας, τόσο των επισκεπτών όσο και των δημοτών του Δήμου μας.

Ολοκληρώνοντας, σας γνωρίζουμε ότι η προστασία της ζωής και της περιουσίας των πολιτών αποτελεί πρώτη υποχρέωση του Δήμου Αθηναίων και ως εκ τούτου θα συνεχίσει να πραγματοποιεί δράσεις, οι οποίες θα εξασφαλίζουν την ασφαλή διαβίωση των πολιτών.

Σας ευχαριστούμε θερμά, και πολλά συγχαρητήρια τόσο για τη διεξαγωγή της σημερινής ημερίδας όσο και για το εξαιρετικό ερευνητικό σας πρόγραμμα, το οποίο σίγουρα θα αποτελέσει οδηγό για την υλοποίηση του έργου μας.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΕΥΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

«ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΤΑΣΕΙΣ, ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ»

Χριστίνα Ζαραφώνιτου

Καθηγήτρια Εγκληματολογίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου, Διευθύντρια Εργαστηρίου Αστυνομικής Εγκληματολογίας Τομέα Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Επιστημονικά Υπεύθυνη του Έργου

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

“UrbanCrime: Spatial aspects of Crime and insecurity in the era of economic crisis: Trends, dimensions and correlations – Χαρτογράφηση της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας στην εποχή της οικονομικής κρίσης: Τάσεις, διαστάσεις και συσχετισμοί”

Ακρώνυμο: UrbanCrime

Επιστημονική Περιοχή: Κοινωνικές Επιστήμες

Επιστημονικό Πεδίο: Εγκληματολογία

Επιστημονική Υπεύθυνη (ΕΥ): Χριστίνα Ζαραφώνιτου, Καθηγήτρια Εγκληματολογίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου. Διευθύντρια Εργαστηρίου Αστυνομικής Εγκληματολογίας Τομέα Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Φορέας Υποδοχής: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το Ερευνητικό Έργο εγκρίθηκε και υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ) στο πλαίσιο της δράσης «1η προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αρ. έργου HFRI-FM17-3898) [ΕΛΙΔΕΚ, Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας \(elidek.gr\)](#).

Σκοπός του έργου είναι η μελέτη της εξέλιξης του φαινομένου της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και μετά, η οποία και διερευνάται σε σχέση με τις συνθήκες οικονομικού αποκλεισμού σε τρεις δήμους της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας (Δήμος Αθηναίων, Φιλοθέης-Ψυχικού και Κορυδαλλού).

Αντικείμενο μελέτης: Ειδικότερα, στο πλαίσιο του έργου εξετάζεται η πιθανή αύξηση του εγκλήματος σε περιόδους οικονομικής κρίσης με ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη της χωρικής ανάλυσης της εγκληματικότητας σε συνάρτηση με την υποβάθμιση των υπό εξέταση περιοχών λόγω της οικονομικής κρίσης.

Επίσης, μελετάται ο φόβος του εγκλήματος και η ανασφάλεια κατά την οικονομική κρίση καθώς και το κατά πόσο το φαινόμενο εντείνεται σε περιοχές υποβαθμισμένες με σοβαρά οικονομικά προβλήματα (και εδώ δίνεται έμφαση στη χωρική ανάλυση του φαινομένου). Τα δεδομένα της μελέτης δύνανται να αξιοποιηθούν στο σχεδιασμό και την υλοποίηση αποτελεσματικότερων πολιτικών πρόληψης και αντιμετώπισης του εγκλήματος και ενίσχυσης του αισθήματος της ασφάλειας των κατοίκων της πόλης.

Η μεθοδολογία: Στο πλαίσιο του έργου αξιοποιήθηκαν τόσο τα ποσοτικά (στατιστικές, ερωτηματολόγια) εργαλεία όσο και τα ποιοτικά, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην χωρική ανάλυση του υπό εξέταση φαινομένου μέσα από την εφαρμογή της χαρτογράφησης και της ανάλυσης χωρικών προτύπων.

Το έργο υλοποιείται από μια ομάδα **διεπιστημονικού χαρακτήρα** με επιστήμονες από τα πεδία της Εγκληματολογίας, Κοινωνιολογίας, Εφαρμοσμένης Στατιστικής και Γεωπληροφορικής.

Η διάρκεια του έργου είναι 36 μήνες με ημερομηνία έναρξης την 20/12/2019 και ημερομηνία λήξης την 19/12/2022.

Β. ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΟΥ

Επιστημονικά Υπεύθυνη του Έργου: Καθηγήτρια Εγκληματολογίας **Χριστίνα Ζαραφωνίτου**, Διευθύντρια Εργαστηρίου Ασστακής Εγκληματολογίας Τομέα Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Ομάδα Έργου:

Άγγελος Μιμής, Αν. Καθηγητής στην Εφαρμοσμένη Πληροφορική & Χωρική Ανάλυση, Τμήμα Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Δημήτριος Καλαμάρας, Δρ. Κοινωνικής Στατιστικής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Μεταδιδάκτορας Εφαρμοσμένης Στατιστικής, Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Χαράλαμπος Καραγιαννίδης, Νομικός-Δρ. Εγκληματολογίας, Μεταδιδάκτορας Νομικής Σχολής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Ελένη Κοντοπούλου, Νομικός-Δρ. Εγκληματολογίας, Μεταδιδασκαρική Ερευνήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Θάνος Συνολάκης, Υπ. Διδάκτωρ, Τμήμα Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Κατερίνα Φιτσιάλου, Κοινωνιολόγος, Υπ. Διδάκτωρ.

Βασιλική Γιαννοπούλου, Κοινωνιολόγος, ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Στυλιανή Μάλλιου, Κοινωνιολόγος, ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Γιώργος Μπάθας, Οικονομολόγος, ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Έλενα Συρμαλή, ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Μένια Χατζίκου, Επιχειρησιακή Αναλύτρια.

Γ. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

1. Κύριος σκοπός και στόχοι έργου

Η έρευνα αποσκοπεί στην εξέταση της δυναμικής εξέλιξης του εγκληματικού φαινομένου και της συνεπαγόμενης ανασφάλειας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η εξέλιξη της ερευνάται σε σχέση με την οικονομική υποβάθμιση στις περιοχές της ελληνικής πρωτεύουσας. Η ΕΥ και η ερευνητική ομάδα θέτουν ως αντικείμενο έρευνας το ρόλο των μακρο-οικονομικών παραγόντων στην εξέλιξη της εγκληματικότητας και των χαρακτηριστικών της καθώς και το ρόλο της στη δημιουργία ή ένταση μιας γενικότερης κατάστασης 'ευάλωτου' συνδεόμενης με το φόβο του εγκλήματος. Όλα τα παραπάνω μελετώνται στο πλαίσιο της οικολογικής εγκληματολογικής προσέγγισης και των χωρικών όψεων του εγκλήματος.

Το πρόγραμμα αποσκοπεί στη διατύπωση επιστημονικών απαντήσεων σε διάφορα σημαντικά ερωτήματα-κλειδιά και στην επισκόπηση θεμελιωδών ζητημάτων σχετικά με το έγκλημα και την ανασφάλεια στην Αθήνα, την εποχή της οικονομικής κρίσης. Οι κυριότεροι άξονες μελέτης είναι:

- Οξύνεται το εγκληματικό φαινόμενο σε περιόδους οικονομικής κρίσης;
- Ποιες μορφές εγκληματικότητας επηρεάζονται από την οικονομική κρίση (ιδιοκτησίας-προσώπων;)
- Επηρεάζεται η ενδοαστική κατανομή του εγκληματικού φαινομένου κατά τρόπο αντίστοιχο με την υποβάθμιση των συνοικιών συνεπεία οικονομικής κρίσης;
- Ο φόβος του εγκλήματος και η σχετιζόμενη με το έγκλημα ανασφάλεια εντείνεται σε περιόδους οικονομικής κρίσης;
- Ο φόβος του εγκλήματος και η σχετιζόμενη με το έγκλημα ανασφάλεια εντείνεται στις περιοχές που αντιμετωπίζουν εντονότερα οικονομικά προβλήματα;

2. Θεωρητικό και ερευνητικό πλαίσιο

Η Αθήνα έφθασε να χαρακτηρίζεται από τη σημερινή υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και τη μεγάλη ετερογένεια μέσα από διαδικασίες σταδιακής αστικοποίησής της, η οποία συναρτάται θετικά με ρεύματα εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης καθοριστικά για την ιστορία και την εξέλιξη της. Η ανάπτυξή της δεν έγινε, ωστόσο, βάσει οργανωμένου πολεοδομικού σχεδιασμού και τη φυσιογνωμία της προσδιόρισαν συγκυριακές πολιτικές, κοινωνικές αλλαγές και εσωτερικοί ανταγωνισμοί στο επίπεδο στέγασης.

Η ραγδαία αστικοποίηση (Zarafonitou, 1989) που χαρακτήρισε τόσο τη δεκαετία 1960-1970 όσο και τη σύγχρονη εποχή, συνοδεύθηκε και από μεγάλη ετερογένεια. Μετά το 1990, οι κεντρικές περιοχές της πρωτεύουσας επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από το μεταναστευτικό ρεύμα που προερχόταν κυρίως από βαλκανικές χώρες. Από το 2005 περίπου και μετά, ένα νέο μεγαλύτερο και πιο ετερογενές ρεύμα εξωτερικής μετανάστευσης από χώρες της Ασίας και της Αφρικής επηρέασε τη φυσιογνωμία της κοινωνικής ζωής της πρωτεύουσας και κυρίως των κεντρικών περιοχών της. Το νέο αυτό ρεύμα συνέπεσε με την εμφάνιση μιας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης της οποίας οι συνέπειες έγιναν ιδιαίτερα εμφανείς στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια.

Στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται αντίστοιχη ένταση και των κοινωνικών προβλημάτων με αντίστοιχη ανισοκατανομή στο εσωτερικό των περιοχών της πρωτεύουσας, με πιο επιβαρυνόμενο το κέντρο της. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται και η εγκληματικότητα η ποσοτική και ποιοτική μετεξέλιξη της οποίας είναι ενδεικτική μιας γενικότερης επιδείνωσής της (Ζαραφωνίτου, 2013).

Οι διεθνείς έρευνες θεμελιώνουν μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του φόβου του εγκλήματος και ορισμένων χαρακτηριστικών της γειτονιάς που την προσδιορίζουν ως «υποβαθμισμένη περιοχή» (deprived area), όπως είναι σπασμένα τζάμια, γκράφιτι, σκουπίδια στους δρόμους, ερειπωμένα κτίρια, κακός φωτισμός δημόσιων χώρων, δημόσια χρήση ναρκωτικών κ.λπ. (Nicolas, Povey, Walker, & Kershaw, 2005· Hideg & Manchin, 2005· Zaraφωνίτου, 2009· Zaraφωνίτου, 2006). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, οι ευκαιρίες εγκληματικής δράσης αυξάνονται στις εν λόγω περιοχές, όταν οι μη εγκληματικές μετακινήσεις και δραστηριότητες περιοριστούν εξ αιτίας του φόβου που προκαλεί η φήμη τους αυτή και εξ αιτίας της εντύπωσης περί ανικανότητας ελέγχου του εγκλήματος στην εν λόγω περιοχή.

Στα στάδια που ακολουθούν, οι μόνιμοι κάτοικοι των κεντρικών περιοχών της πόλης εγκαταλείπουν τις γειτονιές τους και στη θέση τους εγκαθίστανται μη μόνιμοι πληθυσμοί με πολλά κοινωνικά προβλήματα, λόγω του χαμηλού οικονομικού κόστους εγκατάστασης, σύμφωνα και με τη θεωρητική προσέγγιση της οικολογικής σχολής του Σικάγου (Park, Burgess & McKenzie, 1925· Shaw & McKay, 1942· Zaraφωνίτου, 2004). Η αλλαγή αυτή της φυσιογνωμίας των περιοχών συνεπάγεται συχνά τη χαλάρωση της πίεσης για προσφορά αποτελεσματικών κρατικών υπηρεσιών και την εγκατάσταση μη συμβατών κοινωνικών δραστηριοτήτων που συναρτώνται με την εικόνα μη ασφαλών περιοχών (Ζαραφωνίτου, 1996, 2013).

Η διαβάθμιση του φόβου του εγκλήματος προκύπτει από όλες τις έρευνές μας στην περιοχή της πρωτεύουσας, με κυριότερη παρατήρηση ότι τα υψηλότερα ποσοστά φόβου εντοπίζονται σταθερά στο Κέντρο της (Ζαραφονίτου, 2011). Η ανασφάλεια των κατοίκων του Κέντρου της Αθήνας, κατά τη δεκαετία της οικονομικής κρίσης (2009-19) συναρτάται με μια σειρά παραμέτρους της υποβάθμισης της ποιότητας ζωής σε καθημερινό επίπεδο, όπως:

- Η περιβαλλοντική υποβάθμιση
- Οι μεγάλες διαστάσεις των σχετικών με τα ναρκωτικά προβλημάτων
- Η ανεξέλεγκτη παράνομη πορνεία – trafficking
- Η μεγάλη πολιτισμική ετερογένεια (εξωτερική μετανάστευση)

- Οι εκτεταμένες διαστάσεις του παρεμπορίου (που τα τελευταία χρόνια έχει ατονήσει)
- Η κάμψη της εμπορικής δραστηριότητας
- Η εγκληματικότητα

«Χαρτογραφώντας» τα παραπάνω προβλήματα, παρατηρούμε ότι είναι εγκατεστημένα σε θύλακες του κέντρου της Αθήνας και εκδηλώνονται σωρευτικά με αποτέλεσμα οι εν λόγω περιοχές να χαρακτηρίζονται από:

- Μετεγκατάσταση των παραδοσιακών κατοίκων τους
- Ευμετάβλητο, ετερογενή και μη σταθερό πληθυσμό
- Μονολειτουργικού χαρακτήρα κοινωνικές δραστηριότητες
- Εμφάνιση μη νόμιμων μορφών ελέγχου της περιοχής
- Σημάδια της φτώχειας
- Συγκρούσεις μεταξύ των εγκαταστημένων ομάδων

Το γεγονός ότι τα περισσότερα προβλήματα εντοπίζονται γύρω από κεντρικές πλατείες εξηγείται εύκολα στην ελληνική πραγματικότητα λόγω της ιδιαιτερότητας του δημόσιου χώρου, ο οποίος ορίζεται σε αντιδιαστολή προς τον ιδιωτικό και ως εκ τούτου προσλαμβάνεται ως περιοχή «μη ελέγχου» και «μη ενδιαφέροντος» ή απλά, ως περιοχή που δεν ανήκει σε κανέναν και άρα γίνεται εύκολα αντικείμενο «κατάληψης» από διαφορετικά ανάλογα με την περίπτωση συμφέροντα.

Το κύριο χαρακτηριστικό της Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας είναι ότι, σύμφωνα με το θεωρητικό της υπόβαθρο, «τα εγκληματικά συμβάντα πρέπει να νοούνται ως διασταύρωση παραβατών, θυμάτων ή εγκληματικών στόχων και νόμων σε συγκεκριμένες τοποθεσίες σε συγκεκριμένες ώρες και τόπους» (Wortley & Mazerolle, 2008:1). Οι σχετικές μελέτες, όταν συνδυάζονται με τις κατάλληλες τεχνικές χαρτογράφησης του εγκλήματος, θεωρούνται ιδιαίτερα χρήσιμες όχι μόνο για την κατανόηση του εγκλήματος αλλά επίσης για την πρόληψή του μέσω του περιβαλλοντικού σχεδιασμού (Crowe, 2000: 40).

Από την άλλη πλευρά, η σημασία των οικονομικών παραγόντων είναι διαχρονικά σημαντική για τη μελέτη των διαστάσεων και των μορφών της εγκληματικότητας τόσο σε μακρο και μεσο-επίπεδο όσο και στο μικρο-επίπεδο (ατομική/οικογενειακή κατάσταση).

Με γνωστότερο εκπρόσωπο της μελέτης των οικονομικών παραγόντων στην εγκληματική συμπεριφορά τον Ολλανδό Bonger, ο σχετικός προβληματισμός είχε εμφανισθεί ήδη από το 19ο αιώνα, με το συσχετισμό των τιμών της σίκαλης με την αύξηση των κλοπών στη Γερμανία (Ζαραφωνίτου, 2004:99). Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών είναι περισσότερο ή λιγότερο αντιφατικά, κατά τρόπο ώστε να διαφοροποιούνται ανάλογα με το είδος του εγκλήματος ή τα χαρακτηριστικά των δραστών. Έτσι, αμερικανικές έρευνες κατά την περίοδο του οικονομικού κραχ των αρχών του 20ου αιώνα διαπίστωσαν μείωση των κλοπών μεγάλης αξίας και αύξηση των κλοπών πραγμάτων μικρής αξίας. Αντίστοιχα, παρατηρήθηκε αύξηση των συλλήψεων ενηλίκων με ταυτόχρονη μείωση των συλλήψεων ανηλίκων. Στη Γαλλία που η κρίση έγινε αισθητή μετά το 1931, παρατηρήθηκε πως οι κλοπές μειώθηκαν, ενώ αυξήθηκαν οι απάτες και οι αισχροκέρδειες. Η απάτη καθώς και εν γένει η δόλια κτητική εγκληματικότητα αποτελεί, πράγματι, μια μορφή οικονομικής εγκληματικότητας που παρουσιάζει σταθερή αύξηση σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Αντίστοιχα, διάφορες μορφές οικονομικής εκ-

μετάλλευσης –συνεπικουρούμενες από τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας– βρίσκουν πρόσφορο έδαφος σε περιβάλλον αβεβαιότητας που δημιουργεί η οικονομική κρίση (Hall, 1952· Glaser & Rice, 1959· Léauté, 1972· Ζαραφωνίτου, 2004:100-101).

Δεν λείπουν βέβαια και οι έρευνες που καταγράφουν μεγάλη αύξηση των κλοπών σε περιόδους οικονομικής άνθισης, οπότε και οι προσφερόμενες ευκαιρίες πολλαπλασιάζονται δημιουργώντας παράλληλα και νέες «ανάγκες», ένα μοντέλο που επαληθεύεται στις μορφές της λεγόμενης καταναλωτικής κοινωνίας (Andresen, 2010· Cohen & Felson, 1979).

Το 1987, ο Steven Box δημοσίευσε μια διεξοδική μελέτη πάνω στη σχέση «οικονομικής ύφεσης, εγκληματικότητας και ποινής» (Reiner, 2007, 358). Στο πλαίσιο αυτό, κατέγραψε 50 συνολικά έρευνες για τη σχέση επιπέδων ανεργίας και εγκληματικότητας. Από αυτές οι 32 κατέληξαν σε μια θετική συσχέτιση των υψηλών επιπέδων ανεργίας με τα επίσης υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας και οι 18 στο αντίθετο. Οι εξηγήσεις εκφράσθηκαν μέσα από την ανομική κυρίως θεωρία αλλά και τη θεωρία της ετικέτας, καθώς και την πιο σύγχρονη προσέγγιση της εγκληματολογίας των καθημερινών δραστηριοτήτων (routine activity).

Αν και δεν επαληθεύεται κάποια άμεση σχέση μεταξύ της κακής οικονομικής κατάστασης και της εγκληματικότητας, η φτώχεια συνδέεται συχνά με τον κοινωνικό αποκλεισμό που αποτελεί ουσιώδη παράγοντα ευάλωτου. Έτσι, επαληθεύεται σε ορισμένες περιπτώσεις και η έμμεση σχέση της με παράγοντες διακινδύνευσης, όπως η χρήση ναρκωτικών και η υιοθέτηση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.

Σε ατομικό επίπεδο, η σχέση της κακής οικονομικής κατάστασης μελετάται ιδιαίτερα στην εξήγηση της παραβατικότητας ανηλίκων, όπου και καταγράφεται διαχρονικά ως παράγοντας δημιουργίας ενός πλαισίου ανασφάλειας που επηρεάζει τον ψυχισμό του παιδιού και την συμπεριφορά του (Ζαραφωνίτου, 2004:108-109· Φαρσεδάκης, 1990). Οι σύγχρονες έρευνες καταγράφουν, ωστόσο, τη σημασία του παράγοντα αυτού και στην αυστηρότερη αντιμετώπιση ανηλίκων και νέων προερχόμενων από τα χαμηλότερα οικονομικά κοινωνικά στρώματα συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στη δευτερογενή τους παρέκκλιση και την περαιτέρω ένταξή τους στην εγκληματική σταδιοδρομία (Ζαραφωνίτου, 2004:106 επ.).

Ο σύγχρονες μελέτες επικεντρώνονται, επίσης, στο μέσο-επίπεδο μελέτης που αφορά την γεωγραφική κατανομή των κοινωνικών προβλημάτων στο εσωτερικό της πόλης και από τις οποίες προκύπτει ανάγλυφα πως το αστακό τοπίο δεν είναι άμοιρο κοινωνικών διακρίσεων και πολιτικών επιλογών που οδηγούν στην περιθωριοποίηση ολόκληρων συνοικιών των πόλεων και φυσικά και των κατοίκων τους.

Η διεθνής βιβλιογραφία προκειμένου να εξηγήσει την αύξηση της βίαιης εγκληματικότητας μελετά ιδιαίτερα και το ρόλο των πολιτισμικών παραγόντων που αναδεικνύονται σε συνθήκες συγκρουσιακής ανομοιογένειας. Η πολιτισμική σύγκρουση σύμφωνα με την προσέγγιση του Sellin είναι ενδεικτική μιας ευρύτερης κοινωνικής αποδιοργάνωσης με επιδράσεις και στο εγκληματικό φαινόμενο (Sellin, 1938). Στο σημείο αυτό έγκειται και η μεγάλη συμβολή της αμερικανικής κοινωνιολογικής σχολής του Σικάγου, η οποία μελέτησε το εγκληματικό φαινόμενο στο πλαίσιο του πρώτου σε όλο τον κόσμο τμήματος Κοινωνιολογίας και σε μια εποχή όπου το οικονομικό κραχ της πρώτης εικοσαετίας του 20ου αιώνα συνοδεύθηκε από την ποταπαγόρευση, το οργανωμένο έγκλημα και τις ένοπλες συμμορίες (Burgess, Park & McKenzie, 1925· Burgess, 1984· Shaw & McKay, 1942· Ζαραφωνίτου, 1996, 2004· Φαρσεδάκης, 2009).

Αν και δεν πρόκειται για συγκρίσιμες καταστάσεις, η εποχή της παγκοσμιοποίησης έχει πολλά

στοιχεία ευρύτερης κοινωνικής και πολιτισμικής κρίσης που φαίνεται να επηρεάζουν το έγκλημα και να συνδέονται και με την αύξηση της βίας άλλοτε με τη μορφή του κοινού καθημερινού εγκλήματος, άλλοτε με της τρομοκρατίας και άλλοτε με το λεγόμενο έγκλημα μισαλλοδοξίας.

Όσον αφορά ειδικότερα το φόβο του εγκλήματος, παραδοσιακά συνδέεται κυρίως με τα εγκλήματα βίας όπως προκύπτει από τον ορισμό του Léauté που τον περιγράφει ως: «το συλλογικό άγχος των κατοίκων μιας περιοχής, μιας πόλης ή χώρας, το οποίο προέρχεται από το φόβο πιθανής θυματοποίησης των ιδίων ή κοντινών τους προσώπων από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις» (Léauté:16) αλλά και την έρευνα του Killias στη Ζυρίχη, όπου «η εντύπωση πως το έγκλημα αποτελεί μια απειλή πραγματική και δεόντως σοβαρή, ώστε να επηρεάζει τη διαχείριση της καθημερινότητας σε ατομικό επίπεδο» συνδέθηκε, κυρίως, με τα εγκλήματα βίας κατά των προσώπων (Killias, 2001:399).

Αντίστοιχα αποτελέσματα προκύπτουν και από τις δικές μας έρευνες στην Αθήνα την τελευταία 25ετία. (Ζαραφωνίτου, 2002, 2004, 2016·Ζαραφωνίτου, Κουράκης & συν. 2009· Ζαραφονίτου & Chrysochoou, 2015·Ζαραφονίτου, 2013·Tseloni & Ζαραφονίτου, 2008). Σε κάθε περίπτωση, ο φόβος του εγκλήματος συνδέεται άρρηκτα με το περιβάλλον των μεγάλων πόλεων και εντοπίζεται σε ορισμένες συνοικίες τους, τι πιο εγκαταλελειμμένες. Η σύνδεση του φόβου του εγκλήματος με την εικόνα περί υποβάθμισης ορισμένων συνοικιών της πόλης προκύπτει ανάγλυφα και από την έρευνά μας για την ύπαρξη γκέτος που πραγματοποιήθηκε το 2011 και 2013 στις περιοχές που προσδιορίζονται γύρω από πέντε κεντρικές πλατείες της Αθήνας (Ζαραφωνίτου, 2013· Ζαραφονίτου & Chrysochoou, 2015). Η έρευνα αυτή διαπίστωσε ότι οι κάτοικοι των περιοχών αυτών προσλαμβάνουν σε σημαντικό βαθμό την υποβάθμιση της γειτονιάς τους και τη μετατροπή της σε γκέτο και αυτή ακριβώς η εικόνα τους είναι που αυξάνει σε σημαντικό βαθμό και την ανασφάλειά τους.

Η εικόνα αυτή αντανακλάται μέσα από τη χαρακτηριστική φράση της Καθηγήτριας στο πανεπιστήμιο Κολούμπια της Ν.Υόρκης Σάσκια Σάσκεν, μετά την περιήγησή της στο Κέντρο της Αθήνας τον Νοέμβριο 2011, που επισκέφθηκε την Ελλάδα, που ανέφερε πως οι 'οικονομίες της απελπισίας' φέρνουν αποκτήνωση των ανθρώπων, εφόσον «κάποιος θα σκοτώσει για μια κάμερα αλλά μετά θα 'σκοτώσει' αυτή την κάμερα όπου βρει, για 20 ευρώ»¹, αναφερόμενη σε ένα τραγικό έγκλημα κοντά στην πλατεία Βικτωρίας.

Όπως προαναφέρθηκε, το περιβάλλον που προκύπτει από την οικονομική κρίση ενισχύει τις ήδη ακραίες μορφές εγκληματικότητας και, παρότι δεν επαληθεύεται άμεση σύνδεση της φτώχειας με την εγκληματικότητα σε ατομικό επίπεδο, παρόλα αυτά η οικονομική κρίση συναρτάται θετικά με τη δημιουργία ανομικών και συγκρουσιακών καταστάσεων που δεν αφήνουν ανεπηρέαστο το εγκληματικό φαινόμενο στο σύνολό του. Απέναντι σε παρόμοιες συνθήκες όξυνσης, η μόνη δυνατή πρόταση δεν μπορεί παρά να είναι η ορθολογική προσέγγιση του φαινομένου, μέσα από το συνδυασμό βραχυπρόθεσμων μέτρων πρόληψης (πχ έλεγχος παράνομης οπλοκατοχής, έλεγχος εμπορίας ανθρώπων, ναρκωτικών κοκ) συνδυασμένων με μέτρα κοινωνικής πρόληψης σε μακροπρόθεσμη προοπτική, προς όφελος της ποιότητας ζωής των πολιτών, ώστε οι γειτονιές της πόλης να είναι προσιτές στους κατοίκους και στους περαστικούς που θα μπορούν να νιώθουν ταυτόχρονα ασφαλείς αλλά και ελεύθεροι.

¹ Καθημερινή, Κυριακή 6-11-11, Τέχνες, Γράμματα, σ. 3.

3. Θεματικές ενότητες της έρευνας και παραδοτέα

Στο πλαίσιο του Έργου σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν οι παρακάτω δράσεις:

1. **Επισκόπηση** των θεωρητικών και εμπειρικών προσεγγίσεων αναφορικά με τη σχέση των μακρο-οικονομικών παραγόντων και της εγκληματικότητας. Στο πλαίσιο αυτό ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη μελέτη της γεωγραφικής κατανομής της εγκληματικότητας σε συνάρτηση με τους οικονομικούς παράγοντες στο αστεακό περιβάλλον ενώ έγινε ειδική μνεία στην τεχνική της χαρτογράφησης έτσι όπως αυτή εξελίχθηκε από τις αρχές του 19ου αιώνα και τη Γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή έως και τις ημέρες μας, μέσα από τις σύγχρονες προσεγγίσεις της Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας. Η βιβλιογραφική επισκόπηση ολοκληρώθηκε με την ανάπτυξη του θεωρητικού πλαισίου γύρω από το φόβο του εγκλήματος καθώς και με τη μελέτη της ερευνητικής εμπειρίας αναφορικά με την οικονομική κρίση, τη θυματοποίηση και την ανασφάλεια. Τέλος, μελετήθηκαν και καταγράφηκαν τα μέτρα αντεγκληματικής πολιτικής, τα οποία εξαγγέλθηκαν κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και έπειτα, έτσι ώστε να διαπιστωθούν οι βασικοί στόχοι και κατευθύνσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου κατά την υπό εξέταση περίοδο.

2. Σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε **ποσοτική έρευνα** σε δεδομένα εγκληματικότητας της Ελληνικής Αστυνομίας για 6 κατηγορίες ποινικών αδικημάτων (αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας και περιουσίας, ανθρωποκτονίες, παραβάσεις του Ν. περί Ναρκωτικών, παραβάσεις του Ν. περί Όπλων, ποινικά αδικήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας, πλαστογραφίες-παραχάραξη νομισμάτων-λαθρεμπόριο) κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2009-2019) προκειμένου να διερευνηθεί η εξέλιξη της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας την εν λόγω περίοδο τόσο για την Ελληνική Επικράτεια όσο και για την περιφέρεια Αττικής. Τα στατιστικά δεδομένα για τις προαναφερόμενες 6 κατηγορίες ποινικών αδικημάτων εξετάστηκαν και σε επίπεδο δημοτικών ενοτήτων για την τριετία 2017-2019 και ειδικότερα για τους **Δήμους Αθηναίων, Φιλοθέης-Ψυχικού και Κορυδαλλού**. Επιπρόσθετα, για τα ποινικά αδικήματα της απάτης, κλοπών/διαρρήξεων, κλοπών οχημάτων, ληστειών, παραβάσεων του Ν. περί Ναρκωτικών και Όπλων, παραχάραξης νομίσματος και πλαστογραφίας, εξετάστηκαν τα στατιστικά δεδομένα της Αστυνομίας σε επίπεδο Αστυνομικού Τμήματος για την τριετία 2017-2019 και συγκεκριμένα για τους ως άνω τρεις δήμους. Τα δεδομένα αναλύθηκαν με την χρήση θεματικών χαρτών και μεθόδων χωρικής στατιστικής.

3. Σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε **ποσοτική έρευνα (διαγνωστική)** σε επίπεδο νοικοκυριού, στα 7 Δημοτικά Διαμερίσματα του Δήμου Αθηναίων καθώς και σε δύο ακόμα γεωγραφικά και κοινωνικοοικονομικά αντίθετους δήμους της ευρύτερης μητροπολιτικής Αθήνας. Για τον σκοπό αυτό επιλέχθηκε το Δ.Δ. Κορυδαλλού (Δήμος Κορυδαλλού) και τα Δ.Δ. Φιλοθέης και Ψυχικού (καθώς αποτελούσαν Δήμους πριν το Πρόγραμμα Καλλικράτης - ν.3852/2010) που ανήκουν αλλά δεν εξαντλούν τον Δήμο Φιλοθέης-Ψυχικού. Η έρευνα διεξήχθη τον Ιούνιο του 2021 σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 736 μόνιμων κατοίκων των υπό εξέταση περιοχών και επικεντρώθηκε σε δύο χρονικές περιόδους, την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2009-2019) και τη μετέπειτα περίοδο (2020-2021), με βασικούς άξονες μελέτης: α) την εγκληματικότητα, β) τη θυματοποίηση, γ) το φόβο του εγκλήματος και την ανασφάλεια καθώς και δ) τις στάσεις των ερωτώμενων απέναντι στον επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων με τη μέθοδο CATI (Computer Assisted Telephone Interview). Τα ερευνητικά δεδομένα

αναλύθηκαν συνολικά και σε επίπεδο Δ.Δ. με μεθόδους περιγραφικής στατιστικής, αλλά και σε χωρικό επίπεδο με τη χρήση μεθόδων χωρικής ανάλυσης και χωρικής οικονομετρίας.

4. **Δημιουργία γεωβάσης η οποία περιλαμβάνει δεδομένα:**

Σε επίπεδο Δ.Δ.: τον πληθυσμό, τον αριθμό των νοικοκυριών, το επίπεδο εκπαίδευσης, την υπηκοότητα, την κατάσταση ασχολίας (εργαζόμενος), τη μέση τιμή ανά τμ για τα έτη 2016-2017, το μέσο φορολογικό οικογενειακό εισόδημα για το έτος 2009.

Σε επίπεδο ΑΤ: δεδομένα εγκληματικότητας σε επίπεδο Αστυνομικού Τμήματος για τα έτη 2017, 2018 και 2019.

Σε επίπεδο Δήμου: νέες θέσεις εργασίας, προσλήψεις και απολύσεις για τα έτη 2014-2017, αριθμός ανέργων το μήνα Μάιο για τα έτη 2010-2019. Κύρια πηγή πόρων για το έτος 2011, καθεστώς οίκησης για το έτος 2011, περίοδος κατασκευής κατοικίας για τα έτη προ του 1919 μέχρι 2005, αριθμός νομικών μονάδων με παύση λειτουργίας για τα έτη 2011-2017.

5. **Δημιουργία γνωστικών χαρτών (cognitive maps):** χάρτες, οι οποίοι απεικονίζουν διμεταβλητές συνδέσεις λ.χ. ανασφάλεια και θυματοποίηση, ανασφάλεια και οικονομική κατάσταση. Καθώς και μονομεταβλητούς χάρτες που απεικονίζουν την ανασφάλεια, την θυματοποίησης και το έργο του Α.Τ.

6. **Δημιουργία Web GIS:** διαδικτυακή πλατφόρμα απεικόνισης και αλληλεπίδρασης γεωχωρικών δεδομένων.

7. Σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε **ποιοτική έρευνα** με σκοπό τη διερεύνηση των στάσεων και των απόψεων εκπροσώπων των δημοτικών αρχών και των Τμημάτων Ασφάλειας των τριών προαναφερόμενων δήμων, αναφορικά με τα ζητήματα της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στους υπό εξέταση δήμους καθώς και σχετικά με ζητήματα αντεγκληματικής πολιτικής. Η ποιοτική έρευνα διεξήχθη το 2020 (Μάιος-Οκτώβριος 2020) μέσω συνεντεύξεων, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν είτε με φυσική παρουσία συνεντευκτών και συνεντευξιαζόμενων είτε διαδικτυακά λόγω των περιοριστικών μέτρων της πανδημίας. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν με **εκπροσώπους των τριών δήμων** καθώς και με **εκπροσώπους των Τ.Α.** Κυψέλης, Ομόνοιας, Εξαρχείων, Αμπελοκήπων, Πατησίων, Παγκρατίου, Ακροπόλεως, Κολωνού, Συντάγματος, Αγ. Παντελεήμονα (Δήμος Αθηναίων), Φιλοθέης-Ψυχικού και Κορυδαλλού.

8. Βιβλιογραφική επισκόπηση των εμπειρικών μελετών αναφορικά με τη **σύνδεση του φόβου του εγκλήματος με την έννοια του ευάλωτου (vulnerability). Τυπολογική ανάλυση των χαρακτηριστικών** που στοιχειοθετούν το ευάλωτο (φύλο, ηλικία, φυσική κατάσταση, εισόδημα, μορφωτικό επίπεδο, φτώχεια, διαμονή σε περιοχή με υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας ή με στοιχεία αντικοινωνικοτήτων (incivilities).

Δράσεις δημοσιότητας

- Δημιουργία ιστοσελίδας του Έργου: Το Urban Crime είναι χρηματοδοτούμενο έργο από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ).
- Παρουσίαση αποτελεσμάτων της έρευνας στο 22ο Ετήσιο Συνέδριο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Εγκληματολογίας-EUROCRIM2022 (Μάλαγα, 20-24 Σεπτεμβρίου 2022).
- Οργάνωση και υλοποίηση επιστημονικής ημερίδας με θέμα: «Χαρτογραφώντας την εγκληματικότητα και την ανασφάλεια στην περιφέρεια της Πρωτεύουσας, την εποχή της οικονομικής κρίσης» (Αθήνα, 23 Νοεμβρίου 2022) και δημοσίευση των πρακτικών της ημερίδας.

- Παρουσίαση αποτελεσμάτων της ποσοτικής έρευνας στο 12ο Πανελλήνιο Συνέδριο HellasGis-Ελληνική Εταιρεία Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών (Αθήνα, 1-2 Δεκεμβρίου 2022).
- Δημοσίευση μέρους των ερευνητικών πορισμάτων σε επιστημονικό περιοδικό.

4. Επιστημονική, οικονομική και κοινωνική απήχηση

Τα ερευνητικά πορίσματα της συνολικής έρευνάς μας μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη φάση της διαμόρφωσης ενός πλαισίου αντίληψης και κατανόησης των παραγόντων δημιουργίας και όξυνσης της ανασφάλειας των πολιτών και της εγκληματικότητας στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και να συμβάλουν στην πρόληψη του εγκλήματος και στην ανάπτυξη αποτελεσματικών μέτρων αντιμετώπισής του. Επίσης, μπορούν να αξιοποιηθούν στο σχεδιασμό πολιτικών για τη σωστή ενημέρωση των πολιτών απέναντι στο έγκλημα, στην οργάνωση τοπικών συμβουλίων πρόληψης του εγκλήματος και της παραβατικότητας και στον σχεδιασμό μιας πιο αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Τέλος, μπορούν να συμβάλουν και στη βελτίωση της λειτουργίας των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Andresen M.A., "The place of environmental criminology within criminological thought", in Andresen M.A, Brantingham P.J., Kinney B.J. (eds.), *Classics in Environmental Criminology*, Simon Fraser university Publ., CRC Press, Taylor and Francis Group, Canada, N.York, 2010, 5-28.
- Burgess E., "La croissance de la ville. Introduction à un projet de recherche" Y.Grafmeyer & I.Joseph (Présentation) *L'école de Chicago. Naissance de l'écologie urbaine*, Aubier, RES, Champ urbain, Paris 1984, 127-142.
- Cohen L. & Felson M., "Social change and crime rate trends: A routine activity approach", *American Sociological Review*, 44, 1979, 588-608.
- Crowe T., *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts*, Butterworth-Heinemann, 2000.
- Glaser D. & Rice K., "Crime, age and employment", *American Sociological Review*, 24 (5), 1959, 679-686.
- Hall J., *Theft, law and society*, Indianapolis, Bobbs-Merrill Co, 1952.
- Hideg G. & Manchin R., *Environment and Safety in European Capitals, based on the data of the European International Crime Survey (EU ICS)*, Gallup Europe, E U I C S Working Papers, 2005.
- Killias M., *Précis de criminologie*, Staempfli Editions SA Berne, 2001.
- Léauté J., *Criminologie et science pénitentiaire*, Paris, PUF, 1072.
- Léauté J., *Criminologie et Pénologie*, Les cours du droit, Paris, Cujas, χ.χ.
- Nicolas S., Povey D., Walker A. & Ch. Kershaw, *Home Office Statistical Bulletin, Crime in England and Wales 2004/2005*, July 2005, National Statistics, 23.
- Park R.E., Burgess E., & McKenzie R., *The city Chicago*, University of Chicago Press, 1925.
- Reiner R., "Political economy, crime and criminal justice", in Maguire M., Morgan R. and

- Reiner R. (Eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, 2007, 341-380.
- Sellin Th., *Culture conflicts and crime*, N. York, Social Science Research Council, 1938.
- Shaw C. & McKay H., *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, University of Chicago Press, 1942.
- Tseloni A. & Zafaronitou Ch., "Fear of crime and victimisation: A multivariate multilevel analysis of competing measurements", *European Journal of Criminology*, vol.5, 2008, 387-409.
- Wortley R. & Mazerolle L., "Environmental criminology and crime analysis: situating the theory, analytic approach and application", in R. Wortley & L. Mazerolle (Eds), *Environmental Criminology and Crime Analysis*, Willan Publ., USA, 2008, 1-18.
- Zafaronitou Ch. & Chrysochoou E., Are there ghettos in the centre of Athens? Criminological research of social attitudes and representations. Editor: Zafaronitou Ch., *Criminological Studies*, vol. 1, MA of Criminology, Panteion University, Athens, 2015.
- Zafaronitou Ch. (Guest Editor), "Fear of crime. A comparative approach in the European context", *Special Issue of CRIMINOLOGY*, October 2011.
- Zafaronitou Ch., "Criminal Victimisation in Greece and the Fear of Crime: A 'Paradox' for Interpretation", *International Review of Victimology*, 16 (3), 2009, 277-300.
- Zafaronitou Ch., "Fear of crime in contemporary Greece: Research evidence", in Ch.Zafaronitou (Guest Editor), Special Issue: Fear of crime. A comparative approach in the European context", *[Εγκληματολογία] Criminology*, October 2011, 50-63.
- Zafaronitou Ch., "New forms of policing and the feeling of (in)security among the shopkeepers in Athens and Piraeus" in the Volume in honour of Professor Martin Killias, A.Khun, Ch.Swarzenegger, P.Margot, A.Donatsch, M.Aebi, D.Jositsch (Eds), *Criminology, Criminal Policy and Criminal Law in an International Perspective*, Stampfli Verlag, Berne, 2013, 485-498.
- Zafaronitou Ch., *Criminalité violente en contexte urbain. A Athènes, produit d'urbanisation rapide*, Thèse de doctorat, Université Paris II, 1989.

Ελληνόγλωσση

- Ζαραφωνίτου Χ., «Πόλη και φόβος του εγκλήματος: Παραγοντικές εμπειρικές προσεγγίσεις και τοπικές πολιτικές πρόληψης», στο Ν.Κουράκης (Επιμ.), Μνήμη II, Ι.Δασκαλόπουλου, Κ.Σταμάτη, Χρ.Μπάκα, Τόμος Γ': *Μελέτες Εγκληματολογίας, Αντεγκληματικής Πολιτικής, Ιστορίας και Κοινωνιολογίας του Ποινικού Δικαίου*, Τομέας Ποινικών Επιστημών Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, εκδ. Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, 801-818.
- Ζαραφωνίτου Χ., «Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά», στο Ζαραφωνίτου Χ. (Επιμ.) *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά*, *Τετράδια Εγκληματολογίας* 1, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, 11-23.
- Ζαραφωνίτου Χ., *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, *Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης*, Εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, ελληνικά/αγγλικά.
- Ζαραφωνίτου Χ., «Ανασφάλεια, φόβος του εγκλήματος και στάσεις των κατοίκων της ελληνικής πρωτεύουσας απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο», *Αδημ. Έρευνα*, Πάντειο Πανεπιστήμιο-ΠΜΣ Εγκληματολογίας, 2004.
- Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004.
- Ζαραφωνίτου Χ., «Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας», στο *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ.8-9, 2006, 1031-1039.

- Ζαραφωνίτου Χ., «Φόβος του εγκλήματος, θυματοποίηση και ποιότητα ζωής στο περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας», στο Χ. Ζαραφωνίτου (Επιμ.), *Πόλη, εγκληματικότητα και ανασφάλεια στην εποχή της οικονομικής κρίσης*, Πρακτικά Ημερίδας του ΠΜΣ Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου με το Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Διόνικος, Αθήνα 2013, 23-43.
- Ζαραφωνίτου Χ. και συν., «Στοιχεία περιβαλλοντικής υποβάθμισης και φόβος του εγκλήματος. Η περίπτωση των graffiti στο κέντρο της Αθήνας», *Εγκληματολογία*, τ.1/2016, 8-20.
- Ζαραφωνίτου Χ., Κουράκη Ν. και συν., *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2009.
- Φαρσεδάκης Ι., *Η εγκληματολογική σκέψη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1990.
- Φαρσεδάκης Ι., «Οι ευρωπαίοι πρόδρομοι της (εγκληματολογικής) Σχολής του Σικάγου», στο Ν.Τάτσης, Μ.Θανοπούλου (Επιμ.), *Η Κοινωνιολογία της Σχολής του Σικάγου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2009, 104-9.

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Όψεις, ζητήματα και εναλλακτικές λύσεις

Ανδρέας Λύτρας

Καθηγητής του Τμήματος Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

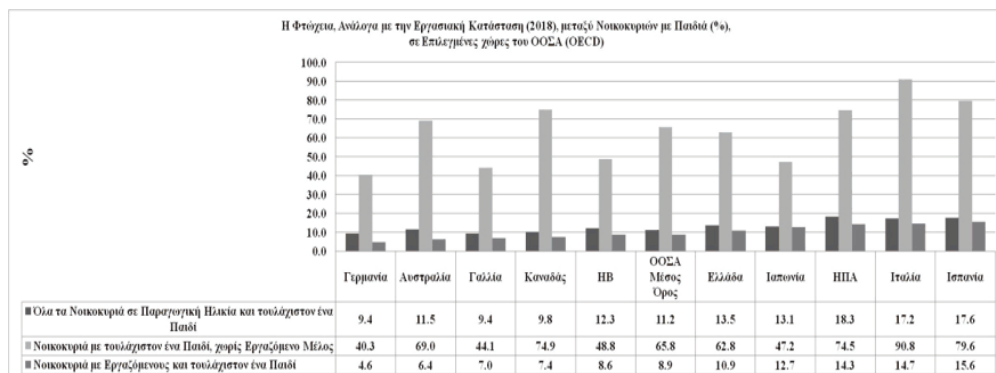
1. ΠΡΟΟΙΜΙΟ

ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ παρέμβασης αφορά στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ απασχόλησης και ανεργίας, στη διάρκεια μιας σοβαρής οικονομικής κρίσης είτε είναι γενικευμένη, όπως αυτή της περιόδου 2007-2008, είτε είναι πιο ειδική και περιλαμβάνει (ή οφείλεται στην) την δημοσιονομική κρίση, όπως συνέβη σε εκείνη της Ελλάδας και άλλων χωρών της ΕΕ (Ιρλανδίας, Κύπρου και Πορτογαλίας). Στο τέλος της ανάλυσης παρουσιάζεται μια ειδική πρόταση για την ταχεία απορρόφηση της ανεργίας, στην προοπτική της πλήρους απασχόλησης.

Η ανεργία είναι από τα σημαντικότερα ζητήματα διαχωρισμού του εργατικού δυναμικού, αλλά και αιτία περιορισμού των εισοδημάτων του πληθυσμού, σε περιόδους κρίσης. Οι άνεργοι και οι άνεργες, ιδίως οι νέοι (-νέες) και οι γυναίκες γενικά, χάνουν την εμπιστοσύνη στην αξιοσύνη και τα προσόντα τους. Οι άνεργοι και οι άνεργες, χωρίς επίδομα ανεργίας, χάνουν πλήρως την εμπιστοσύνη τους στην κοινωνική οργάνωση και την οργανωμένη πολιτεία. Βυθίζονται στην ανέχεια ή, στην καλύτερη των περιπτώσεων, εξαρτώνται από άλλους (την οικογένεια, τα συγγενικά δίκτυα ή την κοινότητα). Η φτώχεια συνοδεύει την ανεργία, αυτή είναι μια από τις πραγματικότητες της κοινωνικής οργάνωσης για, τουλάχιστον, δύο αιώνες. Δυστυχώς, στις μέρες μας, φτωχοί είναι (εκτός των περιόδων των έντονων οικονομικών κρίσεων), βασικά, οι εργαζόμενοι στα ευέλικτα και κακοπληρωμένα καθεστώτα της απασχόλησης.

Η σημασία της ανεργίας, για την ένταση φτώχειας, είναι ένα γεγονός πέραν οποιασδήποτε αμφιβολίας, σε όλο τον σημερινό αναπτυγμένο κόσμο. Επιλέγω, να παρουσιάσω, ως αφηγηματικό τεκμήριο, τη συγκριτική μέτρηση του ΟΟΣΑ (OECD), που αναφέρεται στην ένταση της φτώχειας σε νοικοκυριά με παιδιά και ιδίως στα νοικοκυριά χωρίς εργαζόμενο μέλος. Τα στοιχεία αυτά είναι εντυπωσιακά και δεικνύουν ότι η φτώχεια, η οποία συνδέεται με την ανεργία, είναι πολλαπλάσια της φτώχειας στα νοικοκυριά με εργαζόμενους (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1

Πηγή: OECD (2019)

Ενώπιον της αναμφισβήτητης σχέσης μεταξύ της ανεργίας και της έντονης φτώχειας στις αναπτυγμένες χώρες, έχουμε την υποχρέωση να θέσουμε σε έλεγχο ακόμη και τη συζητήσιμη σχέση μεταξύ της ανεργίας με την εξέλιξη της εγκληματικότητας (είμαι ενήμερος ότι θα τό εξετάσει, κατά τη γνώμη μου δόκιμα, η κ. Αικ. Φιτσιάλου, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης επιστημονικής συνάντησης). Έχω να παρατηρήσω, πάντως, ότι η σχέση αυτή έχει συζητηθεί στις νεωτερικές κοινωνίες, από τις πρώιμες φάσεις της ιστορίας τους, και με τρόπους αδρούς έχει απασχολήσει και την εμβληματική λογοτεχνία τους.

Κλείνουν φέτος 160 χρόνια από τη δημοσίευση του μυθιστορήματος *Les Misérables* (Οι Άθλιοι) του V. Hugo [2019 (1862)]. Εκείνη η γραφή είναι φορτισμένη από τη σφοδρή κριτική για την ανοχή της «αστικής κοινωνίας» στην φτώχεια που δημιουργεί «εγκληματικότητα», από ανάγκη ή από την έλλειψη άλλων επιλογών. Ακόμη πιο σκληρά, ασκεί δυναμική κριτική στην υποκριτική (επίσημη ή «λαϊκή») αντιμετώπιση των «εγκληματιών», που άρπαξαν «μία φραντζόλα ψωμί» και την ποινική διαχείριση απέναντι σε αντίστοιχα φαινόμενα παρέκκλισης. Πρέπει, σοβαρά, να σκεφτούμε: Με ποια πλευρά τάσσεται ο σύγχρονος πολίτης και η σημερινή πολιτεία; Και ακόμη, πόσες συλλήψεις και καταδίκες πραγματοποιούνται, σήμερα, για κάτι ταυτόσημο, αντίστοιχο ή ανάλογο με την κλοπή μιας φραντζόλας ψωμιού; Πόσες ζωές καθημερινών ανθρώπων διαλύονται ή παύουν να έχουν πραγματική σημασία (για λίγο ή για πολύ), επειδή διαπιστώθηκε η παράβαση του νόμου, σε περιπτώσεις αδικημάτων (λέγονται και πλάσματα του νόμου), τα οποία δεν σχετίζονται στο ελάχιστο με την προσβολή της ζωής, της ελευθερίας, της ακεραιότητας και της αξιοπρέπειας; Επιπλέον, πρέπει να διερωτηθούμε σχετικά με τις ευθύνες για την ύπαρξη και την επιμονή των φαινομένων της φτώχειας, στις κοινωνίες του πλούτου. Ευθύνεται το άτομο, η κοινωνική οργάνωση, η πολιτεία ή κανείς (κάτι τέτοιο σημαίνει ότι είναι κάτι σαν φυσικό φαινόμενο); Έχω να παρατηρήσω ότι στις μέρες μας, ίσως, δίνουμε μεγαλύτερη σημασία στην εμμονή του διώκτη (επιθεωρητή) Javert (αυτή αποτυπώνεται στην συνεχή αναπαραγωγή του δόγματος: νόμος και τάξη, το οποίο επέβαλε στη πολιτική των δυτικών χωρών ο πιο απαξιωμένος Πρόεδρος των ΗΠΑ, δηλαδή ο R. Nixon) και αγνοούμε τα «άλματα» ή τα μηνύματα του Jean Valjean.

Γνωρίζω, ότι κάποιοι από τους αναγνώστες αυτού του κειμένου έχουν, ενδεχομένως, τις αμφιβολίες τους για το χρήσιμο περιεχόμενο και τη δεοντολογία της ενδεδειγμένης, σε μια αστική κοινωνία και πολιτεία, κατασταλτικής, διωκτικής και ποινικής αντιμετώπισης των φαινομένων παρέκκλισης, όπως τα προκείμενα. Είναι προφανές, ότι το δόγμα: νόμος και τάξη λαμβάνει τη μορφή της ενίσχυσης της «ασφάλειας», με την ενδυνάμωση της «πιο άτεγκτης» και «παραδειγματικής» αντιμετώπισης των παρεκκλινόντων και παραβατών του νόμου. Από την άλλη πλευρά, είναι σαφές ότι κάθε προσπάθεια ενίσχυσης της ασφάλειας μειώνει αντιστοίχως (ή και περισσότερο) την ελευθερία (σε μια νομιμότητα της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφότητας). Αν κάποιοι νομίζουν ότι μια τέτοια εξέλιξη είναι συμβατή με την αστική νομιμότητα, τότε την απάντηση τή δίνει ένας από τους θεμελιωτές της (οι σημερινοί εκπρόσωποι και υποστηρικτές του δόγματος ενίσχυσης της ασφάλειας δεν ανήκουν σε εκείνους τους θεμελιωτές και πρέπει να συλλογιστούμε πως δεν προασπίζονται, αναγκαστικά, τις αρχές της), δηλαδή ο B. Franklin: «Όσοι παραιτούνται της ουσιαστικής ελευθερίας για λίγη, προσωρινή ασφάλεια, δεν είναι άξιοι ούτε της ελευθερίας ούτε της ασφάλειας».¹

Εφόσον αναφερόμαστε στους δημιουργούς της παρούσας νομιμότητας, του πνεύματος και των προσδοκιών της, πρέπει να μάς απασχολήσει η αντίληψη για τη φτώχεια που είχε ο Πρόεδρος της Λέσχης των Ιακωβίνων, ο Jean-Paul Marat. Αυτός, ο ενεργής υποστηρικτής της θεμελίωσης της ατομικής ιδιοκτησίας (έγγειας και βιομηχανικής), ήταν ενεργέστατος υποστηρικτής της αδελφότητας και λάβρος κριτικός των φαινομένων της φτώχειας (Michelet J., σ. 9): Γράφει, πως «Όταν ένας άνθρωπος στερείται τα πάντα, έχει δικαίωμα να αρπάξει από τον άλλο εκείνα που τού περισσεύουν. Τί λέω; Έχει δικαίωμα να τού αρπάξει ακόμη και τα απαραίτητα....». Ενώ η προοπτική για την αδελφότητα και η μέριμνα για τους φτωχούς είναι απόλυτη προτεραιότητα στους εκπροσώπους του αστικού πνεύματος (επομένως και στα συστατικά της αστικής νομιμότητας), αυτή η προτεραιότητα έχει σίγουρα παραμεριστεί, με αποτέλεσμα να επικρατεί είτε η αδιαφορία είτε η υποκρισία για τη φτώχεια, μαζί με την απηνή σκληρότητα στην αντιμετώπιση των παρεκκλίσεων ή της παραβατικότητας των φτωχών.

Στο πλαίσιο της παρούσας παρέμβασης εκφράζουμε την συγκατάθεση για τις αρχικές και γνήσιες εκδηλώσεις, διά του ρητού λόγου, της κοινωνικότητας του αστικού πνεύματος και, παράλληλα, τάσσουμε και την επιστημονική διαχείριση των σύγχρονων ζητημάτων της απασχόλησης στην προοπτική της άμβλυνσης της φτώχειας. Καθώς διαπιστώσαμε με ισχυρά τεκμήρια (ΟΟΣΑ), ότι η ανεργία ευθύνεται για την φτώχεια των νοικοκυριών με παιδιά, η προοπτική μας είναι η αποτελεσματική μείωση της ανεργίας, με απώτερο στόχο την πλήρη απασχόληση. Ίσως σε εκείνη την μελλοντική κατάσταση, οι φτωχοί δεν θα παρουσιάζουν, «από απόλυτη ανάγκη ή από έλλειψη άλλων επιλογών», την ίδια πυκνότητα παρεκκλίσεων.

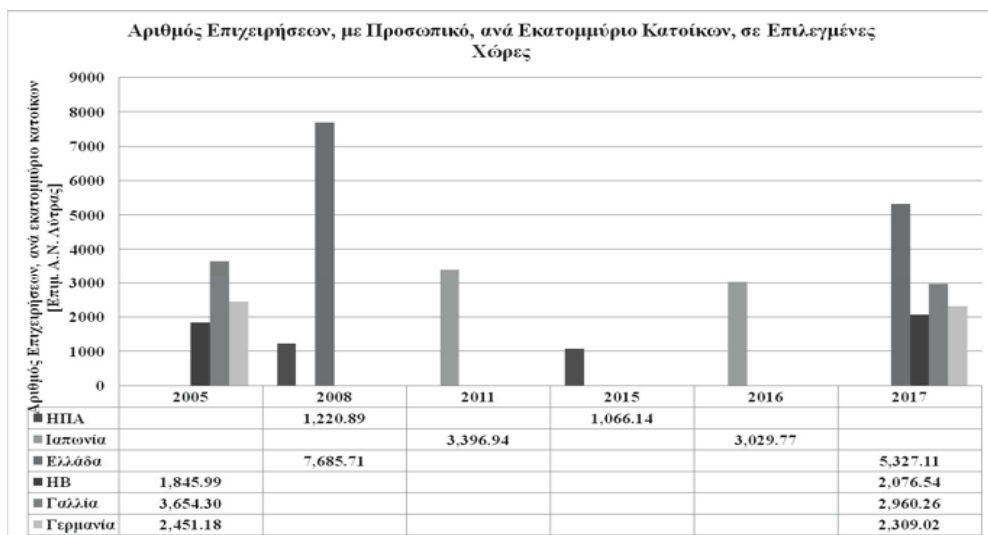
¹ B. Franklin, *Reply to the Governor*, Pennsylvania Assembly, 11-11-1755.

2. ΜΕΙΖΟΝΕΣ ΣΗΜΕΡΙΝΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

2.1. Η δραστική μείωση των επιχειρήσεων με προσωπικό

Έχετε ακούσει ή διαβάσει πολλές φορές ότι η αύξηση της απασχόλησης θα προέλθει από την επιχειρηματικότητα, η οποία με τη σειρά της πρόκειται να δημιουργήσει πολύ περισσότερες θέσεις εργασίας. Είναι ένα πολύ ωραίο διανοητικό σχήμα, αλλά αν πρόκειται για μια θέση που τίθεται υπό έλεγχο, τότε είναι σαφές ότι δεν επιβεβαιώνεται στην πλειονότητα των σύγχρονων χωρών (με λίγες εξαιρέσεις), σε περιβάλλον εδραιωμένης οικονομικής ανάπτυξης. Όπως υποδεικνύεται από τα δεδομένα του ΟΟΣΑ (Διάγραμμα 2), οι επιχειρήσεις με προσωπικό μειώνονται, συνεχώς, ενώ αντιστακλούν πλέον μικρούς αριθμούς επιχειρηματικής δράσης, σε σταθερές αναλογίες του πληθυσμού.

Διάγραμμα 2

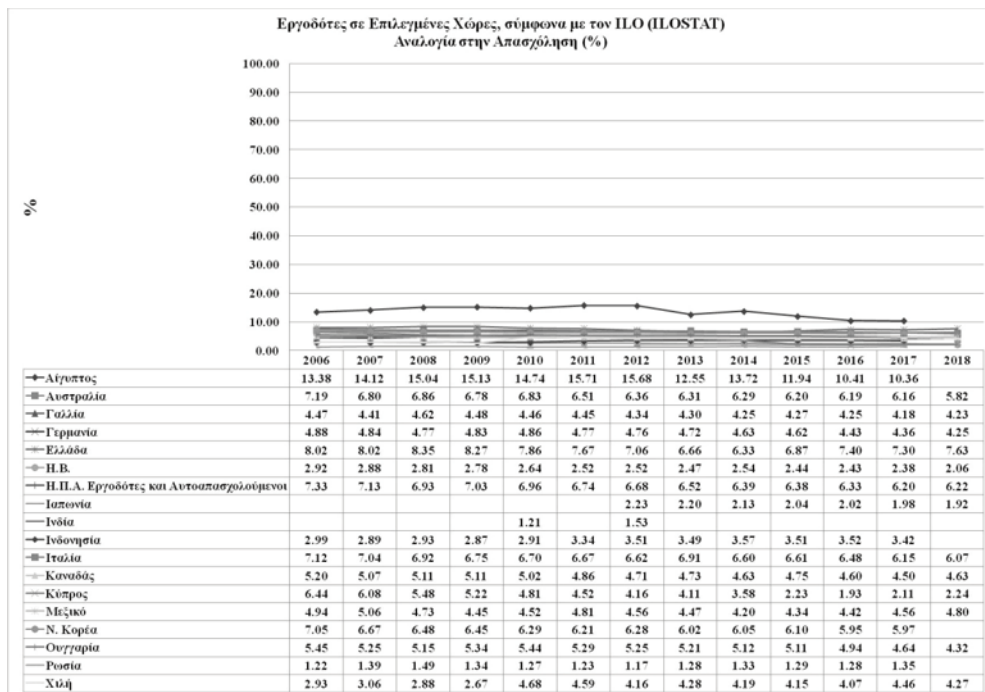
Πηγή: OECD (2020).

2.2. Ο μικρός αριθμός και η μείωση της αναλογίας των εργοδοτών

Επικουρικά προς τις προηγούμενες διαπιστώσεις που αφορούν τις επιχειρήσεις με προσωπικό, τα δεδομένα για τις αναλογίες των εργοδοτών δεικνύουν τον περιορισμό σε εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά και σε αρκετές περιπτώσεις την διαρκή μείωση σε ακόμη χαμηλότερα επίπεδα (Διάγραμμα 3). Με βάση αυτά τα δεδομένα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η εμμονή για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας από τις σύγχρονες πολιτείες είναι προσχηματική και πάντως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ενδεχομένως στις ιδεολογικά φορτισμένες διακηρύξεις (με λεκτικές ευχές) για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, να εννοείται η ενδυνάμωση των πολύ μεγάλων επιχειρήσεων και, αντιστοίχως, η παθιασμένη αναφορά στην πίστη για την ανταγωνιστικότητα να επισημαίνει το αιτιολογικό έδαφος για την μείωση των πιο αδύναμων και πολύ μικρών επιχειρήσεων, όπως και των ιδιοκτητών (και εργοδοτών) τους.

Καλώ τους αναγνώστες να προσέξουν την εξαιρετικά χαμηλή αναλογία των εργοδοτών στην Ιαπωνία (τρίτη πιο πλούσια χώρα διεθνώς) και το ΗΒ (εμβληματική χώρα της νεωτερικότητας).

Διάγραμμα 3

Πηγή: ILO, ILOSTAT (Database).

Τα υπερκείμενα στοιχεία μάς επιτρέπουν να στοχαστούμε τις πιθανότητες ενός νέου ανθρώπου, που εισέρχεται στην αγορά εργασίας, να γίνει εργοδότης και να εκφράσει την προσωπική του επιχειρηματική δημιουργικότητα. Το δικαίωμα στην επιχειρηματικότητα είναι υπερβολικά θεωρητικό και στην ουσία άπιαστο. Ταυτόχρονα, οι δυνατότητες για την ευρεία αύξηση της μισθωτής απασχόλησης, σε ένα περιορισμένο και ολοένα μικρότερο κύκλο επιχειρήσεων, καθίσταται αμφίβολη.

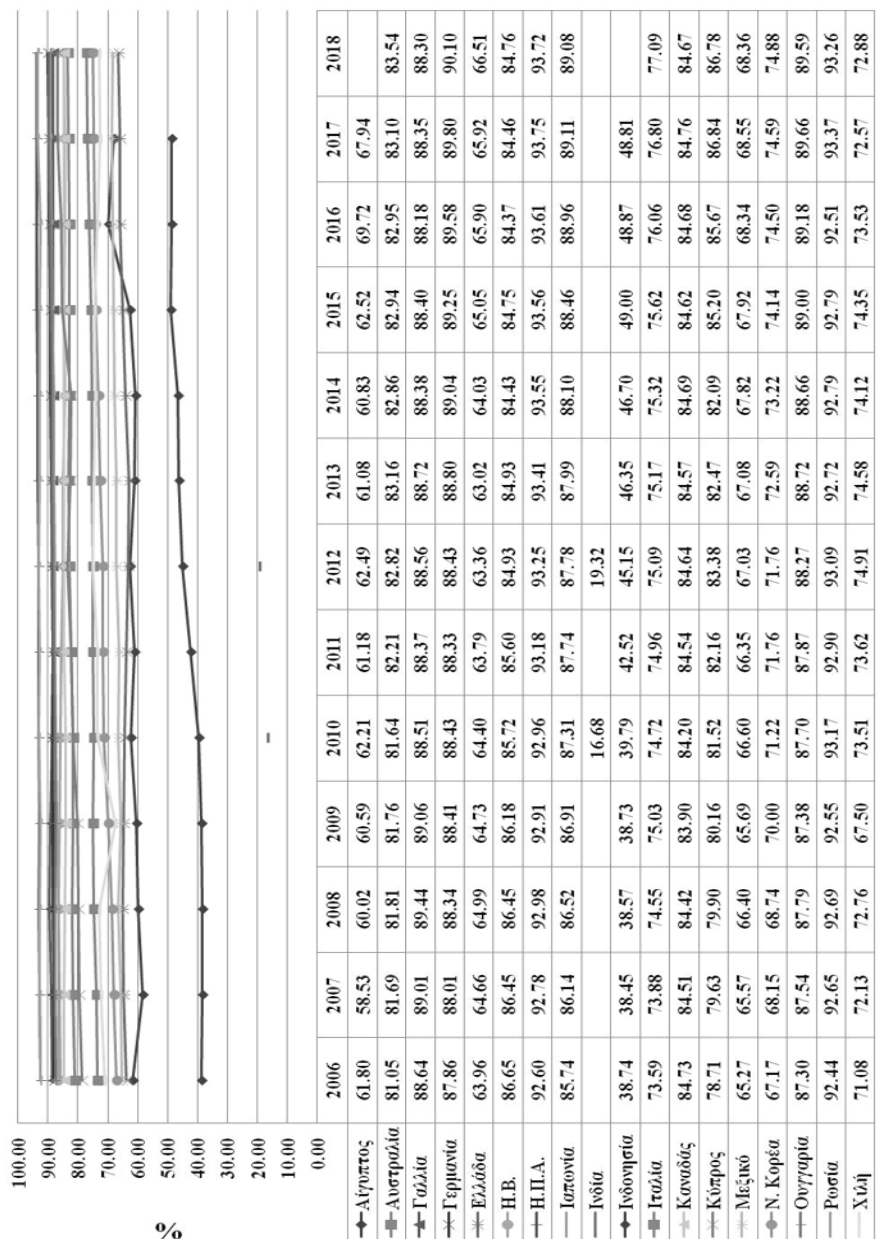
2.3. Οι μισθωτοί κοντά στο ανώτατο όριο της απασχόλησης

Παρά τις διάφορες ατεκμηρίωτες και ανεδαφικές εκτιμήσεις (διατυπώθηκαν ήδη πριν είκοσι πέντε ή τριάντα χρόνια) για τη μείωση ή εξάλειψη της μισθωτής απασχόλησης τα στοιχεία για την αύξησή της κραυγάζουν (Διάγραμμα 4). Στις περισσότερες περιπτώσεις (με ελάχιστες εξαιρέσεις) οι αναλογίες κινούνται συχνότερα, περί (τα) ή πάνω από τα 4/5 της απασχόλησης. Σε αρκετές πρωτοπόρες χώρες ξεπερνούν το 85% και σε ορισμένες βρίσκονται περί το 90% ή πάνω από αυτή την αναλογία. Στην ειδική περίπτωση των ΗΠΑ οι μισθωτοί πλησιάζουν το 95% της απασχόλησης. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός, ότι στη διάρκεια των δύο προηγούμενων δεκαετιών οι μισθωτοί αυξάνονται συνεχώς, παρά τους επιμέρους καθοδικούς σπασμούς ή κάποιες συγκυριακές στασιμότητες.

Με αφετηρία τις προηγούμενες παρατηρήσεις, οι οποίες συντρίβουν τις έωλες πεποιθήσεις για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της μισθωτής εργασίας (σε περιβάλλον οικονομιών της αγοράς ή καπιταλιστικών σχέσεων), πρέπει να εντοπίσουμε ένα διαφορετικό σοβαρό ζήτημα για την προοπτική της απασχόλησης. Καθώς οι μισθωτοί εργαζόμενοι αγγίζουν το ανώτατο όριο της απασχόλησης γενικά, μειώνεται η δυνατότητα απορρόφησης της διαθέσιμης εργασίας στο ορατό μέλλον. Με δεδομένη τη δημογραφική κάμψη ή έστω τη στασιμότητα του πληθυσμού των αναπτυγμένων χωρών, οι δυνατότητες για την ενσωμάτωση στη μισθωτή εργασία περιορίζονται στη διεύρυνση της μερικής απασχόλησης και των ευέλικτων καθεστώτων εξαρτημένης εργασίας, όπως και την συγκριτικά ευρύτερη απασχόληση μεταναστών.

Διάγραμμα 4

Μισθοφορτί σε Επιλεγμένες Χώρες, σύμφωνα με τον ΠΟ (ILOSTAT)
Ανάλυση στην Αποσγύληση (%)

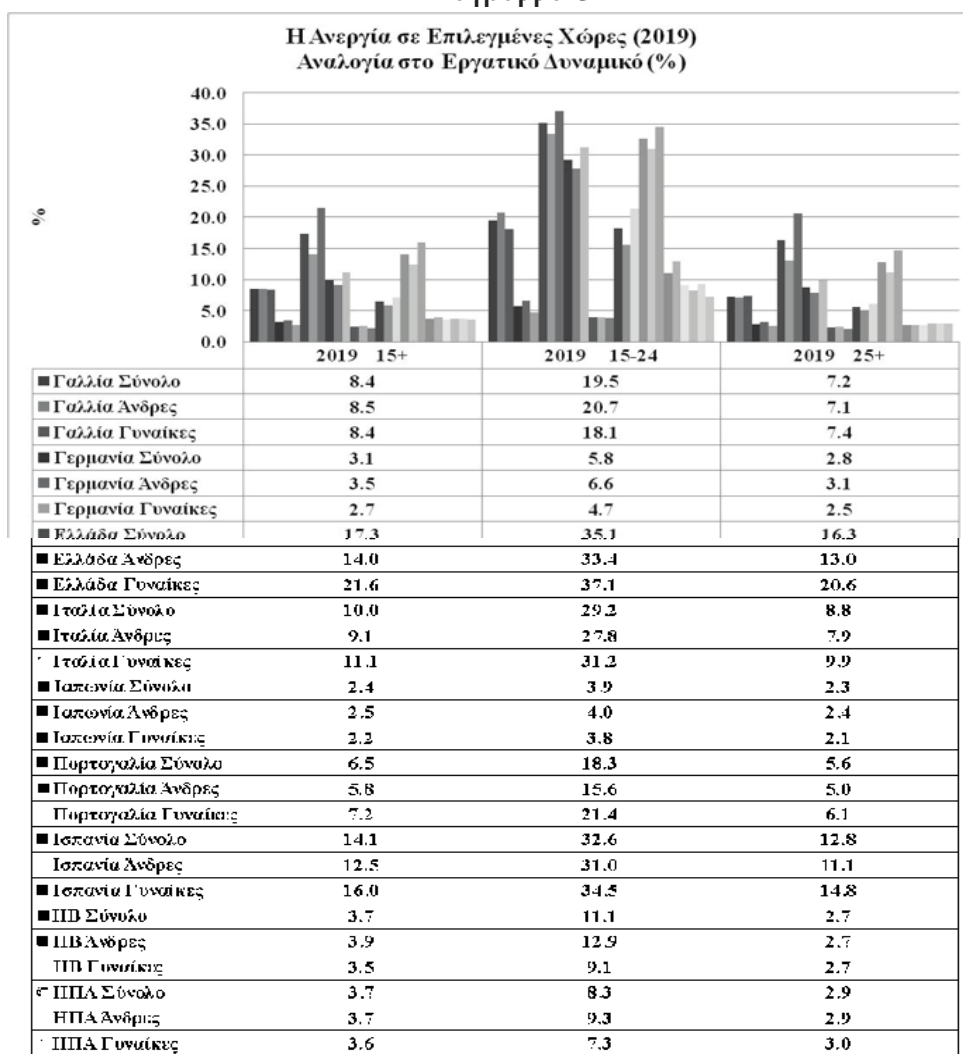
Πηγή: ILO, ILOSTAT (Database).

2.4. Η ανεργία

Η ανεργία είναι ένα συνοδό ζήτημα της λειτουργίας της αγοράς εργασίας, των συνθηκών απασχόλησης και σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα στις σύγχρονες κοινωνικές οργανώσεις. Με αφετηρία την ευρύτερη θεώρηση του φαινομένου το οποίο έχουμε αναλύσει σε ιδιαίτερη προσέγγιση, με μετρήσεις (σε ετήσιες χρονολογικές σειρές) για αρκετές δεκαετίες (Lytras 2016, 2020: σσ. 126-127), επικεντρώνουμε στα δεδομένα του 2019 (πιο αναλυτικά) και του 2020 (μόνο για το γενικό δείκτη).

Πέραν του γεγονότος, ότι η ανεργία είναι δείκτης με κυκλική διακύμανση, την τελευταία δεκαετία κάτω από την επίδραση της οικονομικής και δημοσιονομικής κρίσης το φαινόμενο βασάνισε σκληρά την Ελλάδα, την Ισπανία, την Ιταλία και την Πορτογαλία.

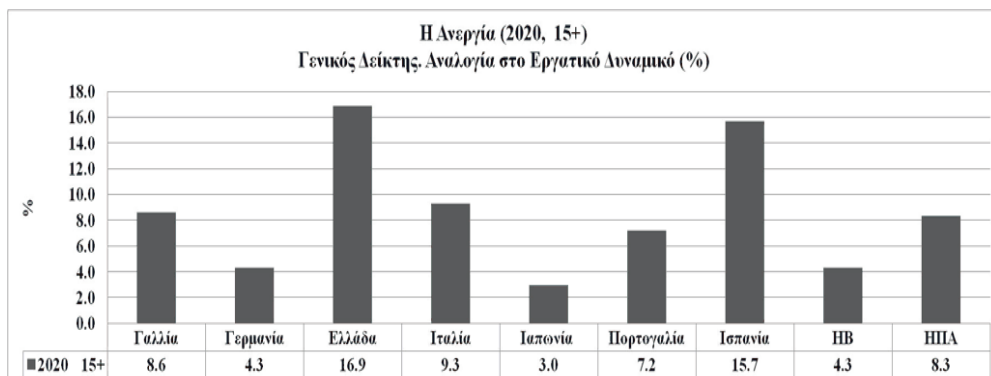
Διάγραμμα 5

Πηγή: ILO, ILOSTAT (Database).

Σε ορισμένες από τις προκείμενες χώρες, ο υψηλός δείκτης ανεργίας επιμένει ακόμη και πλῆττει ιδιαίτέρως κρίσιμες μερίδες του εργατικού δυναμικού, όπως οι νέοι και οι γυναίκες. Σε κάθε περίπτωση, η ανεργία των νέων (15-24 ετών) είναι πολύ μεγαλύτερη από το γενικό δείκτη της ανεργίας και κάνει επιτακτική τη διαφορετική αντίληψη και την αντιμετώπιση του σοβαρού αυτού εργασιακού και κοινωνικού φαινομένου.

Διάγραμμα 6

Πηγή: ILO, ILOSTAT (Database).

3. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΛΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΛΗΡΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ: ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΕΧΩ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙ ΑΡΚΕΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ (Lytras 2016, 2017, 2020, 2022), πολύ πρόσφατα ή σχετικά πρόσφατα, για μια ριζοσπαστική παρέμβαση στο περιβάλλον της απασχόλησης και την αποτελεσματική μείωση του δείκτη ανεργίας. Στην αρχική δημοσίευση το πρόγραμμα έλαβε τη συντομογραφική ονομασία: Re.Ho.St.E.N.A.R. [δηλαδή Reconciliation of the Holding of Stock with the Employment and New Activation in Regions (στα ελληνικά: Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς).Δρα.Π.- Συμφιλίωση της Κατοχής του Αποθέματος με την Απασχόληση και τη Νέα Δραστηριοποίηση στις Περιφέρειες)].

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα εμφανίζει αρκετές καινοτομίες σε σχέση με γνωστά και επιτυχημένα υποδείγματα παρέμβασης του παρελθόντος, αλλά αρκετά από τα στοιχεία του έχουν επηρεαστεί, ιδίως, από τρία μοντέλα άσκησης πολιτικής. Πρόκειται για την Κεϋνσιανή θεραπευτική πολιτική [Keynes 2007 (1936)], το υπόδειγμα του Εργοδότη της Τελευταίας Καταφυγής [Minsky 2008 (1986)], και την πολιτική: workfare (welfare-to-work) που εφαρμόστηκε στις ΗΠΑ (The Congress of the United States 1996) με την Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act (PRWORA) και το συγκεκριμένο πρόγραμμα: Temporary Assistance to Needy Families (TANF).

Το νέο πρόγραμμα (Re.Ho.St.E.N.A.R.), διακρίνεται για ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά. Η χρηματοδότηση του προγράμματος γίνεται με βασικά ιδιωτικούς πόρους, υπό δημόσιο

έλεγχο. Οι άνεργοι κατά τη διάρκεια του προγράμματος εργάζονται ως αυτόνομοι εργαζόμενοι. Το κράτος ρυθμίζει τις κρίσιμες διαδικασίες, με τους απαραίτητους θεσμούς. Ακόμη σε λειτουργικό επίπεδο, το κράτος αντικαθιστά, κατά μήνα, με σχετικές πιστώσεις του προϋπολογισμού, το αντίστοιχο ποσόν της εκταμίευσης, στους συλλογικούς κοινούς καταθετικούς λογαριασμούς. Το ποσόν αυτό, στο μεγαλύτερο μέρος του επιστρέφεται στο Δημόσιο Ταμείο (ως φόρος και ασφαλιστική εισφορά), εντός της ίδιας χρονικής διάρκειας. Επισημαίνουμε ότι με βάση την περιφερειακή οργάνωση του προγράμματος, η τοπική αυτοδιοίκηση συντονίζει τη διαδικασία, σε τοπικό επίπεδο. Έχει ιδιαίτερη σημασία, πως έχει ληφθεί μέριμνα ώστε οι περισσότεροι θεσμοί της οικονομίας (με εξαίρεση τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, με προσωπικό) να συμπεριλαμβάνονται στη διαδικασία. Είναι σαφές ότι οι τράπεζες συμμετέχουν στο μείζον μέρος του προγράμματος, επιλέγονται με διαγωνιστική διαδικασία στην έναρξη του προγράμματος, δημιουργούν κοινούς προθεσμιακούς τραπεζικούς λογαριασμούς. Ταυτόχρονα, στις τράπεζες δημιουργούνται λογαριασμοί των ωφελούμενων και τα συγκεκριμένα πιστωτικά ιδρύματα επιμελούνται την έκδοση των αναγκαίων αξιόγραφων.

Οι συντελεστές του προγράμματος για την καταπολέμηση της ανεργίας και την πλήρη απασχόληση παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη σύμπληξη. Η τοπική αυτοδιοίκηση είναι ο επισπεύδων και συντονιστικός φορέας του προγράμματος. Η υπηρεσία απασχόλησης, χορηγεί τον κατάλογο των ανέργων, παρακολουθεί και αξιολογεί το πρόγραμμα. Οι άνεργοι από τη χορεία των καταγεγραμμένων ανέργων (στην υπηρεσία απασχόλησης), θα αποτελέσουν τους ωφελούμενους του προγράμματος. Οι κάτοχοι του αποθέματος καταθέτουν το διαθέσιμο κεφάλαιο τους σε ετήσιους συλλογικούς προθεσμιακούς λογαριασμούς, με ειδικό επιτόκιο (λόγω της ποσότητας του κεφαλαίου) και με πρόσθετη απόδοση από το πρόγραμμα. Οι κάτοχοι του αποθέματος λειτουργούν, κατ' αυτόν τον τρόπο, ως αρχικοί χρηματοδότες της διαδικασίας. Οι πολίτες/καταναλωτές, γενικά, αλλά και οι συνεργατικές οργανώσεις ή οι αυτοαπασχολούμενοι, αγοράζουν υπηρεσίες από τους αυτόνομους εργαζόμενους/ωφελούμενους του προγράμματος. Είναι στην ουσία οι κύριοι χρηματοδότες του προγράμματος, ενώ απολαμβάνουν σημαντικές υπηρεσίες, σε συγκριτικά χαμηλές τιμές. Παράλληλα, οι δημόσιες οικονομικές υπηρεσίες και τα ασφαλιστικά ταμεία ωφελούνται, καθώς τα συνολικά έσοδα του προγράμματος περιλαμβάνουν φόρους και εισφορές.

Η χρηματοδότηση του προγράμματος διαιρείται σε στάδια και εξελίσσεται σε όλη τη διάρκειά του. Οι κάτοχοι του αποθέματος (μετά από προσκλήσεις ενδιαφέροντος της τοπικής αυτοδιοίκησης και την επιλογή τους από τα θεσμικά όργανα) καταθέτουν τα κεφάλαια τους σε συγκεκριμένους κοινούς προθεσμιακούς λογαριασμούς των επιλεγμένων τραπεζών. Καμιά επιχειρηματική και εργοδοτική εμπλοκή των κατόχων του αποθέματος δεν προβλέπεται, εκτός από την περιγραφείσα. Οι κάτοχοι του αποθέματος, μέσω των προθεσμιακών λογαριασμών είναι οι αρχικοί χρηματοδότες του προγράμματος. Οι πιστώσεις από την προθεσμιακή κατάθεση αποτελούν την αρχική βάση για την έκδοση αξιόγραφων, με τα οποία εφοδιάζονται οι ωφελούμενοι, προκειμένου να λειτουργήσουν ως αυτόνομοι εργαζόμενοι.

Στην πράξη η τοπική αυτοδιοίκηση επικυρώνει την επιλογή των ανέργων, σε συνεργασία με τα τοπικά ή περιφερειακά όργανα της υπηρεσίας απασχόλησης. Οι ωφελούμενοι τροφοδοτούνται στην αρχή του πρώτου μήνα με αξιόγραφα, που εκδίδονται με ευθύνη του αρμόδιου φορέα και των συνεργαζόμενων τραπεζών. Το μεικτό συνολικό ποσό εμπεριέχει την ασφαλιστική εισφορά και το ποσό του φόρου (μετά από θεσμική πρόβλεψη). Οι

ωφελοούμενοι από τη στιγμή που θα είναι πλέον εργαζόμενοι, θα λειτουργούν ως απολύτως όμοιοι με τους αυτοαπασχολούμενους. Δεν απαιτείται, όμως, να ανοίξουν βιβλία και στοιχεία συναλλαγών. Απαιτείται να έχουν Αριθμό Φορολογικού Μητρώου, εγγραφή στον ΕΦΚΑ, διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και αριθμό τηλεφώνου.

Στη συνέχεια, η τοπική αυτοδιοίκηση εκτιμά τη σχέση προσφοράς και ζήτησης στην τοπική αγορά και παρεμβαίνει με ενημερώσεις για τις συναλλαγές. Αναρτά σε εμφανή σημεία και στο διαδίκτυο τους καταλόγους των ωφελουμένων και τις προσφερόμενες υπηρεσίες (και την τιμή την οποία καλείται να πληρώσει ο πολίτης/καταναλωτής). Επιχειρεί να συγκεντρώσει τις διαθέσιμες αγορές και τις σχετικές αιτούμενες υπηρεσίες από τους πολίτες/καταναλωτές και κοινοποιεί τα σχετικά δεδομένα προς τους ωφελοούμενους του προγράμματος (στο διαδίκτυο και τις υπηρεσίες του). Οι ωφελοούμενοι, κατά την πώληση των υπηρεσιών τους, χρησιμοποιούν ένα αξιόγραφο για κάθε ημέρα εργασίας αποκλειστικά. Το αξιόγραφο είναι, ως εκ τούτου, ακέραιο και αδιαίρετο. Ο ωφελούμενος πωλεί τις υπηρεσίες του (για δέκα μήνες το χρόνο) χρησιμοποιώντας το αξιόγραφο ακέραιο, ανεξάρτητα από τις ώρες χρησιμοποίησης της εργασίας του, για την πραγματοποίηση της επιτελούμενης υπηρεσίας. Επομένως, διαφορετικού χαρακτήρα και απαιτούμενης ειδίκευσης υπηρεσίες μπορεί να αντιπροσωπεύουν είτε μια ακέραια υπηρεσία, ανεξάρτητα από τη χρονική της διάρκεια, δηλαδή είτε μια ώρα εργασίας ή μια εργάσιμη ημέρα.

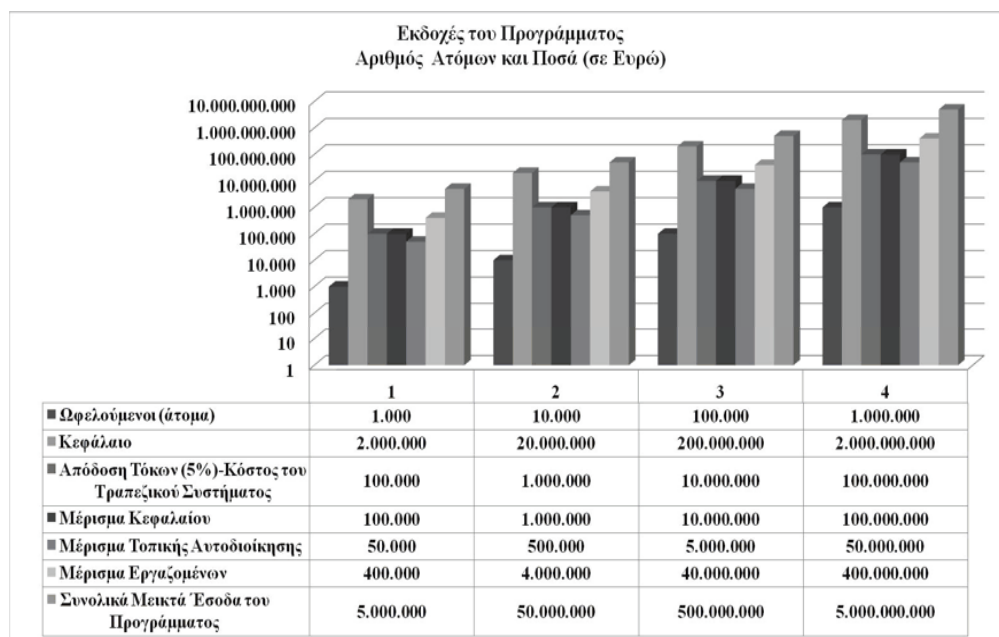
Οι καταναλωτές των προσφερόμενων υπηρεσιών ανήκουν στην ουσία στους κύριους χρηματοδότες του προγράμματος. Οι πολίτες ενημερώνονται από τον φορέα της τοπικής αυτοδιοίκησης, για τις προσφερόμενες υπηρεσίες, την τιμή της συνεισφοράς τους και τις διαδικασίες της συναλλαγής. Αγοράζουν τις συγκεκριμένες υπηρεσίες, με μεγάλη ευελιξία και ανάλογα με τις ανάγκες τους ή τις διαθέσεις τους. Οι υπηρεσίες που μπορούν να αγοράσουν είναι δυνατόν να έχουν μεγάλες εκπαιδευτικές απαιτήσεις, υψηλή ειδίκευση και εξαιρετικές τεχνικές γνώσεις. Για παράδειγμα, μπορούν να αφορούν σε εκπαιδευτικές υπηρεσίες, όπως σε υπηρεσίες δασκάλου ή καθηγητή, σε υπηρεσίες νοσηλευτικής υποστήριξης σε ασθενείς και γέροντες κ.ά. Μπορεί αυτές οι υπηρεσίες να σχετίζονται με καλλιτεχνική δραστηριότητα, τη διοργάνωση κατ' οίκον εορτών από μουσικούς, τη συνεισφορά στη διακόσμηση της κατοικίας ή την αρχιτεκτονική του κήπου. Είναι προφανές ότι οι κοινές, ανειδίκευτες ή ειδικευμένες υπηρεσίες είναι δυνατόν να καλυφθούν από αυτή τη μέθοδο απασχόλησης. Η φύλαξη των παιδιών, η επιμέλεια των ηλικιωμένων, η καθαριότητα του σπιτιού, η πραγματοποίηση των καθημερινών οικιακών εργασιών (παρασκευή γευμάτων) ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία. Η κηπουρική, οι περιορισμένης κλίμακας οικοδομικές εργασίες (ανακαίνισεις χώρων) και οι εργασίες επισκευής είναι πάντοτε απαραίτητες.

Η εφαρμογή του προκείμενου προγράμματος δημιουργεί τη δυναμική για την τάχιστη μείωση του δείκτη της ανεργίας. Η προσδοκία αυτή αντανακλάται αμέσως στην αύξηση της απασχόλησης (ανεξάρτητα από τις διαθέσεις των ίδιων των εργοδοτών, τη στιγμή της παρέμβασης), ενώ αναμένεται η πρόσβαση στην εργασία για τους ανέργους και τα άτομα με μακρά και αθέλητη αποχή από την εργασία. Αυτός ο συνδυασμός καταπολεμά, συγχρόνως, την άτυπη και αδήλωτη εργασία. Αυτή η συνθήκη πρόκειται να συμβάλει στην ενίσχυση της εργασιακής αυτοπεποίθησης και της οικονομικής αισιοδοξίας των σημερινών ανέργων και των μη εργαζομένων. Ακόμη είναι ένας στόχος η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στο τοπικό πλαίσιο των περιφερειών και τη διάθεση στην αγορά μιας ευρύτατης σειράς υπηρεσιών σε

ενδιαφέρουσες τιμές. Κάτι τέτοιο μπορεί να ενδυναμώσει τον τοπικό πλούτο και το εθνικό ΑΕΠ, λόγω της άμεσης αύξησης του κύκλου των συναλλαγών. Απότοκη του ιδίου πλαισίου δράσης προβλέπεται να είναι η διεύρυνση των συνθηκών της κοινωνικής αλληλεγγύης, χωρίς να απαιτείται η παράκαμψη των κανόνων λειτουργίας της αγοράς και των προτιμήσεων ή των καταναλωτικών ροών των καταναλωτών. Με αυτήν την έννοια, η κοινωνική αλληλεγγύη συμβάλλει στην οικονομική αποτελεσματικότητα και είναι συμφέρουσα.

Στην αρχική εκδοχή πραγματοποιήθηκε μια επεξεργασία για τις δυνητικές συνθέσεις του ύψους των προϋπολογισμών και των αριθμών των ωφελουμένων. Αυτή η μορφή παρατίθεται παρακάτω, δηλαδή στο Διάγραμμα 7. Αφορά σε χώρες που έχουν την εμπειρία της έντονης οικονομικής ή δημοσιονομικής κρίσης και σε χώρες που έχουν σχετικά χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα, ενώ εντάσσονται στις ανεπτυγμένες. Σε μια δεύτερη αποτύπωση, την οποία έχω επεξεργαστεί μετά την πρώτη μορφή και δημοσίευσα πρόσφατα, παρουσιάζονται οι εκδοχές για χώρες με σχετικά υψηλότερο εισόδημα (βλ. Παράρτημα, Διάγραμμα Π1).

Διάγραμμα 7

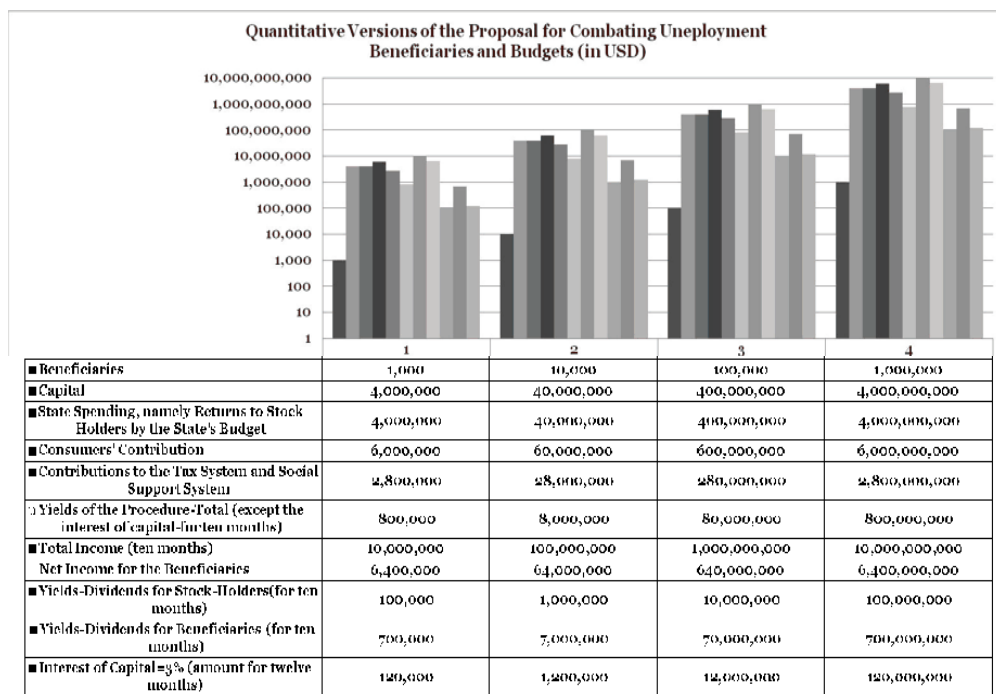
Πηγή: Lytras 2020, σ. 162.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [The Congress of the United States] (1996). Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act- PRWORA. Public Law 104-193, Aug. 22.
- Franklin, B. (1755). *Reply to the Governor*. Pennsylvania Assembly, 11-11-1755 [Printed in Votes and Proceedings of the House of Representatives, 1755–1756 (Philadelphia, 1756), σ. 19-21], <https://founders.archives.gov/documents/Franklin/01-06-02-0107>.
- Hugo, V. [2019 (1862)]. *Les Misérables* (eBook). <https://standardebooks.org>, <https://standardebooks.org/ebooks/victor-hugo/les-miserables/isabel-f-hapgood/text/single-page>.
- ILO (2020). *Unemployment rate by sex and age -- ILO modeled estimates*, Nov. 2020 (%). Last update on 14MAR21.
- ILO (2019). ILOSTAT. *Employment by Status in Employment* (<http://www.ilo.org>)_ Aug. 4, 2019.
- Keynes, J.M. [2007 (1936)]. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London, Macmillan.
- Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), pp. 59-71.
- Lytras, A.N. (2017a). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the state*. Athens: Papazissis Publishers (eBook).
- Lytras, A.N. (ed.) (2017b). *Combating Unemployment during the Age of Crisis* (in Greek). *The Socials. Selections from Greek Sociology*. Athens: Panteion University (<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&type=creator&q=%CE%9B%CF%8D%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%82,%20CE%91%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%AD%CE%B1%CF%82%20%CE%9D.&page=1&scope=&lang=el&pid=iid:18041>).
- Lytras, A.N. (2020). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the state*. Athens: Papazissis Publishers.
- Lytras, A.N. (2022). Autonomous Workers for Combating Unemployment and the Enhancement of Solidarity. Four 'Dead Ends' of Employment and two Synergized Solutions", *Youth Employment Magazine*, September 2022 (ISSN 2704-6540), No. 20, pp. 62-69 [https://issuu.com/youthemploymentmagazine/docs/the_youth_employment_magazine_-_issue_20].
- Minsky, H.P. [2008 (1986)]. *Stabilizing an Unstable Economy*. New York, McGraw-Hill.
- Μισελέ Ζ. (Jules Michelet) (1969). *Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασεως*. Αθήνα, Ελληνική Μορφωτική Εστία, τ. Β, σ. 9.
- OECD (2020). *Enterprises by business size, 1-9 persons employed/10-19 persons employed/20-49 persons employed*, Number, Annual, 2020, <https://data.oecd.org/chart/6OjT>, <https://data.oecd.org/entrepreneur/enterprises-by-business-size.htm>.
- OECD (2019). *Children in households by employment status*. OECD Family database (Nov. 2019), www.oecd.org/els/family/database.htm.
- OECD (2022). «Income distribution». OECD Social and Welfare Statistics (database), <https://doi.org/10.1787/data-00654-en> (accessed on 10 December 2022).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Διάγραμμα Π1
[Budget for Combating Unemployment
for Countries with High Income)]

Πηγή: Lytras 2022.

02004190605980008

4493

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αρ. Φύλλου 419

6 Μαΐου 1998

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΥΠΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΣΕΙΣ

Πολιτογράφηση Ομογενών Αλλοδαπών.	1
Πολιτογράφηση Αλλογενών Αλλοδαπών.	2
Καθορισμός παραβόλων.	3
Έγκριση Κανονισμού Σπουδών Ε.Σ.Δ.Δ.	4

ΥΠΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΣΕΙΣ

Αριθ. Φ. 30852/3637/8.4.1998 κ.α. (1)

Πολιτογράφηση Ομογενών Αλλοδαπών.

Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ

Με την αριθμ. πρωτ. Φ.30852/3637/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών, Δημ. Διοικ. & Απ/σης, έγινε δεκτή η από 1.2.1993 αίτηση πολιτογράφησης του ομογενούς αλλοδαπού ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του ΝΙΚΟΛΑΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ. πρωτ. Φ.42091/24477/97/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ.Διοικ. & Απ/σης, έγινε δεκτή η από 2-12-1994 αίτηση πολιτογράφησης του ομογενούς αλλοδαπού ΛΕΜΠΕΣΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ - ΝΙΚΟΛΑΟΣ του ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ.Φ.43397/5408/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών, Δημ. Διοικ. & Απ/σης, έγινε δεκτή η από 13.3.1997 αίτηση πολιτογράφησης της ομογενούς αλλοδαπής ΛΕΒΕΝΤΟΓΛΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ του ΙΩΑΝΝΗ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ. πρωτ. Φ.49486/8378/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Απ/σης έγινε δεκτή η από 28.12.1995 αίτηση πολιτογράφησης του ομογενούς αλλοδαπού ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ - ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ του ΔΑΝΙΗΛ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ. πρωτ. Φ. 50742/3548/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 22.4.1996 αίτηση πολιτογράφησης της ομογενούς αλλοδαπής ΜΠΕΖΑΝΗ ΜΑΡΙΑΣ συζ. ΕΥΘΥ-

ΜΙΟΥ το γένος ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΕΛΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ.Φ. 53070/5793/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών, Δημ. Διοικ. & Απ/σης, έγινε δεκτή η από 25.9.1996 αίτηση πολιτογράφησης της ομογενούς αλλοδαπής ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΝΑΣ του ΓΕΩΡΓΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ.Φ.53550/3308/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών, Δημ. Διοικ.& Απ/σης, έγινε δεκτή η από 16.10.1996 αίτηση πολιτογράφησης της ομογενούς αλλοδαπής ΑΝΤΟΣΟΓΛΟΥ-ΒΟΥΔΟΥΡΗ ΑΝΝΑ ΖΩΗ συζ. ΟΘΩΝΑ, το γένος ΒΟΥΔΟΥΡΗ ΑΡΘΟΥΡΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 55996/3160/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ.Διοικ.& Αποκ/σης έγινε δεκτή η από 10.2.1998 αίτηση πολιτογράφησης της ομογενούς αλλοδαπής ΠΟΥΓΙΑ ΧΡΗΣΤΟΥ του ΠΑΝΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ. πρωτ. Φ. 56452/5667/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 28-3-1985 αίτηση πολιτογράφησης της ομογενούς αλλοδαπής ΖΩΗ ΣΩΤΗΡΟΥΛΑΣ συζ. ΧΡΗΣΤΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ. πρωτ. Φ.58122/3126/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης έγιναν δεκές οι από 4.6.1997 και 2.7.1997 αιτήσεις πολιτογράφησης των ομογενών αλλοδαπών α) ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ ΝΙΚΟΛΑΟΥ του ΚΩΝ/ΝΟΥ και β) ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ ΣΤΕΛΛΑΣ του ΚΩΝ/ΝΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 59865/2158/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 3.10.1997 αίτηση πολιτογράφησης του ομογενούς αλλοδαπού ΔΕΡΜΑΤΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ του ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ.60840/5643/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης έγινε δεκτή η από 8.12.1997 αίτηση πολιτογράφησης του ομογενούς αλλοδαπού ΘΩΜΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ του ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Αθήνα, 8 Απριλίου 1998

Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ

Α. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

Αριθ. Φ.2153/6663 κ.α.

Πολιτογράφηση Αλλογενών Αλλοδαπών.

(2)

**Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ,
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ**

Με την αριθμ.πρωτ.Φ. 2153/6663/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης έγινε δεκτή η από 3.4.1991 αίτηση πολιτογράφησης του αλλογενούς αλλοδαπού ΜΠΑΡΡΥ ΕΝΤΓΚΑΡ του ΙΩΑΝΝΗ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ.Φ.7439/5698/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης έγινε δεκτή η από 3.5.1991 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΜΙΤΤΑΚΟΥ ΙΝΕΣ συζ.Ελευθερίου το γένος ΧΟΣΕ ΑΡΕΛΙΑΝΟ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ.Φ.9712/4986/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 8.5.1991 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΠΙΠΕΡΙΑ ΝΤΟΙΝΑ-ΛΙΛΙΑΝΑ συζ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ.Φ.12606/5513/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 30.11.1990 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΜΩΧΑΜΕΝΤ ΚΑΝΤΙΑ-ΣΑΙΝΤ - ΕΥΓΓΕΛΙΑ του ΣΑΙΝΤ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ.Φ.15103/3714/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 2.12.1996 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΜΠΙΕΝΙΕΚ ΜΠΕΑΤΑ του ΠΙΕΖΙ ΤΕΟΦΙΛ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 15828/3646/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 8.10.1996 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΤΟΥΛΚΕΡΙΔΗ ΕΛΕΝΗ συζ.ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 17075/3652/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ.Διοικ. & Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 7.6.1996 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΣΙΑΙΝΣΚΑΙΤΕ ΙΝΓΚΡΙΝΤΑ του ΒΙΤΑΟΥΤΟ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ.17845/5841/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης έγινε δεκτή η από 9.4.1991, αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΜΑΑΝΤΕΝΟΒΙΤΣ-ΚΛΕΙΝΟΥ ΝΤΡΑΓΚΑΝΑ του ΡΑΤΚΟ συζ. ΚΛΕΙΝΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ.21096/4869/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης, α) έγινε δεκτή η από 5.2.1992 αίτηση πολιτογράφησης του αλλογενούς αλλοδαπού ΜΠΟΓΙΑΤΖΙΟΓΛΟΥ ΧΑΡΟΥΤΙΟΥΝ του ΑΒΕΝΤΙΣ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας και β) εγκρίθηκε η αλλαγή του κυρίου ονόματος του από «ΧΑΡΟΥΤΙΟΥΝ» σε «ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ».

Με την αριθμ.πρωτ.Φ.22613/6529/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης, α) έγιναν δεκτές οι από 15.2.1990 αιτήσεις πολιτογράφησης των αλλογενών αλλοδαπών ΟΧΑΝΟΓΛΟΥ ΑΓΚΟΠ-ΒΑΡΟΥΖΑΝ του ΧΑΤΖΙΚ & της συζ. του ΓΚΙΟΥΛΟΥΝΑΡ, για

την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας και β) εγκρίθηκε η αλλαγή του κυρίου ονόματός της από «ΓΚΙΟΥΛΟΥΝΑΡ» σε «ΑΝΝΑ».

Με την αριθμ. πρωτ. Φ.23179/5514/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 3.8.1995 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΕΛ ΧΑΜΕΝΤ - ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ του ΝΙΖΑΡ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 23449/5395/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 14.5.1992 αίτηση πολ/γράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΚΑΖΑΝΤΣΕΒΑ ΕΙΡΗΝΗ του ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 23523/5658/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 15-5-1992 αίτηση πολ/γράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΣΑΝΤΙΚΟΥ ΑΝΤΡΙΑΝΑΣ-ΒΙΚΤΩΡΙΑΣ συζ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ το γένος ΒΙΚΤΩΡΑ ΤΣΙΟΥΜΑΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ. πρωτ.Φ.26430/5415/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ.Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 27.6.1997 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΚΥΡΜΑΝΙΔΟΥ ΤΕΡΕΖΑ συζ. ΗΛΙΑ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ.29126/4506/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, α) έγινε δεκτή η από 20.1.1993 αίτηση πολ/γράφησης του αλλογενούς αλλοδαπού ΚΟΡΙ ΡΙΦΑΤ ΡΑΦΑΗΛ του ΑΒΡΑΜ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας και β) εγκρίθηκε η αλλαγή του επωνύμου του από «ΚΟΡΙ» σε «ΚΟΡΗΣ» και του κυρίου ονόματός του από «ΡΙΦΑΤ - ΡΑΦΑΗΛ» σε «ΡΑΦΑΗΛ».

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 29165/4300/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 4.4.1997 αίτηση πολ/γράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΠΕΡΕΖ- ΑΛΒΑΡΕΖ ΜΑΡΤΑ -ΙΝΕΣ του ΛΟΥΙΖ-ΓΚΙΛΙΕΡΜΟ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 40857/5059/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 18.6.1997 αίτηση πολ/γράφησης του αλλογενούς αλλοδαπού ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝ ΜΙΡΤΣΕΑ του ΣΙΜΙΟΝ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ.41584/4646/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 11.8.1997 αίτηση πολ/γράφησης του αλλογενούς αλλοδαπού ΚΡΑΣΝΙΚΟΒ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ του ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ.48415/1519/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 4.12.1990, αίτηση πολ/γράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΙΝΑ συζ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 49477/5607/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 2-1-1996 αίτηση πολ/γράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΡΙΤΣΑΡΤΣΟΝ ΡΑΜΑΝ - ΜΑΡΙ του ΜΠΑΥΡΟΝ -ΑΛΛΕΝ συζ. ΦΙΛΙΠΠΕΛΗ ΣΤΑΥΡΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ.51284/4459/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 6-11-1997 αίτηση πολ/γράφησης του αλλογενούς αλλοδαπού ΤΣΕΡΝΙΑΕΒ ΜΙΧΑΗΛ του ΠΑΥΛΟΒΙΤΣ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 52182/3922/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 9-10-1990, αίτηση πολ/γράφησης του αλλογενούς αλλοδαπού ΜΠΑΤΣΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ του ΜΠΕΛΛΑ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 52287/5692/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοίκησης και Αποκ/σης, έγινε δεκτή η από 7-8-1996 αίτηση πολ/γράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΧΡΑΝΙΩΤΗ ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑ-ΝΙΚΟΛΑ του ΓΕΩΡΓΙΟΥ & της Φλωρεντίας, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ. πρωτ. Φ. 54027/5842/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης α) έγινε δεκτή η από 5.11.1996 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΣΑΜΟΣΕΝΚΟ ΣΥΜΕΛΑ του ΓΕΝΑΔΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας και β) εγκρίθηκε η αλλαγή του επωνύμου της από «ΣΑΜΟΣΕΝΚΟ» σε «ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ».

Με την αριθμ. πρωτ. Φ. 54378/5592/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης έγινε δεκτή η από 4.4.1997 αίτηση πολιτ/σης της αλλογενούς αλλοδαπής ΕΛ ΡΑΓΙΕΣ ΜΙΣΕΛΙΝ του ΖΕΡΖΕΣ συζ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ. 55075/5500/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης έγινε δεκτή η από 29.11.1996 αίτηση πολιτ/σης της αλλογενούς αλλοδαπής ΓΚΟΡΙΤΖΟΥΤΤΙ ΒΕΡΟΝΙΚΑ ΜΠΡΙΖΙΤ του ΑΛΤΙΝΤΕ ΠΙΕΤΡΟ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ.πρωτ. Φ.55589/3659/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ. Διοικ. & Αποκ/σης έγινε δεκτή η από 3.2.1997 αίτηση πολιτογράφησης του αλλογενούς αλλοδαπού ΜΠΕΝΤΖΙΑΣΒΙΑΙ ΣΑΚΡΟ του ΣΥΜΩΝ, για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Με την αριθμ. πρωτ. Φ. 55952/3999/8.4.1998 απόφαση του Υφυπουργού Εσωτερικών Δημ.Διοικ. & Αποκ/σης έγινε δεκτή η από 3.2.1997 αίτηση πολιτογράφησης της αλλογενούς αλλοδαπής ΜΑΡΙΑΣ ΝΤΕΛ ΚΑΡΜΕΝ ΜΕΧΙΑ ΜΠΕΝΑΒΙΝΤΕΣ του ΑΝΤΑΝ -ΕΝΡΙΚΕ συζ. ΡΟΣΣΟΛΑΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ για την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας.

Αθήνα, 8 Απριλίου 1998

Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ

Λ. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

Αριθ. Φ15/οικ. 5244/250

(3)

Καθορισμός παραβόλων.

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Έχοντας υπόψη :

1. Τις διατάξεις:

α) Του Ν.1558/17.7.1985 (ΦΕΚ 137 Α) «Κυβέρνηση και Κυβερνητικά Όργανα».

β) Του Ν.2516/8.8.1997 (ΦΕΚ 159 Α) «Ιδρυση και λει-

τουργία βιομηχανικών και βιοτεχνικών εγκαταστάσεων και άλλες διατάξεις»και ιδιαίτερα το άρθρο 17 αυτού.

γ) Του ΠΔ 229/86 (ΦΕΚ 96Α) «Σύσταση και οργάνωση της Γενικής Γραμματείας Βιομηχανίας» και του ΠΔ 396/89 (ΦΕΚ 172Α) «Οργανισμός της Γενικής Γραμματείας Βιομηχανίας» όπως συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε με το ΠΔ 189/95 (ΦΕΚ 99 Α).

δ) Του ΠΔ 27/29.1.96 (ΦΕΚ 19 Α) «Συγχώνευση των Υπουργείων Τουρισμού, Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας και Εμπορίου στο Υπουργείο Ανάπτυξης».

2. Την με αριθμό 114/4.10.96 (ΦΕΚ 924/Β/96) Κοινή Απόφαση του Πρωθυπουργού και της Υπουργού Ανάπτυξης «Ανάθεση αρμοδιοτήτων στους Υφυπουργούς Ανάπτυξης Άννα Διαμαντοπούλου και Μιχάλη Χρυσοχϊδης».

3. Την ανάγκη καθορισμού παραβόλου για τη χορήγηση αδειας εγκατάστασης, άδειας λειτουργίας, προθεσμίας προς μεταφορά και έκδοσης απόφασης επί προσφυγής, όπως προβλέπεται από το άρθρο 17 παρ.1 του Ν.2516/97 για την ίδρυση και λειτουργία βιομηχανικών και βιοτεχνικών εγκαταστάσεων.

4. Την από 23.1.98 σύμφωνη γνώμη της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής, του Υπουργείου Ανάπτυξης.

5. Την με αριθμό 1107147/1239/0006Α/4.10.96 απόφαση του Πρωθυπουργού και Υπουργού Οικονομικών «Ανάθεση αρμοδιοτήτων στους Υφυπουργούς Οικονομικών».

6. Το γεγονός ότι δεν προκαλείται δαπάνη σε βάρος του Κρατικού Προϋπολογισμού, αποφασίζουμε:

1. Για την έκδοση απόφασης χορήγησης αδειας, εγκατάστασης, άδειας λειτουργίας και προθεσμίας για μεταφορά βιομηχανικών και βιοτεχνικών εγκαταστάσεων του Ν.2516/97, καταβάλλεται από τον φορέα της δραστηριότητας παράβολο που καθορίζεται ως εξής:

Α. Για την χορήγηση αδειας εγκατάστασης και εφ'όσον πρόκειται:

- Για δραστηριότητες των οποίων η αξία του μηχανολογικού εξοπλισμού ή της αποθηκευτικής ικανότητας προκειμένου περί αποθηκών, είναι μέχρι δέκα εκατομμύρια (10.000.000) δραχμές και η εγκατεστημένη ισχύς μέχρι 50 HP, καταβάλλεται παράβολο ίσον με 2% της αξίας του εξοπλισμού.

- Για δραστηριότητες, αξίας από δέκα εκατομμύρια (10.000.000) δραχμών μέχρι και εκατό εκατομμύρια (100.000.000) δραχμών και ισχύος μέχρι 200 HP, καταβάλλεται παράβολο είκοσι πέντε χιλιάδων (25.000) δραχμών.

- Για δραστηριότητες αξίας μέχρι εκατόν πενήντα εκατομμυρίων (150.000.000) δραχμών και ισχύος μέχρι 500 HP καταβάλλεται παράβολο τριάντα πέντε χιλιάδων (35.000) δραχμών.

- Για δραστηριότητες αξίας μέχρι διακοσίων πενήντα εκατομμυρίων (250.000.000) δραχμών και ισχύος μέχρι 1500 HP καταβάλλεται παράβολο σαράντα χιλιάδων (40.000) δραχμών.

- Για δραστηριότητες αξίας μέχρι πεντακοσίων εκατομμυρίων (500.000.000) δραχμών και ισχύος μέχρι 3000 HP, καταβάλλεται παράβολο εβδομήντα χιλιάδων (70.000) δραχμών.

- Για δραστηριότητες αξίας μέχρι ενός δισεκατομμυρίου (1.000.000.000) δραχμών και ισχύος μέχρι 10.000 HP, καταβάλλεται παράβολο εκατό χιλιάδων (100.000) δραχμών.

• Για δραστηριότητες αξίας άνω του ενός δισεκατομμυρίου (1.000.000.000) δραχμών και ισχύος άνω των 10.000 HP, καταβάλλεται παράβολο εκατόν εξήντα χιλιάδων (160.000) δραχμών.

Τα παραπάνω παράβολα καταβάλλονται και σε κάθε περίπτωση χορήγησης άδειας εγκατάστασης για επέκταση υπολογιζόμενα επί της αξίας και της ισχύος του μηχανολογικού εξοπλισμού της επέκτασης.

Β. Για τη χορήγηση άδειας λειτουργίας, καταβάλλεται παράβολο ίσο με το 1/3 του παραβόλου που προβλέπεται για τη χορήγηση άδειας εγκατάστασης σε κάθε περίπτωση αυτής, όπως ορίζεται παραπάνω, με εξαίρεση στην (α) περίπτωση. Εφ' όσον δηλαδή πρόκειται για δραστηριότητες αξίας μέχρι δέκα εκατομμυρίων (10.000.000) δραχμών και ισχύος μέχρι 50 HP, καταβάλλεται παράβολο ίσο με το 1 %.

Για τις υφιστάμενες μονάδες, που η άδειά τους μετά τη λήξη της, θα γίνει αόριστης χρονικής διάρκειας το παράβολο που θα καταβληθεί θα είναι το προβλεπόμενο από τις διατάξεις της παρούσης απόφασης.

Τα παραπάνω παράβολα καταβάλλονται και σε κάθε περίπτωση χορήγησης άδειας λειτουργίας για επέκταση, υπολογιζόμενα επί της αξίας και ισχύος του μηχανολογικού εξοπλισμού της επέκτασης.

Το παράβολο που προβλέπεται σε κάθε περίπτωση καταβάλλεται εφ' όσον συμπίπτουν στην ίδια κατηγορία η αξία του μηχανολογικού εξοπλισμού ή της αποθηκευτικής ικανότητας και η ισχύς αυτού.

Εφ' όσον όμως δεν συμπίπτουν τότε καταβάλλεται το υψηλότερο υπολογιζόμενο παράβολο που προκύπτει είτε βάσει της αξίας του μηχανολογικού εξοπλισμού είτε βάσει της ισχύος του.

Γ) Για την έκδοση απόφασης χορήγησης προθεσμίας για μεταφορά, καταβάλλεται παράβολο ίσο με το 5 % της αξίας του μηχανολογικού εξοπλισμού.

2. Για την έκδοση απόφασης ύστερα από άσκηση προσφυγής είτε ενώπιον των επιτροπών επανεξέτασης του άρθρου 10 του Νόμου 2516/97 είτε ενώπιον του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας ή του Υπουργού Ανάπτυξης καταβάλλεται από τον προσφεύγοντα φορέα της δραστηριότητας μαζί με την κατάθεση της σχετικής αίτησης επανεξέτασης ή προσφυγής, παράβολο ίσο με το 1 % της αξίας του μηχανολογικού εξοπλισμού της δραστηριότητας που σε καμία περίπτωση, δεν θα υπερβαίνει τις πεντακόσιες χιλιάδες δραχμές (500.000).

Όλα τα παραπάνω παράβολα αναπροσαρμόζονται, ανά έτος, βάσει του τύπου $P = X(1 + \Sigma)$,

όπου P = το ποσόν του παραβόλου προς πληρωμή

X = με το P του προηγούμενου έτους

Σ = Συντελεστής που ορίζεται ίσος με την εκάστοτε ποσοστιαία αύξηση που χορηγείται με την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας, που προβλέπεται από το άρθρο 3 του Ν. 1876/90.

Η ισχύς της απόφασης αυτής αρχίζει από την δημοσίευσή της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Η απόφαση αυτή να δημοσιευτεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 1998

ΟΙ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
Ν. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΑΝΝΑ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Αριθ. 2233

(4)

Έγκριση Κανονισμού Σπουδών Ε.Σ.Δ.Δ.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ Δ.Σ. ΤΟΥ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
(Ε.Κ.Δ.Δ.)

Έχοντας υπόψη:

α) τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 20 του Ν. 1388/83.

β) την 22233/31097 απόφαση του Δ.Σ. του ΕΚΔΔ.

γ) Το γεγονός ότι από τις διατάξεις αυτής της απόφασης δεν προκαλείται δαπάνη εις βάρος του Κρατικού Προϋπολογισμού, αποφασίζουμε:

Εγκρίνουμε τον Κανονισμό Σπουδών ΕΣΔΔ

Άρθρο 1

Έκταση εφαρμογής

Οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού αναφέρονται στην οργάνωση των σπουδών της ΕΣΔΔ και αποτελούν το κανονιστικό πλαίσιο αναφοράς για όλους τους μετόχους της εκπαιδευτικής διαδικασίας στο οποίο ειδικότερα υπάγονται οι εκπαιδευόμενοι της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ

Άρθρο 2

Δόμηση Σπουδών

Η συνολική εκπαιδευτική διαδικασία στην ΕΣΔΔ διακρίνεται σε τρεις αλληλοδιαδεχόμενες φάσεις σπουδών:

- Κοινή Φάση Σπουδών (δύο τρίμηνα)
- Εξειδικευμένη Φάση κατά Τμήμα (δύο τρίμηνα)
- Φάκελο Τελικής Εργασίας

Μετά το πέρας των δύο πρώτων φάσεων ακολουθεί περαίωση πρακτικής άσκησης.

Άρθρο 3

Κοινή Φάση Σπουδών

1. Η Κοινή Φάση Σπουδών προσανατολίζεται στη κάλυψη επιτελικών προσόντων και ικανοτήτων σχεδιασμού και στην στήριξη των οικείων εξειδικεύσεων.

2. Στο πλαίσιο του σχεδιαζόμενου προγράμματος της Κοινής Φάσης ΕΝΤΑΣΣΟΝΤΑΙ τα βασικά αντικείμενα ως κορμός μαθημάτων. Επιπλέον είναι υποχρεωτική η παρακολούθηση σε κάθε τρίμηνο των αντικειμένων των ξένων γλωσσών και της πληροφορικής.

Τα παραπάνω μαθήματα συνοδεύονται από δύο ειδικά σεμινάρια τα οποία έχουν στόχο την προσαρμογή στις εμπειρικές και διοικητικό-παρασκευαστικές όψεις και πράξεις της ελληνικής δημόσιας διοίκησης.

3. Τα μαθήματα στην Κοινή Φάση (Α και Β τρίμηνο) έχουν τη μορφή διαλέξεων, συνοδευόμενα από συνδυασμό φροντιστηρίων, στρογγυλών τραπέζιων, σεμιναρίων και μικρών εργασιών.

4. Η αξιολόγηση πραγματοποιείται μετά από εξετάσεις ή από συνδυασμό βαθμολόγησης εξετάσεων και αξιολόγησης μικρών εργασιών (όχι όμως αυτοτελώς από εργασίες).

Τα μαθήματα επιμόρφωσης αξιολογούνται είτε μετά από εξετάσεις (γλώσσες), είτε μετά από έκθεση αξιολόγησης του διδάσκοντα (Πληροφορική).

Στα ειδικά σεμινάρια η αξιολόγηση πραγματοποιείται με έκθεση προόδου. Η επιτυχής δοκιμασία είναι προϋπόθεση συνέχισης των σπουδών. Δεν υπολογίζονται όμως στο γενικό βαθμό και τις γενικές επιδόσεις.

5. Η Πρακτική της Κοινής Φάσης πρέπει να πραγματοποιείται σε υπηρεσίες και οργανισμούς με χαρακτηριστικά τη συμμετοχή στους Επιτελικούς Σχεδιασμούς ή τις Επιτελικού Τύπου Εποπτείες και Εφαρμογές. Σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται τοποθέτηση σε άλλου τύπου υπηρεσίες

Άρθρο 4 Ειδική Φάση Σπουδών

1. Γενικά

α) Κατά την ειδική φάση οι σπουδαστές κατανέμονται στα τμήματα σύμφωνα με τον κατάλογο επιτυχίας και την δήλωση επιλογής τους.

β) Κατά το Α' Τρίμηνο παρέχονται τρία υποχρεωτικά σεμινάρια εξειδίκευσης. Κατά το Β' Τρίμηνο παρέχεται επιπλέον ένα σεμινάριο απόλυτης εξειδίκευσης. Στα σεμινάρια αυτά οι σπουδαστές είναι υποχρεωμένοι να αναλάβουν, να εκπονήσουν και να καταθέσουν από μία υποχρεωτική εργασία, στην οποία και αξιολογούνται.

Συνοδευτικά, στο πεδίο της εξοικείωσης με μεθόδους και εργαλεία εργασίας παρέχονται τα αντικείμενα των ξένων γλωσσών και της πληροφορικής. Στα τελευταία αξιολογούνται με έκθεση προόδου. Ο βαθμός τους δεν περιλαμβάνει τα προκείμενα αντικείμενα. Η επιτυχία τους, ωστόσο, αποτελεί κριτήριο αποφοίτησης.

2. Τύπος Σεμιναρίων και Αξιολόγηση.

α) Τα σεμινάρια (τρία) κατά το πρώτο τρίμηνο της ειδικής φάσης περιλαμβάνουν (30% των διαθέσιμων ωρών), διδασκαλία με την μορφή διαλέξεων, στρογγυλών τραπεζιών και φροντιστηρίων. Στο πλαίσιο αυτής της διδασκαλίας ο/οι διδάσκων/-ντες εισηγούνται την υπό επεξεργασία θεματική -ες παρουσιάζουν, ολοκληρωμένο φάκελο εργασίας που περιλαμβάνει γενική και ειδική βιβλιογραφία, (βιβλία, άρθρα, μελέτες, έρευνες), ειδικά πονήματα, του διδάσκοντα, με σημειώσεις, υλικό επεξεργασίας κ.λ.π., άλλο συνοδευτικό υλικό (επιλογή του διδάσκοντα), εξηγούν τον τρόπο δουλειάς στους σπουδαστές, κατανέμουν τα θέματα των εργασιών και τέλος οργανώνουν ουσιαστικά και χρονοδιαγραμματικά την εκπόνηση, την διαπραγμάτευση, την υποστήριξη στο ακροατήριο και την αξιολόγηση των εργασιών.

β) Στον υπόλοιπο διαθέσιμο χρόνο (70% των διαθέσιμων ωρών) του Α' τριμήνου οι σπουδαστές και ο διδάσκων διαπραγματεύονται τα θέματα, σε εβδομαδιαίες, ή και δι-σεβδομαδιαίες συνεδρίες των σεμιναρίων. Κατά την περίοδο αυτή ο διδάσκων καθοδηγεί την μελέτη των σπουδαστών, υποδεικνύοντας πηγές, βιβλιογραφία, μεθόδους δουλειάς. Οι σπουδαστές (μετά την παρέλευση τριών συναντήσεων) είναι υποχρεωμένοι να καταθέτουν μικρή έκθεση προόδου (μέχρι τρεις σελίδες) της εργασίας τους, όπου παρουσιάζεται η εξέλιξη της δουλειάς τους, τα προβλήματα (ουσιαστικά και τεχνικά) και η πορεία επίλυσης τους. Οι εκθέσεις αυτές κατατίθενται στον διδάσκοντα, ο οποίος έχει την δυνατότητα να κάνει παρατηρήσεις και να συνυπογράψει την εβδομαδιαία έκθεση. Στο συνολό τους οι εκθέσεις επισυνάπτονται στο δελτίο ύλης και είναι αναπόσπαστο μέρος του πρακτικού του σεμιναρίου. Στο συνολό τους αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της ενδιάμεσης αξιολόγησης των σπουδαστών, αλλά και στοιχεία της τελικής τους αξιολόγησης.

γ) Στο δεύτερο τρίμηνο συνεχίζονται τα σεμινάρια (100% των ωρών), με την ίδια διαδικασία στα τρία θεματι-

κά αντικείμενα. Πλέον ο σπουδαστής είναι υποχρεωμένος να καταθέτει εκτός των εβδομαδιαίων εκθέσεων προόδου δείγματα γραφής της εργασίας του ανά μήνα (δύο φορές) συνοδευόμενα από ειδικό διαβιβαστικό, που επισυνάπτεται μετά τις παρατηρήσεις του διδάσκοντα στο δελτίο ύλης και στον φάκελο του σπουδαστή.

δ) Το αργότερο στην αρχή του τελευταίου μήνα καταθέτει το σώμα της εργασίας του. Η εργασία υποστηρίζεται στο σεμινάριο, ακούγονται οι παρατηρήσεις και οι διορθώσεις σπουδαστών και διδασκοντα. Δίνεται η ευχέρεια των δέκα ημερών για αναδιάταξη και διορθώσεις και η εργασία κατατίθεται στην τελική της μορφή προς τελική αξιολόγηση. Ο βαθμός της εργασίας αποτελεί τον τελικό βαθμό στο σεμινάριο.

ε) Το τέταρτο κατ' επιλογήν σεμινάριο αφορά σ' όλα τα τμήματα, εκτός εκείνων των Εμπορικών Ακολούθων και των Ακολούθων Τύπου.

Ο αριθμός των κατ' επιλογήν σεμιναρίων δεν μπορεί να υπερβαίνει το 50% των αντικειμένων καρμού, που εξυπηρετούνται από τη Σχολή (5 συναλικά), δηλαδή τρία ανά τμήμα. Ο αριθμός τους και οι θεματικές καθορίζονται κατ' έτος στο εκάστοτε Πρόγραμμα Σπουδών και εξαρτάται από τον αριθμό των σπουδαστών ανά τμήμα. Ορισμένα εξ' αυτών μπορεί να αφορούν σε διεπιστημονική στήριξη των ειδικοτήτων και να παρέχονται σε παραπάνω από ένα τμήμα.

Το κατ' επιλογήν σεμινάριο επιλέγεται από τους σπουδαστές των τμημάτων με δήλωση τους μέσα στον τελευταίο μήνα του πρώτου τριμήνου της ειδικότητας.

Η διδασκαλία με την μορφή διαλέξεων σ' αυτό δεν μπορεί να υπερβαίνει το 15% των διαθέσιμων ωρών. Κατά τα άλλα ακολουθούν την πορεία των υπολοίπων σεμιναρίων.

3. Η κωδικοποίηση των εργασιών

α) Το σύνολο των εργασιών των σπουδαστών αποτελούν στοιχεία που επισυνάπτονται στο φάκελο των σπουδαστών.

β) Το σύνολο των εργασιών κατατίθενται σε δύο αντίγραφα στην Βιβλιοθήκη του Κέντρου, κωδικογραφούνται κατά σειρά, μάθημα, σπουδαστή, έτος, και φυλάσσονται σε ειδικό χώρο της Βιβλιοθήκης. Είναι διαθέσιμες για ανάγνωση και φωτοτυπίες.

γ) Οι εργασίες επισυνάπτονται στο φάκελο διδασκαλίας του διδάσκοντα και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της διδασκαλίας της επόμενης χρονιάς στο οικείο αντικείμενο.

4. Αξιολόγηση της Ειδικής Φάσης

1. Η αξιολόγηση της Ειδικής Φάσης πραγματοποιείται από την βαθμολόγηση των τριών υποχρεωτικών και της μίας κατ' επιλογήν εργασίας στην κλίμακα 1-10. Επιτυχής δοκιμασία σημαίνει τουλάχιστον βαθμός 5 σε κάθε εργασία.

2. Η καλύτερη εργασία κάθε σεμιναρίου προκρίνεται για δημοσίευση με την μορφή του επίσημου τετραδίου εργασίας, με έξοδα του Κέντρου. Οι δύο επόμενες σε αξιολόγηση λαμβάνουν εύφημον μνεία. Οι παραπάνω διακρίσεις επισυνάπτονται στο φάκελο των σπουδαστών.

3. Ο μέσος όρος της βαθμολογίας των τριών υποχρεωτικών και της μίας κατ' επιλογήν εργασίας, αποτελεί το γενικό βαθμό της ειδικής φάσης σπουδών.

6. Ειδικό πρόγραμμα Ακολούθων Τύπου και Εμπορικών Ακολούθων.

α) Οι ειδικότητες αυτές ακολουθούν το κοινό πρόγραμ-

μα (Κοινή Φάση) με εξαίρεση τις ξένες γλώσσες. Οι γλώσσες αποτελούν υποχρεωτικό αντικείμενο Κοινής και Ειδικής Φάσης. Στο πλαίσιο αυτό αξιολογούνται με έκθεση προόδου που προϋποθέτει και περιλαμβάνει διαδικασία εξέτασης. Ο βαθμός αυτός συνεκτιμάται με τον βαθμό της Ειδικής Φάσης.

β) Κατά την Ειδική Φάση οι σπουδαστές των δύο τμημάτων ακολουθούν την διαδικασία των τριών (3) υποχρεωτικών σεμιναρίων ανά τρίμηνο.

Δεν έχουν υποχρέωση παρακολούθησης υποχρεωτικού κατ'επιλογήν σεμιναρίου. Οι ξένες γλώσσες είναι υποχρεωτικές στην ειδίκευση. Για την αποφοίτηση τους πρέπει να συμπληρώσουν βαθμό 7,5 και άνω στη μία γλώσσα και τουλάχιστον 5 στην άλλη. Καταθέτουν μόνο τρεις εργασίες. Κατά τα λοιπά ισχύουν, όσα και στα άλλα τμήματα.

7. Πρακτική Ειδικής Φάσης

Η πρακτική της Ειδικής Φάσης πραγματοποιείται σε Οργανισμούς και Υπηρεσίες εξειδικευμένου αντικείμενου, που πρέπει να συγγενεύει με τις θεματικές της εξειδίκευσης κάθε σπουδαστή.

Άρθρο 5

Φάκελος Τελικής Εργασίας

1. Ο Φάκελος Τελικής Εργασίας συντίθεται από:

- Δύο (κατ' επιλογήν του σπουδαστού) από τις εργασίες που κατέθεσε και υποστήριξε στην ειδική φάση.
- Την έκθεση, που συνέταξε κατά την διάρκεια της πρακτικής και οφείλει να συγγενεύει με τα επιστημονικά αντικείμενα των δύο παραπάνω εργασιών.

2. Ο Φάκελος κρίνεται από τριμελή εξεταστική επιτροπή που αποτελείται από δύο διδάσκοντες που παρακολούθησαν τις παραπάνω δύο εργασίες, και έναν εξωτερικό κριτή που συγκεντρώνει τα αντίστοιχα ουσιαστικά και τυπικά προσόντα και προτείνεται από τον Διευθυντή, μετά από εισήγηση των υπευθύνων τμημάτων. Ρόλο ειδικού εισηγητή αναλαμβάνει ο υπεύθυνος της πρακτικής χωρίς ψήφο.

3. Η κρίση πραγματοποιείται σε δύο φάσεις:

- Κατ' ίδιαν από καθένα των μελών της Επιτροπής. Ο μέσος όρος της βαθμολογίας των τριών μελών αποτελεί τον βαθμό αυτής της φάσης. (Παραδίδεται σε πρακτικό)
- Σε κοινή συνεδρία ο σπουδαστής υποστηρίζει προφορικά τον φάκελο. Πραγματοποιείται η εισήγηση του υπεύθυνου πρακτικής. Ακολουθούν ερωτήσεις των μελών της Επιτροπής και απαντήσεις του σπουδαστή. Αποσύρεται ο σπουδαστής. Η επιτροπή καταλήγει στην τελική βαθμολογία της συνεδρίας.

Ο μέσος όρος της βαθμολογίας των δύο αυτών φάσεων αποτελεί τον τελικό βαθμό του Φακέλου.

4. Ο καλύτερος Φάκελος Τελικής Εργασίας απολαύει της ειδικής εύφημου μνείας (ανεξάρτητα από τον συνολικό βαθμό αποφοίτησης και τη σειρά αποφοίτησης), σε κάθε τμήμα. Οι πέντε εργασίες που λαμβάνουν εύφημο μνεία δημοσιεύονται σε πανηγυρική έκδοση της Σχολής και του ΕΚΔΔ, που οφείλει να είναι έτοιμη σε προδημοσιεύσιμη μορφή κατά τη φάση αποφοίτησης κάθε Εκπαιδευτικής Σειράς.

Άρθρο 6

Πρακτική Εκπαίδευση

1. Η Πρακτική Εκπαίδευση γίνεται σε Φορείς, και κατά τις περιόδους, που καθορίζονται από τις κείμενες διατά-

ξεις του ΕΚΔΔ. Η υποχρέωση του εκπαιδευόμενου για συμμετοχή στην Πρακτική Εκπαίδευση καθορίζεται από τις κείμενες διατάξεις του ΕΚΔΔ.

2. Ένα (1), τουλάχιστον, μήνα πριν από τον χρόνο έναρξης της Πρακτικής Εκπαίδευσης η Σχολή, μετά από τελική ενημέρωση του συνόλου των εκπαιδευομένων καταρτίζει Πίνακα Πιλοτικών Υπηρεσιών Πρακτικής Εκπαίδευσης, και τους καλεί να υποβάλουν την Αίτηση Επιλογής Θέσης για Πρακτική Εκπαίδευση. Η αίτηση αυτή υποβάλλεται στη Σχολή εντός πέντε (5) εργασίμων ημερών από την ημερομηνία της πρόσκλησης.

3. Η Σχολή, με βάση τις πιο πάνω αιτήσεις αντιστοιχεί τους εκπαιδευόμενους σε θέσεις εργασίας. Σε περίπτωση που ο αριθμός αιτήσεων για κάλυψη θέσεων υπερβαίνει τον αριθμό των θέσεων αυτών, τότε η αντιστοίχιση γίνεται με βάση τα ακόλουθα κριτήρια κατα προτεραιότητα:

- Τη σχέση του Τμήματος της ΕΣΔΔ στο οποίο ανήκει ο εκπαιδευόμενος, με την υπό κάλυψη θέση.
- Την συνάφεια των τίτλων σπουδών του εκπαιδευόμενου σε σχέση με την υπό κάλυψη θέση.
- Για την Πρακτική που ακολουθεί την Κοινή Φάση Σπουδών την βαθμολογία του Α Τριμήνου της Κοινής Φάσης Σπουδών.
- Για την Πρακτική που ακολουθεί την Ειδική Φάση Σπουδών τη συνάφεια με τις εργασίες του φακέλου τελικής εργασίας.

4. Μέσα σε χρονικό διάστημα πέντε (5) εργασίμων ημερών από την ημερομηνία της τοποθέτησής του ο εκπαιδευόμενος εκπονεί, σε συνεργασία με τον Εκπαιδευτή του, και υποβάλλει στη Σχολή πρόγραμμα εργασιών πρακτικής άσκησης.

5. Κατά την διάρκεια της Πρακτικής Εκπαίδευσης:

- Ο εκπαιδευόμενος ακολουθεί τους κανόνες λειτουργίας της Υπηρεσίας στην οποία ασκεί την Πρακτική του.
- Ο εκπαιδευόμενος βρίσκεται σε επαφή με τον Υπεύθυνο Πρακτικής και τον Υπεύθυνο του Τμήματός του, όπου και συζητά θέματα που αφορούν στην Πρακτική του.
- Γίνεται μία (1) τουλάχιστον συνάντηση του συνόλου των εκπαιδευομένων και των Εκπαιδευτών με τα Όργανα της Σχολής, όπου συζητούνται γενικά θέματα που αφορούν στην πορεία και τις δυνατότητες βελτίωσης της Πρακτικής Εκπαίδευσης.

6. Κατά την διάρκεια των πέντε (5) τελευταίων εργασιών ημερών του χρόνου άσκησης της Πρακτικής, ο εκπαιδευόμενος συντάσσει την Έκθεση Πρακτικής Εκπαίδευσης, η οποία αποτελείται από μέρη ισάριθμα των Υπηρεσιών που άσκησε την Πρακτική του.

7. Μέσα σε χρονικό διάστημα πέντε (5) εργασίμων ημερών από τη λήξη της Πρακτικής υποβάλλονται στη Σχολή:

- Από τον Εκπαιδευτή το Εντυπο Αξιολόγησης του εκπαιδευόμενου.
- Από τον εκπαιδευόμενο:

- Το Εντυπο Αξιολόγησης Πρακτικής (ένα για κάθε μια από τις Υπηρεσίες που άσκησε την Πρακτική του).
- Η Έκθεση Πρακτικής Εκπαίδευσης.

8. Η Έκθεση Πρακτικής Εκπαίδευσης που ακολουθεί την Κοινή Φάση Σπουδών αξιολογείται από τριμελή επιτροπή αποτελούμενη από τον Υπεύθυνο Πρακτικής Εκπαίδευσης, τον Επιστημονικό Υπεύθυνο της Κοινής Φάσης Σπουδών (συνεπικουρούμενο από τον Επιστημονικό

Υπεύθυνο του Τμήματος Εξειδίκευσης στο οποίο ανήκει ο εκπαιδευόμενος) και από έναν εκ των Εκπαιδευτών.

Το επίπεδο αξιολόγησης του Σπουδαστή αφορά μόνο στην Πρακτική Εκπαίδευση και δεν αποτελεί προϋπόθεση αποφοίτησής του από τη Σχολή. Αποτελεί όμως συστατικό στοιχείο του ατομικού υπηρεσιακού φακέλλου του αποφοιτήσαντος της ΕΣΔΔ.

9. Για την αξιολόγηση της Εκθεσης Πρακτικής που ακολουθεί την φάση εξειδίκευσης ισχύουν οι διατάξεις του αρθ. 5 παρόντος κανονισμού.

Άρθρο 7

Διαλέξεις

Την Τετάρτη η Σχολή οργανώνει διαλέξεις ή εκδηλώσεις, όπου η παρακολούθηση και η συμμετοχή σ' αυτές είναι απολύτως απαραίτητη.

Οι διαλέξεις και εκδηλώσεις αυτές χωρίζονται σε γενικού ενδιαφέροντος, όπου προσκαλούνται διακεκριμένοι άνθρωποι των γραμμάτων και του πνεύματος να μιλήσουν για ποίηση ή λογοτεχνία κλπ., καθώς και σε ειδικού ενδιαφέροντος που αφορούν σε θέματα τρέχουσας επικαιρότητας, σε σύγχρονες θεωρίες και τεχνικές διοίκησης ή σε άλλα θέματα ειδικού επιστημονικού ενδιαφέροντος. Στο πλαίσιο αυτό η ΕΣΔΔ σκοπεύει να προσκαλέσει ξένους εμπειρογνώμονες, όπως και να συνεργαστεί με άλλους δημοσίους κοινωνικού χαρακτήρα φορείς.

Άρθρο 8

Ξένες γλώσσες

1. Κατά την είσοδό τους στην Ε.Σ.Δ.Δ., οι εκπαιδευόμενοι υποβάλλονται σε γραπτή και προφορική δοκιμασία στις ξένες γλώσσες, όπως αυτές ορίζονται από το πρόγραμμα σπουδών, με σκοπό την κατάταξή τους σε επίπεδα σπουδών.

2. Εκπαιδευόμενος (των Τμημάτων της Γενικής Διοίκησης, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Περιφερειακής Ανάπτυξης και της Κοινωνικής Διοίκησης) μπορεί να απαλλαγεί από τη διδασκαλία του Προγράμματος Ξένων γλωσσών στην Κοινή Φάση Σπουδών εάν έχει Proficiency των Πα/μίων Καίμπριτζ ή και Μίσιγκαν για τα αγγλικά, και Sorbonne II ή ανώτερο για τα γαλλικά. Μπορούν επίσης να απαλλαγούν όσοι έχουν αποφοιτήσει ή έχουν φοιτήσει τουλάχιστον επί διετία (διαθέτοντες πιστοποιητικό) σε Πανεπιστήμια χωρών όπου ομιλούνται οι συγκεκριμένες γλώσσες.

3. Για τους εκπαιδευόμενους των ανωτέρω Τμημάτων η κλίμακα και για τις δύο γλώσσες του Προγράμματος (αγγλική-γαλλική) ορίζεται από 1 έως 10 (επιτυχώς από 5 έως 10). Ο τελικός βαθμός των γλωσσών αυτών δεν θα λαμβάνεται υπόψη στη διαμόρφωση του βαθμού αποφοίτησης.

4. Για τους εκπαιδευόμενους των Τμημάτων Εμπορικών Ακολουθών και Ακολουθών Τύπου ο τελικός βαθμός της μίας από τις δύο γλώσσες του Προγράμματος (αγγλική-γαλλική) θα συμπεριλαμβάνεται στον τελικό βαθμό αποφοίτησης. Η κλίμακα βαθμολογίας ορίζεται από 1 έως 10 (επιτυχώς από 5 έως 10). Οι σπουδαστές έχουν το δικαίωμα επιλογής της γλώσσας αυτής και βαθμολογούνται με βάση τις επιδόσεις τους στις γραπτές και προφορικές εξετάσεις καθώς και τη γενικότερη συμμετοχή και επιμέλειά τους.

Η βαθμολογία της δεύτερης γλώσσας (αγγλική ή γαλλική)

ορίζεται με κλίμακα από 1 έως 10 (επιτυχώς από 5 έως 10) και ο τελικός βαθμός της δεν λαμβάνεται υπόψη στη διαμόρφωση του βαθμού αποφοίτησης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Άρθρο 9

Υποχρεώσεις των εκπαιδευομένων

1. Οι εκπαιδευόμενοι έχουν την υποχρέωση να παρακολουθούν και να συμμετέχουν ανελλιπώς στο πρόγραμμα σπουδών. Η υποχρέωση αυτή ισχύει και για τις εκπαιδευτικές επισκέψεις.

2. Η απουσία από τα μαθήματα και τις εξετάσεις δεν δικαιολογείται.

3. Σε εξαιρετικές και πλήρως αιτιολογημένες περιπτώσεις ο Διευθυντής της Σχολής μπορεί να χορηγήσει άδειες απουσίας οι οποίες δεν επιτρέπεται να υπερβαίνουν τις οκτώ (8) ώρες τον μήνα.

4. Οι εργασίες που ανατίθενται στους εκπαιδευομένους στο πλαίσιο των μαθημάτων της Σχολής παραδίδονται πρωτοκολλημένες στους υπεύθυνους των τμημάτων για μεν την Κοινή Φάση Σπουδών το αργότερο εντός (10) εργάσιμων ημερών από τη λήξη του εκπαιδευτικού τριμήνου, ενώ για την Ειδική Φάση Σπουδών εντός των προθεσμιών που ορίζονται από τους συντονιστές μαθημάτων και σε κάθε περίπτωση το αργότερο στην πρώτη (1η) εργάσιμη ημέρα του τελευταίου μήνα του Β' Τριμήνου.

5. Με την επιφύλαξη του άρθρου 10 μετά την πάροδο των παραπάνω προθεσμιών ουδεμία εργασία γίνεται δεκτή. Για εργασία η οποία δεν υποβλήθηκε εμπρόθεσμα ο εκπαιδευόμενος βαθμολογείται με μηδέν.

6. Ο φάκελος τελικής εργασίας κατατίθεται εντός διμήνου από την περάτωση της πρακτικής άσκησης.

Τα οριζόμενα στην παράγραφο 5 ισχύουν και για τον φάκελο τελικής εργασίας.

7. Οι εκπαιδευόμενοι έχουν την υποχρέωση συμμόρφωσης με τον κανονισμό λειτουργίας της βιβλιοθήκης του ΕΚΔΔ.

Άρθρο 10

Αξιολόγηση εκπαιδευομένων και βαθμολογία

1. Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων στη Σχολή οι εκπαιδευόμενοι αξιολογούνται και βαθμολογούνται στα εξεταστικά μαθήματα, όπως αυτά ορίζονται από το πρόγραμμα σπουδών.

2. Η κλίμακα βαθμολογίας ορίζεται από μηδέν (0) έως δέκα (10). Ο βαθμός για κάθε μάθημα και για τον φάκελο τελικής εργασίας μπορεί να είναι ακέραιος ή/και δεκαδικός με ένα δεκαδικό ψηφίο.

3. Η βαθμολογία ανακοινώνεται δημόσια το αργότερο εντός δύο (2) μηνών από τη λήξη των μαθημάτων κάθε εκπαιδευτικής τριμήνου, όπως αυτό προκύπτει από το πρόγραμμα σπουδών. Η ανακοίνωση γίνεται με ανάρτηση επί (10) ημέρες στον πίνακα ανακοινώσεων της Σχολής.

4. Η σειρά αποφοίτησης ανά τμήμα καθορίζεται από τον τελικό βαθμό αποφοίτησης, ο οποίος συντίθεται από τον μέσο όρο των μαθημάτων κάθε φάσης σπουδών και από το βαθμό του φακέλου τελικής εργασίας. Συγκεκριμένα ο τελικός βαθμός συντίθεται από

1. τον μέσο όρο των βαθμών των μαθημάτων της κοινής φάσης υπολογιζόμενο με συντελεστή 30%

2. τον μέσο όρο των βαθμών των μαθημάτων της ειδικής φάσης υπολογιζόμενο με συντελεστή 40% και

3. τον βαθμό του φακέλου τελικής εργασίας υπολογιζόμενο με συντελεστή 30%

Ο τελικός βαθμός στρογγυλοποιείται στο τέταρτο δεκαδικό ψηφίο.

5. Εκπαιδευόμενος που ολοκλήρωσε το πλήρες πρόγραμμα σπουδών της Ε.Σ.Δ.Δ., χαρακτηρίζεται, με βάση με τον τελικό του βαθμό, ως:

- αριστούχος αποφοιτήσας (μεγαλύτερος ή ίσος του 8,5),
- επιτυχώς αποφοιτήσας (μεγαλύτερος ή ίσος του 5 και μικρότερος του 8,5) και
- φοιτήσας (μικρότερος του 5).

Άρθρο 11

Δικαιολογημένες απουσίες από μαθήματα και εξετάσεις

1. Εκπαιδευόμενος ο οποίος δε συμμετέχει δικαιολογημένα τουλάχιστον στα 2/3 του συνολικού αριθμού των ωρών διδασκαλίας, κάθε εκπαιδευτικής φάσης υποχρεούται να επαναλάβει τα μαθήματα της φάσης αυτής με την επόμενη εκπαιδευτική σειρά, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να συνεχίσει την εκπαιδευτική διαδικασία της σειράς του. Μέχρι την έναρξη της αντίστοιχης φάσης σπουδών, ο εκπαιδευόμενος εργάζεται στο Ε.Κ.Δ.Δ., ως διοικητικός υπάλληλος.

2. Εκπαιδευόμενος ο οποίος δε συμμετέχει δικαιολογημένα στην πρακτική άσκηση σε αριθμό ημερών μεγαλύτερο από τα 2/3 της συνολικής διάρκειάς της έχει τη δυνατότητα:

- να συμπληρώσει τον αριθμό των ημερών της κατά τη διάρκεια προετοιμασίας του φακέλου τελικής εργασίας και μέχρι του σταδίου τελικής αποφοίτησης ή
- να επαναλάβει την πρακτική άσκηση με την επόμενη εκπαιδευτική σειρά.

3. Σε περίπτωση δικαιολογημένης απουσίας του εκπαιδευόμενου από εξετάσεις ορίζεται από τον Δ/ντή της Σχολής νέα ημερομηνία εξέτασης σε εύλογο χρόνο από τη λήξη της απουσίας. Σχετική διαπιστωτική πράξη εκδίδει ο Δ/ντής της Σχολής.

4. Σε περίπτωση μη εμπρόθεσμης κατά το άρθρο 2, §3 & 4 παράδοσης από τον εκπαιδευόμενο των εργασιών ή του φακέλου τελικής εργασίας λόγω δικαιολογημένης απουσίας του ορίζεται από τον Δ/ντή της Σχολής νέα ημερομηνία παράδοσης σε εύλογο χρόνο από τη λήξη της απουσίας.

Άρθρο 12

Αξιολόγηση Μαθημάτων και Διδασκόντων

1. Η αξιολόγηση των μαθημάτων και των διδασκόντων από μέρους των σπουδαστών γίνεται στο τέλος κάθε εκπαιδευτικής φάσης και πριν τις εξετάσεις και την βαθμολόγηση αυτών εκ μέρους των διδασκόντων.

2. Οι εκπαιδευόμενοι λαμβάνουν μέρος στην αξιολόγηση συμπληρώνοντας το σχετικό έντυπο και ανωνύμως εκφράζουν τη γνώμη τους για τα μαθήματα και το συνολικό πρόγραμμα σπουδών, τους διδάσκοντες και τον τρόπο διδασκαλίας.

3. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης έχουν συμβουλευτικό χαρακτήρα για την Ε.Σ.Δ.Δ και τίθενται, στο σύνολό τους, υπόψη του Διοικητικού Συμβουλίου του ΕΚΔΔ, του Επιστημονικού - Εκπαιδευτικού Συμβουλίου του Ε.Κ.Δ.Δ., κατά μάθημα δε, υπόψη του υπευθύνου μαθήματος και των διδασκόντων.

Άρθρο 13

Πειθαρχικά καθεστώς - Πειθαρχικά όργανα

1. Οι εκπαιδευόμενοι υπάγονται στις πειθαρχικές διατάξεις του παρόντος κανονισμού και στις διατάξεις του υπαλληλικού κώδικα που δεν έρχονται σε αντίθεση με τον κανονισμό αυτό.

2. Πειθαρχικός προϊστάμενος για τους εκπαιδευόμενους στην ΕΣΔΔ είναι ο Δ/ντής της.

3. Πειθαρχικά όργανα είναι ο Δ/ντής της ΕΣΔΔ και το οικείο πειθαρχικό συμβούλιο.

Άρθρο 14

Πειθαρχικές Ποινές

1. Πειθαρχικές ποινές που επιβάλλονται στους εκπαιδευόμενους της ΕΣΔΔ είναι:

- Η έγγραφη επίπληξη
- Πρόστιμο μέχρι και αποδοχών τριών μηνών
- Οριστική παύση

2. Ο Δ/ντής της ΕΣΔΔ μπορεί να επιβάλλει την ποινή της έγγραφης επίπληξης και πρόστιμο έως το ποσό του 1/3 των μηνιαίων αποδοχών.

3. Η ποινή της οριστικής παύσης μπορεί να επιβληθεί για αδικαιολόγητη απουσία από τα μαθήματα ή την πρακτική άσκηση που υπερβαίνει τις 30 ώρες τον μήνα ή τις 5 ημέρες τον μήνα αντιστοίχως, καθώς και για τα αδικήματα που προβλέπονται στο σχετικό άρθρο του Υπαλληλικού Κώδικα.

4. Το πειθαρχικό συμβούλιο συγκροτείται με απόφαση του Δ.Σ. του ΕΚΔΔ ύστερα από εισήγηση του Δ/ντή της Σχολής και αποτελείται από:

Δύο Διδάσκοντες της Σχολής που έχουν την ιδιότητα του μόνιμου Δημοσίου Υπαλλήλου διαφορετικών ειδικοτήτων. Ένα μέλος του Επιστημονικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου που έχει την ιδιότητα του μόνιμου Δημοσίου Υπαλλήλου. Έναν Υπεύθυνο Τμήματος που έχει την ιδιότητα του μόνιμου Υπαλλήλου και έναν εκπρόσωπο των εκπαιδευομένων.

Σε περίπτωση κατά την οποία ο σύλλογος των εκπαιδευομένων δε ορίσει τον εκπρόσωπό του στο πειθαρχικό συμβούλιο μέσα σε προθεσμία 20 ημερών από τη λήψη του σχετικού ερωτήματος το συμβούλιο συγκροτείται νομίμως με τα υπόλοιπα μέλη του.

5. Η θητεία των μελών του πειθαρχικού συμβουλίου είναι διετής.

Με την απόφαση συγκρότησης ορίζονται ισάριθμοι αναπληρωτές των παραπάνω μελών ως πρόεδρος της επιτροπής ορίζεται με την ίδια απόφαση ένα από τα μέλη του.

Άρθρο 15

Έναρξη ισχύος

1. Ο παρών κανονισμός ισχύει από τη 1Α' και τις επόμενες εκπαιδευτικές σειρές.

2. Αρμόδιο όργανο για την επίλυση θεμάτων που τυχόν δεν αντιμετωπίζονται με τον παρόντα κανονισμό σπουδών είναι το Δ.Σ. του Ε.Κ.Δ.Δ.

Η παρούσα απόφαση να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 3 Οκτωβρίου 1997

Ο Πρόεδρος - Επίτιμος Πρόεδρος Σ.Τ.Ε.
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΚΟΥΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

Πρόλογος

Το βιβλίο του Βασίλη Λώλη είναι μια λαμπρή ευκαιρία για συζητηθούν εκ νέου και σε ειδική βάση τα ζητήματα, τα οποία είναι αντικείμενα της αντιπαράθεσης τα τελευταία είκοσι χρόνια, σε σχέση με το εύρος και τη λειτουργικότητα των δημόσιων υπηρεσιών και των δημόσιων επιχειρήσεων. Με αφορμή μάλιστα τα προβλήματα του δημόσιου χρέους η συζήτηση καθίσταται και απαραίτητη. Η συζήτηση αυτή οφείλει να στείλει στην αφάνεια τις διατυπωμένες απόψεις, οι οποίες διαστρέφουν προκλητικά την πραγματικότητα, με όλα τα συμπαρομαρτούντα συστατικά τους, δηλαδή την εφαρμοσμένη διαφώτιση και την εύκολη προπαγάνδα. Τις περισσότερες φορές, μάλιστα, δεν τίθεται το πιο ουσιαστικό πρόβλημα ή αντιμετωπίζεται με παρελκυστικό τρόπο. Αυτό το πρόβλημα αφορά στην αποτελεσματικότητα των δημόσιων λειτουργιών.

Η μελέτη του Βασίλη Λώλη αφορά σε μια από τις κρίσιμες διαστάσεις της απασχόλησης στο Δημόσιο, με ιδιαίτερη εκδοχή την εργασιακή οργάνωση της μεγαλύτερης δημόσιας επιχείρησης στην Ελλάδα. Η οργάνωση της εργασίας της ΔΕΗ, η διασκευή των ιεραρχιών του ανθρώπινου δυναμικού και η διαμόρφωση των ατομικών ρόλων είναι ουσιαστικά στοιχεία για τη συγκρότηση της επιχείρησης και την ανάπτυξη της λειτουργίας της. Σε μια επιχείρηση με τεράστιες απαιτήσεις για την παροχή υπηρεσιών στη χώρα, εξαιρετικά μεγάλες και πανάκριβες υποδομές, η αποτελεσματικότητα της εργασιακής οργάνωσης οφείλει να ανταποκρίνεται στη σχεδιαστική πρωτοπορία, την ταχεία και την ποιοτική εφαρμογή, την έγκαιρη διόρθωση των λαθών ή των βλαβών και το ελεγχόμενο λειτουργικό κόστος.

Οφείλουμε, προτού σχολιάσουμε τον πυρήνα του προβληματισμού της μελέτης του Β. Λώλη, να συζητήσουμε ορισμένες από τις βασικές ενδείξεις, οι οποίες αφορούν στο εύρος της απασχόλησης στο ελληνικό κράτος. Επ' αυτού του ζητήματος σημειώνουμε, ότι τις δύο τελευταίες δεκαετίες δεν υπάρχουν πολύ μεγάλες μεταβολές στην απασχόληση στο ελληνικό δημόσιο, επομένως τόσο στις δημόσιες υπηρεσίες (στη γενική κυβέρνηση) όσο και στις δημόσιες επιχειρήσεις. Παρουσιάζεται, σίγουρα, μια αναλογική και αριθμητική αύξηση των απασχολούμενων αυτής της κατηγορίας, μεταξύ 2001 και 2007, η οποία, όμως, δεν είναι αλματώδης. Συμβαίνει, όμως, κάτι σοβαρό, το οποίο υποβαθμίζεται ή αγνοείται στη σχετική δημόσια συζήτηση. Η σημαντική εξέλιξη είναι η εδραίωση της μεγάλης αναλογίας των υπαλλήλων του Δημοσίου στη συνολική μισθωτή απασχόληση. Το κράτος αποτελεί τον πιο σημαντικό εργοδότη στη χώρα. Είναι, συγχρόνως και συνοδευτικά, άξια μνείας, ακόμη και στην περίοδο των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, η δραματική και διαχρονική αδυναμία των ιδιωτικών επιχειρήσεων στην επικράτεια. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις είναι περιορισμένου μεγέθους, από την άποψη της απασχόλησης. Η ανταγωνιστικότητα τους αφορά μάλλον στη δυνατότητα να

επιβιώσουν και δεν εκβάλλει στην δυναμική να απασχολούν, σε σημαντική αναλογία, μισθωτούς εργαζόμενους. Έχουν σίγουρα μια συμβολή στην απασχόληση, αλλά αυτή εκφράζεται μάλλον από τη διατήρηση είτε της αυτοαπασχόλησης είτε την κατάσταση του μικρού εργοδότη, προκειμένου περί των ιδιοκτητών τους.

Ο αριθμός των αμειβομένων στο Δημόσιο δεν είναι τόσο ευρύς, ώστε να δημιουργεί δυσάρεστες εντυπώσεις στον σχολιαστή. Η αναλογία τους, επομένως, δεν επιβεβαιώνει τις επιθετικές κραυγές, οι οποίες φορτίζονται αρκετές φορές με πολιτικό μένος. Η σημαντική οικονομική ανάπτυξη συνέβαλε στη συνεχή αύξηση της απασχόλησης, στην περίοδο 1993-2007. Η απασχόληση εμφάνισε διεύρυνση του αριθμού της κατά οκτακόσιες χιλιάδες πρόσωπα. Η διεύρυνση του απασχολούμενου πληθυσμού κατά οκτακόσιες χιλιάδες άτομα (1993-2007) επικοινωνεί με την καθαρή αύξηση των απασχολούμενων, κατά τριακόσιες τριάντα επτά χιλιάδες, στις Δημόσιες Υπηρεσίες, την Άμυνα, την Κοινωνική Ασφάλιση, την Εκπαίδευση, την Υγεία και την Κοινωνική Εργασία. Η διαπίστωση αυτή μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε ότι το Δημόσιο συνέβαλε αισθητά, στην ανάπτυξη του απασχολούμενου πληθυσμού. Ακόμη, είναι αναγκαίο να υπολογίσουμε ότι το Δημόσιο σε αυτή την περίοδο δημιούργησε θέσεις εργασίας με υψηλή ειδίκευση και απαιτητικά προσόντα.

Η σύγκριση, σχετικά με την κατάσταση της απασχόλησης στο Δημόσιο στις χώρες του ΟΟΣΑ (OECD) για το 2000 και το 2008, κάνει σαφέστερη την εικόνα για τις πραγματικότητες, οι οποίες στην Ελλάδα αναγνωρίζονται με δυσκολία. Οι πλούσιες, επομένως και οι ευρωπαϊκές, χώρες χαρακτηρίζονται από το εκτεταμένο κράτος και τον πολύ ευρύ αριθμό των απασχολούμενων στις δημόσιες υπηρεσίες.

Η καταγραφή για το 2008 είναι αποκαλυπτική της εικοτολογίας που αφορά στο μέγεθος του ελληνικού κράτους. Η διεύρυνση, συγκεκριμένα, του ποσοστού των απασχολούμενων του Δημοσίου στην Ελλάδα (20,7%) δημιουργεί αίσθηση μόνον, ως προς την αυξητική τάση σε σχέση με την καταγραφή του 2000. Η Νορβηγία (34,52%) και η Δανία (31,54%) επιδεικνύουν μια τάση μείωσης της κρατικής υπαλληλίας, αλλά παρουσιάζουν μικρή μεταβολή. Μικρή κάμψη παρουσιάζει η αναλογία στη Γαλλία, με 24,33%. Η Γερμανία (13,56%) και οι ΗΠΑ (14,6%) μειώνουν την αναλογία σε σύγκριση με τα δεδομένα του 2000. Στην Ολλανδία (με 21,48%), την Φιλανδία (με 22,85%) και το Ηνωμένο Βασίλειο με (18,56%), αυξάνεται η απασχόληση στο δημόσιο. Αυτά τα δεδομένα δεν είναι ιδιαιτέρως γνωστά στην Ελλάδα, ενώ αναπαράγεται η μανιασμένη (και ιδεολογικών προϋποθέσεων) επίθεση σε οτιδήποτε αφορά στο Δημόσιο και η απαξίωση κάθε εργασιακής συνεισφοράς του κράτους. Είναι θλιβερό, αλλά στην ουσία επαναλαμβάνονται τα ίδια ακριβώς επιχειρήματα, τα οποία εξοβέλισε σαν επιθετικά βέλη, η «σχολή της δημόσιας επιλογής» (school of public choice), εναντίον της οργάνωσης του Δημοσίου αρχικά στις ΗΠΑ και αργότερα στη Βρετανία.

Η απασχόληση στο ελληνικό κράτος είναι ανάλογη με εκείνη των πιο προηγμένων χωρών του σύγχρονου κόσμου. Παρακολουθεί, συνεπώς, τις διεθνείς τάσεις, ως προς τα μεγέθη. Η αύξηση του αριθμού και των ποσοστών είναι μια πραγματικότητα, ιδιαίτερα κατά την αμέσως προηγούμενη δεκαετία. Σε καμιά περίπτωση αυτή η εξέλιξη δεν αποτελεί παραβίαση κάποιου άτεγκτου κανόνα και

οπωσδήποτε δεν αποκλίνει από τα υποδείγματα των ευρωπαϊκών κρατών και των ηγεμονικών δυνάμεων της οικονομίας, στην εποχή μας.

Από τα τέλη της δεκαετίας του '70 και πολύ πιο έντονα από τις αρχές της δεκαετίας του '80, κατέστη απαραίτητο η εργασιακή οργάνωση των αποδοτικών επιχειρήσεων να γίνει πιο επίπεδη, με μικρότερο εύρος της ιεραρχίας, με μετρήσιμες ατομικές επιδόσεις και ταυτόχρονα συλλογικά αποτελεσματικότερη. Είναι φυσικό τα επιτεύγματα των πιο πρωτοπόρων επιχειρήσεων, σε παγκόσμια κλίμακα, να προκαλούν τις ελληνικές δημόσιες επιχειρήσεις και στη δική τους προσαρμογή στις νόρμες των μεγάλων αποδόσεων. Σε συνάρτηση προς τις εντονότερες πιέσεις για τις ιδιωτικοποιήσεις και ενίοτε τις τάσεις για τη διάσπαση των ενιαίων επιχειρήσεων σε μικρότερα σχήματα, η ροπή προς την εργασιακή ευελιξία ωθεί στην τροποποίηση των ιεραρχικών προτύπων των εργαζομένων και του είδους των υλικών αμοιβών, των ηθικών ανταμοιβών και των προσωπικών προσδοκιών, ιδίως στον ευρύ χρόνο.

Οι επιχειρήσεις, οι οποίες ήταν οργανωμένες σύμφωνα με το τεϊλορικό πρότυπο, βασίζονταν σε ιεραρχημένους υπαλλήλους που βασικά ήταν μόνιμοι. Το είδος της απασχόλησής τους ήταν συνηθισμένο να αποκαλείται: πλήρης και κανονική εργασία. Οι εργαζόμενοι ασκούσαν τη δραστηριότητα τους για ευρείες χρονικές διάρκειες, που συνήθως ταυτίζονταν με το σύνολο του εργασιακού βίου, εντεταγμένοι σε διοικητικά ή λειτουργικά τμήματα και σε ειδικευμένες θέσεις εργασίας. Η ευδόκιμη υπηρεσία, η κτήση ή η απόκτηση των τυπικών προσόντων (εναλλακτικά η μακρά επαγγελματική εμπειρία), η τήρηση των κανόνων, ο σεβασμός στους ιεραρχικά ανώτερους, η τήρηση των προγραμματισμών, η ικανοποιητική εφαρμογή των σχεδιασμών, η αποφυγή σημαντικών σφαλμάτων και η αποδοτική σχέση με τους συνεργάτες ή τους υφισταμένους δίνουν την ευκαιρία (ή δίνουν την εντύπωση ότι υπάρχει η ευκαιρία) για την υπηρεσιακή ανέλιξη των εργαζομένων από τις χαμηλότερες βαθμίδες της ιεραρχίας. Η άνοδος στις ιεραρχικές βαθμίδες συνοδεύεται από την ανάλογη αύξηση του γοήτρου στο εσωτερικό της επιχείρησης και επομένως του κύρους, το οποίο έχει τις σχετικές αντανακλάσεις του διευρύνοντας την κοινωνική αναγνώριση και εκτός των ορίων της εταιρείας. Η ιεραρχική άνοδος εκβάλλει, βεβαίως, στη σχετική οικονομική βελτίωση, αλλά η πιο σημαντική όψη της είναι η δημιουργία των αισθητών κινήτρων στον ωφελούμενο για την περαιτέρω προσπάθεια, ώστε να πλησιάσει τις πιο απαιτητικές, επίζητες και προβεβλημένες θέσεις των ανώτερων ευθυνών. Ανάλογα κίνητρα δημιουργούνται και για τους λοιπούς εργαζομένους, τροφοδοτώντας κάποτε τη φθονερή σύγκριση με τους προαχθέντες και κάποτε την ευγενή προσδοκία για τη μελλοντική ατομική δικαίωση. Η κατάκτηση των υψηλότερων θέσεων, ενίοτε και των κορυφαίων, στη γραφειοκρατική ιεραρχία των επιχειρήσεων αποτυπώνεται στο υψηλότερο γόητρο, ανεξάρτητα αν σχετίζεται με τις υλικές ανταμοιβές. Αυτή η κατάσταση είναι ήδη ή γίνεται σταδιακά, αλλά σταθερά, παρελθόν.

Η σημερινή εργασιακή οργάνωση διακρίνεται για τις ριζικά τροποποιημένες

δομές και αξιώσεις, οι οποίες εξυπηρετούνται από διαφορετικού τύπου ανθρώπινο δυναμικό. Το άτεγκτο γραφειοκρατικό πρότυπο παραμερίζεται, η ιεραρχική κατανομή των ατομικών ρόλων ατονεί, οι διευθυντικοί ρόλοι αφορούν σε συντονιστικές απαιτήσεις και η τμηματοποίηση δίνει τη θέση της σε ευέλικτα σχήματα, όπως οι ομάδες εργασίας. Οι εργαζόμενοι απαιτείται να έχουν ευρύτερες ειδικεύσεις και να είναι στο μείζον μέρος τους αναπληρωτές των συναδέλφων τους, ενώ το νέο δόγμα για την επιχειρησιακή οργάνωση αξιώνει την αναπτυγμένη προσωπική πρωτοβουλία και υπευθυνότητα. Οι υπάλληλοι μόνο σε ένα μέρος τους εργάζονται με πλήρη και κανονική εργασία. Τις περισσότερες περιπτώσεις ένα πλήθος τακτικών και έκτακτων εργαζομένων με ευέλικτα καθεστάτα εργασίας (π.χ. μερικώς ή περιοδικώς απασχολούμενοι, εργαζόμενοι που μοιράζονται θέσεις εργασίας, εργαζόμενοι που τυπικώς έχουν διαφορετικούς εργοδότες, συμβασιούχοι έργου και προμηθευτές υπηρεσιών, τυπικώς αυτοαπασχολούμενοι και άλλοι επινοητικοί τύποι εργαζομένων), συνεργάζονται με τους σταθερά εργαζόμενους και τους πλήρως αμειβόμενους. Σε αυτές τις συνθήκες η διάσταση της ατομικής βελτίωσης στο πλαίσιο της επαγγελματικής ενασχόλησης είναι μια δυσπρόσιτη και κυρίως ασταθής δυνατότητα. Τα στενά περιθώρια για τη διοικητική εξέλιξη συνυπάρχουν με τη συνεχή μεταβλητότητα στην εξυπηρέτηση των διευθυντικών ρόλων, αλλά και τις περιορισμένες ωφέλειες από τη διαχείριση ανάλογων αρμοδιοτήτων. Το εργασιακό γόητρο και το κοινωνικό κύρος υποβάλλεται στην παρελκόμενη στενότητα, μεταβλητότητα ή και υποβάθμιση των διευθυντικών ρόλων και επισημαίνει τις ασυνέχειες της επαγγελματικής ζωής και των αποδόσεων από την άσκηση του επαγγέλματος. Είναι αμφίβολο πλέον το γόητρο να προηγείται έναντι της υπευθυνότητας, ως αποτέλεσμα της διοικητικής διάκρισης και της άμεσης και αξιολογήσιμης οικονομικής επίδοσης κάθε ξεχωριστού εργαζομένου. Καθώς η επικέντρωση της εργασιακής οργάνωσης βρίσκεται στην διακριτή οικονομική αποδοτικότητα, το εργασιακό γόητρο και ίσως το κοινωνικό κύρος παρακολουθεί, σχεδόν αποκλειστικά και για μια περίοδο, την ορατή ατομική συνεισφορά στην επιχειρηματική κερδοφορία.

Η μεταβολή των προγενέστερων ισορροπιών κάνει τον εργαζόμενο, να προσαρμόστεί σε ένα τύπο πρόσκαιρων υλικών αμοιβών, ηθικών ανταμοιβών και διοικητικών αναγνωρίσεων. Σε αυτό το πλαίσιο η ατομική στρατηγική κάθε εργαζομένου συμπυκνώνεται σε δύο συνοδευτικούς στόχους. Η διατήρηση, πρώτον, της ατομικής του χρησιμότητας σε μια επιχείρηση, έναντι των ομοίων ανταγωνιστών του, οφείλει να συνεργεί, οργανωμένα και ταχέως, με τις μεγαλύτερες δυνατές οικονομικές αποδόσεις (πράγμα που αυξάνει τις αντοχές του σε δύσκολες περιόδους). Κάθε θέση ευθύνης ξεχωριστά, δεύτερον, και το σύνολο των θέσεων που έχει καταλάβει ένα άτομο, στο πλαίσιο της ενεργούς εργασιακής ζωής, πρέπει να απεικονίζουν το προφίλ του (την εικονική κατατομή του), όπως καταγράφεται στο προσωπικό του βιογραφικό, και να προβάλλονται στην αναμενόμενη αναγνώριση από τους μελλοντικούς του εργοδότες. Η σύνθεση των παλαιότερων ρόλων, σε συνήθως ωραιοποιημένες αποτυπώσεις, είναι το ιδανικό υποκατάστατο του επαγγελματικού γοήτρου ή του κοινωνικού κύρους. Στην ουσία, παρά τις πρόσκαιρες επιτυχίες,

αντανακλά τη σύνθεση των καταληκτικών αποτυχιών κάποιο στέλεχος να διατηρήσει μια σειρά από θέσεις ευθύνης, οι οποίες του ανατέθηκαν σε ορισμένες παρελθούσες στιγμές.

Ένας εργοδότης είναι καταδικασμένος, σε όμοια βάση, να εμπιστευτεί και να αναθέσει σημαντικά καθήκοντα σε γνωσμένα «αποτυχημένους», οι οποίοι θα αντικαταστήσουν τους προκατόχους τους με τις ακριβώς ίδιες ιδιότητες. Στους εργοδότες, βεβαίως, αναπτύσσεται η ιδιοτέλεια, να διατηρούν αφενός τις θέσεις ευθύνης με σχετικά χαμηλό κόστος και αφετέρου να μην επιτρέπουν την απόκτηση της σταθερής και αναμφίβολης ενδοεπιχειρησιακής εξουσίας σε συγκεκριμένα πρόσωπα. Η γρήγορη κινητικότητα διασφαλίζει το συγκρατημένο κόστος και τους απόλυτα ελεγχόμενους ανθρώπους που με εργώδη προσπάθεια αντιπαλεύουν τη βέβαιη μοίρα τους. Κάποτε από αυτούς τους συνδυασμούς και τις επινοήσεις δημιουργούνται υψηλά επιτεύγματα, αλλά είναι δύσκολο ακόμη και αυτά να αποτρέψουν τη σημαντικότερη δέσμευση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, δηλαδή την ακόμη πιο γρήγορη κινητικότητα.

Το γόητρο σήμερα απορρέει από τις σύνθετες αλληλεπιδράσεις της οικονομικής απόδοσης, ως αποτέλεσμα της προσωπικής συνεισφοράς στην επιχειρηματική κερδοφορία, της σχετικής σταθερότητας σε μια θέση ευθύνης ή της πολλαπλής εναλλαγής ρόλων σε διαφορετικούς εργοδότες και των ιδιορρυθμιών της αξιολόγησης της ατομικής επιτυχίας ή αποτυχίας σε ένα ρόλο. Στην ουσία δεν υπάρχει διαφορά, εκτός των προφανώς προκλητικών περιπτώσεων, ανάμεσα στη σχετική αποτυχία και τη σχετική επιτυχία. Το γόητρο του προηγούμενου αποτυχημένου στελέχους αναγεννιέται από την πρόσληψή του από ένα νέο εργοδότη. Το επιτυχημένο στέλεχος μιας προηγούμενης περιόδου είναι ο αποτυχημένος άνθρωπος της επομένης φάσης, αν δεν καταφέρει να τύχει εκ νέου της αναγνώρισης από έναν νέο εργοδότη. Μερικές φορές επικρατεί η αντίληψη στην πράξη, πως ο αποτυχημένος είναι προτιμότερος, επειδή είναι πιο διαπραγματεύσιμος. Ο επιτυχημένος, αντίθετα, έχει τροφοδοτημένη την επαγγελματική αυτοπεποίθηση και είναι πιο απαιτητικός στις διαπραγματεύσεις. Η κινητικότητα, λοιπόν, είναι ένας αποτελεσματικός μοχλός, ο οποίος μεταλλάσσει τις ορίζουσες του εργασιακού γοήτρου και κάνει το κοινωνικό κύρος ακόλουθο της οικονομικής δύναμης. Αυτή είναι απολύτως εύλογη εξέλιξη και επικοινωνεί πλήρως με το χαρακτήρα των οικονομικών σχέσεων.

Η οργάνωση της ΔΕΗ τις τρεις τελευταίες δεκαετίες βρισκόταν σίγουρα σε μια μεταβατική κατάσταση. Η ροπή προς τις ιδιωτικοποιήσεις, η οποία επικράτησε υπό την θεωρητική επίδραση της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας της προσφοράς και την πολιτική δράση των νεοφιλελεύθερων παρατάξεων, δημιούργησε τις ενεργείς τάσεις για την απόσπαση από την προηγούμενη κατάσταση και την αναδιάρθρωση του προϋπάρχοντος εθνικού μονοπωλίου στον τομέα της ενέργειας. Η ανάλυση του Β. Λώλη προσλαμβάνει έγκυρα, σύμφωνα με τη μέθοδο που επέλεξε, τις μεταβατικές συνθήκες του απασχολούμενου προσωπικού στην επιχείρηση. Με την επιστημονική του προσέγγιση προσθέτει νέους κρίκους στην αλυσίδα της συνέχειας του συγκεκριμένου φορέα παραγωγής και διάθεσης δημόσιων αγαθών, τα οποία με συστηματικές θεσμικές πράξεις μεταβάλλονται σταδιακά σε εμπορεύματα και επομένως σε ανάλογη

κατάσταση με τα υπόλοιπα ανταλλασσόμενα στην αγορά. Αυτή η συμβολή είναι σίγουρα χρήσιμη για την κατανόηση των τεκταινομένων, με τις αναγκαίες αφαιρέσεις, στις υπόλοιπες δημόσιες επιχειρήσεις.

Η διαδικασία της αλλαγής, εφόσον δεχθούμε ότι είναι αναπότρεπτη, θα είναι σφοδρή. Έχει δείξει ήδη πολλές από τις πλευρές της, όπως στη μορφή της ιδιοκτησίας και τις προοπτικές του ενιαίου σχήματος ή των επιμερισμένων δομών και λειτουργιών της. Ορισμένες μόνον διαστάσεις των μεταβολών έχουν γίνει αισθητές στην οργάνωση και την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού. Η πιο σημαντική τροποποίηση, η οποία έχει καταστεί αντιληπτή στο εσωτερικό της επιχείρησης και ταυτόχρονα στους περισσότερους πελάτες της, είναι η ανάθεση έργων είσπραξης, καταμέτρησης, συντήρησης και εργολαβιών, σε άλλες ιδιωτικές εταιρίες. Οι εργαζόμενοι σε αυτές τις εταιρίες δεν έχουν οποιαδήποτε οργανική σχέση με τη διοικητική συγκρότηση και τις ιεραρχίες της ΔΕΗ. Κατά τις λοιπές διαστάσεις η οργάνωση του προσωπικού, παρά τις αλλοιώσεις τις οποίες έχει υποστεί από τις συνεχείς θεσμικές παρεμβάσεις και ενίοτε τις αξιώσεις για την αξιοποίηση των νέων τύπων εργαζομένων, ανταποκρίνεται ακόμη στο ιεραρχικό και το γραφειοκρατικό πρότυπο. Σε αυτές τις συνθήκες το εργασιακό γόητρο και ενδεχομένως το κοινωνικό κύρος των διακεκριμένων θέσεων έχουν ακόμη τη σημασία τους. Τα σπαράγματα αυτών των εκδηλώσεων του εργασιακού γοήτρου πρόκειται να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις από τις προοπτικές της ριζικής ανασυγκρότησης των θεσμικών θεμελίων τόσο της διάρθρωσης των λειτουργιών της όσο και της σύνθεσης ή των μορφών συνεργασίας των εργαζομένων στη σημερινή επιχείρηση. Υπό αυτήν την έννοια η διερεύνηση του Β. Λώλη καταγράφει τις τελευταίες στιγμές και αντοχές ενός σχήματος διάρθρωσης του δημόσιου χώρου, το οποίο στον μελλοντικό χρόνο πολύ πιθανά θα είναι απόν. Με αυτές τις προϋποθέσεις η ανά χείρας εργασία θα είναι μια απαραίτητη βιβλιογραφική αναφορά και για τους ιστορικούς και ιδίως τους αναλυτές των θεσμών.

Αθήνα 22 Σεπτεμβρίου 2015

Ανδρέας Ν. Λύτρας

<https://www.news247.gr/afieromata/koinonikes-domes-sti-sigxroni-ellada-ergasia-idioktisia-kai-to-mikroastiko-fainomeno/>

Αφιέρωμα 200 Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση

Κοινωνικές Δομές στη Σύγχρονη Ελλάδα: Εργασία, Ιδιοκτησία και το Μικροαστικό Φαινόμενο

Shutterstock

Η Ελλάδα, με μείζονα ιδιοπροσωπία, περιλαμβάνεται στην ενότητα των πολύ αναπτυγμένων χωρών. Η ιδιοπροσωπία

της αφορά, ιδίως, στην εκτεταμένη μικρή ιδιοκτησία και την ευρεία αυτοαπασχόληση.

- ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

- 03 Σεπτεμβρίου 2021

Αμφότερα τα φαινόμενα διαμορφώθηκαν στην φάση της καπιταλιστικής κυριαρχίας και δεν έχουν προκαπιταλιστική προέλευση. Ο εκσυγχρονισμός του ελληνικού καπιταλισμού είναι μάλλον αργόσυρτος ή σημειώνει παλινωδίες, μέχρι τη μεταπολίτευση του 1974. Η επάνοδος στη νομιμότητα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και αργότερα η ένταξη στην ΕΟΚ σηματοδοτούν την εξαιρετική ανάπτυξή της και την υπόδειξη της αισθητής βελτίωσης σε όλους τους μετρήσιμους δείκτες της χώρας και της ευημερίας του λαού. Στο πεδίο της ανθρώπινης ανάπτυξης (σύμφωνα με τους δείκτες του ΟΗΕ), η ελληνική κοινωνία (ιδίως, μετά το 1980) δείχνει να κινείται με εξαιρετικές επιταχύνσεις, πιο γρήγορες μάλιστα σε σχέση με πρωτοπόρες χώρες, στο σύγχρονο κόσμο.

Η ισχυρή ένδειξη περί της σημασίας της ιδιοκτησίας μπορεί να ανιχνευθεί στην ιστορική διαδικασία διαμόρφωσης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Η κοινωνία είναι αγροτική, μέχρι τουλάχιστον τη δεκαετία του '50. Στον αγροτικό χώρο, ωστόσο, η έλλειψη της διαδοχής στο αγροτικό επάγγελμα και την αυτοαπασχόληση δεν συνοδεύθηκε από την αναίρεση της μικρής αγροτικής ιδιοκτησίας (τις τελευταίες δεκαετίες, μεταξύ 42 και 47 στρεμμάτων). Η αγροτική απασχόληση δεν αποτελεί ελκυστική δραστηριότητα για τους σύγχρονους Έλληνες. Τα δύο στοιχεία, όμως, της κοινωνικής αυτονομίας του αγρότη, δηλαδή η μικρή ιδιοκτησία και η αυτοαπασχόληση, είναι επιθυμητά, ως πρότυπα αξιοπρεπούς διαβίωσης.

Η μικρή ιδιοκτησία έχει διαδοθεί πολύ στα αστικά κέντρα. Είναι αξιοσημείωτο, πως αφορά και σε μεγάλες ομάδες μισθωτών. Στην ουσία, η διάδοση της μικρής ιδιοκτησίας στις κατοικίες και τα λοιπά

αστικά ακίνητα αποτελεί τη μερική αναπαραγωγή της μικροαστικής ιδιότητας. Είναι ένα από βασικά γνωρίσματα της ελληνικής κοινωνίας, το γεγονός ότι οι ιδιοκτήτες κατοικίες είναι περίπου το 80% (συμβαίνει κάτι ανάλογο και σε άλλες μεσογειακές χώρες) των συνολικών (στη Γερμανία και την Ολλανδία, το αντίστοιχο ποσοστό κινείται περί το 43% και το 56%) και δεν έχουν στην πλειονότητά τους χρέη (σε άλλες αναπτυγμένες χώρες, οι κατοικίες είναι περισσότερο χρεωμένες). Στην ελληνική κοινωνία, η μισθωτή εξάρτηση δεν σημαίνει, λοιπόν, και την αυτόματη προλεταριοποίηση. Ακόμη και στην φάση κατά την οποία η πλειονότητα των εργαζομένων εντάσσεται στο μισθωτό καθεστώς της απασχόλησης, το έσχατο κοινωνικό κατώφλι διαμορφώνεται από τη μικρή ιδιοκτησία και όχι από την εργασιακή ιδιότητα.

Είναι εύλογο η ιδιοκτησία, να διαμορφώνει συστηματικά τις κοινωνικές στάσεις και τις ιδεολογικές προδιαθέσεις ευρύτατων κοινωνικών ομάδων.

Στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας εντάσσεται σίγουρα η φύση της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας (ισχυής αριθμητικά και ποσοστιαία, όπως συμβαίνει και σε παγκόσμια κλίμακα) στο πλαίσιο της κοινωνικής οργάνωσης, δηλαδή των καπιταλιστών. Δεν υπάρχει καπιταλισμός, χωρίς καπιταλιστές, και αυτοί είναι εργοδότες (ελάχιστοι καπιταλιστές, παγκοσμίως, δεν είναι αμέσως εργοδότες). Η προέλευση των αστικών στρωμάτων στην χώρα μας είναι κυρίως οι εμπορικές ή διαμεσολαβητικές δραστηριότητες. Ισχυρές επιχειρηματικές ομάδες δραστηριοποιήθηκαν στον εφοπλισμό. Η αρχική σύστασή τους αποκλίνει από τον κανόνα, τον οποίο διαμόρφωσε η αγγλική πρωτοτυπία για τη μετάβαση στον καπιταλισμό. Στο αγγλικό παράδειγμα, το παραγωγικό κεφάλαιο επιβλήθηκε επί του εμπορικού κεφαλαίου. Τα ελληνικά αστικά στρώματα δεν ασχολήθηκαν συστηματικά με τη γη. Συνεσταλμένα είναι τα ενδιαφέροντά τους για τη βιομηχανία. Η επιδεξιότητα και οι ξεχωριστές ικανότητες των ελληνικών αστικών στρωμάτων αφορούν στην εφοπλιστική και την εμπορική εξωστρέφεια. Η προσδοκία πρόσβασης στην ευρεία ευρωπαϊκή αγορά (αρχικά στην ΕΟΚ) και τις πιστώσεις της Ε.Ε. ανασυνθέτει, μερικώς, την επιχειρηματική πρακτική τους. Οι εργαζόμενοι, ωστόσο, δεν έχουν

την απτή εμπειρία και αίσθηση, ότι αυτά τα αστικά στρώματα είναι οι κύριοι εργοδότες τους.

Το εργοδοτικό δυναμικό υποκαθιστούν, για δεκαετίες στον εικοστό αιώνα, οι μικροί επιχειρηματίες, οι οποίοι απασχολούν πολύ μικρό αριθμό μισθωτών ανά κατάστημα (κατά μέσο όρο 4-6 άτομα), και το Δημόσιο. Οι μικροί εργοδότες είναι συνήθως μικρέμποροι, επιχειρηματίες του τουρισμού, λοιποί επαγγελματίες και βιοτέχνες. Κάποτε, αυτές οι ομάδες προσδιορίζονται με εννοιολογικά ασαφείς νεολογισμούς, όπως συμβαίνει με τους «μικρομεσαίους». Η εσωτερική αγορά, χωρίς να επιτρέπει μεγάλα ανοίγματα, είναι ένα γόνιμο έδαφος για την αξιοπρεπή επαγγελματική δραστηριότητα και διασφαλίζει σε ομαλές συνθήκες ένα σταθερό εισόδημα, πάνω από το μέσο μισθό. Ορισμένες φορές διαμορφώνονται συνθήκες μιας προσωπικής περιουσίας, δίπλα στο μικρό ατομικό κεφάλαιο του επιχειρηματία.

Σε αυτό το οικονομικό πλαίσιο, ξεχωρίζει, μέχρι και σήμερα, μια πολυάριθμη ομάδα αυτοαπασχολούμενων, είτε αποτελούμενη από αγρότες είτε από επαγγελματίες στις προαναφερθείσες δραστηριότητες. Η αυτοαπασχόληση παλαιότερα συμπληρωνόταν από τη βοηθητική οικογενειακή εργασία, ενώ σήμερα η επικουρική συμβολή της οικογένειας έχει συρρικνωθεί αρκετά. Το πιο σημαντικό συνοδό στοιχείο της αυτοαπασχόλησης είναι η ιδιοκτησία. Οι αυτοαπασχολούμενοι είναι η μείζων ομάδα των μη-μισθωτών εργαζομένων, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν την πλειονότητα των απασχολούμενων, μέχρι το 1990, στην χώρα. Μέχρι την ουσιαστική οικονομική βελτίωση (από το 1974), τα εισοδήματα τους επιτρέπουν, μόνον, τη στενάχωρη επάρκεια. Μετά το 1991, το άθροισμα των αυτοαπασχολούμενων και των εργοδοτών είναι ευρύ και σχετικά σταθερό, ενώ οι σημαντικές αυξήσεις στο εισόδημα (με καταλύτη τον τουρισμό-επισιτισμό) συμβάλλουν στη διαμόρφωση συνθηκών μιας αξιοπρεπούς επάρκειας, κατά την οποία η μικρή παραγωγή επιτρέπει ακόμη και την «πολυτελή» κατανάλωση, μαζί με τη δυνατότητα για μετρημένες επαγγελματικές επενδύσεις.

Στη μεταπολεμική περίοδο, στα επιτεύγματα της ελληνικής κοινωνίας περιλαμβάνονται η εκπαιδευτική βελτίωση και η αξιοσημείωτη ανάπτυξη των επιστημονικών επαγγελμάτων. Πολλοί νέοι επιστήμονες αναπαράγουν, παρά τον εκσυγχρονισμό των επαγγελμάτων, την ιδιότητα των αυτοαπασχολούμενων (ιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί, λογιστές, εκπαιδευτικοί-φροντιστές κ.ά.). Στο Δημόσιο οι απόφοιτοι της ανώτερης/ανώτατης εκπαίδευσης είναι η συντριπτική πλειονότητα. Στο Δημόσιο, μαζί με τον δημόσιο τομέα, εργάζεται περίπου το ένα πέμπτο των απασχολούμενων και αυτό (παρά τα περί του αντιθέτου λεγόμενα) υπολείπεται αναλογικά από αρκετές πρωτοπόρες χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ. Το κράτος, άλλωστε, είναι ο μεγαλύτερος εργοδότης στο σύγχρονο καπιταλισμό, διεθνώς.

Οι μισθωτοί είναι σήμερα η πλειονότητα των απασχολούμενων. Η μισθωτή εργασία αυξάνεται με αργούς ρυθμούς και η αναλογία της στην απασχόληση (περί το 65-66%) είναι σημαντικά μικρότερη από την αντίστοιχη σε πρωτοπόρες χώρες, όπως στις ΗΠΑ (άνω του 93%) και την Ιαπωνία (κοντά στο 90%). Στην ύπαιθρο, η μισθωτή εργασία είναι ένα επεισοδιακό φαινόμενο, μέχρι τη σημαντική ένταξη μεταναστών. Από το 1991, η μείζων, ίσως και η συντριπτική, πλειονότητα των μισθωτών (μαζί με τους εισερχόμενους μετανάστες) που εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα είναι μέλη της εργατικής τάξης, με την πιο σαφή έννοια και ανεξάρτητα από τον τομέα παραγωγής. Η εργατική τάξη, ωστόσο, είναι εξαιρετικά κατακερματισμένη, σε έναν μεγάλο αριθμό (για το μέγεθος της οικονομίας της χώρας) επιχειρήσεων. Ενώ είναι η αισθητή πλειονότητα, αυτή λειτουργεί ως ελάσσονος σημασίας μειονότητα. Το φαινόμενο της συνδικαλιστικής οργάνωσης, στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, είναι σποραδικό και η συλλογική δράση περιστασιακή.

Η συνδικαλιστική συσσωμάτωση των μισθωτών στην ελληνική κοινωνία επιβεβαιώνεται, σε σημαντικό βαθμό, μόνο στο Δημόσιο και τις δημόσιες επιχειρήσεις, μετά από την ουσιαστική κάμψη του εξουσιαστικού αυταρχισμού, δηλαδή μετά από το 1981. Η διαμόρφωση πραγματικών ή άτυπων ιεραρχιών εμποδίζει την ενότητα και την, έστω, συμμαχική δραστηριοποίηση των φορέων της μισθωτής εργασίας.

Στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, δεν έχει αναπτυχθεί και δράσει, πέραν της εργατικής τάξης, μια αισθητή σε μέγεθος νέα μεσαία τάξη (ή «νέα μικροαστική τάξη»). Το φορντικό-τεϊλορικό πρότυπο οργάνωσης της παραγωγής και της εργασίας είχε επεισοδιακές εμφανίσεις στην χώρα μας. Οι εργαζόμενοι της μεσαίας στελέχωσης των επιχειρήσεων δεν αναπτύχθηκαν σημαντικά. Σήμερα, οι επιχειρήσεις περιορίζουν αυτές τις μορφές στελέχωσης και τους αντίστοιχους λειτουργούς. Το Δημόσιο είναι ο μόνος χώρος σχετικής συγκέντρωσης των νέων μεσαίων στρωμάτων.

Η ελληνική κοινωνία προσδιορίζεται περισσότερο, από κάθε άλλη αναπτυγμένη κοινωνική οργάνωση, από την παρουσία των παραδοσιακών μεσαίων ή μικροαστικών στρωμάτων. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας 1981-1990, έχουν τη δυναμική της πραγματικής κοινωνικής πλειονότητας. Η υπέρ-εκπροσώπηση αυτών των στρωμάτων πρέπει να αποδοθεί, μέχρι τουλάχιστον τα μέσα της δεκαετίας 1971-1980, στους αγρότες και τις οικογένειες τους. Η σημαντική ανάπτυξη ανάλογων (αναντίστοιχων σε μέγεθος), μικροαστικών στρωμάτων των πόλεων, υποδεικνύει τη φθίνουσα, αλλά και ανθεκτική, εξέλιξη του παραδοσιακού μικροαστικού φαινομένου στην χώρα. Το παραδοσιακό μικροαστικό φαινόμενο αντέχει ακόμη, παρά την πρόσφατη οικονομική ταλαιπωρία και τις πιέσεις από την εξελισσόμενη διαφοροποίηση της απασχόλησης.

Τα ευρύτατα παραδοσιακά μικροαστικά στρώματα, στην ελληνική κοινωνία, ο αντικειμενικός κατακερματισμός της εργατικής τάξης (με επιβιώσεις του μικροαστικού προσδιορισμού, όπως δηλώνει η μικροϊδιοκτησία στα ακίνητα) και η ειδική κατανομή των νέων μεσαίων στρωμάτων σχηματίζουν ένα πραγματικά ενδιαφέρον, αλλά αντιφατικό, κοινωνικό πλαίσιο. Η μεγάλη διάχυση των παραδοσιακών μικροαστικών στρωμάτων στον πληθυσμό, ο κατά περιόδους ριζοσπαστισμός τους και η ευλόγως ισχυρή εκλογική δύναμή τους επηρεάζει καταλυτικά όλες τις κομματικές δυνάμεις, όπως και τις πολιτικές επιλογές κατά τη διαχείριση της εξουσίας. Η επαγγελματική επιβίωση και η ιδιοκτησιακή σταθερότητά τους υποδεικνύουν, ότι οι συλλογικές διεκδικήσεις των μικροαστών είναι διαχρονικά πιο αποτελεσματικές από εκείνες των μισθωτών.

Η διάχυση μικροαστικών κατηγοριών στον πληθυσμό, σε ολόκληρη τη μεταπολεμική εποχή, και η αντικειμενική σύμπλεξη τους και με τις μάζες των μισθωτών (ιδίως, στο πλαίσιο της οικογένειας) διαμορφώνει τους αγωγούς σχηματισμού των γενικών κοινωνικών στάσεων ή συμπεριφορών. Ο κοινωνικός συντηρητισμός είναι διάχυτος και εύλογος, σε ένα βαθμό, λόγω της αδήριτης ανάγκης για τη διατήρηση της μικρής ιδιοκτησίας. Χρωματίζεται από τον σύμφυτο ατομισμό, καθώς η στενότητα της χρηματικής ρευστότητας δεν επιτρέπει την ευρεία διανομή των διαθεσίμων πόρων. Ο ατομισμός ωθεί στη διάθεση για τον κοινωνικό ανταγωνισμό, που λαμβάνει συχνά τη μορφή του προπετούς διαγκωνισμού μεταξύ των ομοίων, επιτρέπει την αποφυγή κάποιων επιβαρών οικονομικών συνθηκών, είναι συγκυριακά διεξοδικός σε ατομική βάση, αλλά είναι μακροπρόθεσμα και κοινωνικά ατελέσφορος.

Είναι μια πρόκληση για την ελληνική κοινωνία η ανίχνευση συλλογικών στρατηγικών, πέραν των ατομικών ιδιοτελειών. Οι εφικτοί κοινωνικοί στόχοι, οι οποίοι διεγείρουν τις συλλογικές πρακτικές (όπως τον συνεργατισμό), είναι δυνατόν να αξιοποιούν και να διευρύνουν τις υπαρκτές διαστάσεις της ευημερίας, με εφιαλτήριο τις αρετές της ατομικής αυτονομίας.

**Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας είναι Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.*